

TOPLUMUN GÖRÜNÜMÜ

2024

TOPLUMUN GÖRÜNÜMÜ 2024

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı
İstanbul, 2025

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE YAYINLARI: 255

ALAN İZLEME RAPORLARI: 22

TOPLUMUN GÖRÜNÜMÜ RAPORU: 4

Proje Yürütücüsü

Ahmet Sait Öner

Proje Danışmanları

Nihat Erdoğan, Elyesa Koytak, Ümit Güneş

Editör

Ramazan Tiyek

Yazarlar

Enes Kuru (Eğitim, Ekonomi, Sağlık, Hukuk, Göç)

Şüheda Nur Uzuntaş (Nüfus, Hanehalkı, Aile, Sosyal Gruplar, İşgücü ve İstihdam, Çalışma Hayatı, Refah ve Eşitsizlik)

Yayın Koordinatörü

Mehtap Nur Öksüz

Veri Derleme ve Görselleştirme

Enes Kuru, Şüheda Nur Uzuntaş, Kadriye Yıldız

Katkıda Bulunan

Gül Sena Öztürk

Tasarım

Seyfullah Bayram

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2025

E-ISBN: 978-625-8350-03-6

DOI: <http://dx.doi.org/10.71174/air22>

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

Bu araştırma raporu Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | todam@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfının yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfını bağlamaz.

İçindekiler

Takdim	7
Giriş	8
Nüfus	12
Hanehalkı	21
Aile	31
Sosyal Gruplar	40
Eğitim	48
Ekonomi	59
İşgücü ve İstihdam	69
Çalışma Hayatı	78
Refah ve Eşitsizlik	86
Sağlık	95
Hukuk	106
Göç	119
Sonuç ve Değerlendirme	129

Grafik, Harita ve Tablolar

Grafikler

Grafik 1. Nüfus Artış Hızı ve Doğurganlık Hızı (‰, 2010-2024)	13
Grafik 2. Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı ve İlk Doğumdaki Anne Yaşı (2010-2023)	14
Grafik 3. Yaş Gruplarına Özel Doğurganlık Hızı (‰, 2010-2023)	16
Grafik 4. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (2013-2023)	17
Grafik 5. 0-14 Yaş Çocuk Bağımlılık ve 65 Yaş ve Üzeri Yaşlı Bağımlılık Oranı (% , 2010-2024)	18
Grafik 6. Nüfus ve Nüfus Projeksiyonları (Milyon Kişi, 1940-2100)	19
Grafik 7. Bebek Ölüm Hızı ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (‰, 2010-2023)	19
Grafik 8. Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü ve Toplam Hanehalkı Sayısı (2010-2024)	22
Grafik 9. Hanehalkı Kompozisyonu (% , 2014-2024)	24
Grafik 10. Hanehalkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı (% , 2010-2024)	26
Grafik 11. Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı (% , 2014-2023)	27
Grafik 12. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı (% , 2023)	28
Grafik 13. Türkiye’de Ev Sahipliğinin Değişimi (% , 2010-2024)	29
Grafik 14. Konut Masraflarının Yük Olma Durumu (% , 2010-2024)	30
Grafik 15. Evlenen ve Boşanan Çift Sayısı (Bin, 2010-2024)	32
Grafik 16. Kaba Evlenme Hızı ve Kaba Boşanma Hızı (‰, 2010-2024)	33
Grafik 17. Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2010-2024)	35
Grafik 18. Şekil 18. Cinsiyete Göre Ortalama Evlenme Yaşı (2010-2024)	35
Grafik 19. Cinsiyete Göre Hiç Evlenmeyenlerin Oranı (% , 2010-2024)	36
Grafik 20. Çekirdek Aile Türlerinin Dağılımı (% , 2014-2024)	37
Grafik 21. Açılan Boşanma Davası Sayısı ve Velayete Verilen Çocuk Sayısı (Bin, 2010-2024)	38
Grafik 22. Çocuklu Ailelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı (% , 2014-2023)	38
Grafik 23. Çekirdek Ailelerde Yoksulluk Oranı (% , 2010-2024)	39
Grafik 24. Yaş Grubuna Göre Nüfusun Dağılımı (% , 2010-2024)	41
Grafik 25. Yaş Grubuna Göre Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı (% , 2015-2024)	43
Grafik 26. Çocuk ve Yaşlı İstihdam Oranı (% , 2014-2023)	44
Grafik 27. Genç İşsizlik Oranı ve NENİ Nüfus Oranı (% , 2011-2024)	45
Grafik 28. Eğitim Sermayesinin Kuşaklararası Aktarımı (% , 2023)	46
Grafik 29. Risk Altındaki Sosyal Grupların Sosyal Koruma Yardımları Toplamından Aldığı Pay (% , 2010-2023)	46
Grafik 30. Yaşlılık Aylığı Alan Nüfus ve Toplam Nüfustaki Payı (% , 2010-2023)	47
Grafik 31. Yükseköğretimde Brüt Okullaşma Oranı (% , 1970-2023)	49
Grafik 32. 25 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Düzeyi (% , 2008-2023)	50
Grafik 33. Seçili Ülkelerde 25 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (% , 2023)	51
Grafik 34. 25 ve Yaş Üzeri Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi (% , 2023)	54
Grafik 35. Okul Öncesi Eğitimde Net Okullaşma Oranı (% , 2023-2024)	55
Grafik 36. İlköğretim ve Ortaöğretimde Özel Okula Giden Öğrenci Oranı (2012-2024)	58
Grafik 37. Türkiye ve Dünyada Yıllık Enflasyon Oranı (2010-2024)	60
Grafik 38. Kişi Başına Düşen GSYH (\$, 1998-2024)	61
Grafik 39. Sektörlerin GSYH’deki Payı (% , 2010-2024)	62
Grafik 40. İhracat ve İthalat Oranları (Milyar \$ ve % , 2013-2024)	65

Grafik 41. Yüksek Teknolojili Ürünlerin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (% , 2011-2023)	65
Grafik 42. İhracat ve İthalatın GSYH'ye Oranı (% , 2010-2023)	66
Grafik 43. Türkiye ve Dünyada Yıllık Reel Büyüme (2014-2024)	66
Grafik 44. En Yüksek Gelire Sahip %10'un Milli Gelirden Aldığı Pay (% , 2000-2023)	67
Grafik 45. Temel İşgücü Göstergeleri (% , 2010-2024)	70
Grafik 46. Cinsiyete Göre İstihdam ve Kayıt Dışı İstihdam Oranları (% , 2014-2024)	71
Grafik 47. Cinsiyete Göre Atıl İşgücü Oranları (% , 2014-2024)	72
Grafik 48. İşgücüne Katılanların (15 Yaş ve Üzeri) Eğitim Düzeyi (% , 2010-2024)	73
Grafik 49. Çalışma Biçimine Göre İstihdamdakiler (% , 2010-2024)	74
Grafik 50. Sektörlerin İstihdamdaki Payı (% , 2010-2024)	75
Grafik 51. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payı (% , 2010-2024)	77
Grafik 52. Net Asgari Ücret Artış Oranı ve Bir Önceki Yılın Enflasyon Oranı (% , 2016-2025)	79
Grafik 53. Türkiye'de Asgari Ücret ve Dolar Karşılığı (2015-2025)	80
Grafik 54. Çalışma Biçimine Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (Bin TL, 2010-2024)	81
Grafik 55. Cinsiyete Göre Çocuğu Olan ve Çocuğu Olmayan Kişilerin İstihdam Oranı (% , 2014-2023)	83
Grafik 56. Üst ve Orta Düzeydeki Yöneticilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (% , 2012-2023)	83
Grafik 57. Yarı Zamanlı Çalışanların İstihdam İçindeki Oranı (% , 2014-2023)	84
Grafik 58. Çalışma Hayatında Kalma Süresi (Yıl, 2014-2023)	85
Grafik 59. Sosyal Transferler Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı (2006-2024)	87
Grafik 60. %20'lik Gelir Gruplarının Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (% , 2010-2024)	89
Grafik 61. Gelir Durumunun Kuşaklararası Aktarımı (% , 2023)	90
Grafik 62. Medyan Gelirin %60'ına ve Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk Oranı (% , 2006-2024)	90
Grafik 63. Sürekli Yoksulluk, Maddi Yoksunluk ile Maddi ve Sosyal Yoksunluk Oranı (% , 2010-2024)	91
Grafik 64. Medyan Gelirin %60'ına Göre Belirlenen Yoksulluk Sınırı ve Yoksulluk Oranı (TL & % , 2010-2024)	92
Grafik 65. Hizmet Kapsamına Göre Kişi Başı Hekime Müracaat Sayısı (2002-2023)	96
Grafik 66. Bir Yılda Kişi Başına Hekime Müracaat (2012-2022)	97
Grafik 67. Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (ABD \$, 2000-23)	98
Grafik 68. Bin Kişi Başına Düşen Hekim, Hemşire ve Yatak Sayısı (2010-2023)	99
Grafik 69. İllerde Uzman Hekim Yoğunluğu ve Hekime Müracaat İlişkisi (2023)	100
Grafik 70. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (1990-2022)	101
Grafik 71. Bebek Ölüm Hızı (Binde, 2000-2023)	101
Grafik 72. Şekil. 15 Yaş ve Üzeri Bireylerin Her Gün Tütün ve Tütün Mamulü Kullanma Oranı (% , 2022)	103
Grafik 73. Şekil. 15 Yaş ve Üzeri Bireylerde Obez ve Obez Öncesi Oranı (% , 2022)	104
Grafik 74. Programlara Göre Sağlık Bakanlığı Bütçesi (% , 2021-2024)	105
Grafik 75. Avrupa Ülkelerinde Hukuk Mahkemelerinin Verimliliği (2022)	108
Grafik 76. Avrupa ve Türkiye'de 100.000 Kişiye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2016-2024)	109
Grafik 77. Hâkim-Savcı Sayısı ve Hâkim-Savcı Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2023)	109
Grafik 78. Avukat Toplamı ve Yüz Bin Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2015-2024)	110
Grafik 79. Suç Türlerine Göre Ceza Mahkemelerinde Gelen Dosya Sayısı (İlk 10 Suç, 2024)	112
Grafik 80. Ceza Mahkemelerinde Seçilen Suç Türüne Göre Yıl İçinde Açılan Dosya Endeksi, (2015=100, 2015-2024)	113
Grafik 81. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosya İstatistikleri (2015-2024)	116
Grafik 82. AİHM Toplam Derdest Başvurularında Türkiye'nin Oranı (% , 2015-2024)	117
Grafik 83. İller Arası Göç Eden Toplam Nüfus ve Göç Oranı (2010-2023)	120
Grafik 84. İç Göç, Göç Etme Nedenleri (2018-2023)	123
Grafik 85. Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç (2016-2023)	124
Grafik 86. Uyruğa Göre Gelen ve Türkiye'den Giden Göç (% , 2020-2023)	124
Grafik 87. Vatandaşlık Ülkesine Göre Türkiye'ye Gelen Göç En Yüksek 10 Ülke (2016-2023)	126
Grafik 88. Türkiye'de Bulunan Yabancıların ve GK Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı (Milyon, 2010-2025)	127

Haritalar

Harita 1. İllere Göre İlk Doğumdaki Ortalama Anne Yaşı (2023)	15
Harita 2. İllere Göre Ortanca Yaş (2024)	17
Harita 3. İllere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (Kişi Sayısı, 2024)	23
Harita 4. İllere Göre Tek Kişilik Hanehalkı Yoğunluğu (% , 2024)	25
Harita 5. İllere Göre Kaba Boşanma Hızı (‰, 2024)	33
Harita 6. İllere Göre Yaşlı Bağımlılık Oranı (% , 2024)	42
Harita 7. Yükseköğretim Mezunu Oranı (% , 15+, 2023)	52
Harita 8. Son 10 Yılda Yükseköğretim Mezunu Oranındaki Değişim (% , 2013-23)	53
Harita 9. Devlet İlkokullarında Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023-2024)	56
Harita 10. Devlet İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023-2024)	57
Harita 11. İller Arasında Kişi Başına Düşen GSYH (\$, 2023)	63
Harita 12. Bölgelere Göre İşsizlik Oranı (% , 2024)	71
Harita 13. Sanayi Sektöründe İstihdam Edilenlerin Bölgelere Göre Dağılımı (% , 2024)	76
Harita 14. Bölgelere Göre Aylık Ortalama Brüt Kazanç (TL, 2023)	80
Harita 15. Bölgelere Göre Kadın-Erkek Arası Ücret-Kazanç Farkı (% , 2023)	82
Harita 16. Bölgelere Göre Gini Katsayısı (2024)	88
Harita 17. Medyan Gelirin %60'ına Göre Bölgelere Ait Göreli Yoksulluk Oranı (% , 2024)	93
Harita 18. İllere Göre Bin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı (2023)	99
Harita 19. İBBS-1'e Göre Bebek Ölüm Hızı (Binde, 2023)	102
Harita 20. İllere Göre Yüz Bin Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2024)	111
Harita 21. İlk Derece Mahkemeleri (Hukuk ve Ceza) Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)	111
Harita 22. Dünyada Yüz Bin Kişi Başına Düşen Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlü Sayısı (2024)	115
Harita 23. Hukukun Üstünlüğü Endeksi	118
Harita 24. Net Göç (Bin Kişi, 2023)	121
Harita 25. Son 5 Yıldaki Toplam Net Göç (Bin Kişi, 2019-2023)	122
Harita 26. Vatandaşlık Ülkesine Göre Net Yabancı Göçü (2016-2023)	125
Harita 27. Yabancı Nüfusun İlde Yaşayanlara Oranı (% , 2024)	128

Tablolar

Tablo 1. Depremden Etkilenen İller Arasında Yıllık Nüfus Artış Hızı Yükselenler (‰, 2022-2023 & 2023-2024)	13
Tablo 2. Bebek Ölüm Hızının En Çok Yükseldiği İller (‰, 2020-2023)	20
Tablo 3. Tek Ebeveyn ve Çocuklardan Oluşan ve Çekirdek Aile Bulunmayan Kişilerden Oluşan Hanehalklarının En Yoğun Olduğu İlk Beş İl (% , 2024)	25
Tablo 4. Kaba Evlenme Hızının En Yüksek ve En Düşük Olduğu İlk 5 İl (‰, 2024)	34
Tablo 5. Çocuk Bağımlılık Oranının En Yüksek ve En Düşük Olduğu İller (% , 2024)	42
Tablo 6. Lisansüstü Mezuniyet Oranı ve Okuma Yazma Bilmeme Oranı En Yüksek İller	53
Tablo 7. Cinsiyete Göre Ortalama Eğitim Süresi (2011-2023)	54
Tablo 8. Kademesine Göre Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı En Yüksek Beş İl (2023-24)	56
Tablo 9. GSYH ve İhracat Payı En Yüksek 10 İl (% , 2024)	64
Tablo 10. Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde İstihdamın En Yüksek Olduğu Bölgeler (% , 2024)	75
Tablo 11. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranındaki Değişim (Puan, 2014-2024)	94
Tablo 12. Bin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı	98
Tablo 13. Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlüler Arasında En Çok İşlenen Suç Kayıtları	114
Tablo 14. Deprem Bölgesi Net Göç Hızı (Binde, 2019-2023)	121

Av. Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

İLKE Vakfı, eğitim, hukuk, ekonomi, aile, sivil toplum gibi alanlarda çalışmalarını sürdürmektedir. Toplumsal meselelere yönelik yürüttüğümüz bu çalışmalarda, zamanın ruhunu doğru okumaya, bütüncül bir yaklaşım sergilemeye ve sahili bilgiye dayanarak sahici çözümler üretmeye önem veriyoruz.

Adil ve müreffeh bir toplum inşasına yönelik her türlü çabanın desteklenerek toplumsal düzeyde içselleştirilmesi, toplum bütününe refahı için vazgeçilmez bir stratejik hedef olarak karşımızda durmaktadır. Karar alıcılardan politika yapıcılara, araştırmacılardan akademisyenlere kadar ilgili tüm aktörler bu amacın görünür kılınmasına hizmet ederler, etmelidirler. Alanda titizlikle çalışan İLKE Vakfı, bu misyonu bir sivil toplum kuruluşu olarak üstlenmekte; adil ve müreffeh bir toplum yapısına ulaşma gayesiyle raporlar yayımlamaktadır. Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanan “Toplumsal Görünümü 2024” raporumuzu da bu idrakin ve titiz çalışmanın bir ürünü olarak kamuoyunun dikkatine sunuyoruz.

Aile, Nüfus, Çalışma Hayatı ve Hukuk başta olmak üzere toplam on iki tematik alanda derlenen veriler, stratejik bir yaklaşımla görselleştirilerek karar alıcıların ve araştırmacıların erişimine sunularak titizlikle analiz edilmiştir. Raporun kıymetini artıran bir diğer önemli özellik ise, ulusal ve uluslararası çok sayıda veri kaynağının incelenip derlenmesi ve analitik bir şekilde yorumlanmasıdır. Böylece bu çalışma, iki kapak arasında toplumsal meselelerin yansıtıldığı bir boy aynasına dönüşmüştür.

Temel bulguların belirlenmesi ve akabinde çözüm önerilerinin sunulması, raporlarımızın karakteristik özelliği haline gelmiştir. Bu raporda da ele alınan tüm başlıklara ilişkin temel bulguları ortaya koyarak çeşitli çözüm önerilerimizi paylaştık. Aile, nüfus, hukuk, eğitim gibi temel konulara ilişkin hızlı çözümler üretmenin mümkün olmadığı açıktır. Kültürel kodlarla uyumlu ve bütüncül çözümler üretebilmek için stratejik planlamalara, ısrarlı ve kararlı takiplere, siyasi ve toplumsal katılıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bağlamda önemine binaen belirtilmelidir ki; 2025’in Aile Yılı ilan edilmesi, aile kurumunun toplumsal istikrar ve kalkınmadaki belirleyici rolünü bir kez daha ortaya koymuştur. Demografik eğilimlerden sosyal politikalara kadar birçok alanda temel referans noktası olan aile, İLKE Vakfının yürüttüğü araştırmaların da merkezinde yer almaktadır. Bu kapsamda, aile yapısının korunması ve güçlendirilmesi yönündeki veriye dayalı analiz ve politika önerilerimiz, bu yılın öncelikli temasıyla bütünleşmektedir.

Diğer çalışmalarımızda olduğu gibi, “Toplumsal Görünümü 2024” raporumuzun bu temel meseleler karşısında bir işaret fişegi hükmünde katkı sunmasını temenni ediyoruz. Raporun ortaya çıkmasında gösterdikleri özenli çalışma için TODAM Araştırmacıları Enes Koru ve Şüheda Nur Uzuntaş’a, yayın ekibine ve TODAM Direktörü Ramazan Tiyek’e içtenlikle teşekkür ederiz.

Enes Koru & Şüheda Nur Uzuntaş

TODAM Araştırmacısı

Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) olarak bu yıl Toplumun Görünümü raporlarının dördüncüsüyle toplumsal değişimin izini sürmeye devam ediyoruz. Toplumun Görünümü 2024, on iki alanda temel göstergeleri inceliyor: Nüfus, Hanehalkı, Aile, Sosyal Gruplar, Eğitim, Ekonomi, İşgücü ve İstihdam, Çalışma Hayatı, Refah ve Eşitsizlik, Sağlık, Hukuk, Göç. Özenle seçtiğimiz 88 farklı grafik, 27 harita ve 14 tabloyla Türkiye'ye dair temel verileri bütünlüklü bir şekilde sunuyoruz. Belirli periyotlar halinde ele aldığımız bu verilerle Türkiye'nin toplumsal dönüşümüne ışık tutuyoruz. Çeşitli yöntemlerle görselleştirdiğimiz bu göstergeleri en açık ve anlaşılır halde sunmaya çalışırken, genel eğilimin yanı sıra farklı kırılımlar kullanarak il bazlı ve bölgesel verileri çalışmamıza dahil ettik.

Türkiye'de geçtiğimiz son iki yılda demografik değişimler ve aile yapısına ilişkin dönüşümler öne çıkan sosyal meseleler arasındaydı. Son 15 yıla ait veriler incelendiğinde evliliklerin azaldığı, boşanmaların arttığı ve doğum oranlarının giderek düştüğü bir tablo görüyoruz. Aile yapısında görülen bu dönüşüm, 2024'te daha görünür hale geldi. Evlilik yaşındaki artış, çocuk sahibi olma yaşının uzaması, boşanma oranlarındaki yükselme ve tek ebeveynli ya da çocuksuz ailelerin yaygınlaşması, sadece demografik değil, sosyal dayanışma sistemlerinde de dönüşüme işaret ediyor. Bu kırılmalar, mevcut sosyal politika araçlarının yeniden tasarlanmasını gerektiriyor.

Aile kurumunun karşı karşıya olduğu sosyal ve demografik sorunlara dikkat çekmek ve bu sorunlara yönelik çözümler geliştirmek amacıyla 2025 yılı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (ASHB) öncülüğünde "Aile Yılı" olarak ilan edildi. Aile Yılı kapsamında bahsedilen meselelerin çözümüne ilişkin politikalar çeşitli teşvik ve yardım programlarının yanı sıra sosyal destek paketlerinin de uygulanmasını öngörüyor. Ailenin korunması ve desteklenmesi amacıyla yeni evlenecek çiftlere, doğum yapan ve fazla çocuklu ailelere, boşanma aşamasındaki ailelere ekonomik teşviklerin, nakdi, ayni ve kültürel yardımların sağlanması öngörülmüyor. Raporda görüleceği üzere 2024 yılı, demografik göstergelerde tehlike çanlarının çaldığı, ailelerin dağılmakta olduğu, hanelerin giderek yalnızlaştığı ve kalabalık ailelerde yaşam ve refah düzeyinin gerilemeye devam ettiği bir yıldır. Dolayısıyla Aile Yılı kapsamında uygulanacak sosyal politikaların hayati bir noktaya geldiğini söylememiz gerekiyor. 2024-2028 yıllarını kapsayan eylem planının önümüzdeki yıllarda ne kadar yeterli olacağını takip ediyor olacağız.

Bununla birlikte 2024 yılı, 6 Şubat 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş Depremlerinin etkisinin hissedilmeye devam ettiği bir eşik yılıydı. 2024 yılına ait veriler, demografik göstergelerde mevcut eğilimlerin yanı sıra deprem etkisinin de bulunduğunu gösterdi. Salgın sonrası toparlanma sürecinde olan ülke ekonomisi de deprem etkisinin hissedilmeye devam ettiği alanlardan biri olmuş, artan enflasyon ekonomide kırılğan bir büyüme yaşanmıştır. Yüksek enflasyon ve gelir dağılımın-

daki bozulma, sabit gelirli grupların yaşam kalitesini doğrudan etkiledi. 2024 yılında artan gıda ve barınma maliyetleri, orta sınıfın giderek daralmasına ve yoksulluk algısının yaygınlaşmasına neden oldu. Bu ekonomik baskılar yalnızca bireysel refahı değil, toplumsal güveni ve sosyal uyumu da derinden etkileyen bir unsur olarak öne çıktı.

İşgücü piyasasında yaşanan gelişmeler temel işgücü göstergelerinde olumlu etkiye sahip olsa da istihdam alanında cinsiyet temelli farklılaşmalar ve bölgesel eşitsizlikler daha görünür hale gelmeye başladı. Yanı sıra, genel refah düzeyi ülke genelinde artsa da mekânsal avantajların ve aktarılan sosyal sermayenin refah dağılımında etkili olduğu görüldü. Gelişim düzeyindeki bölgesel farklılıklar refahın mekânsal yoğunluğunu etkilerken, annenin sahip olduğu eğitim düzeyinin ferdin mevcut eğitim düzeyindeki etkisi bireyin sosyoekonomik konumunu belirliyor. Bütün bunlar, Türkiye’de toplumsal yapıya ait katmanların giderek çeşitlendiğine işaret ediyor.

Eğitimden sağlığa, hukuktan sosyal korumaya temel vatandaşlık hakları ve sosyal hizmetler alanında son yirmi yılda yaşanan gelişim devam ediyor. Ancak, eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinde artan özelleşmenin yeni eşitsizliklere ilişkin riskler yaratacağı öngörülüyor. Üstelik sosyal koruma alanında da farklı sosyal gruplar için uygulanan politikaların ekonomik dengesizliklere neden olduğu söylenebilir. Bu alanlarda yaşanan dönüşümler kamu bütçesini önemli ölçüde etkilerken, sosyal hizmetlerde hakim bakış açısının değişmekte olduğuna dair soruları beraberinde getiriyor.

Rapora dair verileri toplarken ulusal ve uluslararası kaynaklardan faydalandık. TÜİK tarafından paylaşılan açık kaynak verilerini en incelikli şekilde seçmeye gayret ettik. Üstelik 2024 yılı, Türkiye’de toplumsal tabakalaşmaya ilişkin incelikli verilerin paylaşıldığı bir yıl oldu. TÜİK tarafından özel olarak gerçekleştirilen Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı Araştırması ve Yükseköğretim Beyin Göçü gibi araştırmalar, toplumsal yapıya dair daha derin verilerin ortaya çıkmasını sağladı. Bu sayede sosyal sermayenin eğitim üzerinden; ekonomik refahın ise ailede sahip olunan gelir düzeyinin kuşaklar arasındaki aktarımına ilişkin göstergeler ürettik. Raporun yazım sürecinde bu verilerden de istifade ettik. Uluslararası karşılaştırmalar için Eurostat, IMF, OECD ve World Bank gibi açık veri kaynaklarını kullanırken, World Prison Brief, World Justice Project ve World Economic Forum olmak üzere odak projelerin verilerinden de yararlandık.

2024 yılında toplumsal yaşamın her alanında gerçekleşen gelişmeleri göz önünde bulundurarak hazırladığımız bu rapor, toplumsal alana ilişkin bakışımızı derinleştirme çabamızla ortaya çıkmaya devam ediyor. Toplumun Görünümü 2024, yalnızca mevcut durumu gözler önüne sermekle kalmıyor; aynı zamanda bütüncül ve kapsayıcı politikaların geliştirilmesi için sağlam bir veri zeminini sunuyor. Toplumsal yapıdaki dönüşümü doğru okumak ve buna uygun sosyal, ekonomik ve hukuki stratejiler geliştirmek, Türkiye’nin daha adil ve dirençli bir topluma dönüşmesi için her zamankinden daha kritik öneme sahip. Bu raporla birlikte toplumsal alanda öne çıkan sosyal sorunların somutlaştırılmasına, bu sorunlara dair bulgu ve önerilerimizin temel noktalara ışık tutacağını düşünüyoruz. Raporun toplumsal meselelere dair araştırma ve politika geliştirme süreçlerinde ilgili kişiler için bir referans kaynağı olacağını umuyoruz.

TOPLUMUN GÖRÜNÜMÜ 2024

NÜFUS

Temel Bulgular

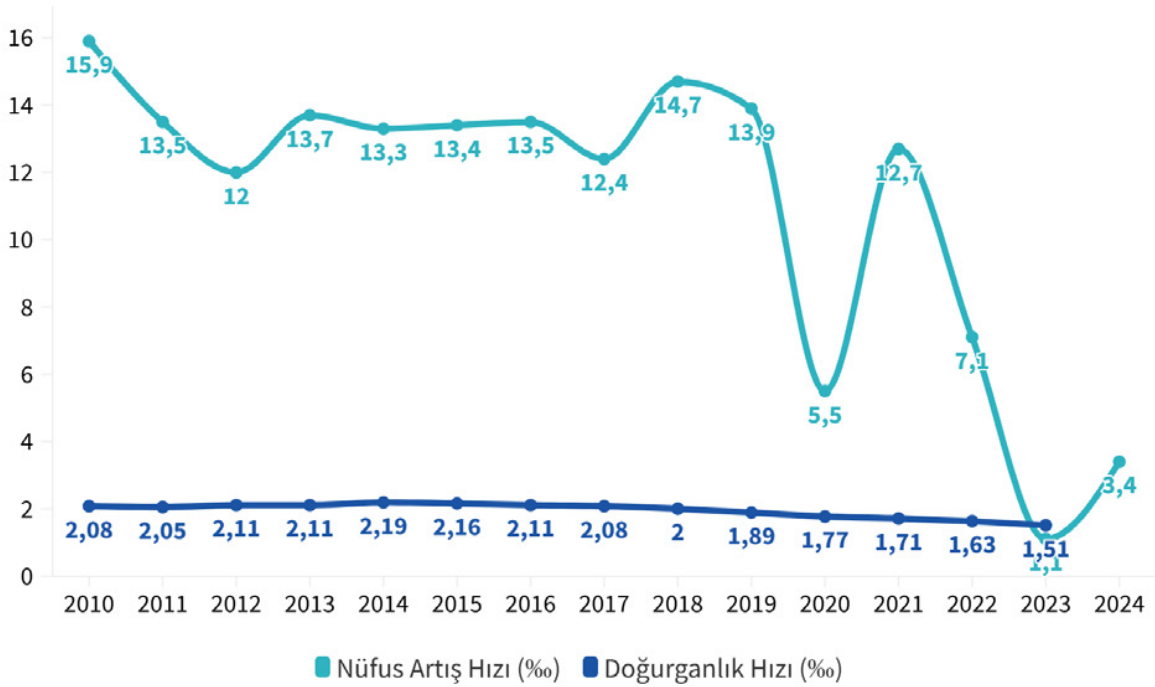
- **Doğurganlık sürdürülemez düzeyde düşük.** Nüfus artış hızı %0,1'e kadar geriledi; toplam doğurganlık hızı 1,51 ile yenilenme eşiği 2,1'in oldukça altında. Projeksiyonlara göre nüfus 2050'den itibaren daralacak, 2030'lardan sonra yaşlı nüfus belirginleşecektir.
- **Nüfus yapısı hızla yaşılanıyor, çocuk nüfusun toplam içindeki payı geriliyor.** 0-14 yaş oranı %20,9'a inerken 65 yaş ve üzeri yaş oranı %10,6'ya çıktı.
- **Yaşlanmanın ekonomik etkileri giderek daha görünür hâle geliyor.** Ortanca yaş 34 iken 40-44 yaş dilimi piramitte en geniş grup oldu. Yaşlı bağımlılık oranı %15,5 oldu.
- **Doğurganlıkta bölgesel ayrım sürüyor.** Doğurganlık oranı Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da daha keskin düşüş gösteriyor. Fakat bu bölgelerin demografik dinamikleri Türkiye ortalamasından belirgin bir şekilde ayrılmakta.

Öneriler

- Doğurganlık oranlarını destekleyecek bütüncül aile politikaları geliştirilmelidir. Özellikle çocuklu aileleri destekleyen doğum sonrası gelir güvencesi, ücretsiz kreş, esnek çalışma modelleri ve kadın istihdamına entegre edilen bakım destekleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Genç yetişkinlerin evlilik ve çocuk sahibi olma kararlarını öteleyen ekonomik baskılar azaltılmalıdır. Uygun koşullu konut kredileri, genç çiftlere yönelik kira desteği ve ilk iş güvencesi gibi araçlar, erken yaşta aile kurmayı teşvik edebilir.
- Nüfusun yaşlanmasına karşı aktif yaşlanma ve ikinci kariyer politikaları benimsenmelidir. Emeklilik sonrası üretkenliğin desteklenmesi, gönüllü çalışmalar, yaşam boyu öğrenme ve sağlık odaklı yaşam modelleri teşvik edilmelidir.
- Doğurganlığın halen yüksek seyrettiği doğu illerinde eğitim, sağlık ve istihdam altyapısı güçlendirilerek genç nüfusun bölgede kalması teşvik edilmelidir.
- Uzun vadeli nüfus planlaması için izleme ve projeksiyon sistemleri güçlendirilmelidir. TÜİK projeksiyonları doğrultusunda bakım ekonomisi, işgücü ihtiyaçları, göç ve teknolojik dönüşüm gibi başlıklarda senaryoya dayalı politika simülasyonları geliştirilmelidir.

Türkiye’de nüfus artış hızı genel eğilim itibarıyla düşmeye devam ederken, 2024 yılında nüfus artışında hafif bir ivme yakalanmıştır. Nüfus artış hızının doğurganlıkla ilgili göstergelerin yanı sıra ölüm oranları ve göç hareketlerinden de etkilendiği bilinmektedir. 2023 yılında yaşanan deprem ve yabancı nüfus hareketliliği gibi nedenlerle nüfus artış hızı son on beş yılın en düşük seviyesi olan ‰1,1’e gerilemiştir. 2024’te deprem sonrası toparlanma süreci ve toplam nüfusa dahil edilen yabancı nüfustaki göç hareketlerinin önceki yıla kıyasla azalmasıyla yıllık nüfus artış hızı yeniden yükselmiştir.

Nüfusun artmaya devam etmesi için nüfus yenilenme düzeyinin korunması gerekir. Doğurganlık hızı üzerinden anlaşılan bu düzey, nüfusun doğal yollarla kendini yenileyebilmesi için bin kadın başına 2,1 çocuk olmalıdır. 2014’ten bu yana sürekli bir azalma eğiliminde olan doğurganlık hızı 2023’te ‰1,51’e gerilerken nüfus artış hızı ölüm oranındaki artışın da etkisiyle ilk kez doğurganlık hızının altına düşmüştür.

Grafik 1. Nüfus Artış Hızı ve Doğurganlık Hızı (‰, 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2025a; TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024a

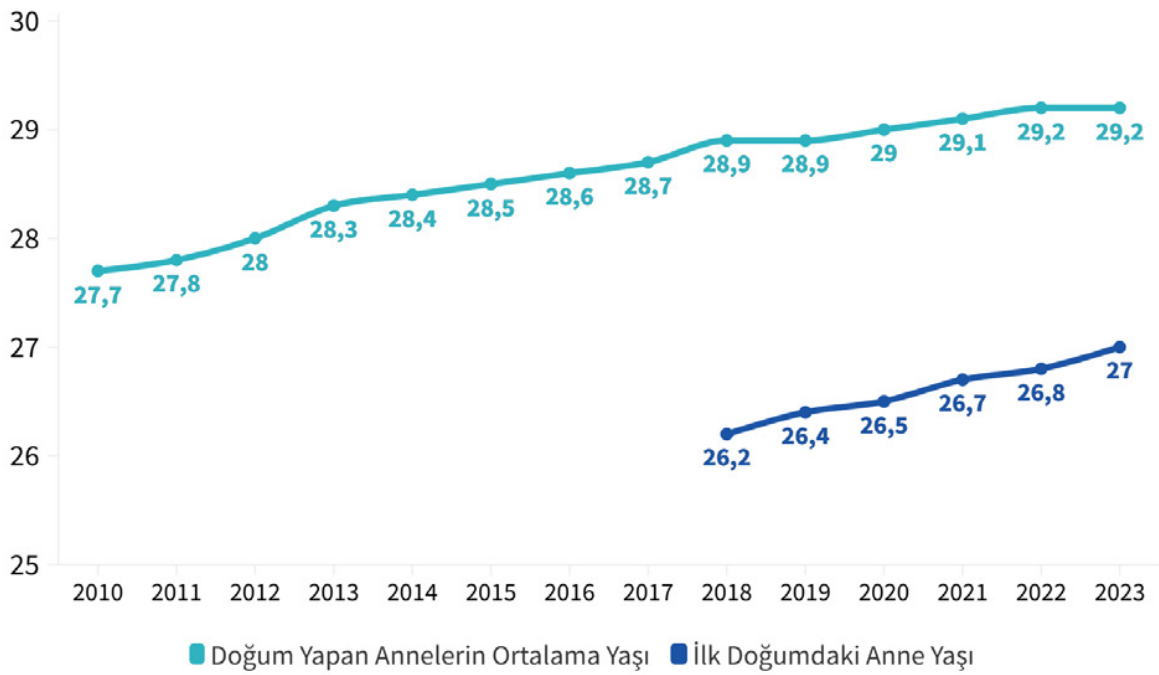
Tablo 1. Depremden Etkilenen İllerin Yıllık Nüfus Artış Hızı (‰, 2022-2024)

İller	2022-2023	2023-2024
Malatya	-89,9	10,4
Hatay	-87,6	11,3
Kahramanmaraş	-53,0	15,5
Adıyaman	-48,7	10,0
Osmaniye	-3,1	6,1
Adana	-1,7	4,5
Gaziantep	4,7	13,4

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2025a

Doğurganlık hızındaki bu düşüş, ilk doğumdaki anne yaşı ve doğum yapan annelerin ortalama yaşı ile doğrudan ilişkilidir. 2014'ten bu yana sürekli azalma eğiliminde olan doğurganlık hızı 2023'te 1,51'e geriledi. İllere göre ilk doğumdaki ortalama anne yaşı verileri, Doğu ve İç Anadolu bölgelerinde ilk doğumdaki anne yaşının daha küçük olduğunu gösteriyor. Karadeniz'de bu yaşın oldukça yüksek olduğu kaydedilirken, ülkenin kıyı kesimlerinde ve büyükşehirlerde de daha geç yaşlarda çocuk sahibi olmanın tercih edildiği görülüyor.

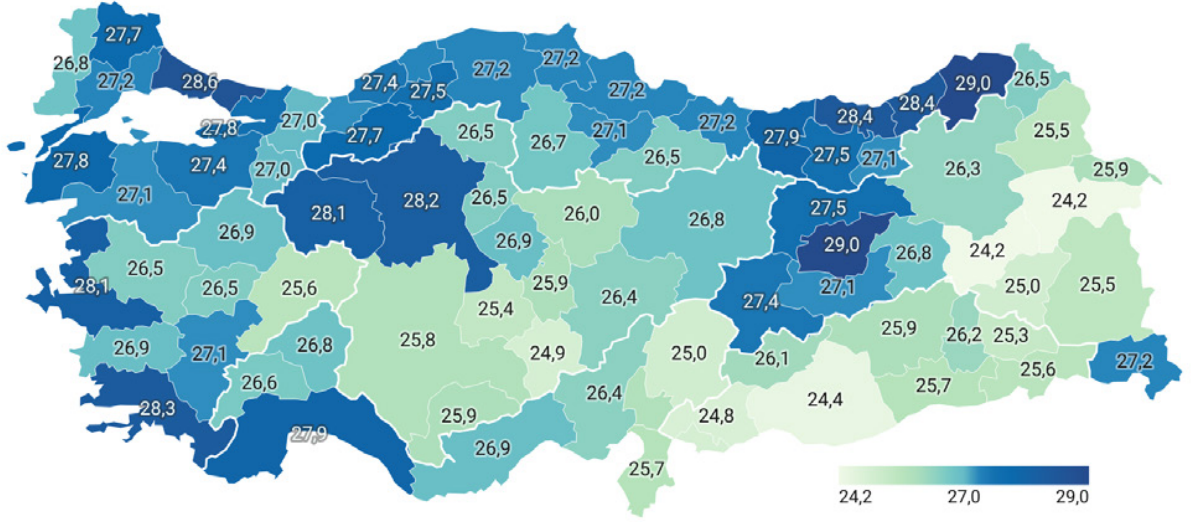
İlk doğumdaki ortalama anne yaşının en yüksek olduğu il 29 yaş ortalamasıyla Artvin olurken, en küçük olduğu yaş 24,2 ortalamayla Muş'a aittir. Yaş ilerledikçe doğurganlık hızının azalmasının yanı sıra, birden fazla çocuk sahibi olma tercihi de azalmaktadır. Nitekim 2023 yılına ait veriler, gerçekleşen doğumların %40,6'sının birinci doğuma, %30,4'ünün ikinci doğuma, %16,5'inin ise üçüncü doğuma ait olduğunu göstermektedir.

Grafik 2. Doğum Yapan Annelerin Ortalama Yaşı ve İlk Doğumdaki Anne Yaşı (2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024a

2010'dan bu yana doğum yapan annelerin ortalama yaşı iki yaş yükselerek 29,2'ye ulaşırken, ilk doğumdaki anne yaşı 27'ye yükselmiştir.

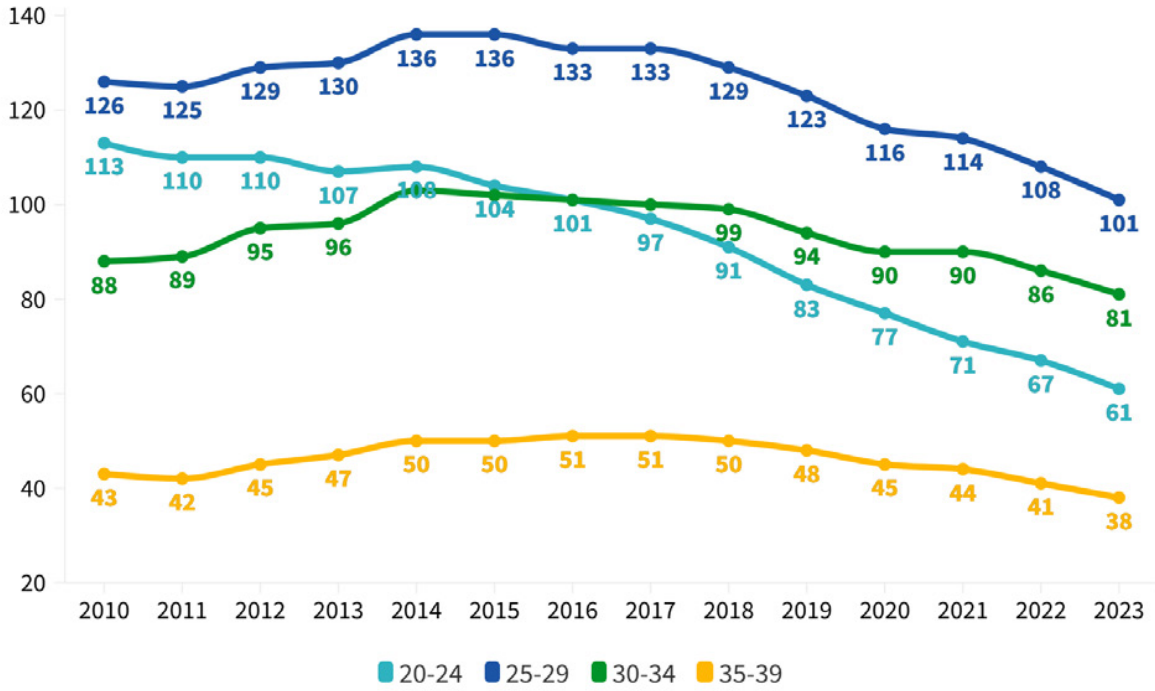
Harita 1. İllere Göre İlk Doğumdaki Ortalama Anne Yaşı (2023)

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024a

2010-2023 yıllarında yaşa özel doğurganlık hızları incelendiğinde ilk dikkat çeken husus 2019'dan itibaren bütün yaş gruplarında doğurganlık hızının düşmesidir. Diğer yandan 25-29 yaş grubundaki bin kadın başına düşen çocuk sayısı her zaman yüksek seyretmektedir. Ancak 2019'dan itibaren bütün yaş gruplarında doğurganlık hızının düştüğü görülmektedir. Doğum yapan anne profilindeki değişikliğe bağlı olarak doğurganlık düzeyi de farklılaşmaktadır. 2015'ten bu yana doğurganlık hızına göre yapılan sıralamada 20-24 yaş grubunun yerini 30-34 yaş grubunun alması anne olma yaşının giderek yükseldiğini, bir diğer ifadeyle Türkiye'de kadınların doğumu ertelediğini göstermektedir.

Bu açıdan Türkiye, anne olma deneyimi bakımından Avrupa Birliği (AB) ülkelerindeki ortalama ya yaklaşmıştır. Nitekim AB ülkelerinde 2011'den bu yana doğurganlık hızının en yüksek olduğu yaş grubu 25-29'dan 30-34 yaş grubuna kaymıştır (Eurostat, 2024). Bunlara ek olarak, adolesan doğurganlık hızı da önemli ölçüde azalmaya devam etmektedir. Eğitim hayatına katılımın yaygınlaşması, ortalama eğitim süresinin uzaması ve işgücündeki kadınlaşma oranının yükselmesi kadınların daha geç yaşlarda anne olmasına neden olmaktadır.

2014'ten bu yana sürekli azalma eğiliminde olan doğurganlık hızı 2023'te 1,51'e geriledi.

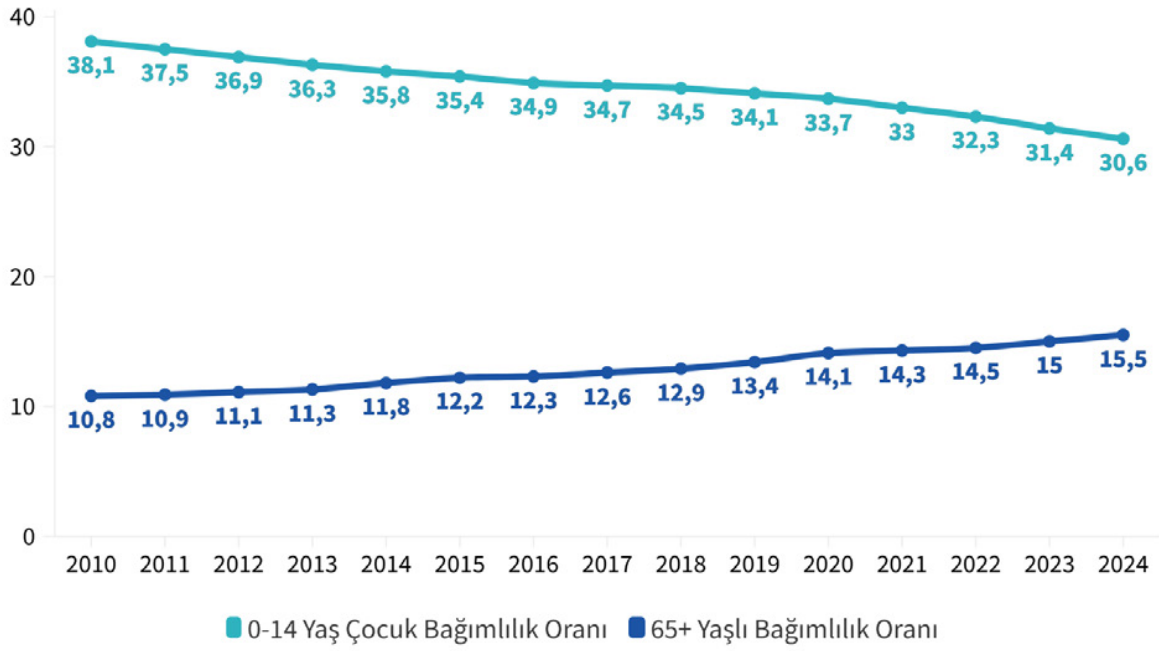
Grafik 3. Yaş Gruplarına Özel Doğurganlık Hızı (%o, 2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024a

Doğum ve doğurganlık göstergelerindeki azalmaya bağlı olarak Türkiye'nin nüfus piramidinin yapısı gelişmiş ülkelerin nüfus piramidine benzemeye başlamıştır. Genç yaş gruplarındaki nüfus daralırken, 2023'ten itibaren 40-44 yaş grubundaki nüfusun genişlemesi dikkat çekmektedir. Nüfus piramidindeki değişime paralel olarak ortanca yaş yükselmeye devam etmektedir. Kadınlarda 34,7'ye; erkeklerde ise 33,2'ye ulaşan ortanca yaş Türkiye genelinde 34'e yükselmiştir. 2023'te doğuşta beklenen yaşam süresi 77,3 yıl olmuştur. Kadınların erkeklerden 5,3 yıl daha uzun yaşadığı kaydedilirken, her iki cinsiyette de eğitim düzeyi yükseldikçe doğuşta beklenen yaşam süresinin de uzadığı görülmüştür (TÜİK, 2024c). Eğitim düzeyindeki artışın genel refah düzeyindeki artışla ilişkili olarak bireylerin gelişmiş yaşam becerileri kazanmasına ve dolayısıyla daha uzun yaşam süresine katkı sağladığı söylenebilir.

Kadınlarda 34,7'ye; erkeklerde ise 33,2'ye ulaşan ortanca yaş Türkiye genelinde 34'e yükselmiştir. Bununla birlikte, beklenen yaşam süresi de artış göstermektedir.

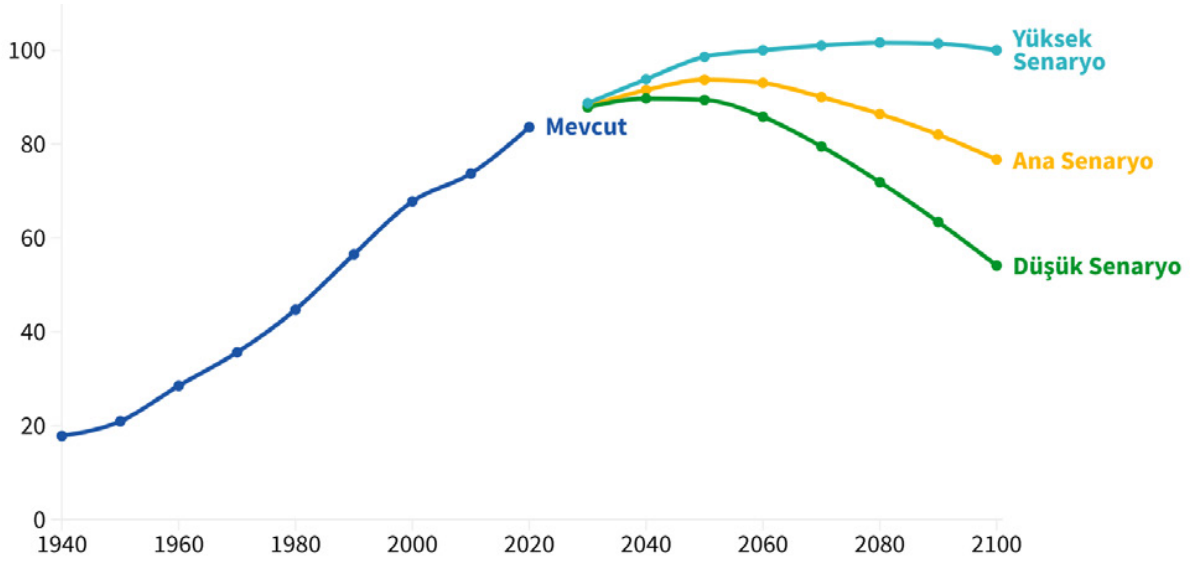
Ortanca yaşın yükselmesi ve yetişkin nüfusun artmasıyla 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun da büyüdüğü görülmektedir. 2024 yılında çalışma çağındaki nüfus oranı %68,4 olmuştur. 0-14 yaş grubundaki çocuk nüfus oranı %20,9'a gerilerken, 65 ve üzeri yaş grubundaki yaşlı nüfus oranı ise %10,6'ya yükselmiştir. Çalışma çağındaki kişi başına düşen çocuk ve yaşlı birey sayısını gösteren toplam yaş bağımlılık oranı, çocuk nüfustaki azalmaya bağlı olarak azalmış görünmektedir. Ancak, yaşlı bağımlılık oranı hızlı bir şekilde artmaktadır. Önümüzdeki yıllarda artan yaşlanmaya bağlı olarak yaşlı nüfusun çalışan nüfus üzerinde yük oluşturacağı öngörülmektedir. 2024'te çocuk bağımlılık oranı %30,6'ya gerilerken, yaşlı bağımlılık oranı %15,5'e yükselmiştir. Bu tablo, 2024 yılında çalışan her 100 kişinin 30,6 çocuğa ve 15,5 yaşlıya baktığını göstermektedir.

Grafik 5. 0-14 Yaş Çocuk Bağımlılık ve 65 Yaş ve Üzeri Yaşlı Bağımlılık Oranı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2025a

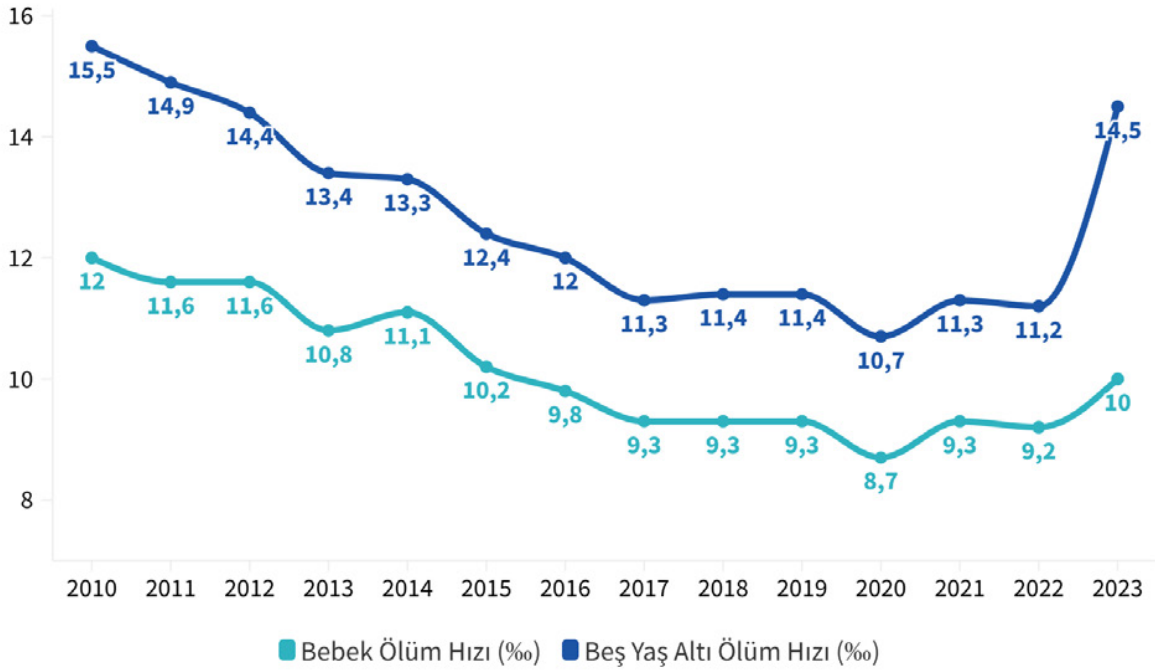
Türkiye'nin değişen nüfus yapısı yeni nüfus projeksiyonlarının oluşturulmasına yol açmıştır. Doğum, ölüm, göç gibi demografik göstergelerden hareketle oluşturulan nüfus projeksiyonlarında ana, düşük ve yüksek olmak üzere üç farklı senaryoya göre gelecekteki nüfus tahminleri yapılmaktadır. Son gelişmelere binaen, ana senaryoya göre nüfusun 2100 yılında 76,8 milyon kişiye düşmesi beklenmektedir. Düşük senaryo için bahsedilen yılda tahmin edilen nüfus 55 milyon kişiye düşerken, yüksek senaryoya göre nüfusun 100,6 milyon kişi olacağı düşünülmektedir. Bütün senaryolar uzun vadede Türkiye nüfusunun azalan bir trende sahip olacağını öngörmektedir.

Grafik 6. Nüfus ve Nüfus Projeksiyonları (Milyon Kişi, 1940-2100)

Kaynak: TÜİK, Nüfus Projeksiyonları 2023-2100, 2024b

Nüfus piramidindeki değişim üzerinde etkisi olan bir diğer önemli gösterge doğuşta beklenen yaşam süresidir. Türkiye’de doğuşta beklenen yaşam süresinin kadınlarda erkeklere kıyasla daha uzun olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, son on yılda doğuşta beklenen ortalama yaşam süresi 78 yaş civarında seyretmiş, 2023’te bu sürenin 77,3 ile bir yaş azaldığı kaydedilmiştir. 2023 yılına ait nüfus verilerinde dikkat çeken diğer göstergeler bebek ölüm hızı ve 5 yaş altı ölüm hızında yaşanan artıştır. 2015’ten bu yana azalma eğilimine sahip olan bebek ölüm hızının 2023’te %10’a yükseldiği; beş yaş altı ölüm hızının ise bin kişi başına 14,5 çocuğa ulaştığı görülmektedir.

Grafik 7. Bebek Ölüm Hızı ve Beş Yaş Altı Ölüm Hızı (%o, 2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024a

İlgili göstergelerde il bazlı veriler incelendiğinde bebek ölüm hızının en hızlı yükseldiği ilk altı ilin Adıyaman, Kahramanmaraş, Hatay, Gaziantep, Şanlıurfa ve Kilis olduğu dikkat çekmektedir. Türkiye ortalamasında da yükselmeye sebep olan bu illerde bebek ölüm hızının önceki yıllara kıyasla 2 kat yükseldiği görülmektedir. Bu illerin 2023 yılında yaşanan Kahramanmaraş depremlerinden en çok etkilenen iller olduğu dikkat çekmektedir. Buna binaen, deprem bölgelerinde deprem kaynaklı bir demografik bozulmanın yaşandığı söylenebilir. Üstelik bu iller doğum hızının en yüksek olduğu iller olması nedeniyle Türkiye'deki demografik göstergeler üzerinde önemli etkilerde bulunabilmektedir. Dolayısıyla konuyla ilgili hizmetlerin, çevresel ve sosyal koşulların iyileştirilmesine ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Tablo 2. Bebek Ölüm Hızının En Çok Yükseldiği İller (‰, 2020-2023)

İller	2020	2021	2022	2023
Adıyaman	9,8	12,3	10,8	23,0
Kahramanmaraş	10,1	10,2	9,0	20,8
Hatay	10,1	9,1	10,7	20,3
Gaziantep	14,2	15,7	15,9	17,7
Şanlıurfa	14,5	15,8	16,3	17,5
Kilis	11,9	11,8	10,8	15,0

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2024a

Türkiye nüfusu, çalışma çağındaki nüfusun yoğun olduğu bir yapıya sahip olmaya devam etmektedir. Ancak doğum göstergelerinde yaşanan hızlı düşüş, sağlıklı yaşam süresinin uzaması ve doğumla ilgili tercihler nüfusun hızlı bir şekilde yaşlanma sürecine girmesine neden olmuştur. Nüfus projeksiyonları demografik fırsat penceresi olarak ifade edilen yaşlı ve çalışan nüfus arasındaki dengenin 2030 yılında kaybedileceğine işaret etmektedir. TÜİK verilerine göre 2030'un ilk yarısında yaşlı nüfus oranı %15'i aşacaktır.

Demografik fırsat penceresinin değerlendirilebilmesi ve nüfus yenilenme düzeyinin artırılması için nüfusa yönelik politikaların geliştirilmesi, teşviklerin artırılması ve destek mekanizmalarının genişletilmesi gerekmektedir. 2025 yılının "Aile Yılı" olarak belirlenmesi ve beraberinde getirdiği sosyal paket, nüfusun artırılmasına yönelik çeşitli politikaları içermektedir. Bu kapsamda, 1 Ocak 2025'ten itibaren doğan çocuklar için destek paketlerinin verileceği duyurulmuştur. Bahsedilen politikaların geleceğin nüfus göstergelerine nasıl bir etki edeceği merak konusudur.

**2024 yılında çalışan
her 100 kişinin 30,6 çocuğa ve
15,5 yaşlıya baktığı kaydedilmiştir.**

HANEHALKI

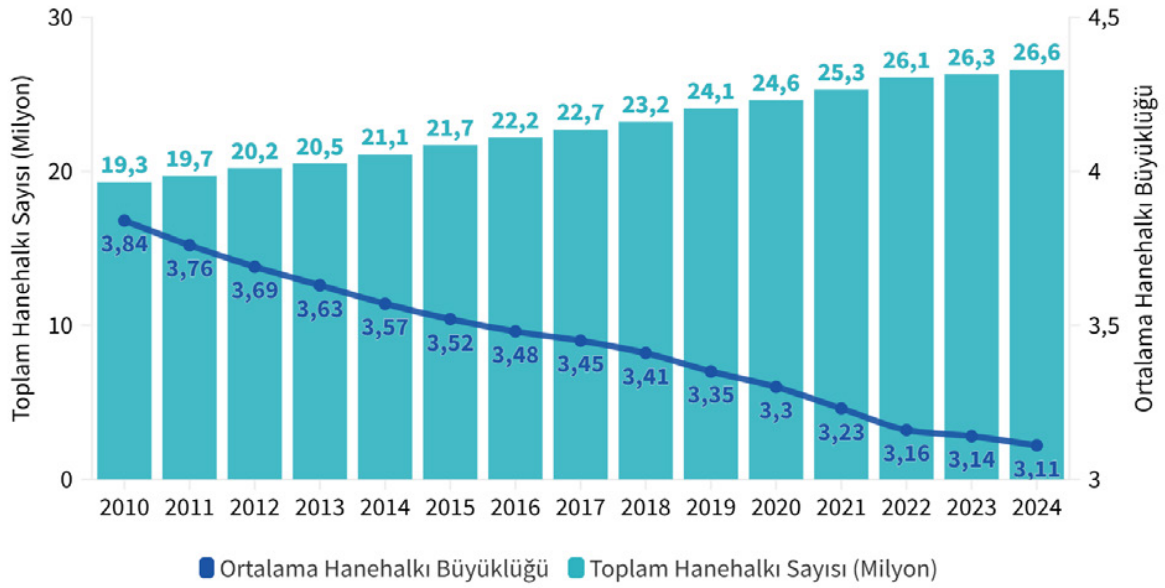
Temel Bulgular

- **Haneler sürekli küçülüyor.** Ortalama hanehalkı büyüklüğü 2010'da 3,68 kişiden 2024'te 3,11 kişiye gerileyerek 14 yıl boyunca kesintisiz daraldı; bu eğilim, yavaşlayan nüfus artışı, geç evlilik ve azalan çocuk sayısı ile ilişkilidir.
- **Klasik aile formu çözülüyor.** "Anne-baba-çocuk" tipi çekirdek aile artık baskın değil; bu oran 2014'te %45 iken 2024'te %38'e geriledi. Boşanma oranı artmaya devam ederken, tek ebeveynli, tek kişilik ve alternatif hanehalkı formları yaygınlaşıyor.
- **Her beş haneden biri yalnız yaşıyor.** 2024 itibarıyla her beş haneden biri tek kişiden oluşuyor. Bu oran, özellikle genç yetişkinler ve yaşlı kadınlar arasında yalnız yaşam eğiliminin güçlendiğini gösteriyor.
- **Bütçeden temel ihtiyaçlara ayrılan pay keyfi harcamalara yer bırakmıyor.** Konut ve kira giderleri hanehalkı harcamalarının yaklaşık dörtte birini oluştururken ardından en yüksek pay gıda ve içecek harcamalarına ait.
- **Ev sahipliği oranı düşmeye devam ediyor.** Kira artışları ve konut fiyatlarındaki yükselişle birlikte, barınma güvencesi zayıflıyor; bu da dar gelirli haneler için yeni bir kırılma alanı oluşturuyor.

Öneriler

- Küçülen ve çeşitlenen hane yapılarına uygun sosyal hizmet modelleri geliştirilmeli. Tek kişilik ve tek ebeveynli hanelere dönük barınma, bakım ve sosyal destek politikaları farklılaştırılmalı; hane türlerine göre hizmet planlaması yapılmalıdır.
- Yalnız yaşayan bireyler için sosyal izolasyonu önleyici mekanizmalar kurulmalı. Özellikle yaşlılar için mahalle temelli sosyal destek programları ve dijital iletişim çözümleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Hanehalkı yoksulluğunu azaltmaya yönelik çok boyutlu stratejiler uygulanmalı. Temel tüketim kalemlerinde (barınma, enerji, gıda) dar gelirli ve çocuklu hanelere yönelik destekler güçlendirilmelidir.
- Barınma güvencesi zayıflayan haneler için kira desteği ve mülkiyet erişimi desteklenmeli. Ev sahipliği oranının düşmesiyle artan barınma kırılma alanına karşı, kiracı destek programları ve ilk konut edinimini kolaylaştırıcı finansal araçlar geliştirilmelidir.

Türkiye’de nüfus projeksiyonlarının nüfus yenilenme düzeyinin altında kalmaya başladığı biliniyor. Toplumsal düzenin en önemli birimi olan hanehalkları, demografik dönüşümün en görünür olduğu yapıdır. 2024 yılında toplam hanehalkı sayısı yalnızca %0,7 oranında artarak 26,6 milyona ulaşmıştır. Nüfus artış hızının azalmasına ve hanehalkı tipinin dönüşmesine bağlı olarak ortalama hanehalkı büyüklüğü ise azalma eğilimindedir. Son on dört yıldır daralan ortalama hanehalkı büyüklüğü, 2024’te de azalmaya devam ederek 3,11 kişiye gerilemiştir. Geniş aile yapısının dağılmasıyla çekirdek ailelerin yaygınlaşması, yaşlı ebeveynlerin çocuklarından ayrı yaşamaya başlaması ve çekirdek ailelerde daha az çocuğun tercih edilmesi gibi nedenlerin hanehalkı büyüklüğünün küçülmesinde etkili olduğu söylenebilir.

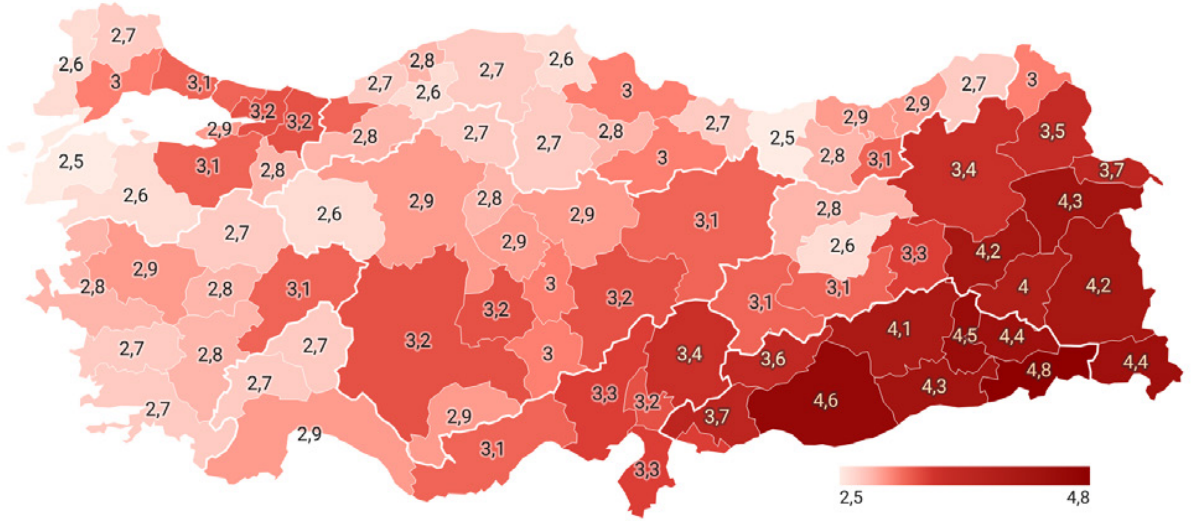

Grafik 8. Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü ve Toplam Hanehalkı Sayısı (2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2025a

Sosyal yaşantının şehirleşme dinamiklerine bağlı olarak dönüşmesi hanehalkı büyüklüğünün azalmasındaki bir diğer etkidir. Ülkenin batısındaki büyükşehirlere kıyasla daha az göç alan, dolayısıyla şehirleşme düzeyi artsa da kültürel olarak geleneksel yapıların daha korunaklı olduğu Doğu bölgesinde hanehalkı büyüklüğünün ortalamanın üzerinde seyrettiği görülmüştür. Marmara bölgesinde bulunan bazı illerde ortalama hanehalkı büyüklüğünün ortalamaya yakın olduğu görülmektedir.

Hanehalkı büyüklüğünün en düşük düzeyde seyrettiği iller ise kıyı kesimlerindedir. Hanehalkı büyüklüğünün en yüksek olduğu il 4,8 kişiyle Şırnak olurken, en düşük olduğu il ise 2,54 kişiyle Çanakkale’dir. Buna ek olarak, Kahramanmaraş, Konya, Aksaray ve Kayseri gibi iç kesimlerde de hanehalkı büyüklüğünün ortalamanın üzerinde olduğu dikkat çekmektedir.

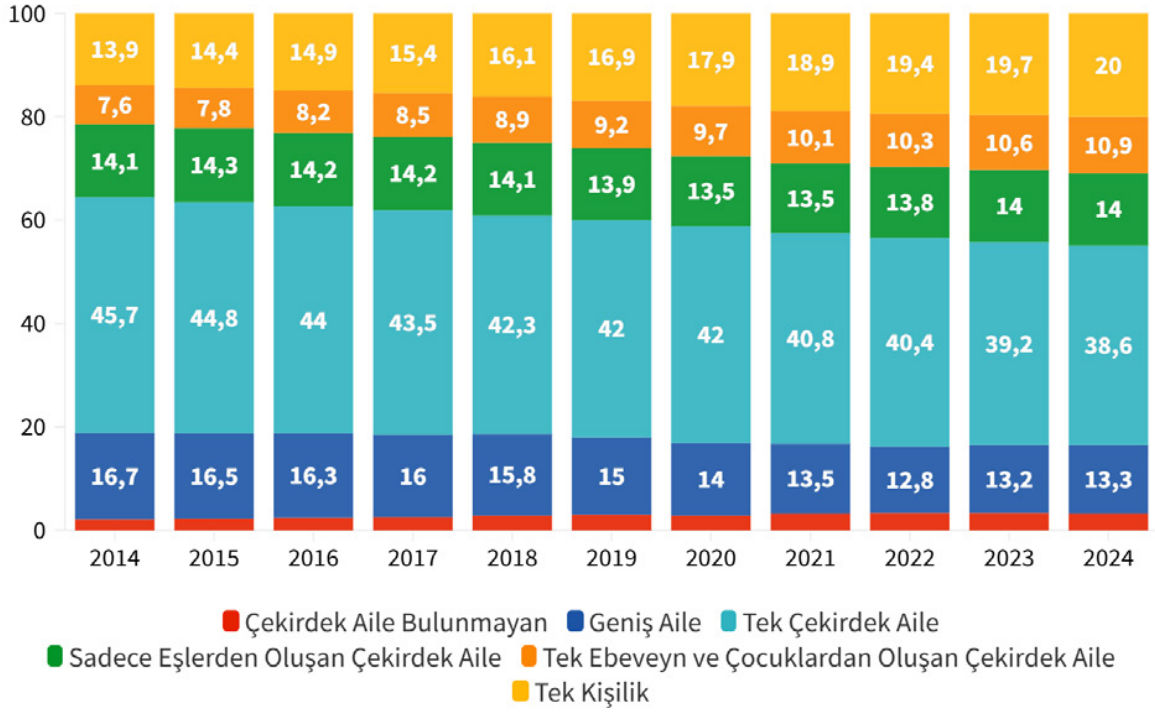
Harita 3. İllere Göre Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü (Kişi Sayısı, 2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2025a

Artan şehirleşme çekirdek aile tipinin yaygınlaşmasına neden olmuş, sosyal ve ekonomik dönüşümler hanehalkı kompozisyonuna etki etmiştir. Mevcut yaşam tarzı çekirdek aile profilinin görünümünde değişikliğe sebep olmuştur. Anne, baba ve çocuklardan oluşan tek çekirdek aile, geniş ailelerin dağılmasının ardından gelenekselleşen bir aile tipi olmuşken son on yılda hızla azalmaktadır. Boşanmanın yaygınlaşmasıyla dağılan aile sayısı yükselmiş; tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerin oranı artmıştır.

Yanı sıra, kalabalık ailelerden oluşan geniş ailelerin sayısı giderek azalırken, tek kişilik hanehalkı oranı yükselmiştir. 2024 yılında her on haneden ikisi tek başına yaşayan bireylerden oluşmaktadır. Çekirdek aile bulunmayan hanehalkı tipi, aralarında aile bağı bulunmayan kişilerin bir arada yaşamasını ifade etmektedir. Bu hanehalkı tipinde artış yaşanırken, geniş ailelerin oranı da giderek azalmaktadır. Son on yılda hızlı bir şekilde yalnız yaşamın yaygınlaşması, aile tercihlerinin giderek değişmesi, aile dışı bağlarla kurulan hanehalklarının çoğalması Türkiye’de hanehalkı kompozisyonunun yeni bir değişim sürecinde olduğunu gösteriyor.

Hanehalkı büyüklüğünün en yüksek olduğu il 4,8 kişiyle Şırnak, en düşük olduğu il ise 2,54 kişiyle Çanakkale’dir.

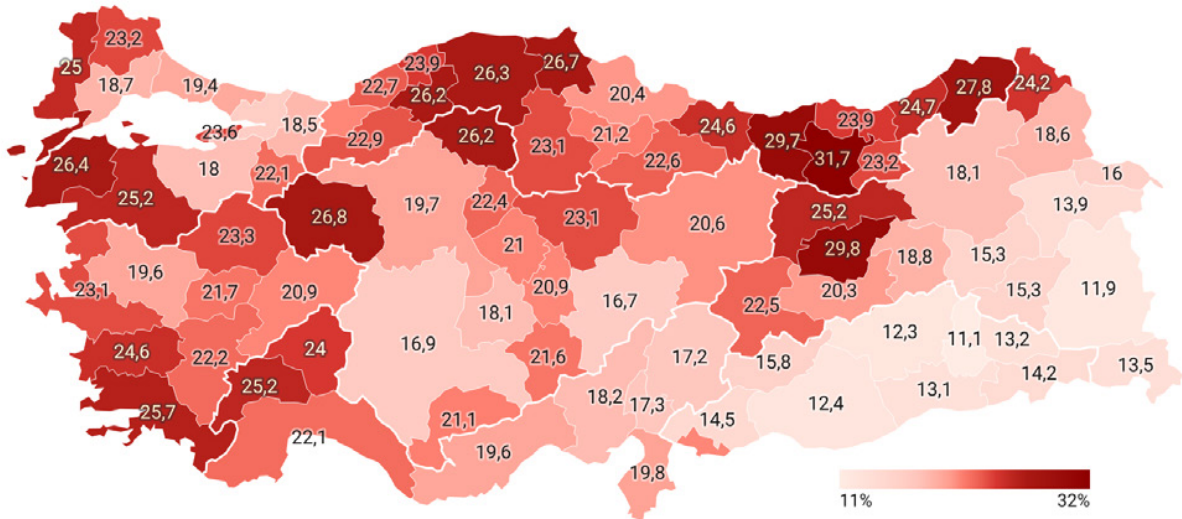
Grafik 9. Hanehalkı Kompozisyonu (% , 2014-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2024 verilerinden hareketle yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dönüşen hanehalkı kompozisyonunda sosyal, ekonomik ve kültürel olmak üzere pek çok etkenin bir araya geldiği bir gerçek. Bu etkenlerin bölgelere göre farklılık gösterdiği söylenebilir. Son yıllarda sayısı önemli ölçüde artan tek kişilik hanehalklarının Karadeniz, Ege ve Marmara'nın kıyı bölgelerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Tek kişilik hanelerin en yoğunlaştığı il, toplam hanehalkı sayısının %31,7'sinin tek kişilik hane olduğu Gümüşhane'dir. Haritada bölgesel yoğunluğun yanı sıra %29,8'le Tunceli ve %26,8'lik oranla Eskişehir illerinde de tek kişilik hanelerin yoğun olduğu dikkat çekmektedir.

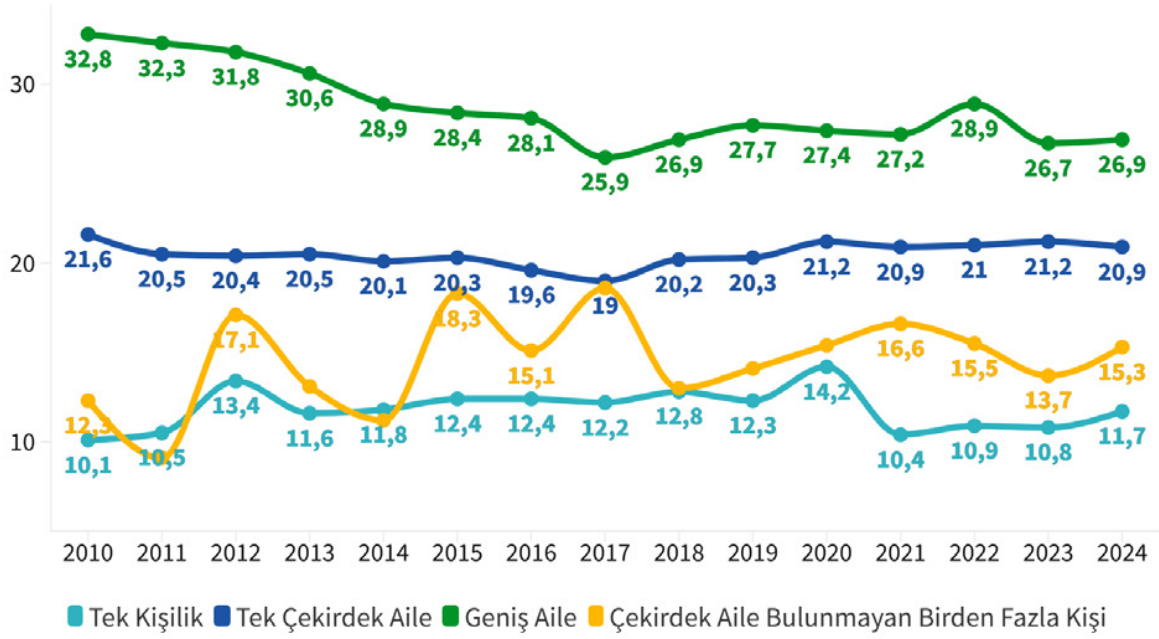
Eskişehir'deki yoğun üniversite nüfusunun tek kişilik hanelerin oluşmasında rol oynadığı söylenebilir. Tek kişilik hane oranının en düşük olduğu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesi olurken, en düşük olduğu il %11,1'le Batman'dır. Doğu bölgesinde kalabalık aile oranının halen yüksek olduğu bilinen bir gerçek. Tek kişilik hanelerin en az yoğunlukta olduğu bu bölgede dahi her on haneden birinin tek kişiden oluşması dönüşen aile kompozisyonuna dair önemli bir gösterge.

2024'te her on haneden biri çocuğuyla yaşayan yalnız ebeveynlerden oluşurken, her on haneden ikisi tek başına yaşayanlardan oluşmuştur.

lerden oluşan hanehalkları arasında ise yoksulluk oranı en yüksek düzeyde seyretmiştir. Ancak, 2010'dan bu yana yoksulluk oranındaki genel düşüşü takiben geniş aileler arasında yoksulluk oranının %32,8'den %26,9'a gerilediği kaydedilmiştir.

Tek çekirdek aileler arasında yoksulluk düzeyi yıllar içinde aynı kalırken, tek kişilik haneler ve çekirdek aile bulunmayan birden fazla kişiden oluşan haneler arasında yoksulluğun yaygınlaştığı görülmüştür. Bu durum, son yıllarda artan enflasyon nedeniyle hanehalkı tüketim harcamalarının haneler üzerinde oluşturduğu yükü açıklayabilir. Geniş ve çekirdek ailelerden oluşan haneler bu harcamalarla baş edebilirken, tek kişilik ve diğer hanelerin kırılganlaştığı söylenebilir.

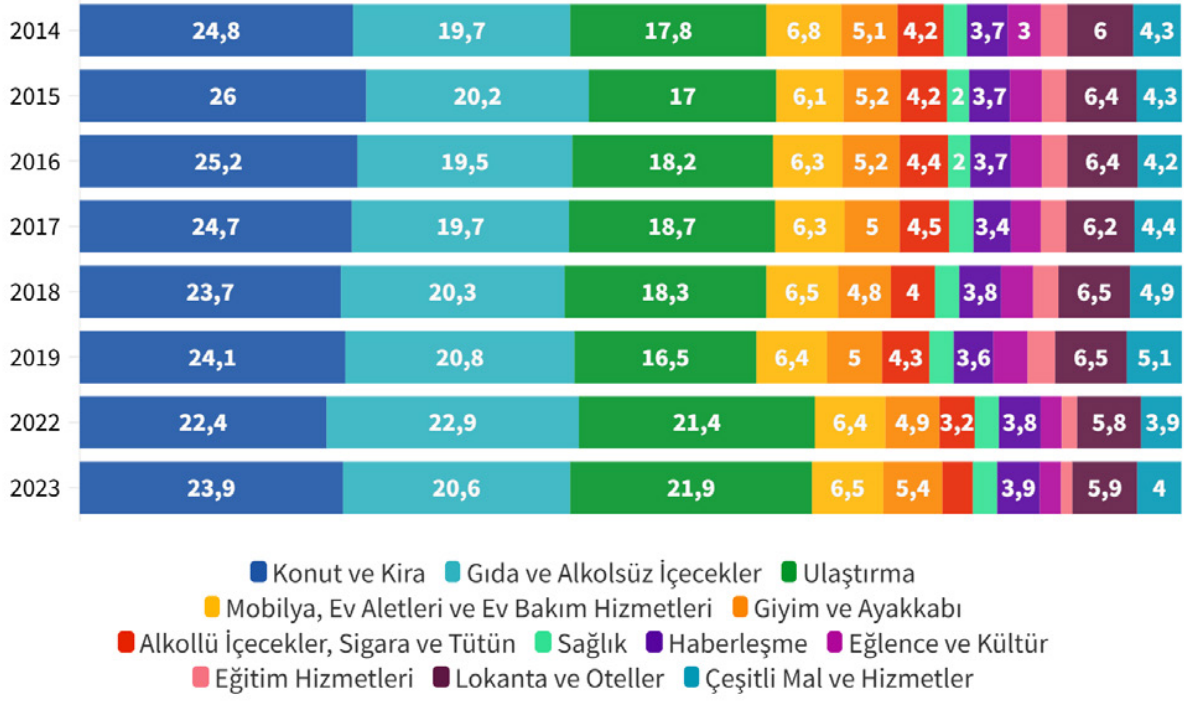

Grafik 10. Hanehalkı Tipine Göre Yoksulluk Oranı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024d

Artan kiralr, yükselen gıda fiyatları ve yaşam pahalılığının hanehalkı bütçesini zorladığını söylemek mümkün. Nitekim veriler hanehalkı tüketim harcamalarının büyük oranda temel yaşam koşullarını karşılamak amacıyla gerçekleştirildiğini gösteriyor. 2014'ten bu yana hanehalkı bütçesinde en büyük payın konut ve kira harcamaları kalemine ait olduğu görülmüştür.

2023'te hanehalkı bütçesinden harcama kalemlerine ayrılan payın en büyük diğer kısmını %20,6'lık payla gıda harcamaları takip etmiştir. Tüketici fiyat endeksine göre 2022 yılından bu yana fiyatların önceki dönemlere kıyasla hızla arttığı ulaştırma harcamaları ise %21,9 payla üçüncü sıradadır. Eğlence, spor ve kültür harcamalarına ayrılan pay giderek daralırken, hanehalkı bütçesinden en az payı alan harcama kalemlerinin sağlık ve eğitim hizmetleri olduğu görülmüştür.

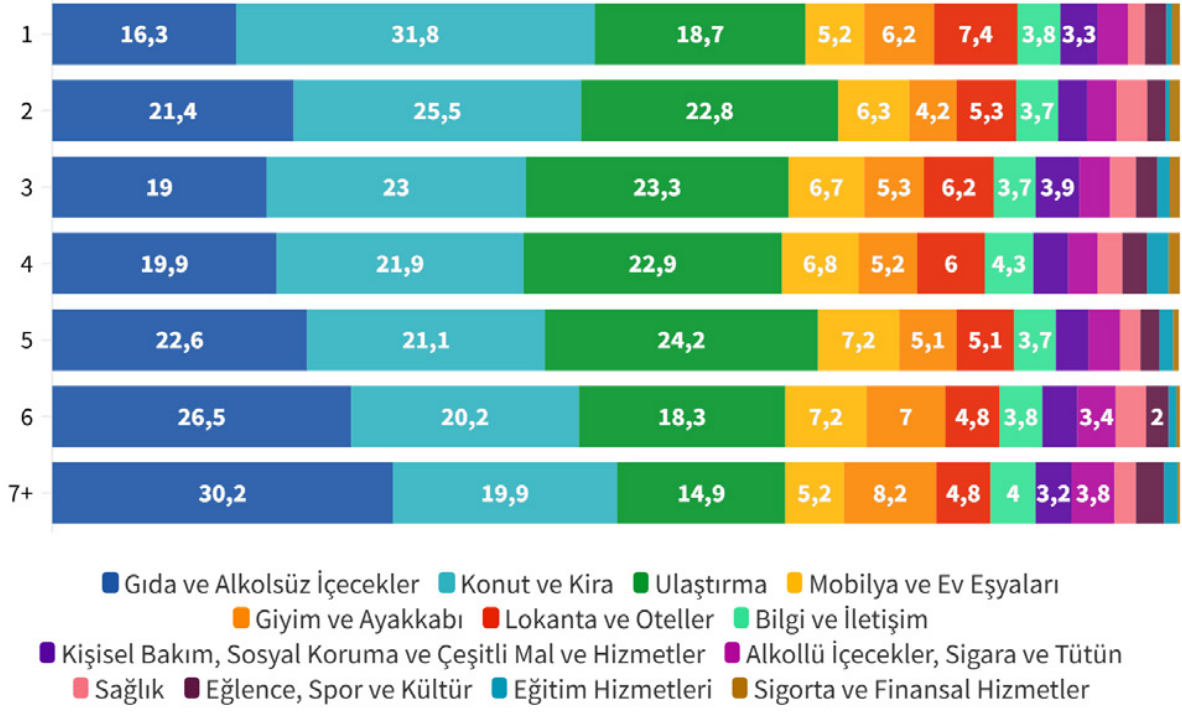

Grafik 11. Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı (% , 2014-2023)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcaması İstatistikleri, 2024n

Hanehalkı tüketim harcamalarının dağılımı hanehalkı büyüklüğüne göre farklılaşıyor. Tek kişilik haneler, kalabalık hanelere kıyasla konut ve kira harcamaları için 1,5 kat daha fazla pay ayırmıştır. Hanehalkı büyüklüğüne göre gıda ve içecek harcamalarına ayrılan pay da büyük oranda farklılaşıyor. İki, üç ve dört kişilik ailelerde hanehalkı bütçesinde en büyük harcama kalemleri sırasıyla konut ve kira ile ulaştırma olurken, beş ve üzeri kişilik ailelerde gıda ve içecek kalemine harcamalar öne çıkmaya başlıyor. Lokanta ve otel konaklamalarına bütçeden ayrılan pay tek kişilik hanelerde daha yüksekken, hanehalkı büyüdükçe bu harcama kalemine ayrılan pay azalıyor. Giyim ve ayakkabıya bütçeden ayrılan payın en büyük olduğu haneler yedi ve tek kişilik hanelerden oluşuyor. Dikkat çeken bir diğer husus ise bütün hanehalklarında bütçeden temel ihtiyaçlara ayrılan payın keyfi harcamalara yer bırakmadığıdır.

Konut ve kira giderleri hanehalkı harcamalarının yaklaşık dörtte birini oluşturuyor.

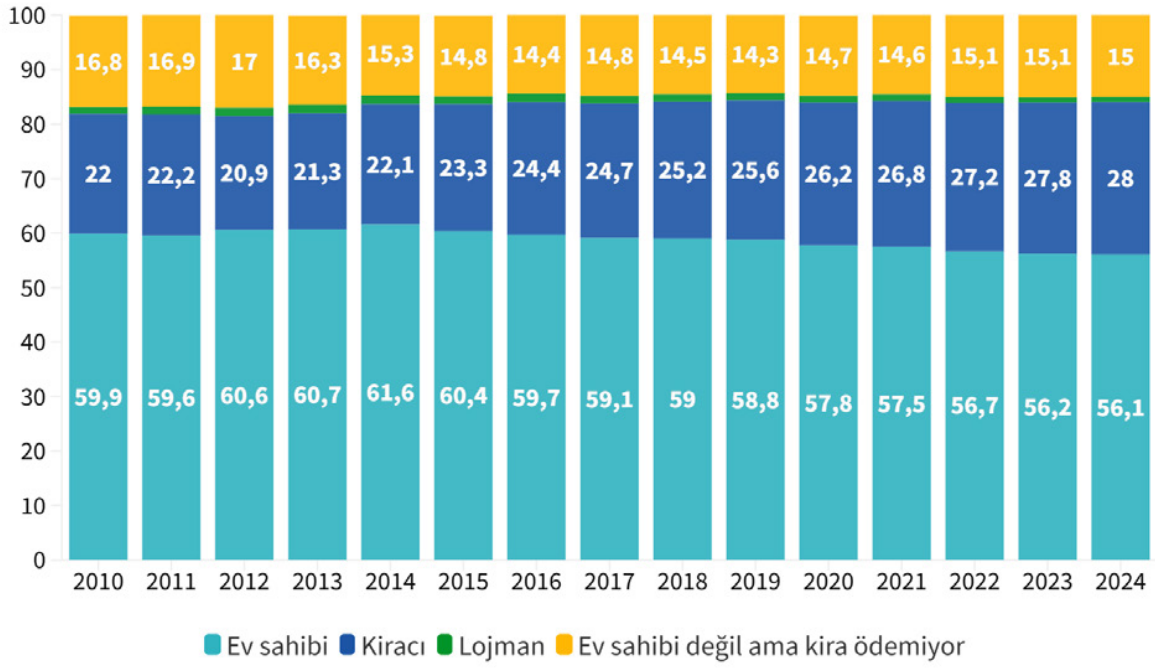

Grafik 12. Hanehalkı Büyüklüğüne Göre Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı (% 2023)

Kaynak: TÜİK, Hanehalkı Tüketim Harcaması İstatistikleri, 2024n

Türkiye’de ev sahipliği hanehalkı tüketim harcamalarını önemli ölçüde etkiliyor. Son yıllarda hanehalkı bütçesinden konut ve kira harcamalarına ayrılan pay, Türkiye’de ev sahipliğinin değişimiyle oldukça ilişkili. 2010-2024 yıllarında ev sahibi oranı azalırken, destekleyici mekanizmalar olan kira ödemeyen ve lojmanda yaşayan hanehalkı oranının da azaldığı görülüyor. Bunun bir sonucu olarak kiracılaşma eğilimi yaygınlaşıyor. Konut ve kira giderleri hanehalkı harcamalarının yaklaşık dörtte birini oluşturuyor. Kiracıların oranı ise 2010 yılında %22 iken 2024’te %28’e ulaşmıştır. Bu eğilimin devam etmesi, hanehalkı bütçesinden konut ve kira harcamalarına ayrılan payın da artmaya devam edeceğini gösteriyor.

Tek kişilik haneler, kalabalık hanelere kıyasla konut ve kira harcamaları için 1,5 kat daha fazla pay ayırıyor.

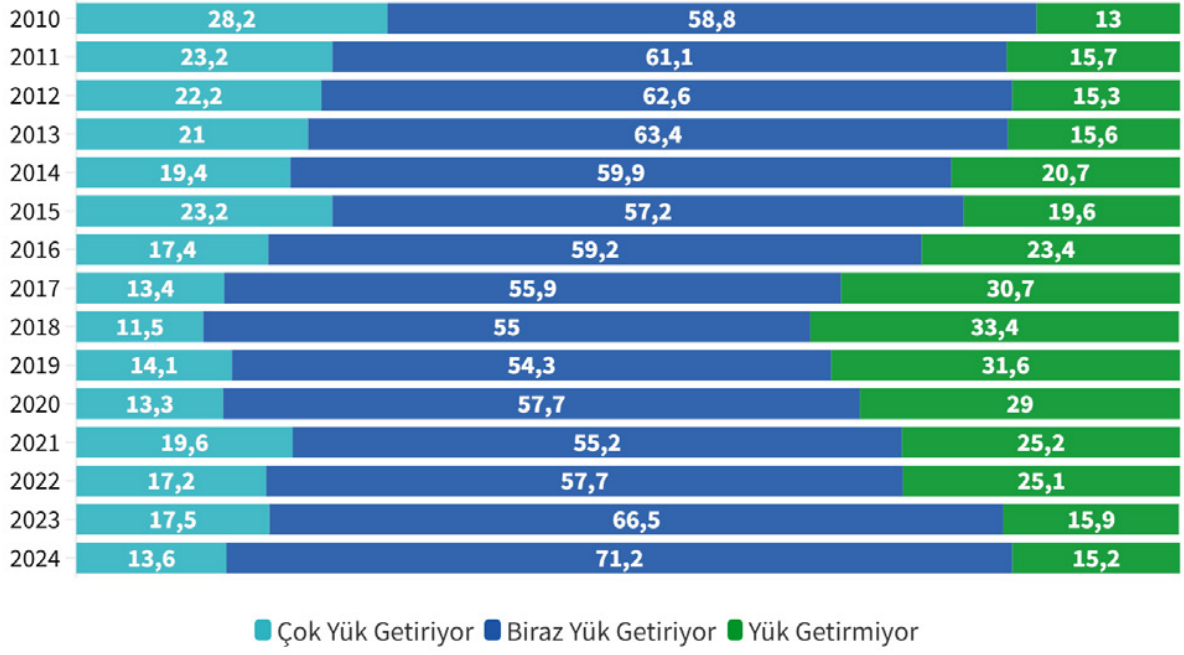

Grafik 13. Türkiye’de Ev Sahipliğinin Değişimi (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2025a

Konut sahipliğinin yanı sıra konuta ilişkin harcamalar, hanehalkı bütçesinde önemli bir harcama kalemi olarak karşımıza çıkıyor. Son yıllarda konut masraflarının çok yük getirdiğini söyleyenlerin oranı ve yük getirmediğini söyleyenlerin oranı azalma eğilimindedir. Her iki grubun da biraz yük getirdiğini söyleyenlere kaydığı görülmüş; daha önce konut masraflarının yük getirmediğini söyleyen kişilerin 2019’dan bu yana hızlı bir şekilde azaldığı görülmüştür. Bu durum, konut masraflarının genel olarak artmasıyla konuta ilişkin harcamalardaki algının değişimini göstermektedir. 2024’te her on haneden yedisinin konut masraflarının yük getirdiğini söylediği kaydedilmiştir. Konut masraflarının çok yük getirdiğini söyleyenlerin oranındaki azalma ise mevcut koşullarda konuta ilişkin masrafların daraltılması yönündeki tercihle açıklanabilir. Nitekim Türkiye’de hanehalklarının geçinebilmek için temel ihtiyaçlara yapılan harcamaları öncelediği biliniyor. Yıllar içinde hanehalkı bütçesinden mobilya ve ev eşyalarına ayrılan pay giderek azalırken, 2024’te hanehalklarının %59,6’sının eskimiş mobilyalarını yenilenmesini ekonomik olarak karşılayamayacağını beyan ettiği kaydedilmiştir (TÜİK, 2024d).

Ülke genelinde ev sahibi olanların oranı 2010’da %59,9 iken 2024’te %56,1’e gerilemiştir.

Grafik 14. Konut Masraflarının Yük Olma Durumu (% 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024d

Türkiye’de hanehalkı kompozisyonu çeşitlenirken, hanehalkı büyüklüğü küçülmeye devam ediyor. Bir geçim stratejisi olarak görülen aile bağı olmayanlardan oluşan hanehalkları arasında da yoksulluğun yaygınlaşması dikkat çekiyor. Ev sahibi olanların oranı azalırken, hanelerin tüketim harcamalarında da temel ihtiyaçlara yapılan harcamalar ön plana çıkıyor. Nitekim hanehalkı tüketim harcamalarında kira harcamalarından ziyade gıda ve içecek ile ulaştırma gibi günlük yaşama dair harcamaların arttığı görülüyor. Bu durum, Türkiye’de hanelerin beklenmedik bir durum karşısında daha kırılgan hale geldiğini gösteriyor.

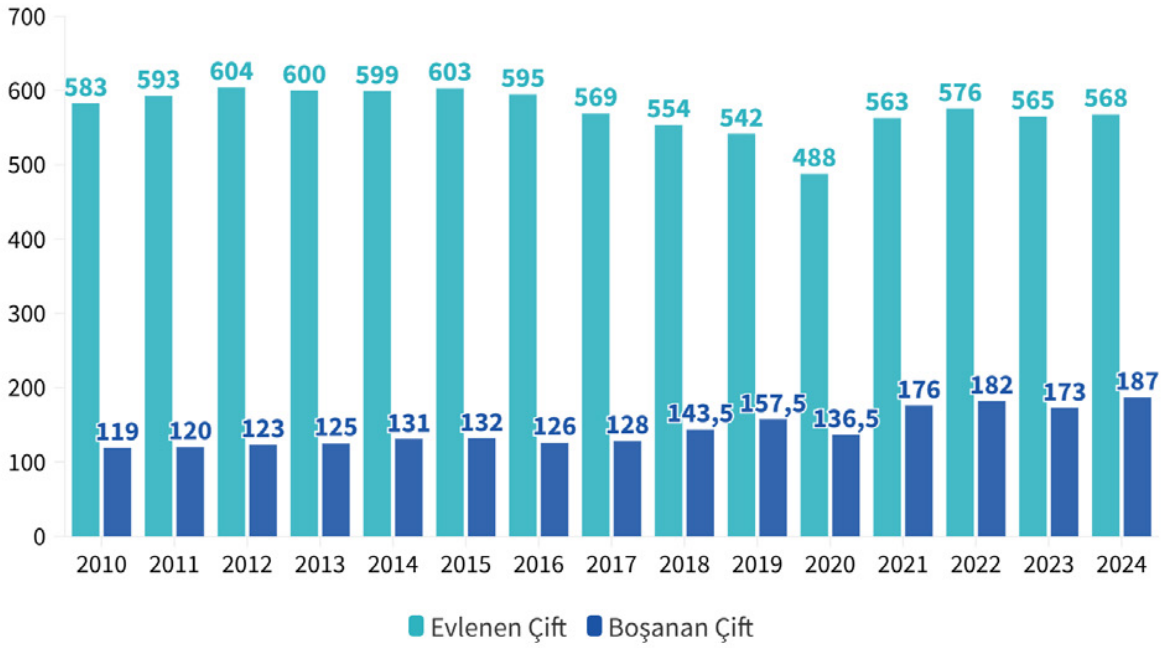
Temel Bulgular

- **Çekirdek aile modeli zayıflıyor.** 2014'te çekirdek ailelerin %67,8'i iki ebeveynli çocuklu ailelerden oluşurken, bu oran 2024'te %60,7'ye geriledi. Aynı dönemde tek ebeveynli ailelerin oranı %11,3'ten %17,2'ye yükseldi.
- **Evlilik ve doğurganlık davranışları belirgin biçimde öteleniyor.** Kadınlarda ortalama ilk evlenme yaşı 25,8'e, erkeklerde 28,3'e yükseldi. Ortalama ilk doğum yaşının 29,2'ye çıkması ise anelik sürecinin giderek geciktiğini gösteriyor.
- **Evlilikler azalıyor, boşanmalar artıyor.** 2023'te kaba evlenme hızı binde 6,63'e, kaba boşanma hızı ise binde 2,01'e ulaştı. Toplam evlenen çift sayısı 565 bin, boşanan çift sayısı ise 171 bin oldu. Her üç evliliğe karşı yaklaşık bir boşanma düşmesi, aile kurumunun sürdürülebilirliğine ilişkin yapısal kırılganlığa işaret ediyor.

Öneriler

- Aile kurma kararlarını destekleyecek sosyoekonomik koşullar iyileştirilmeli. Genç yetişkinlerin evlilik ve çocuk sahibi olma kararlarını öteleyen barınma, iş güvencesi ve gelir istikrarsızlığı gibi yapısal engelleri azaltmak amacıyla uygun koşullu konut kredileri, istihdam garantili destek programları ve genç çiftlere yönelik sosyal yardımlar güçlendirilmelidir.
- Evlilik içi memnuniyeti artıracak rehberlik ve danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalı. Aile içi iletişim, kriz yönetimi ve bakım yükü paylaşımına yönelik rehberlik merkezleri yerel düzeyde erişilebilir hâle getirilmeli; boşanma öncesi ve sonrası psikososyal destek mekanizmaları güçlendirilmelidir.
- Tek ebeveynli ve parçalanmış aile yapıları için özel destek programları oluşturulmalı. Özellikle kadınların bakım yükünü hafifletecek kreş, eğitim bursu, gelir desteği ve sosyal hizmet erişimi artırılmalı; çocukların sosyal dışlanma riskini azaltan bütüncül koruma sistemleri geliştirilmelidir.

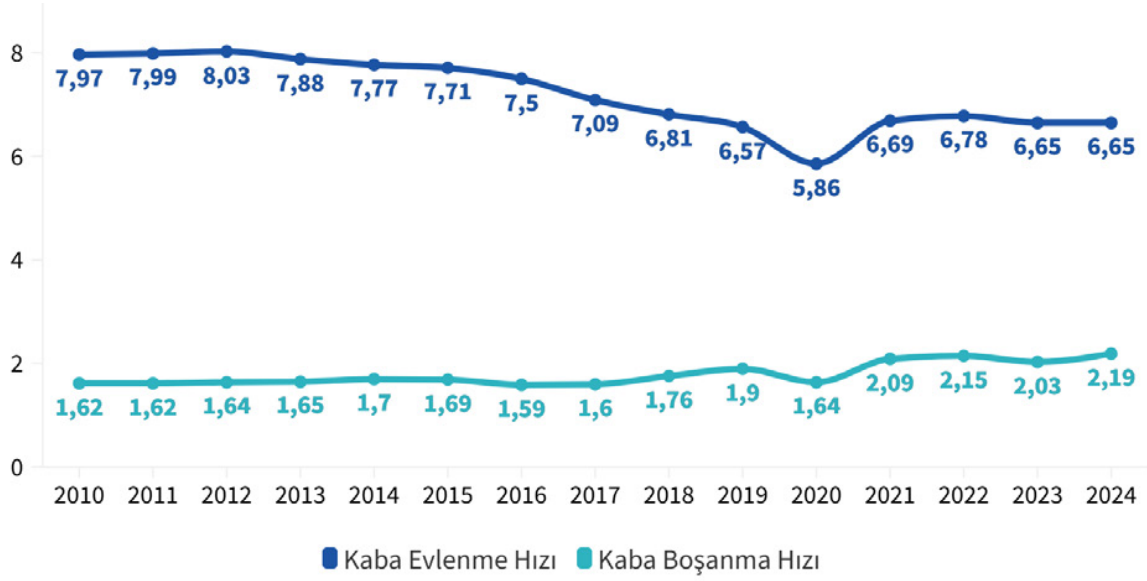
Türkiye’de aile yapısı ve ailenin iç dinamikleri değişmeye devam ediyor. Sosyal ve ekonomik etmenler bireylerin evliliğe ilişkin tercihlerini etkiliyor. 2016’dan 2019’a azalış eğiliminde olan evlilik sayısı, 2020’de salgınla beraber son yılların en düşük düzeyini görmüştür. Salgın etkisinin azalmasıyla takip eden iki yılda evlilik sayısı yükselmiş, ancak son iki yılda evlilik sayısı yeniden azalmaya başlamıştır. 2010-2024 yıllarında evlenme sayısı %2,5 oranında gerilerken, boşanma sayısı %57,1 oranında artmıştır. Böylelikle evlilik sayısı 583 binden 568 bine düşmüş; boşanma sayısı 118 binden 187 bine yükselmiştir. Evlenme ve boşanma pratiğinin toplum içindeki yaygınlığını gösteren kaba oranlar ise bin kişi başına düşen evlilik sayısı azalırken boşanma sayısının yükseldiğine işaret ediyor.

Grafik 15. Evlenen ve Boşanan Çift Sayısı (Bin, 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025c

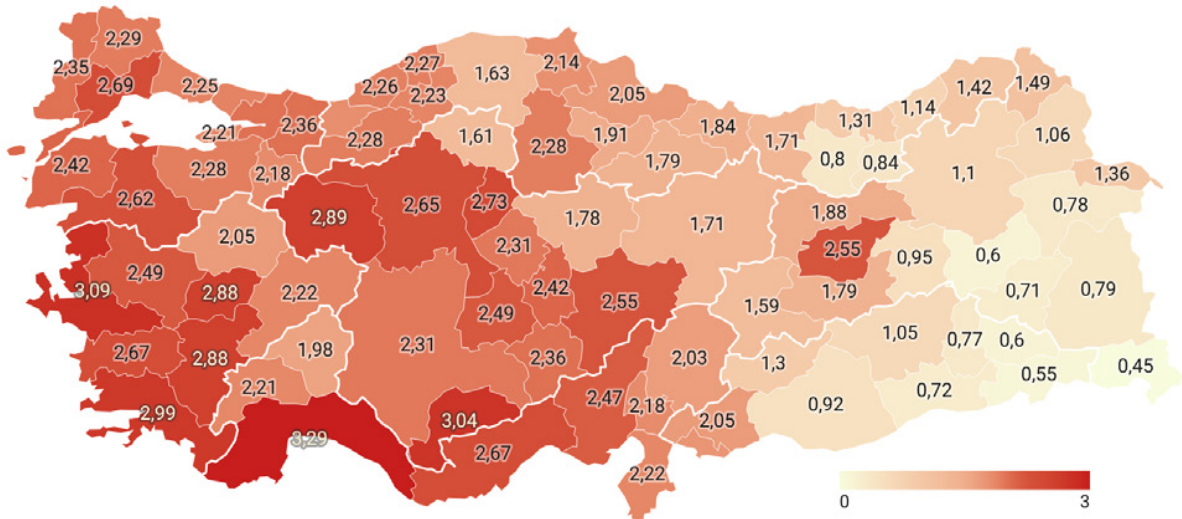
Periyodik olarak incelendiğinde kaba evlenme hızı kaba boşanma hızına kıyasla daha hızlı bir şekilde değişiyor. 2010’da bin kişiden sekizi evlenirken, 2024’te bu sayı bin kişi başına 6,65’e gerilemiştir. Dünya genelinde evlilikler giderek azalsa da Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelere kıyasla Türkiye, evlilik oranının halen en yüksek olduğu ülkeler arasındadır (OECD, 2025). Ancak kaba boşanma hızı bakımından Türkiye’nin pek çok Avrupa ülkesiyle benzer bir eğilime sahip olduğu dikkat çekiyor. 2021’de ilk defa ‰2 oranının üzerine çıkan kaba boşanma hızı, 2024’te ‰2,19’a yükselmiştir. Veriler, boşanmanın toplum içinde hızlı bir şekilde yaygınlaştığını gösteriyor.

Grafik 16. Kaba Evlenme Hızı ve Kaba Boşanma Hızı (%o, 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025c

Bunlara ek olarak, evlenme ve boşanma pratikleri kültürel alışkanlıklara bağlı olarak bölgelere göre değişiklik gösteriyor. Kaba boşanma hızının ülkenin batısında daha yüksek olduğu görülürken, Güneydoğu Anadolu’da en düşük seviyede seyrettiği kaydedilmiştir. Kaba boşanma hızının en düşük olduğu il %0,45 ile Hakkari olurken, Tunceli’de bölgedeki eğilimin aksine kaba boşanma hızının Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu kaydedilmiştir. Doğu bölgesinde kaba boşanma hızları ülke ortalamasının altında seyretse de 2014’ten bu yana on yıllık süreçte iki kat artmıştır. Kaba boşanma hızının en yüksek olduğu iller kıyı kesimlerinde yoğunlaşırken, ilk sırada %3,29 ile Antalya yer almıştır. Son on yılda kaba boşanma oranının en hızlı yükseldiği ilk beş il arasında Tunceli, Karaman, Niğde, Osmaniye ve Kilis yer almıştır.

Harita 5. İllere Göre Kaba Boşanma Hızı (%o, 2024)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025c

Türkiye’de giderek azalan evlilik sayılarının 2014-2024 yıllarında en çok azaldığı bölge Doğu bölgesidir. On yıllık süreçte bin kişi başına düşen evlilik sayısının 3,26 kişiyle en çok azaldığı il Iğdır olurken, sıralamayı 3 kişi civarında azalmayla Ağrı, Muş, Van ve Kilis takip etmiştir. Buna rağmen 2024 yılında Kilis, kaba evlenme hızının en yüksek olduğu üçüncü şehir konumundadır. Bölgesel olarak bakıldığında bin kişi başına düşen evlilik sayısının en yüksek ve en düşük olduğu illerin birbirine yakın olan iç kesimlerden oluştuğu dikkat çekmiştir. Bu durum, evlilik pratiğine ilişkin genel bir dönüşümün yaşandığına işaret ederken, bin kişi başına evlenme sayısının en yüksek olduğu bölge Doğu bölgesi olmaya devam etmiştir. Kaba evlenme hızının en yüksek olduğu il %7,76 ile Adıyaman olurken, düşük olduğu il %4,01’le Aksaray olmuştur.

Tablo 4. Kaba Evlenme Hızı (%o, 2024)

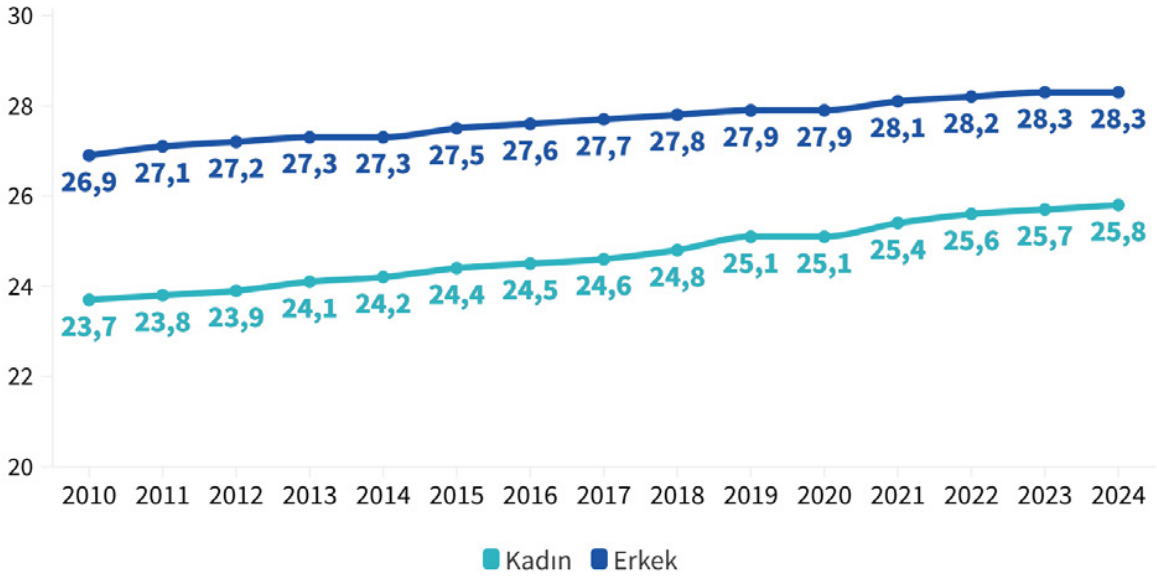
En Yüksek 5 İl		En Düşük 5 İl	
Adıyaman	7,76	Aksaray	4,01
Gaziantep	7,68	Nevşehir	4,30
Kilis	7,66	Hatay	4,89
Osmaniye	7,46	Konya	4,98
Kahramanmaraş	7,43	Şanlıurfa	5,20

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025c

Evliliğe yönelik toplumsal bakış açısının değiştiği de bir gerçek. Kültürel eğilimlerin yanı sıra şehir yaşamına bağlı olarak gelişen sosyal yaşamın dönüşümü, eğitim hayatının uzaması ve ekonomik nedenler evliliğin ertelenmesine neden oluyor. Kadınlar için ideal görülen ilk evlilik yaşı 2016’da 20-24 yaş arasıyken, 2021’de 25-29 yaş aralığının ideal yaş olduğunu düşünenlerin oranı daha yüksektir. 2016-2021 arasındaki 5 yıllık süreçte kadınlar için ideal evlilik yaşının 30-34 yaş aralığı olduğunu düşünenlerin oranı ise %5,4’ten %10,7’ye yükselmiştir.

Benzer bir şekilde cinsiyete göre ortalama ilk evlenme yaşının her iki cinsiyette de hız kesmeden yükseldiği görülüyor. 2010’da kadınlar arasında ortalama ilk evlenme yaşı 23,7 iken 2024’te bu yaş 25,8’e yükselmiştir. Aynı yıllarda erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşı ise 26,9’dan 28,3’e yükselmiştir. 2024’te kadınlar için ortalama ilk evlenme yaşının en yüksek olduğu il 29,1 yaş ile Tunceli olurken, sıralamayı ortalama 27 yaş ile Artvin, Rize, Trabzon ve İstanbul takip etmiştir. Ortalama ilk evlenme yaşının son on yılda en çok yükseldiği il ise 23 yaştan 26,1 yaşa Bayburt olmuştur.

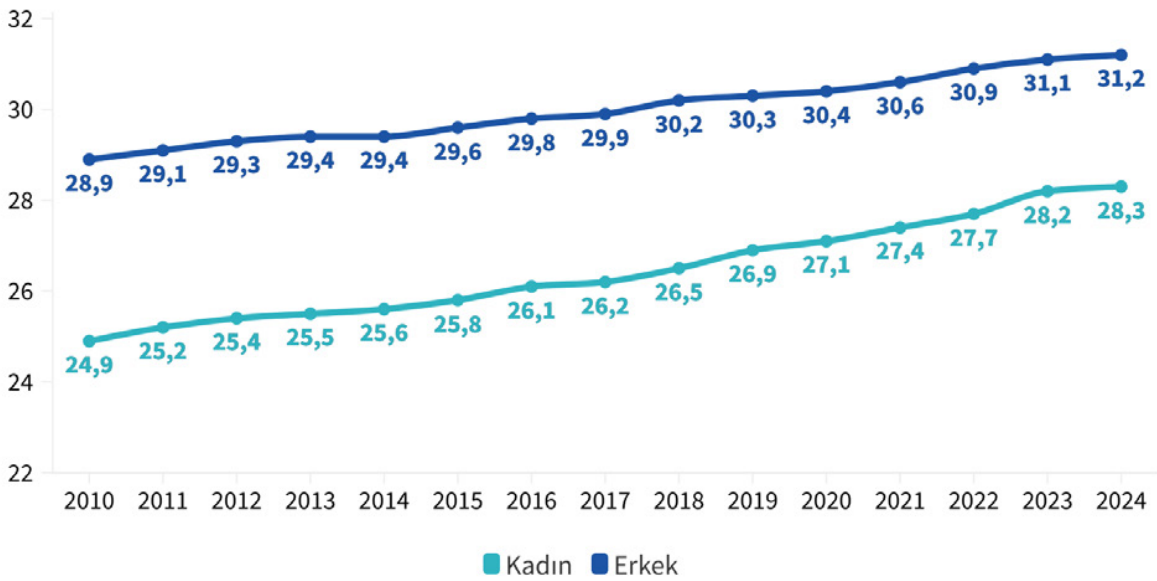
2010’da kadınlar arasında ortalama ilk evlenme yaşı 23,7 iken, 2024’te bu yaş 25,8’e yükselmiştir.

Grafik 17. Cinsiyete Göre Ortalama İlk Evlenme Yaşı (2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025c

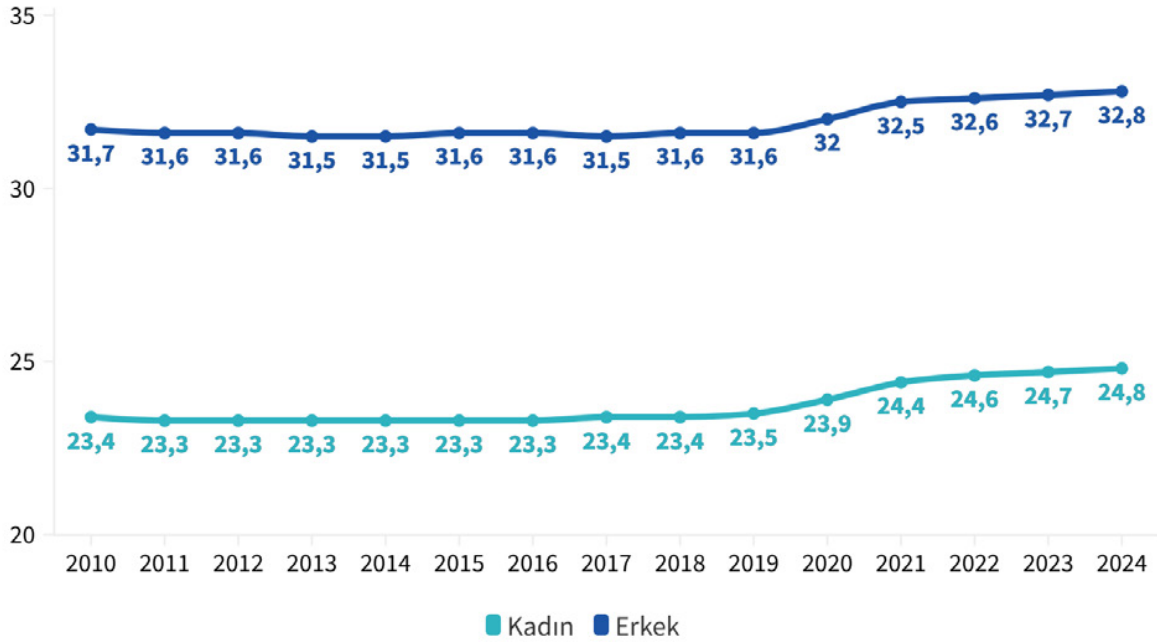
Ortalama evlenme yaşında da benzer bir yükseliş eğilimi kaydedilmiştir. 2024'te ortalama evlenme yaşı erkeklerde 31,2'ye yükselirken, kadınlarda 28,3'e ulaşmıştır. Bu göstergeler, kadınların evlilik yaşının erkeklere kıyasla daha hızlı yükseldiğini gösteriyor. Yükselmeye devam eden ortalama ve ilk evlenme yaşlarına paralel olarak ideal evlilik yaşı olduğu düşünülen yaşı da ilerleyeceği açıktır. Bu noktada evliliğe ilişkin sosyal gerçekliğin toplumsal bakış açısını etkilediği anlaşılmaktadır. 2024'te kadınlar için ortalama evlenme yaşının en yüksek olduğu il 31'le Tunceli olurken, sıralamayı Muğla, Antalya, İzmir ve Çanakkale takip etmiştir. Erkekler için ortalama evlenme yaşının en yüksek olduğu il 34,7 ile yine Tunceli olurken, en düşük olduğu il 27,7 ile Şanlıurfa olmuştur.

Grafik 18. Şekil 18. Cinsiyete Göre Ortalama Evlenme Yaşı (2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2025c

Evliliğin ötelenmesinin yanı sıra hiç evlenmeme eğiliminin de son yıllarda hız kazandığı söylenbilir. Cinsiyete göre medeni durum incelendiğinde hiç evlenmemiş erkek oranının kadınlara kıyasla daha yüksek seyrettiği g r lm   t r. 2010-2024 yıllarında 15 ya  üzeri erkek nüfusta her on kişiden en az üçünün hiç evlenmediği kaydedilmiştir. Kadınlar arasında bu oran %23,4'ten %24,8'e yükselmiş, 2024'te her dört kadından birinin hiç evlenmediği g r lm   t r. 2019'dan bu yana hiç evlenmeme eğilimi hem erkek hem kadınlar arasında önceki dönemlere kıyasla daha hızlı bir yükselişe geçmiştir.

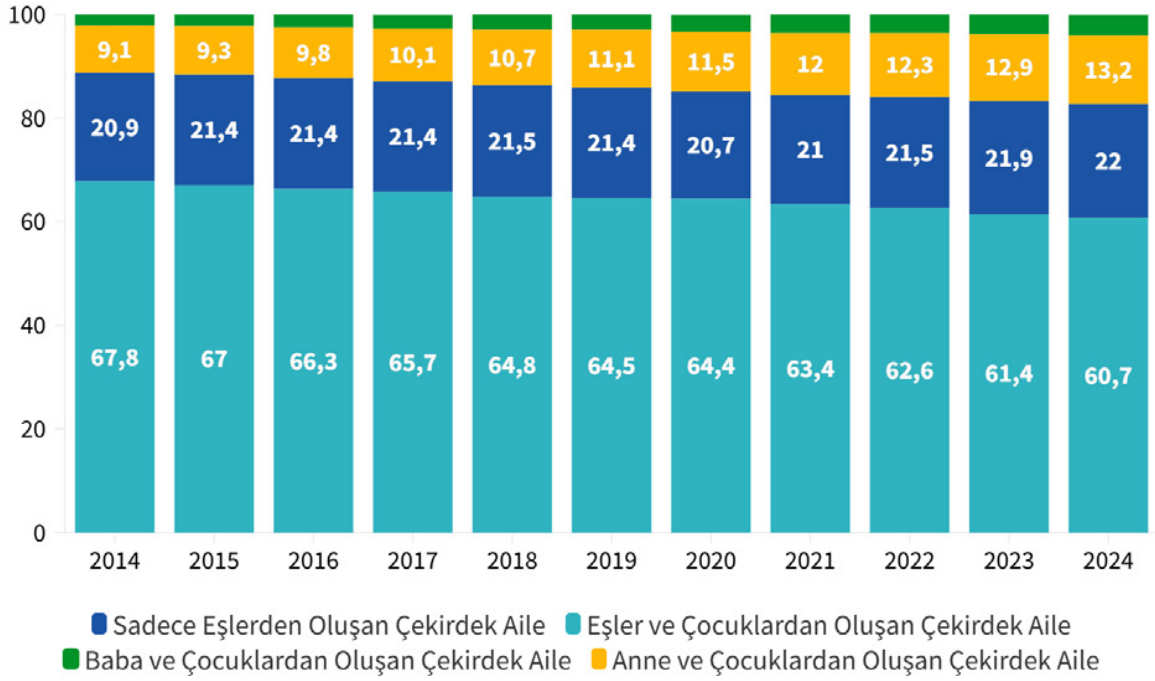

Grafik 19. Cinsiyete Göre Hiç Evlenmeyenlerin Oranı (% , 2010-2024)

Kaynak: T  K, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2024 verilerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Ortalama evlilik ya ının yükselmesi ve hiç evlenmeme eğilimiyle birlikte aile tercihlerinin değiştiği anlaşılıyor. Yanı sıra, çekirdek ailenin kendi kompozisyonunda da önemli bir dönüşüm söz konusu. Geniş aileden çekirdek aileye geçişle beraber gelenekselle en aile türü eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerdir. Ancak son yıllarda geleneksel çekirdek aile oranının toplam çekirdek aileler arasında giderek azaldığı g r lm   t r. E ler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranı 2014'te %67,8 iken 2024'te %60,7'ye gerilemiştir. Bu gelişme, son yıllarda evlilik ve boşanmaya ilişkin dönüşüm toplumsal algıyla oldukça ilişkilidir.

E ler ve çocuklardan oluşan çekirdek aile oranı 2014'te %67,8 iken 2024'te %60,7'ye gerilemiştir.

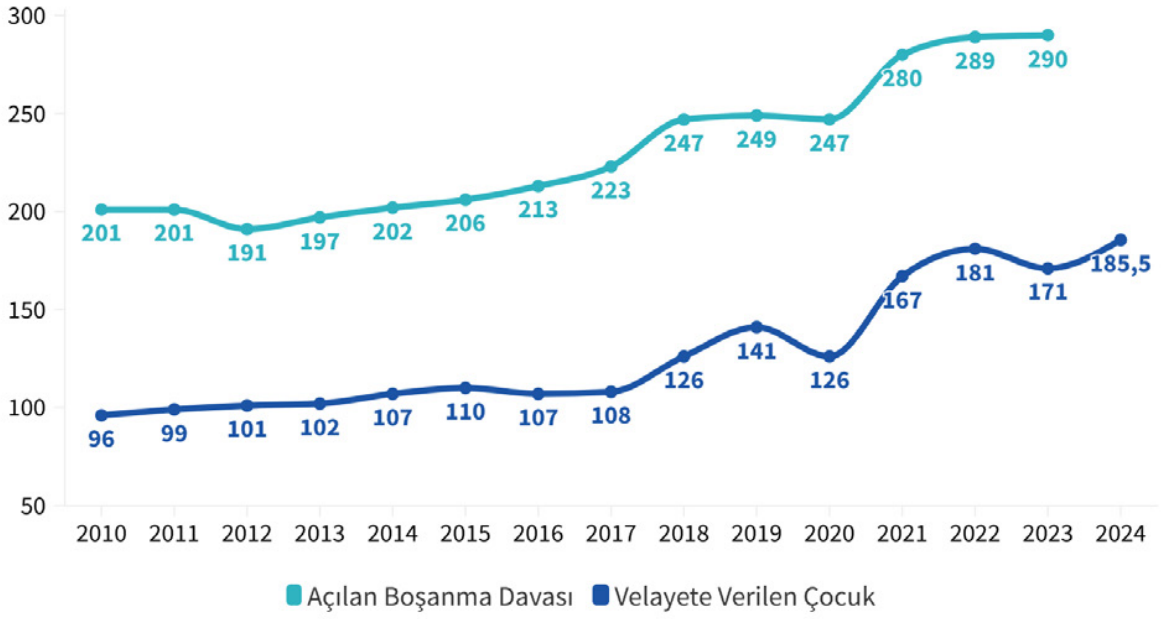

Grafik 20. Çekirdek Aile Türlerinin Dağılımı (% , 2014-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2024 verilerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Bütün bunlarla ilişkili olarak dikkat çeken dönüşümlerden biri de dağılmış aile formundaki artıştır. Kaba boşanma hızına paralel olarak boşanma davalarında açılan dosya sayısı 2010-2023 yıllarında %44,2 oranlık artışla 290 bine ulaşmıştır. Çocuklu ailelerin dağılması çocuğun velayetine ilişkin durumu ortaya çıkarmaktadır. Boşanma davalarına bağlı olarak velayete verilen çocuk sayısının da yükseldiği görülmüştür. 2010'da 96 bin çocuk velayete verilirken %93'lük artışla 2024'te bu sayı 185,5 bin çocuğa yükselmiştir. Velayet davaları çoğunlukla annenin lehine sonuçlanmakta; 2024 yılında çocukların velayetinin %74,4'ünün anneye, %25,6'sının babaya verildiği kaydedilmiştir. Bunun sonucunda çekirdek aileler arasında tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek aile tipinde belirgin bir artış yaşanmış, 2017'den bu yana her on çekirdek aileden en az birinin dağılmış ailelerden oluştuğu görülmüştür. Tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerin toplam çekirdek aile içindeki oranı 2014'te %11,3 iken 2024'te %17,2'ye yükselmiştir. Veriler çoğunlukla davada velayetin anne lehine sonuçlandığını göstermiş; 2023'te tek ebeveyn ve çocuktan oluşan hanelerin %77,4'ü anne ve çocuklardan oluşurken, %22,6'sı baba ve çocuklardan oluşmuştur.

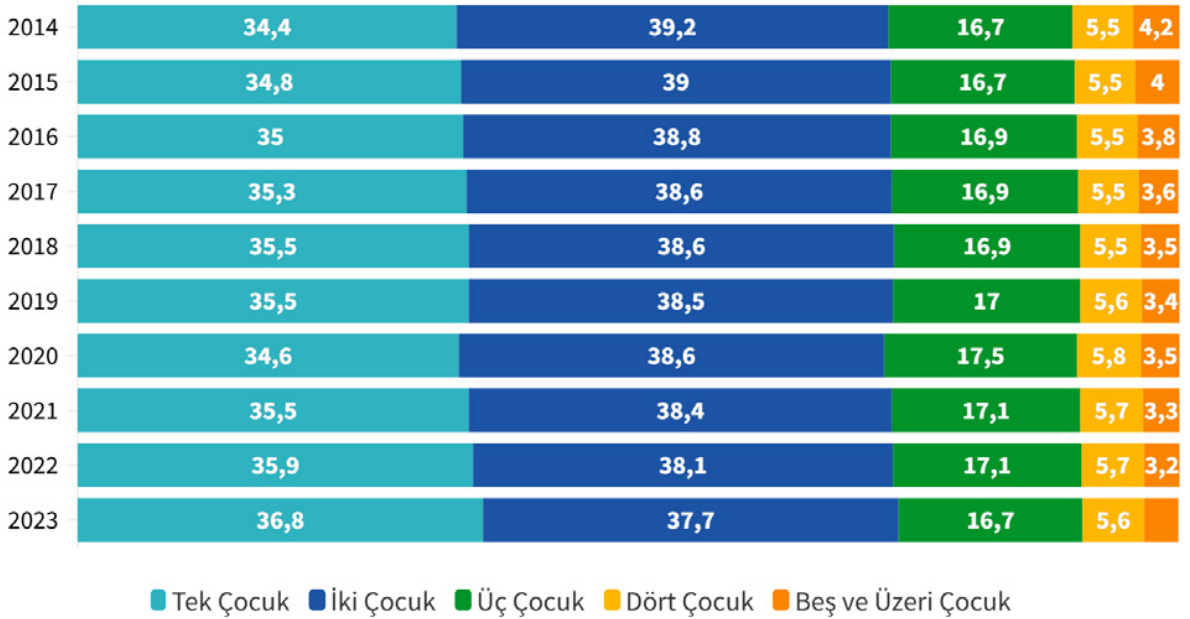
Son yıllarda çok çocuklu çekirdek aileden daha az çocuklu çekirdek aileye geçiş hızla devam ediyor.

Grafik 21. Açılan Boşanma Davası Sayısı ve Velayete Verilen Çocuk Sayısı (Bin, 2010-2024)

Kaynak: Adalet Bakanlığı Adli İstatistikler; TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2024e

Ailenin dönüşümüne ilişkin bir diğer gösterge ise çocuksuz ailelerdeki artıştır. Son yıllarda çok çocuklu çekirdek aileden daha az çocuklu çekirdek aileye geçişin hızla devam ettiği bir diğer gerçek. Türkiye’de çocuk sahibi çekirdek ailelerin genellikle tek ve iki çocuk sahibi olma eğiliminde olduğu görülüyor. 2014’ten bu yana tek çocuklu ailelerin oranı %34,4’ten %36,8’e ulaşmıştır. İki çocuklu ve beş ve üzeri çocuklu çekirdek aileler azalırken, üç çocuklu ailelerin payı aynı kalmıştır. Çocuklu çekirdek aileler arasında dört çocuk sahibi olanların oranında yaşanan ufak artış da dikkat çekmekte.

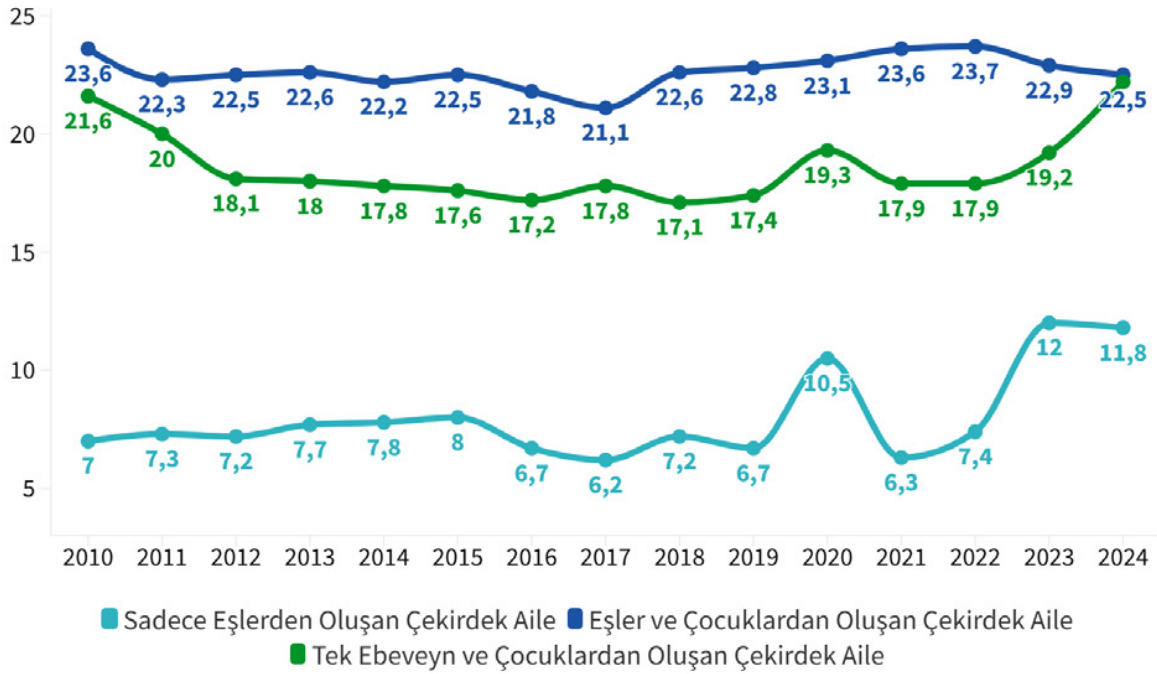

Grafik 22. Çocuklu Ailelerin Çocuk Sayısına Göre Dağılımı (% , 2014-2023)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi, 2014-2023 verilerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Çocuk sahibi olmanın beraberinde getirdiği ekonomik yük, daha fazla çocuk sahibi olmanın önünde büyük bir engel. Bununla birlikte, herhangi bir boşanma durumunda çocuk sahibi olmanın önemli bir risk unsuru olarak görülebileceği söylenebilir. Nitekim çocuklu çekirdek aileler arasında yoksulluğun çocuksuz ailelere kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir. Benzer bir şekilde tek ebeveyn ve çocuklardan oluşan aileler arasında da yoksulluğun giderek yaygınlaştığı kaydedilmiştir.

2024 yılında eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek aileler ile dağılmış aileler arasında yoksulluk oranı %22,5 iken çocuksuz aileler arasında bu oran %11,8'dir. Son yıllarda eşler ve çocuklardan oluşan çekirdek ailelerde yoksulluk oranında önemli bir değişim yaşanmazken, tek ebeveynli çocuklardan oluşan ailelerde yoksulluk oranının artması mevcut ekonomik şartlarda tek maaşla geçinmenin zorluğuna işaret etmektedir. Son yıllarda artan çocuksuz aile trendi ve daha az çocuk sahibi olma eğilimi bireylerin dönüşen aile algısıyla ilgili olabileceği gibi artan boşanmalar, mevcut ekonomik ortam ve çocuğun ekonomik olarak bir yük oluşturması gibi nedenlerle de açıklanabilir.

Grafik 23. Çekirdek Ailelerde Yoksulluk Oranı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

Eğitim hayatının uzaması, çalışma yaşamının daha geç yaşlarda başlaması, ekonomik darboğaz ve şehir hayatına uyum sağlamak için farklı hanehalkı türlerinin ortaya çıkması gibi nedenler aile tercihlerinde oldukça etkili. Aile kurumunun güçlendirilerek mevcut risklerin bertaraf edilmesi mevcut aile politikalarının oldukça merkezindedir. Buna bağlı olarak 2025'te ilan edilen Aile Yılı kapsamında çocuklar için verilen desteklerin yanı sıra yeni evlenecek gençler için de destek paketi oluşturulmuştur. Aile ve Gençlik Fonu kapsamında yeni evlenen gençlere nakdi yardım verileceği duyurulmuştur. Son kalkınma planında ise çocuklu aileleri desteklemek amacıyla iş ve aile yaşamının uyumlaştırılması hedeflenmiştir. Yanı sıra, aile hayatını desteklemek için boşanma süreçlerinin takip edilmesine yönelik hizmetlerin geliştirilmesine ilişkin hedefler bulunmaktadır.

SOSYAL GRUPLAR

Temel Bulgular

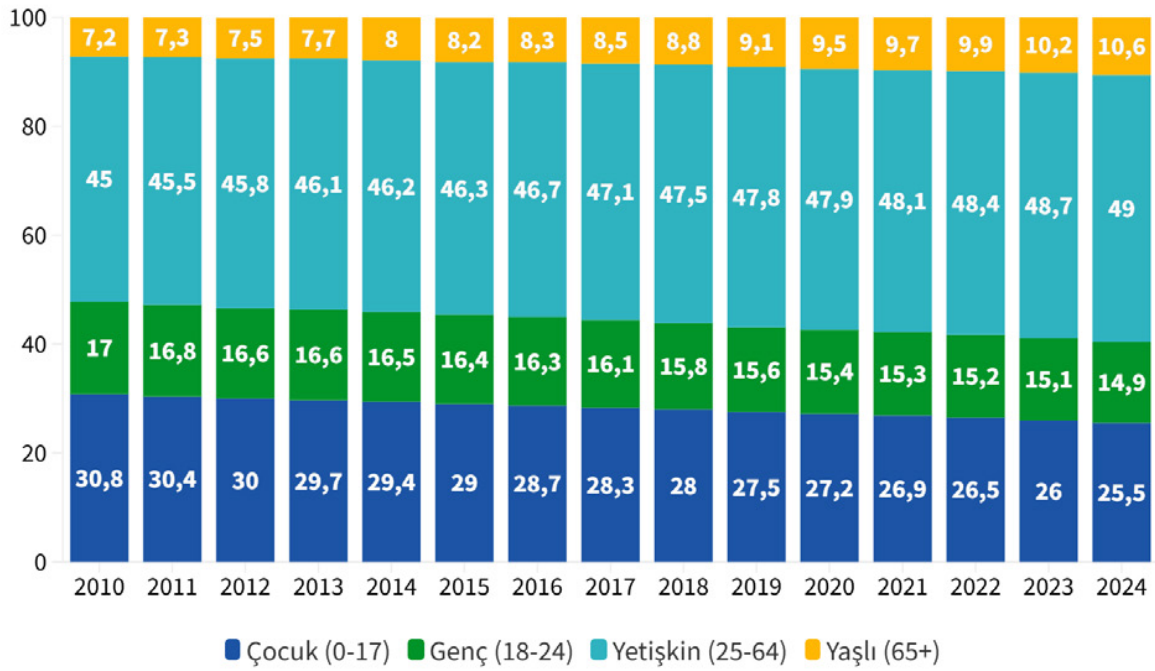
- **Çocuk yoksulluğu son yıllarda düşüş eğiliminde, ancak hala çok yüksek.** 2021 sonrası çocuklarda yoksulluk veya sosyal dışlanma riski azalma göstermiş olsa da, 2024 itibarıyla bu oran hâlâ %38,9 düzeyinde. Her on çocukta yaklaşık dördü hâlâ maddi yoksunluk, düşük gelir veya işsizlik gibi çoklu kırılganlıklarla karşı karşıya.
- **Her dört çocukta biri çalışıyor.** 15-17 yaş grubundaki çocukların işgücüne katılma oranı 19,6'ya yükseldi.
- **Her dört yaşlıdan biri yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında.** Emeklilik gelirlerinin reel değer kaybı ve sosyal destek mekanizmalarının sınırlılığı yaşlı bireylerin ekonomik kırılganlığını artırıyor.
- **Gençlerin bir bölümü sistem dışında kalıyor.** 15-24 yaş grubundaki gençlerin %22,9'u ne eğitimde ne istihdamda. Kadınlarda bu oran daha da yüksek olup, toplumsal eşitsizlikleri derinleştiriyor.

Öneriler

- Çocuk yoksulluğunu azaltmaya yönelik bütüncül destek mekanizmaları güçlendirilmeli. Maddi yoksunluk, yetersiz beslenme ve eğitime erişim sorunlarıyla mücadele için sosyal yardımların yanı sıra okul temelli beslenme programları, ücretsiz ulaşım ve okul öncesi bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır.
- Ne Eğitimde Ne İstihdamda olan gençler için istihdam ve eğitim geçiş programları geliştirilmelidir. Bölgesel odaklı mesleki eğitim, kamu destekli staj programları uygulanmalıdır.
- Yaşlı yoksulluğunu azaltmak için gelir güvencesi ve sosyal destekler artırılmalı. Yalnız yaşayan yaşlılar için mahalle temelli sosyal hizmetler, evde bakım desteği ve gündüz yaşam merkezleri yaygınlaştırılmalıdır.

Toplumu meydana getiren ve sosyal politikalara konu edilen sosyal gruplar çocuk, genç, kadın, erkek, yaşlı, dezavantajlılar ve emekliler gibi çeşitli gruplardan oluşuyor. Nüfus dinamikleri toplum içindeki demografik grupları etkilerken, sosyal ve ekonomik etkenler çeşitli risk gruplarını etkilemektedir. Demografik gruplara ilişkin dikkat çeken dönüşümlerden biri toplumun giderek yaşlanmasıyla yaşlı oranı artarken çocuk nüfusun azalmasıdır.

Çocuk nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2010'da %30,8 iken 2024'te %25,5'e gerilemiştir. Benzer bir eğilimde olan genç nüfus da bahsedilen yıllar içinde %17'den %14,9'a düşmüştür. 25-64 yaş arasındaki yetişkin nüfus önemli ölçüde genişlerken, yaşlı nüfus oranı da hızlı bir şekilde artmaya devam etmiştir. 2024 itibarıyla her iki kişiden biri yetişkin, her on kişiden en az biri yaşlıdır.

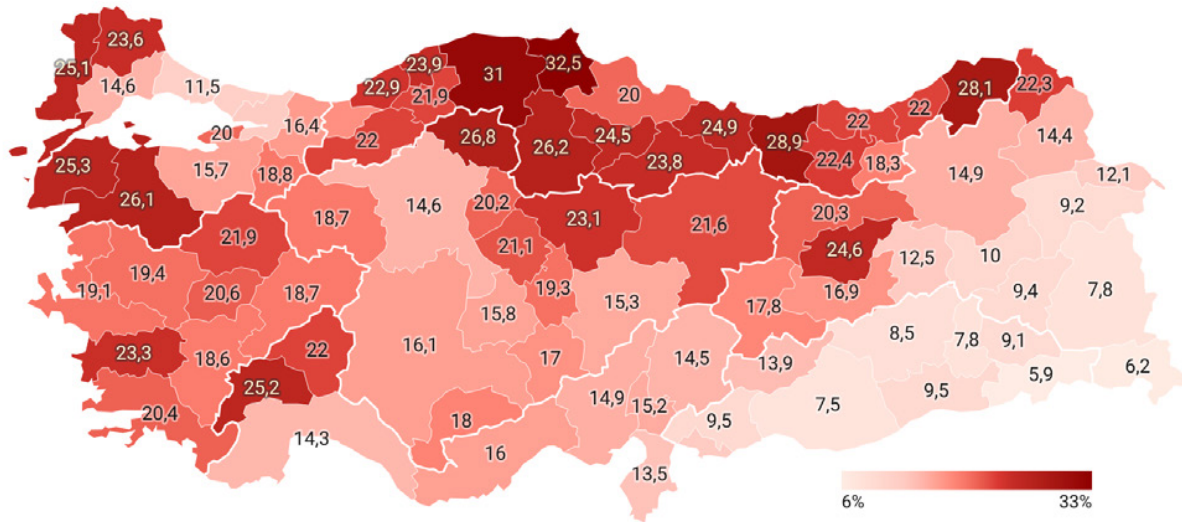

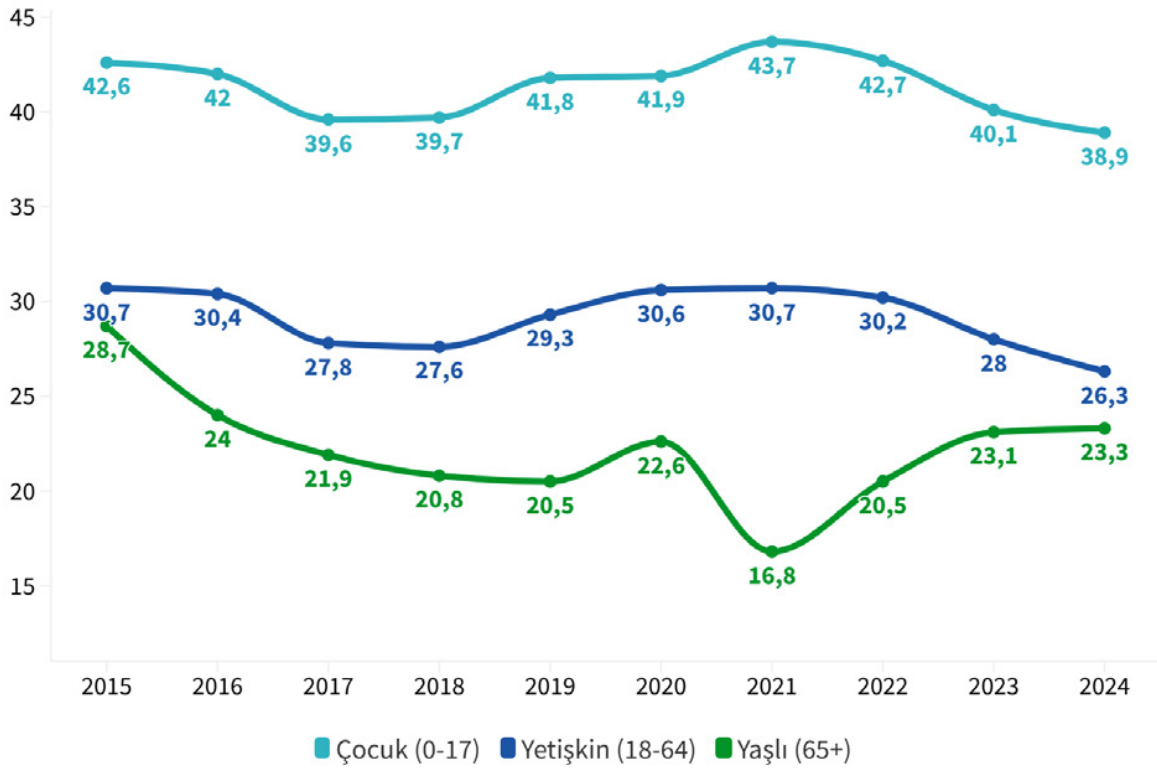
Grafik 24. Yaş Grubuna Göre Nüfusun Dağılımı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 2024 verilerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Karadeniz bölgesi yaşlı nüfusun yoğunlaştığı bölge olurken, yaşlı bağımlılık oranının en yüksek olduğu il %32,5 oranla Sinop olmuştur. Tek kişilik hanelerin de Karadeniz'de yoğunlaştığı biliniyor. Bu göstergeler, Karadeniz'de yoğun bir yaşlı emekli nüfusun yalnız başına yaşadığını gösterir nitelikte. Yaşlı bağımlılık oranının en düşük düzeyde olduğu bölge Güneydoğu Anadolu olurken, yaşlı bağımlı nüfusun en az yoğunlukta olduğu il %5,9'la Şırnak'tır.

Yaşlı nüfusun az olduğu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi çocuk bağımlılık oranının en yüksek olduğu bölgedir. 2024 yılında çocuk bağımlılık oranının en yüksek olduğu il %64'le Şanlıurfa'dır. Şırnak, Mardin, Ağrı ve Muş sıralamayı takip ederken; çocuk bağımlılık oranının en düşük olduğu il %20,2'yle Tunceli'dir. Son on yılda çocuk nüfusun en çok yükseldiği iller arasında %27,8'le Yalova ilk sırada yer almış; Tekirdağ, Kocaeli, Şanlıurfa ve Kilis sıralamayı takip etmiştir. Çocuk nüfusun azaldığı iller arasında ise Ardahan, Kars, Ağrı, Yozgat ve Zonguldak yer almıştır.

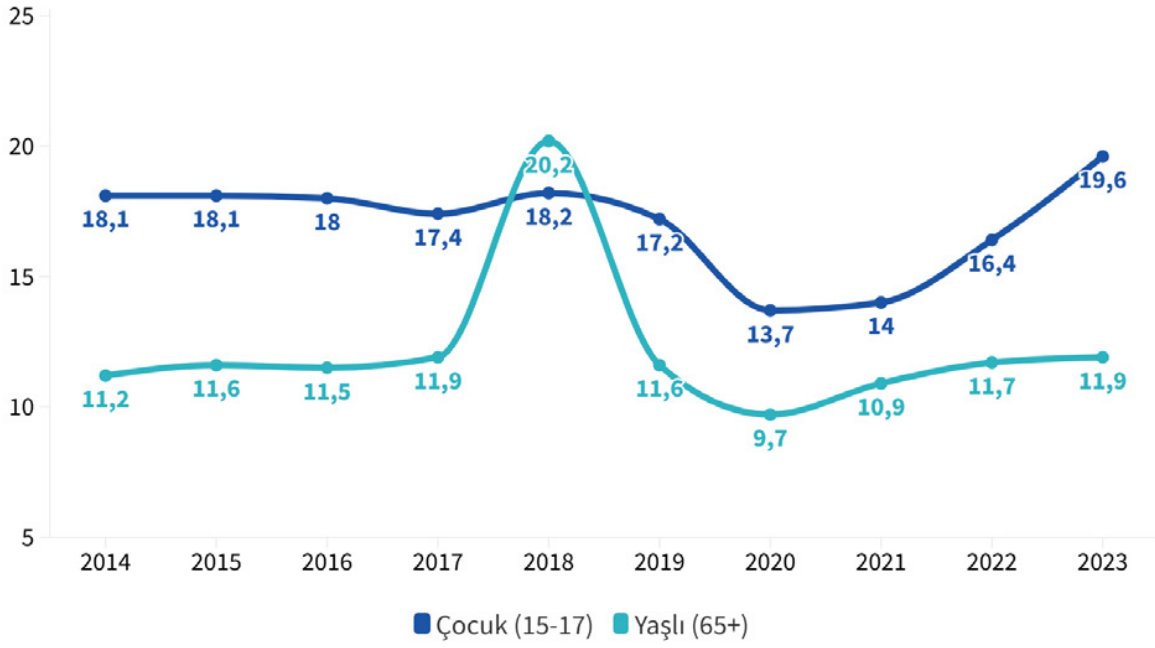

Grafik 25. Yaş Grubuna Göre Yoksulluk veya Sosyal Dışlanma Riski Altında Olanların Oranı (% , 2015-2024)

Kaynak: TÜİK, Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024d

Yoksulluk veya sosyal dışlanma riski bakımından kırılgan olan bir diğer grup ise çocuklardır. 2015'ten bu yana yoksulluk oranının en yüksek olduğu yaş grubu 0-17 yaş grubundaki çocuklardır. 2015-2024 yıllarında her on çocukta dördünün yoksulluk çektiği bilinmektedir. Ancak, 2022'den bu yana çocuklar arasında yoksulluk oranı azalma eğilimindedir. Esasında yetişkin nüfusa bağımlı olan çocuklar, hane reisinin çalışmaması yahut ailenin geçim sıkıntısında olması gibi nedenlerle işgücüne katılabilmektedir. Çocuk işgücü 15-17 yaşındaki çocukların işgücüne katılımı üzerinden hesaplanmaktadır. 2014-2019 yıllarında önemli bir değişim yaşanmayan çocuk istihdamı, 2020'de aniden %13,7'ye gerilemiştir. 2021'den bu yana 15-17 yaş grubunda istihdam edilen çocuk oranı yükselişe geçmiştir. 2023'te bu düzey önceki dönemlerde kaydedilen oranı aşarak %19,6'ya ulaşmıştır.

2024 itibarıyla her on yaşlıdan en az ikisinin yoksul olduğu kaydedilmiştir.

Grafik 26. Çocuk ve Yaşlı İstihdam Oranı (% , 2014-2023)

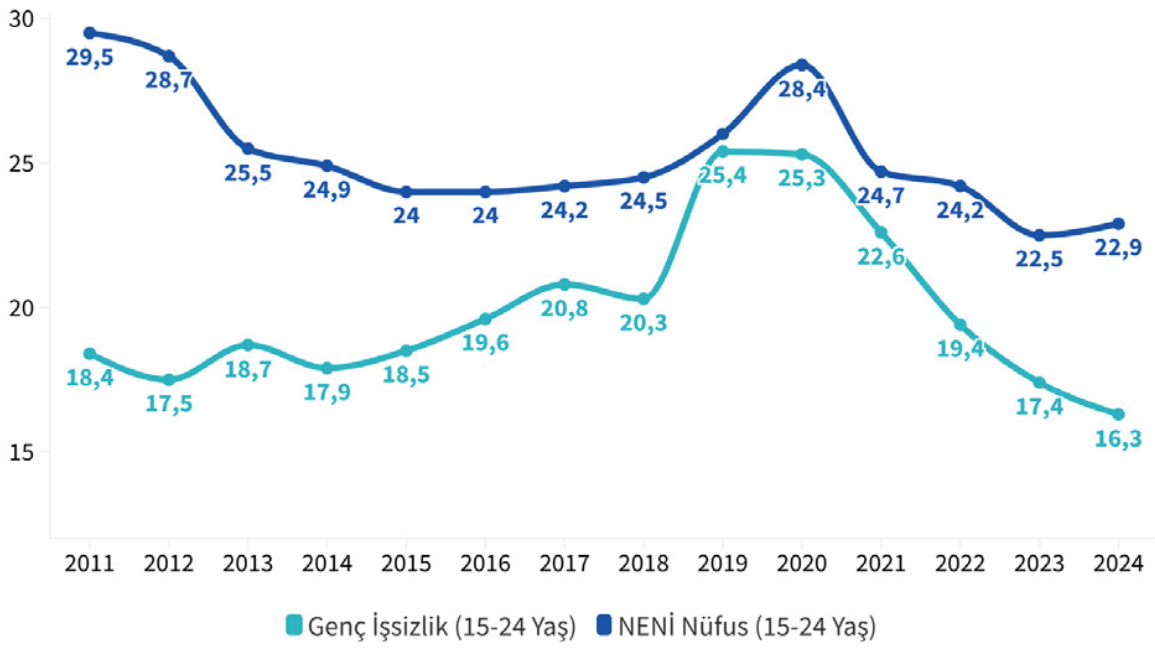
Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2024e; TÜİK, İstatistiklerle Yaşlılar, 2024g

Çocuk istihdamının yanı sıra 15-17 yaş grubunun da dahil olduğu bir diğer sosyal problem, 15-24 yaş grubunda olup Ne Eğitimde Ne İstihdamda (NENİ) olan gençlerdir. Türkiye’de 18-24 yaş grubu yükseköğretimde olması yahut işgücüne katılması beklenen gençlerden oluşur. Bu beklentiye karşılamayan NENİ nüfus, Türkiye’de olduğu kadar dünyada da yeni bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkıyor. Gençlerin iş bulamaması yahut iş bulma ümidinin olmaması, eğitim sürecinin uzunluğu, çeşitli nedenlerle işgücüne entegre olamaması gibi nedenler NENİ nüfusu ortaya çıkarıyor.

Genç işsizlikte de benzer nedenler etkili olabilmektedir. 2019-2023 yıllarında genç işsiz ve genç işsizlere kıyasla iş aramayan NENİ nüfus arasında benzer eğilimler kaydedilmiş, 2024’te ise genç işsizlik oranı %16,3’e gerilerken, NENİ nüfus oranı %22,9’a yükselmiştir. 2023 yılında OECD ülkelerinde NENİ oranı ise %12,5 iken Avrupa ülkelerinde bu oran %10-15 civarında seyretmekteydi.¹ Dönüşen işgücü piyasasında nitelik uyumsuzluğu gibi sorunların gelişmekte olan ülkelerde daha yaygın olduğu söylenebilir. NENİ nüfus, genç işsizleri de kapsadığından iki gösterge arasındaki makasın daralması genç nüfusta eğitimin yaygınlaştığını gösteriyor. Nitekim 2024’te NENİ gençlerin yalnızca %11,35’i yükseköğretim mezunlarından oluşuyor. Yanı sıra, yaş kırılımına göre 20-24 yaş grubunda NENİ oranı 15-19 yaş grubuna kıyasla daha yüksek seyretmekte; NENİ nüfusun 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında daha yaygın olduğu görülmektedir (TÜİK, 2023).² Cinsiyete göre incelendiğinde ise NENİ kadın nüfus oranının erkeklere kıyasla iki kat daha yüksek olduğu görülmüştür.

1 İlgili veri için bkz.: OECD, Youth Employment and Social Policies. Erişim: <https://www.oecd.org/en/topics/youth-employment-and-social-policies.html>

2 TÜİK, SDG Portalı, Amaç 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme, Gösterge 8.6.1. Ne eğitimde ne istihdamda olan gençlerin oranı (15-24 yaş). Erişim: <https://sdg.tuik.gov.tr/8-6-1/>.

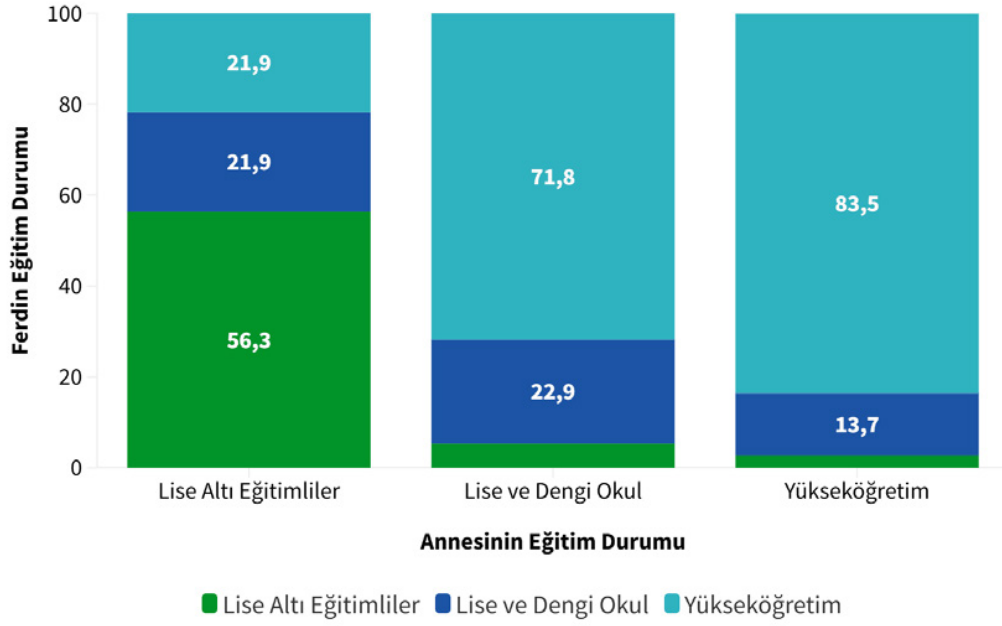
Grafik 27. Genç İşsizlik Oranı ve NENİ Nüfus Oranı (% , 2011-2024)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Gençlik, 2024h

Sosyal gruplar kendilerine has demografik özelliklerinin yanı sıra sahip oldukları sosyoekonomik düzeyi içinde bulundukları diğer gruplardan almaktadır. Sosyal, ekonomik ve kültürel sermaye yoksulluk, istihdam ve eğitim durumunda belirleyici bir etkiye sahiptir. Sosyal grupların dezavantajlı konumda olup olmaması çoğunlukla bahsedilen sermayelerin kesişimiyle belirlenir. Eğitim düzeyi işgücüne dahil olma sürecinden yoksulluk düzeyine oldukça belirleyici bir unsurdur.

TÜİK tarafından yapılan Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı Araştırması ferдин eğitim düzeyinde annenin rolüne dikkat çekiyor. 2023 yılı verilerine göre, annesi yükseköğretim düzeyine sahip fertlerin %83,5'i de yükseköğretim mezunuyken; annenin eğitim düzeyi düştükçe ferдин eğitim düzeyinin de düştüğü görülüyor. Lise ve dengi eğitim düzeyine sahip annelerin çocukları arasında yükseköğrenimlilerin oranı %71,8 iken lise ve altı eğitim düzeyine sahip annelerin çocukları arasında bu oran %21,9 düzeyindedir.

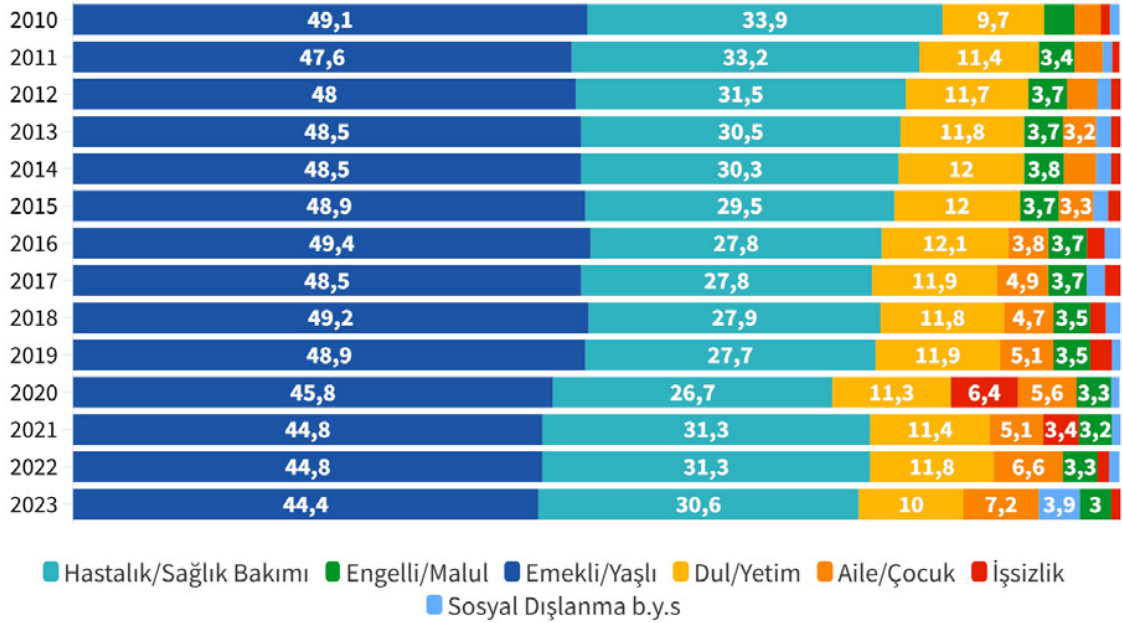
**20-24 yaş grubunda NENİ oranı
15-19 yaş grubuna kıyasla daha yüksek seyretmekte;
NENİ nüfusun 20-24 yaş grubundaki kadınlar arasında
daha yaygın olduğu görülmektedir.**

Grafik 28. Eğitim Sermayesinin Kuşaklararası Aktarımı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı, 2024m

Türkiye’de belirli ihtiyaçlarına göre risk altında bulunarak dezavantajlı konumda bulunan çeşitli birey ve hanehalkları da sosyal gruplar olarak görülebilir. Bu gruplar arasında engelliler, yaşlılar, dul ve yetimler, aile ve çocuklar ve işsizler sayılabilir. Sosyal koruma harcamaları bu grupların ihtiyaçlarını karşılamak yahut bulunulan risk düzeyini azaltmak amacıyla devlet tarafından verilen destekleri kapsamaktadır. Mevcut yönetmelikte sosyal koruma yardımları hastalığı ve sağlık bakımı ihtiyacı olan, engelli ve malul, emekli ve yaşlı, dul ve yetim, aile ve çocuk, işsizlik, konut yardımları ve sosyal dışlanma riski altında bulunan 8 risk/ihtiyaç grubuna göre verilmektedir.

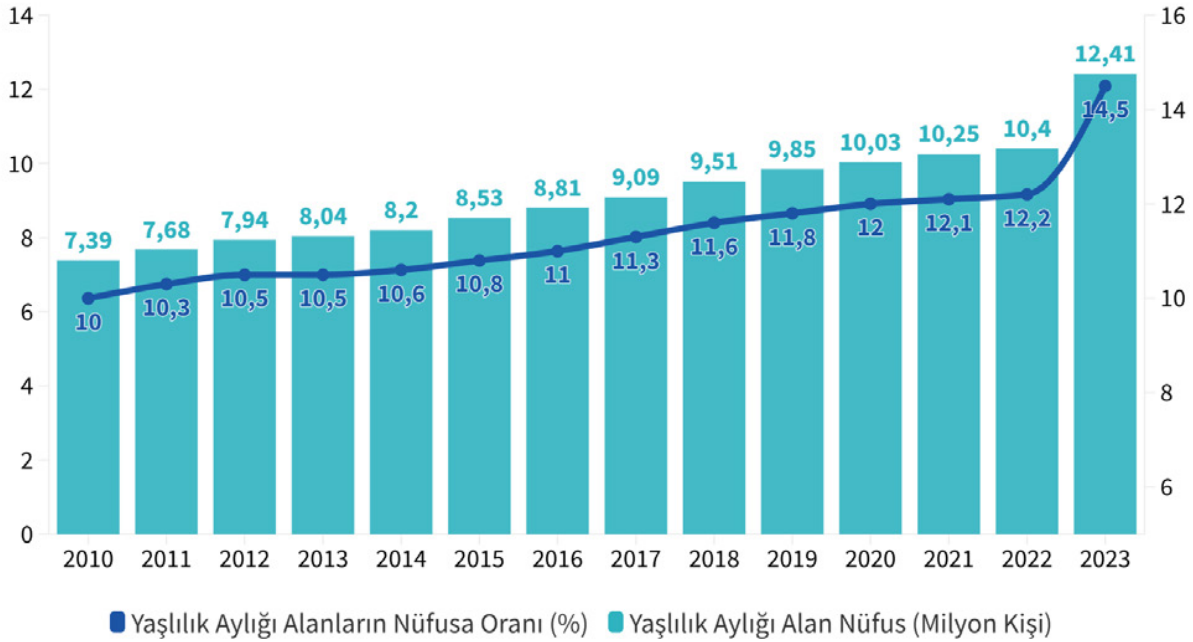
Grafik 29. Risk Altındaki Sosyal Grupların Sosyal Koruma Yardımları Toplamından Aldığı Pay (% , 2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma Harcamaları, 2024ı

Sosyal koruma harcamalarında artış yaşanırken, bu artışın mevcut enflasyonist ortam nedeniyle reelde bir karşılığının olmadığı görülmüştür. 2010 yılında 148,2 milyar TL olan sosyal koruma harcamaları miktarı, 2023'te 2 trilyon 693 milyar liraya ulaşmıştır. Artan miktara rağmen sosyal koruma harcamalarının GSYH içindeki payı 2020'den bu yana azalmıştır. Büyüme oranlarının önceki dönemlere kıyasla yükselmiş, bunun sonucunda 2023'te bütçede yapılan %108,6'lık artışla bu pay yeniden %10,1'e ulaşmıştır (TÜİK, 2024d). İdari masraflar ve diğer harcamalar haricindeki sosyal koruma yardımları toplamından en büyük payı alan grup 2010'dan bu yana emekli/yaşlılardır. Hastalık/sağlık riski altındakiler ise sosyal yardımlardan en fazla payı alan ikinci gruptur.

2010-2023 yıllarında sosyal koruma harcamalarındaki genel dönüşüm incelendiğinde aile ve çocuğa yönelik sosyal koruma yardımlarının payındaki artış dikkat çekmektedir. Bahsedilen yıllar arasında bu oran %2,5'ten %7,2'ye yükselmiştir. Bununla birlikte, 2023'te sosyal dışlanma riski altındaki gruba yapılan yardımların ani bir artışla %3,9'a yükselmesi de dikkat çeken bir diğer husustur. Yıllar içinde emeklilerin sosyal yardımlardaki payının azalma eğiliminde olması ve farklı risk gruplarına yönelik yardımların genişletilmesi sosyal yardımların kapsamını genişletmeye yönelik bir politikanın geliştirildiğine işaret ediyor.

Sosyal koruma kapsamından en büyük payı alan emeklilerin toplam nüfus içerisindeki oranı da giderek artıyor. 2010-2023 yıllarında emekli nüfusun toplam nüfusa oranı %10'dan %14,5'e yükselirken, toplam emekli sayısı 12,41 milyon kişiye ulaşmıştır. Önceki dönemlere kıyasla en fazla artışın %19,2'lik büyümeyle 2023 yılında yaşandığı görülmüştür. Bu artışta Emeklilikte Yaşa Takılanlar (EYT) olarak bilinen grubun emekli edilmesi etkili olmuştur. Artan emekli sayısı nedeniyle aktif-pasif dengesi bozulmaktadır. Buna ek olarak, emeklilik maaşının mevcut ekonomik ortamda asgari yaşam koşullarını karşılayamadığı bilinmektedir. Bu da yaygınlaşmakta olan yaşlı yoksulluğunun artacağına işaret etmektedir.

Grafik 30. Yaşlılık Aylığı Alan Nüfus ve Toplam Nüfustaki Payı (% , 2010-2023)

Kaynak: TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2024ı

EĞİTİM

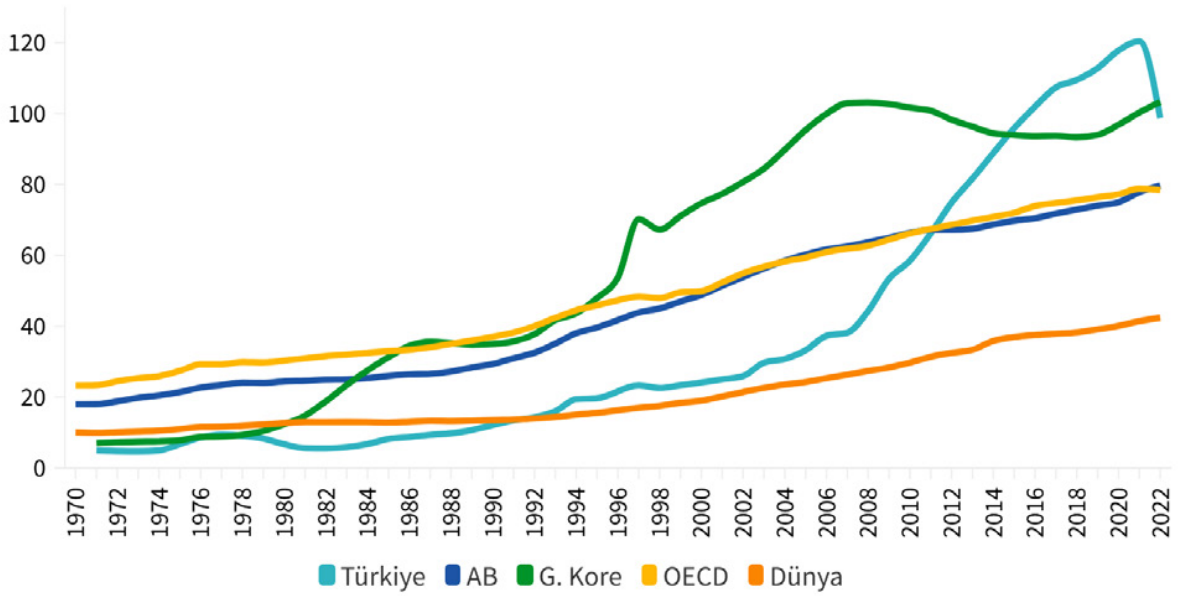
Temel Bulgular

- **Yükseköğretim mezunu oranı hızla artıyor.** 2005 sonrası yükseköğretimin genişlemesiyle birlikte toplumda üniversite mezunu oranı 2008'de %9 iken 2024'te %24,6'ya ulaştı. Bu agresif artışa rağmen Türkiye hala OECD ortalamasının gerisinde seyrediyor.
- **Yükseköğretim ile istihdam arasında uyumsuzluk sürüyor.** Üniversite mezunu oranı yükselmesine rağmen, mezunların önemli bir bölümü vasıf gerektirmeyen işlerde çalışıyor. Bu nitelik uyuşmazlığı, diplomalı işsizliği ve gençler arasında mesleki memnuniyetsizliği artırıyor.
- **Eğitimde hem bölgesel hem cinsiyet farkı azalıyor.** Eğitim seviyesi düşük bölgelerin ortalama eğitim süresi ciddi bir biçimde artıyor. Bu durum kadınların eğitime ve yükseköğretime daha çok katılımı ile gerçekleşiyor.
- **Eğitim altyapısındaki eksiklikler, eşitsizliğin yapılaşması riskini artırıyor.** Alt gelirli ve eğitim düzeyi düşük bölgelerde fiziki altyapı ve donanım yetersizlikleri, öğrencilerin eğitime erişim ve başarı imkânlarını sınırlayarak fırsat eşitliğini zayıflatıyor.
- **Okul öncesi eğitime talep artıyor.** Toplumda temel bir ihtiyaç haline gelen okul öncesi eğitimde kapasite artışı gözlenirse de devlet hizmetlerinin sınırlı olması, özel okul imkânı olmayan aileler için yeni bir eşitsizlik alanı yaratıyor.

Öneriler

- Yükseköğretimdeki niceliksel büyümenin niteliksel gelişmeyle desteklenmesi gerekiyor. Üniversitelerin program yapıları, öğretim kalitesi ve mezun izleme sistemleri gözden geçirilmeli; bölgesel ve tematik çeşitlilik güçlendirilmelidir.
- Yükseköğretim-istihdam uyumunu artırmaya yönelik yapısal reformlar teşvik edilmeli. Mesleki yönlendirme, işgücü piyasasıyla üniversiteler arasındaki bağların güçlendirilmesi ve staj/uygulama temelli modeller yaygınlaştırılmalıdır.
- Eğitim altyapısı eşitsizliğe duyarlı biçimde güçlendirilmelidir. Alt gelirli ve dezavantajlı bölgelerde okul binaları, teknolojik donanım, öğretmen temini ve derslik başına düşen öğrenci sayısı gibi alanlarda iyileştirme öncelikli hale getirilmelidir.
- Okul öncesi eğitime erişim yaygınlaştırılmalı ve kamusal kapasite artırılmalıdır. Özellikle düşük gelirli ailelerin çocuklarının erişimini önceleyen kreş ve anaokulu yatırımları desteklenmeli, bu hizmetler nitelikli ve denetlenebilir şekilde sunulmalıdır.

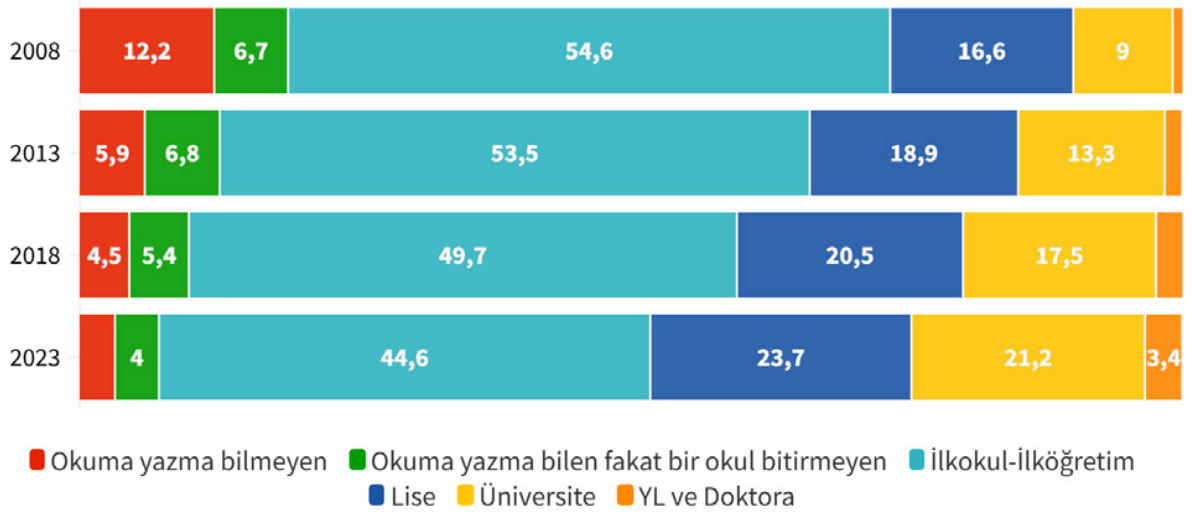
2000 sonrasında Türkiye’de eğitim sistemi, kapasite artışıyla birlikte önemli bir dönüşüm geçirmiş; eğitime erişim, ilköğretim ve ortaöğretimde okullaşma ile yükseköğretimin yaygınlaşması gibi temel toplumsal ihtiyaçlar büyük ölçüde karşılanmıştır. Son on iki yılda ortalama eğitim süresi kesintisiz bir artış göstererek 6,5 yıldan 9,2 yıla yükselmiş, ilköğretim ve ortaöğretimde net okullaşma oranları ise neredeyse tam düzeye ulaşmıştır (TÜİK, 2024i). Yükseköğretimdeki genişlemeyle birlikte eğitim, daha demokratik ve kitlesel hale gelmiştir. Ancak, eğitimin niceliksel büyümesi beraberinde bazı yapısal sorunları da getirmiştir. Yükseköğretimde kalite, istihdam edilebilirlik ve verimlilik gibi konular öne çıkarken; bölgesel eşitsizlikler, eğitimin piyasalaşma dinamikleri ve okul öncesi eğitimin yaygınlığı, eğitim alanında giderek daha fazla önem kazanmaktadır.

Grafik 31. Yükseköğretimde Brüt Okullaşma Oranı (% , 1970-2023)

Kaynak: World Bank, Education Statistics, 2024; TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2024i

Türkiye’de yükseköğretime erişim, tarihsel olarak dünya ortalamasının gerisinde başlamış ancak son yıllarda hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Türkiye’nin yükseköğretimde brüt okullaşma oranı 1970’lerde dünya ortalamasının altında kalmış ve Güney Kore gibi ülkelerle benzer bir başlangıç seviyesine sahip olmuştur. Güney Kore, 1980-1995 arasında yükseköğretime erişimi OECD ve AB standartlarına getirirken, Türkiye ancak 1990 sonrasında dünya ortalamasını geçmiştir ve 2008 sonrası yükseköğretime erişimde kayda değer bir artış sağlamıştır. Bu gecikme, 2010 yılında dahi Türkiye’de yükseköğretim mezunlarının toplam nüfus içindeki oranının yalnızca %10 olmasına yol açmıştır. Ancak özellikle 2008 sonrasında yükseköğretime yapılan yatırımlar ve kontenjan artışlarıyla okullaşma oranı hızla yükselmiş, böylece Türkiye geç başlayan ancak etkili bir okullaşma süreciyle yükseköğretime erişimde önemli bir eşiği aşmıştır.

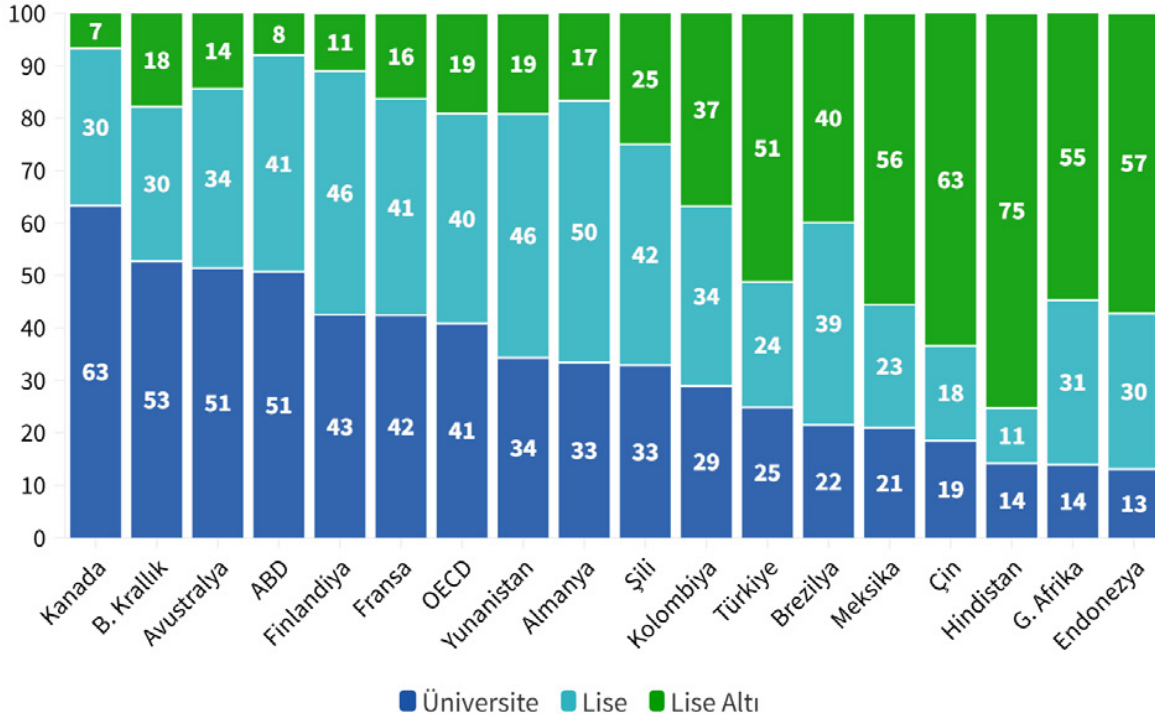
Grafik 32. 25 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Düzeyi (% , 2008-2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2024i

Not: Eğitim düzeyi bilinmeyen nüfus dahil edilmemiştir.

On beş yıl gibi kısa bir sürede Türkiye’de eğitim alanında önemli bir atılım gerçekleşmiş, eğitim düzeyinde kayda değer ilerlemeler sağlanmıştır. 2008’de %12,2 olan okuma yazma bilmeyen nüfus oranı, eğitim seferberlikleri ve artan erişim imkanları sayesinde 2023’te %3,2’ye kadar düşmüştür. Bu yıllar esnasında yükseköğretimde genişleme sayesinde üniversite eğitimi yaygınlaşmış ve demokratikleşmiştir. 2008’de yalnızca %9 olan üniversite mezunlarının oranı 2023’te %24,6’ya yükselmiştir. 2008’de 70 milyonun üzerinde bir nüfusa sahip olan Türkiye’nin, bu kadar kısa sürede eğitim seviyesini bu ölçüde yükseltmesi, eğitim politikalarındaki dönüşümün ve kitlesel okullaşmanın etkisini göstermektedir.

2008’de %12,2 olan okuma yazma bilmeyen nüfus oranı, eğitim seferberlikleri ve artan erişim imkanları sayesinde 2023’te %3,2’ye kadar düşmüştür.

Grafik 33. Seçili Ülkelerde 25 Yaş ve Üzeri Nüfusun Eğitim Durumu (% , 2023)

Kaynak: OECD, Education at a Glance 2024

Not: G. Afrika ve Endonezya 2022, Çin 2020 verisidir.

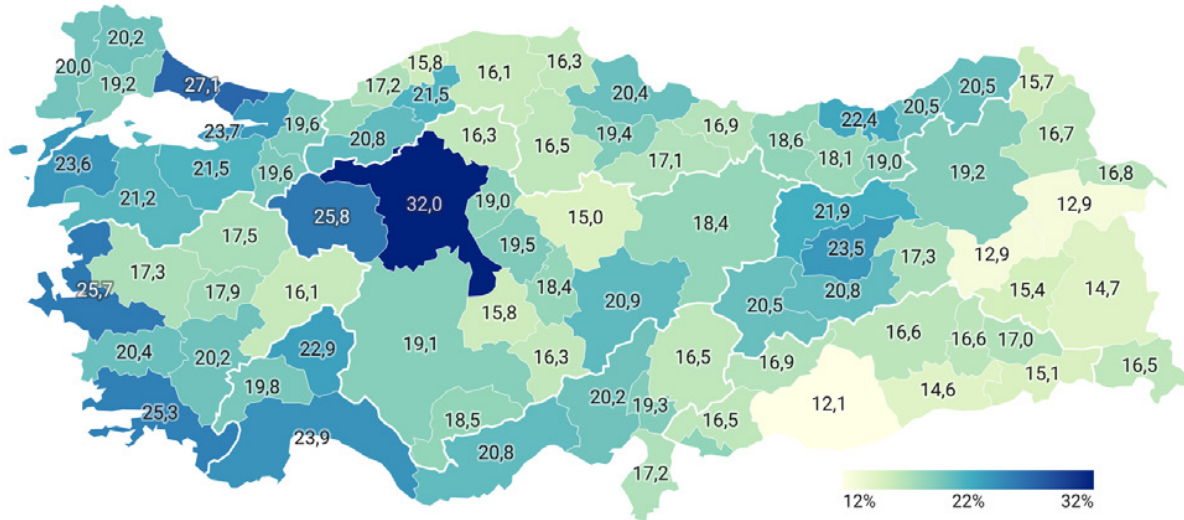
Eğitimde kaydedilen önemli ilerlemelere rağmen, Türkiye’de hala nüfusun yarısından fazlası (%51,5) lise altı eğitime sahiptir ve bu oran, OECD ortalamasının (%19,2) çok üzerindedir. 2023 itibarıyla her dört kişiden birinin üniversite mezunu olduğu Türkiye, BRICS ülkelerinin çoğunu geride bırakmıştır; ancak OECD ortalamasının (%41) oldukça altındadır. Nüfusları Türkiye ile kıyaslanamayacak kadar düşük olsa da birçok Avrupa ülkesinin yanı sıra Şili (%32,9) ve Kolombiya (%28,9) gibi Latin Amerika ülkelerinde de yükseköğretim mezunlarının oranı Türkiye’den yüksektir.

Bu tablo, Türkiye’nin yükseköğretimde niceliksel büyümeyi sürdürmesi gerektiğini göstermektedir. Bunu yaparken aynı zamanda bu hızlı genişlemenin doğurduğu nitelik ve istihdam sorunlarıyla da başa çıkmalıdır. Çünkü Türkiye’de okullaşma ve yükseköğretime erişim artık bir problem olmaktan çıkmış, ancak bu ani genişleme eğitimin kalitesi ve mezunların istihdam edilebilirliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir.

Kontenjanların hızla artması ise akademik kadro ve altyapı yetersizliklerini ortaya çıkarmış, bu da eğitimde kaliteye ilişkin eleştirilerin artmasına ve tartışmaların derinleşmesine yol açmıştır. Mezun sayısındaki hızlı artış, işgücü piyasasının talepleriyle tam olarak örtüşmediğinden, üniversite mezunu işsizliği ve mezun enflasyonu gibi sorunlar derinleşmiştir (Kurnaz Baltacı, 2023). Bu durum, yükseköğretim mezunlarının vasıflarına uygun iş bulmakta zorlanmasına neden olmuş ve işgücü piyasası ile eğitim sistemi arasındaki uyumsuzluğu gözler önüne sermiştir.

Öte yandan, üniversite diplomasının değerinin zamanla düşmesi, toplumsal algıda da değişime yol açarak, sadece diploma sahibi olmanın bireylere geçmişte olduğu gibi yüksek gelirli ve nitelikli işlere erişim garantisi sağlamadığı bir döneme girildiğini göstermektedir. Bu nedenle, Türkiye’de yükseköğretimin sadece niceliksel olarak genişlemesi değil, aynı zamanda kalite, istihdam edilebilirlik ve sektör ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilmesi de kritik bir öncelik haline gelmiştir.

Bunun yanı sıra, yükseköğretime erişim her ne kadar yaygınlaşsa da bölgesel farklılıklar belirginliğini korumakta, bazı bölgelerde yükseköğretim kurumlarına erişim ve eğitim kalitesi açısından dezavantajlar devam etmektedir. Ayrıca, kadınların yükseköğretime katılımı giderek artsa da cinsiyete dayalı birtakım eşitsizlikler kendini göstermektedir. Bu nedenle, yükseköğretimde genişleme politikalarının bölgesel ve cinsiyet temelli eşitsizlikleri de göz önünde bulunduracak şekilde ele alınması da gerekmektedir.

Harita 7. Yükseköğretim Mezunu Oranı (% , 15+, 2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2024

Türkiye genelinde 15 yaş ve üzeri yükseköğretim mezunu oranı %22 olup, iller arasında ciddi farklılıklar bulunmaktadır. Başkent Ankara (%32) en yüksek yükseköğretim mezunu oranına sahipken, başta İstanbul ve İzmir olmak üzere büyükşehirler üst sıralarda yer almaktadır. Büyükşehirlerde yükseköğretim mezunu oranının yüksek olmasının temel sebepleri, üniversite sayısının ve akademik altyapının güçlü olması, iş imkanlarının çeşitliliği, eğitim kültürünün yaygınlığı ve göç hareketleriyle eğitilmiş nüfusun bu bölgelere yönelmesidir.

Akademik düzeyde en gelişmiş iller daha çok Batı ve büyükşehirler olurken, eğitim seviyesi düşük olan iller genellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da toplanmaktadır. Şanlıurfa, Ağrı, Muş, Mardin ve Van'da yükseköğretim mezunu en düşük iller olup oran %15'in altındadır. Mardin haricindeki dört il kişi başına GSYH'si en düşük, düşük gelir gruplarının yoğunlaştığı illerdir. Sosyoekonomik durum, istihdam olanaklarının sınırlılığı, eğitime erişimde yaşanan engeller, toplumsal ve kültürel faktörler bölgedeki eğitim düzeyinin düşük olmasının başlıca sebepleridir.

Ankara, İstanbul ve İzmir yükseköğretim mezunu oranı en yüksek illerdir.

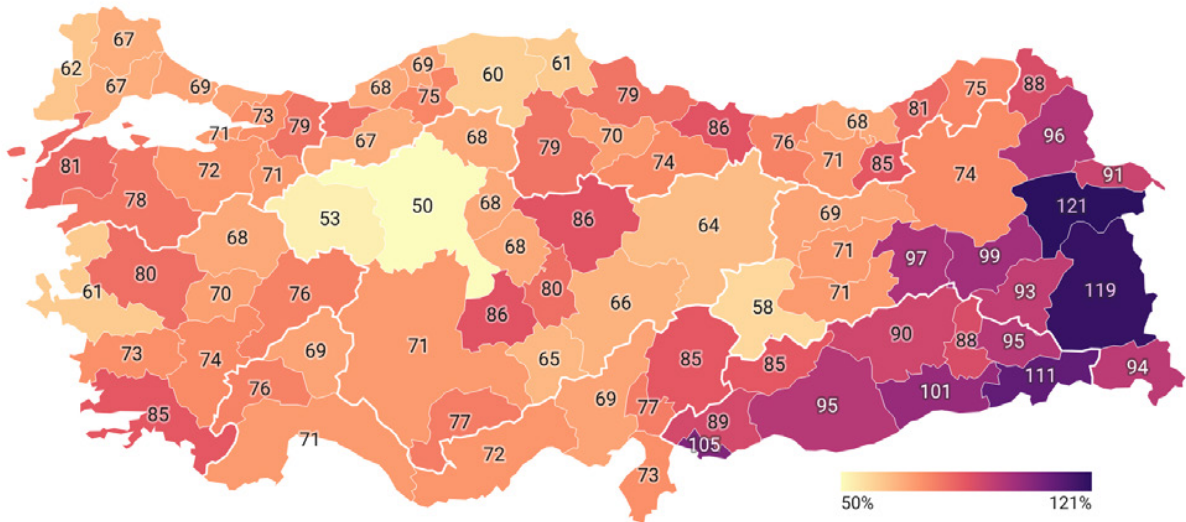
Tablo 6. Lisansüstü Mezuniyet Oranı ve Okuma Yazma Bilmeme Oranı En Yüksek İller (% , 2023)

İl	Lisansüstü Mezunu Oranı	İl	Okuma Yazma Bilmeme Oranı
Ankara	5,33	Şanlıurfa	7,80
İstanbul	3,94	Mardin	7,78
Eskişehir	3,53	Ağrı	7,34
Isparta	3,25	Siirt	6,88
İzmir	3,23	Muş	6,76
Çanakkale	2,98	Diyarbakır	6,23
Elâzığ	2,91	Şırnak	6,20
Erzurum	2,80	Iğdır	6,16

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2024i

Yüksek lisans ve doktora mezunu oranlarının en yüksek olduğu iller ile okuma yazma bilmeyen oranlarının en yüksek olduğu iller eğitimde bölgesel eşitsizliği açıkça ortaya koymaktadır. Okuma yazma bilmeyen oranı en yüksek illerin tamamı Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bulunmakta ve bu durumu çoğunlukla 50 yaş ve üzeri kadınlar oluşturmaktadır. Geçmişte eğitime erişimde yaşanan zorluklar, toplumsal normlar ve kırsal bölgelerde okullaşma oranlarının düşük olması etkili olmuştur.

Fakat bölgede 2000 sonrası okullaşma ve yükseköğretimin genişlemesi eğitime erişimdeki eşitsizlikleri kapatmaya yönelik bir dinamik olarak bu oranları yukarı çekmektedir. Son on yılda Türkiye’nin güneydoğusundaki yükseköğretim mezunu oranında kayda değer bir artış yaşanmıştır. Ağrı, Van, Şırnak, Kilis ve Mardin’de oran iki katına çıkmıştır. Türkiye’de eğitim düzeyinde sağlanan ilerlemelere rağmen, bölgesel eşitsizliklerin devam etmesi, eğitim politikalarının bölgesel kalkınma ile birlikte ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Harita 8. Son 10 Yılda Yükseköğretim Mezunu Oranındaki Değişim (% , 2013-2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistiklerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

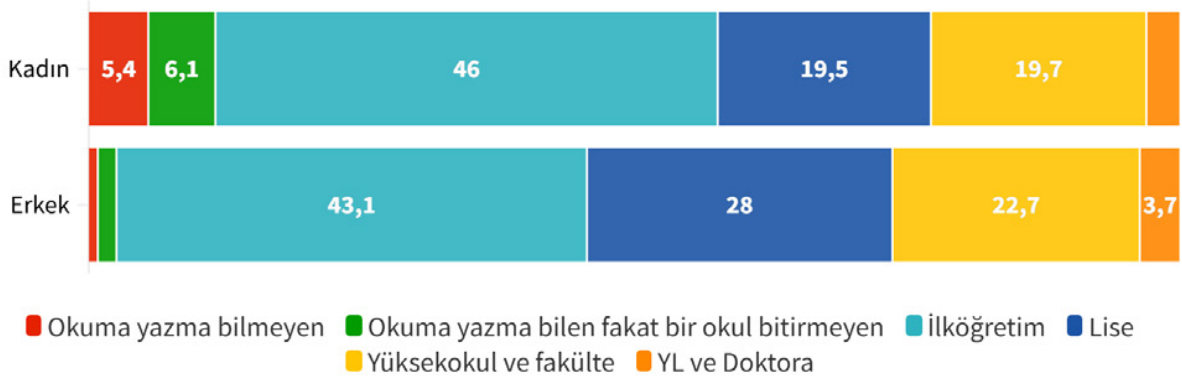
Tablo 7. Cinsiyete Göre Ortalama Eğitim Süresi (2011-2023)

Yıllar	Türkiye	Erkek	Kadın	Eğitimde Cinsiyet Eşitliği Endeksi
2011	6,7	8,3	6,4	0,77
2012	7,3	8,4	6,5	0,78
2013	7,5	8,5	6,7	0,78
2014	7,7	8,7	6,9	0,79
2015	7,6	8,9	7	0,79
2016	7,8	9	7,2	0,8
2017	8	9,2	7,4	0,81
2018	8,1	9,4	7,6	0,82
2019	8,1	9,5	7,9	0,83
2020	9	9,7	8,1	0,83
2021	9,1	9,8	8,3	0,84
2022	9,2	10	8,5	0,85
2023	9,3	10,1	8,6	0,85

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2024i

Türkiye’de eğitim düzeyinde cinsiyete bağlı farklar devam etmekle birlikte, son yıllarda bu eşitsizlik giderek azalmaktadır. 2023’te her on kadından biri ya okuma yazma bilmemekte ya da okuma yazma bilip herhangi bir okul bitirmemişken, erkeklerde bu oran yalnızca %2,5’tir. Bu durum, özellikle yaşlı kuşaklarda kadınların eğitime erişimde daha fazla zorluk yaşamasından kaynaklanmaktadır.

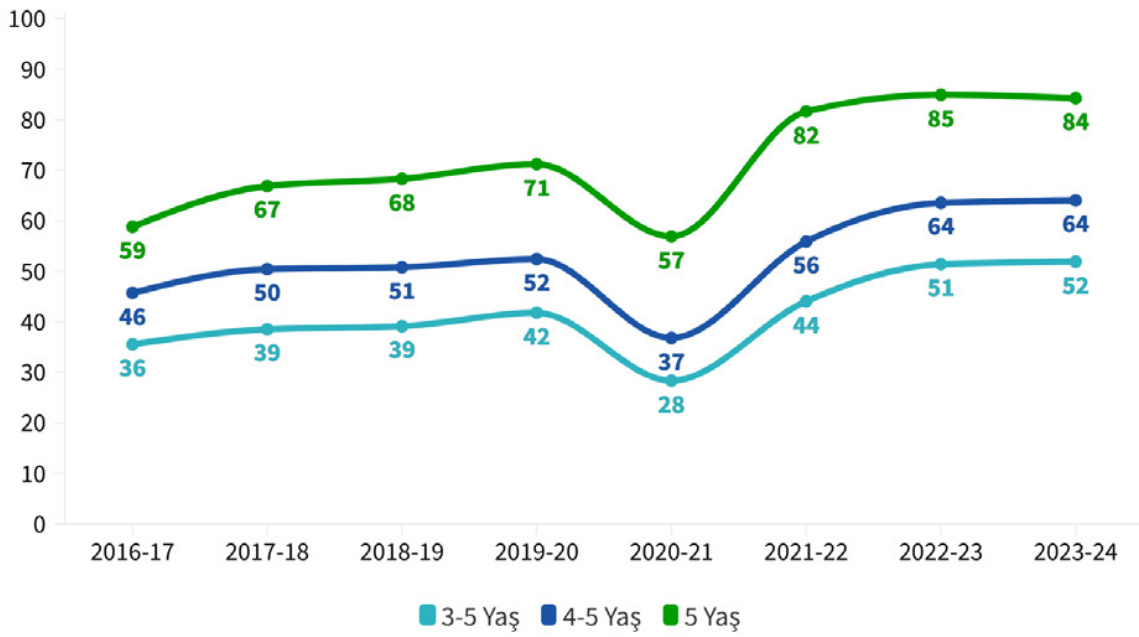
Cinsiyet temelli fark, lise ve altı eğitim seviyelerinde daha belirgin iken yükseköğretim düzeyinde bu fark giderek daralmaktadır. Ortalama eğitim süresi açısından bakıldığında da kadınların eğitime erişimi hızla artmaktadır; 2011’de kadınların ortalama eğitim süresi 6,4 yıl iken 2023’te 8,6 yıla yükselmiş ve bu süreçte eğitimde cinsiyet eşitliği endeksi 0,77’den 0,85’e çıkmıştır. Türkiye’de eğitimde cinsiyet farkı giderek kapanmakta ve özellikle yükseköğretimde kadınlar daha hızlı ilerleme kaydetmektedir.

Grafik 34. 25 ve Yaş Üzeri Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2024i

Eğitimde önemli başlıklardan biri olan okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretimde büyük oranda sağlanan okullaşma başarısının ardından eğitime erişimin yeni odağını oluşturmaktadır. Son yıllarda anasınıfı ve anaokulunun tüm kademelerinde okullaşma oranlarında artış kaydedilmiş, özellikle 5 yaş grubunda 2016-17 eğitim yılında %60 olan net okullaşma oranı, 2023-24 döneminde %84'e yükselmiştir. Şanlıurfa, Çankırı, Yozgat, Ağrı ve Gümüşhane 5 yaş okullaşma oranının en düşük olduğu iller arasında yer almakta; bu illeri İstanbul takip etmektedir. Öte yandan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde okul öncesi eğitim öğrencilerin yaklaşık üçte biri özel kurumlardan hizmet almaktadır (MEB, 2024b). Kadın istihdamının görece yüksek olduğu bu metropollerde okul öncesi eğitim hem bir ihtiyaç hem de ailelerin çocukları için sosyal avantaj arayışının bir parçası haline gelmiştir. Bu çerçevede kamu kontenjanlarının yetersizliği, artan talep karşısında okul öncesi eğitimin piyasalaşmasına yol açmakta ve bu durum, sosyal eşitsizliklerin erken çocukluk döneminde daha da derinleşmesi riskini doğurmaktadır.

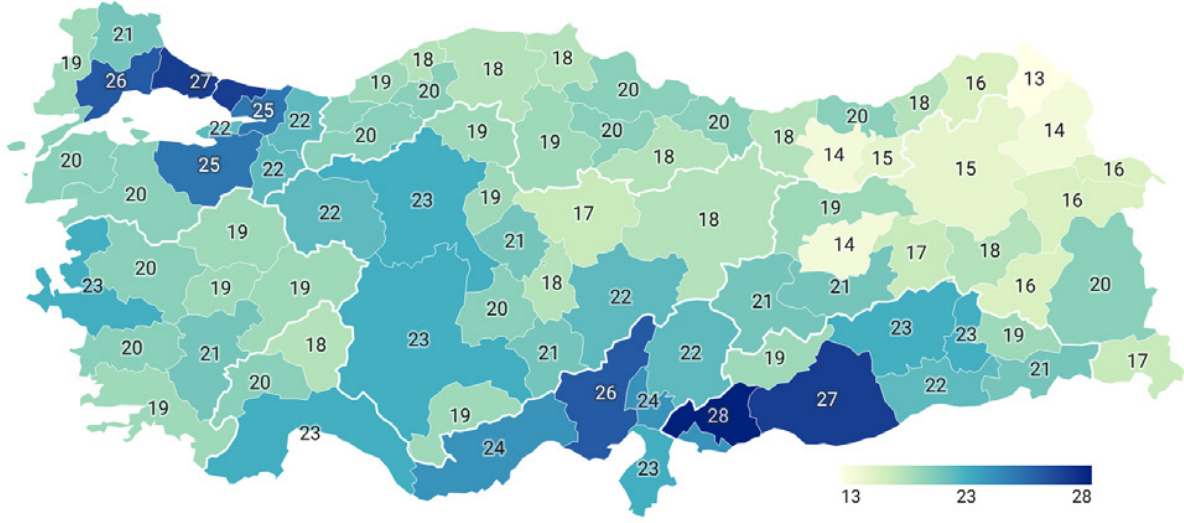
Grafik 35. Okul Öncesi Eğitimde Net Okullaşma Oranı (% , 2023-2024)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri 2023/24

Eğitim düzeyi ve eğitime erişim konularının yanı sıra, eğitim sisteminin niteliğini belirleyen bir diğer önemli alan da eğitim altyapısıdır. Okul, derslik ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı gibi göstergeler, eğitim altyapısının kapasitesini ve kalitesini ölçmenin en temel yollarından biridir. Bu göstergeler, öğrencilerin sınıf içi öğrenme koşullarını, öğretmenlerin iş yükünü ve birebir eğitim imkânlarını doğrudan etkiler. Derslik başına düşen öğrenci sayısının yüksek olması kalabalık sınıflara, öğretmen başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı ise öğretim kalitesinde düşüşe neden olabilir. Eğitim altyapısına ilişkin bu göstergeler, aynı zamanda iller ve bölgeler arası farklılıkları da görünür kılarak eğitimin mekânsal dağılımına dair önemli ipuçları sunar.

Tablo 8. Kademesine Göre Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı En Yüksek Beş İl (2023-24)

eğitimi artırma potansiyeline sahip olsa da bu bđlgelerde sosyoekonomik koşulların ve eğitim olanaklarının sınırlılığı, eğitimin niteliğini etkileyen önemli faktörler arasında yer almaktadır.

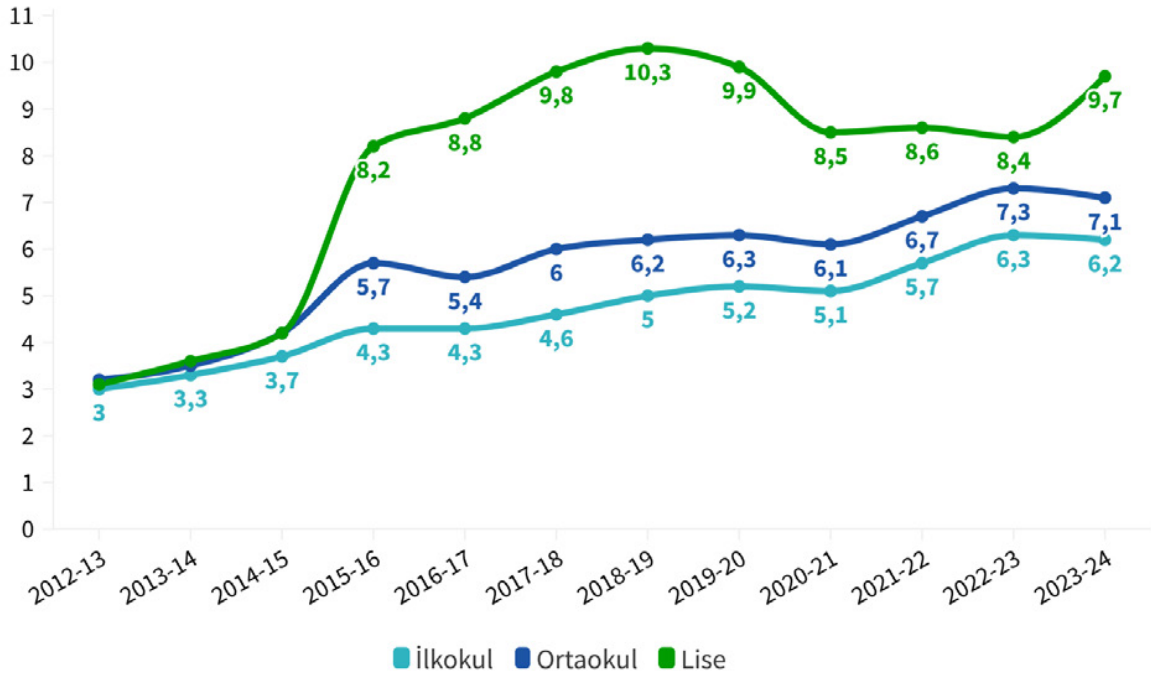
Harita 10. Devlet İlköğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı (2023-2024)

Kaynak: MEB, Milli Eğitim İstatistikleri 2023/24

2012-2013 eğitim yılından 2023-2024 eğitim yılına kadar ilkokul, ortaokul ve lise düzeylerinde özel okullara gitme oranlarının sürekli arttığı görülmektedir. Bu eğilim, Türkiye’de eğitimin giderek piyasalaştığını ve özel eğitime olan yönelimin güçlendiğini göstermektedir. 2014 yılında dershanelerin özel okullara dönüştürülmesiyle birlikte (Anadolu Ajansı, 2015), özellikle ortaöğretimde özel okul oranı %8’lere ulaşmıştır. Açık öğretim öğrencileri dışarıda tutulduğunda bu oran çok daha yüksek seviyelere çıkmaktadır. Özel okullara yönelimin artmasında sınav odaklı eğitim sisteminin yarattığı baskılar, özel okulların sunduğu akademik ve sosyal imkanlar ile devlet okullarına yönelik algının dönüşmesi önemli faktörlerdir.

Bunun yanı sıra, ilköğretimde özel okula gitme oranlarında büyükşehir-kırsal ve Batı-Doğu ayrımı belirgin bir şekilde gözlemlenmektedir. Ankara, İstanbul, Antalya, Muğla ve İzmir başta olmak üzere Marmara, Ege, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde özel okul oranları daha yüksekken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bu oranlar oldukça düşüktür. (MEB, 2024a). İlköğretim seviyesinde özel okul oranlarının artması, uzun vadede üst eğitim kademelerinde de farklılaşmayı derinleştirebilir ve eğitimde fırsat eşitsizliğini artıran bir dinamik haline gelebilir.

Şanlıurfa, Gaziantep ve Adana özellikle ortaokul ve lise düzeylerinde yüksek öğrenci yüküyle dikkat çekmektedir.

Grafik 36. İlköğretim ve Ortaöğretimde Özel Okula Giden Öğrenci Oranı (2012-2024)

Kaynak: MEB, Millî Eğitim İstatistikleri 2023/24

Sonuç olarak, Türkiye’de eğitim sistemi, son yirmi yılda önemli bir genişleme sürecine girmiş, özellikle eğitime erişim ve okullaşma oranlarında büyük bir atılım gerçekleşmiştir. Yükseköğretim mezunu oranı ciddi oranda artmış, eğitimin kitleselleşmesi sağlanmıştır. Ancak, bu agresif genişleme süreci beraberinde nitelik ve istihdam edilebilirlik sorunlarını beraberinde getirmiştir. Aynı zamanda kalite, sistem, eğitim altyapısı ve bölgesel eşitsizlik tartışmaları da süregelmiştir. İller arasında eğitim fırsatları açısından belirgin farklılıklar devam etmektedir. Bunun yanı sıra, özel okulların artan payı ve eğitimde piyasalaşma dinamikleri, fırsat eşitsizliklerini derinleştirme riski taşımaktadır. Eğitimde sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için nitelik, erişim ve bölgesel dengesizliklerin gözetildiği bir politika yaklaşımı gerekmektedir.

Ankara, İstanbul, Antalya, Muğla ve İzmir başta olmak üzere Marmara, Ege, Batı Anadolu ve Akdeniz bölgelerinde özel okul oranları daha yüksekken, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bu oranlar oldukça düşüktür.

EKONOMİ

Temel Bulgular

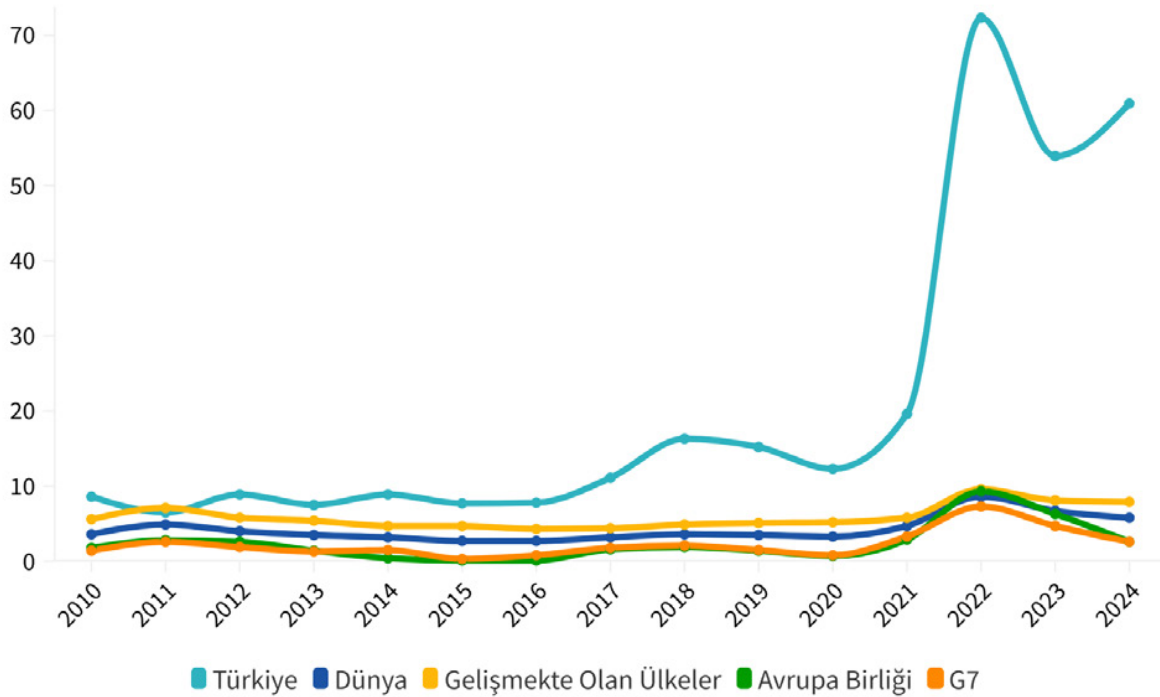
- **Türkiye ekonomisi yüksek ancak kırılgan bir büyüme profili sergiliyor.** Pandemi sonrası büyüme yüksek enflasyonla birlikte gerçekleşmiş ve toplumsal refaha yansıması sınırlı kaldı.
- **Yüksek enflasyon, geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını olumsuz etkiliyor.** Enflasyonun yerleşik hale gelmesiyle sabit gelirli gruplar ciddi alım gücü kaybına uğramış; barınma ve temel tüketim ihtiyaçlarına erişim zorlaştı.
- **Gelir eşitsizliği yapısal bir sorun hâlini almış durumda.** Gini katsayısı son on yılda sürekli artarken, en zengin %10'un milli gelirden aldığı pay 2023 itibarıyla %55,5'e çıkarak 2002 seviyesine geri döndü.
- **İller arası ekonomik üretim kapasitesi arasında uçurum var.** 2023 yılında kişi başına düşen GSYH, İstanbul'da 16.890 dolar iken Ağrı'da sadece 3.315 dolarda kaldı. En yüksek ve en düşük iller arasında beş kata varan fark, bölgesel kalkınma dengesizliğinin sürdüğünü gösteriyor.

Öneriler

- Büyümenin toplumsal etkisini artıracak adil bölüşüm mekanizmaları güçlendirilmeli. Ekonomik büyümenin geniş toplum kesimlerine yansiyabilmesi için ücret politikaları, sosyal harcamalar ve vergi adaleti yeniden gözden geçirilmelidir.
- Enflasyona karşı sabit gelirli kesimlerin alım gücü korunmalı. Asgari ücret, emekli maaşları ve sosyal yardımlar enflasyon karşısında erimeyecek biçimde güncellenmeli; özellikle temel ihtiyaç kalemlerinde doğrudan destekler artırılmalıdır.
- Gelir eşitsizliğini azaltacak yapısal reformlar hayata geçirilmeli. Ücret dağılımı, kayıt dışılık, yüksek gelirli grupların vergilendirilmesi ve sosyal transferlerin etkinliği konularında kapsamlı adımlar atılmalı; eşitsizliği yeniden üreten mekanizmalar dönüştürülmelidir.
- Bölgesel kalkınma politikaları yeniden güçlendirilmelidir. Yeni nesil teşvik sistemleriyle kalkınma bölgeleri arasında denge sağlanmalıdır.

Son yıllarda Türkiye ekonomisi, küresel dinamiklerle içsel yapısal sorunların kesişiminde, yüksek belirsizlik ve kırılganlık ortamında yön arayan bir görünüm sergilemektedir. Enflasyon oranlarının küresel ortalamaların çok üzerine çıkması, gelir dağılımındaki bozulma, üretimde ithalata bağımlılık ve dış ticaret açığı gibi göstergeler, ekonomik büyümenin niteliği ve sürdürülebilirliği konusundaki tartışmaları derinleştirmiştir. Aynı zamanda, bölgesel düzeyde ortaya çıkan eşitsizlikler, büyümenin toplumsal refaha dönüşmesini sınırlamakta, ekonomik yapının dönüşüm ihtiyacını daha görünür hâle getirmektedir. Makro göstergeler, sektörel eğilimler ve bölgesel dağılımlar birlikte ele alındığında, Türkiye ekonomisinin yapısal dönüşüme olan ihtiyacı daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye’de enflasyon, 2004’den itibaren durağan bir seyir izlese de 2021 sonrasında bu tablo yapısal bir bozulmaya dönüşmüş; küresel gelişmelerin ötesine geçen yüksek enflasyon oranları, Türkiye ekonomisinin en kritik kırılganlık alanlarından biri haline gelmiştir. 2017’de Türkiye’nin enflasyon oranı küresel trendlerden sapma yaşamış ve 2021 sonrasında Türkiye’nin enflasyon oranı küresel eğilimden ciddi biçimde ayrılarak dramatik bir yükseliş göstermiştir. COVID-19 sonrası arz-talep dengesizlikleri, enerji ve gıda fiyatlarındaki küresel artış ve Rusya-Ukrayna Savaşı gibi etkenlerle hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde enflasyon yükselmiştir (IMF, 2024). Ancak Türkiye, bu küresel eğilimden ayrılarak aynı yıl %72,3 gibi son derece yüksek bir enflasyon oranına ulaşmıştır. Bu dramatik fark, Türkiye’deki enflasyonun yalnızca küresel koşullardan değil, içsel ekonomik ve kurumsal faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir. Özellikle 2021 sonrası uygulanan düşük faiz politikası, kur korumalı mevduat sistemi ve para politikasında yaşanan gü-ven kaybının bu süreci derinleştirdiği düşünülmektedir.

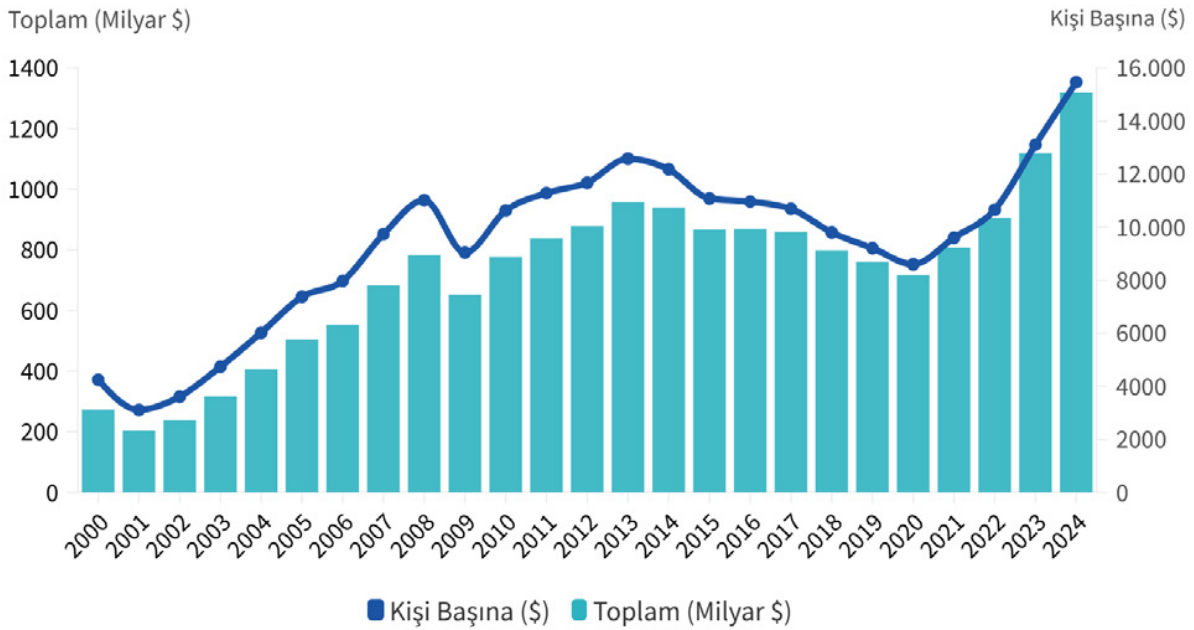

Grafik 37. Türkiye ve Dünyada Yıllık Enflasyon Oranı (2010-2024)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook 2024

2023 ve 2024 yıllarında dünya genelinde enflasyon oranlarında düşüş yaşanırken Türkiye’de enflasyon yüksek seviyelerde kalmaya devam etmiştir. Bu durum, küresel dezenflasyon sürecinden Türkiye’nin dışlandığını ve ülke içi ekonomik dinamiklerin baskın hale geldiğini ortaya koymaktadır. Yüksek enflasyon beklentilerinin kırılmaması ve fiyatların geçmiş enflasyona göre belirlenmeye devam etmesi enflasyonun yerleşik hale gelmesine yol açmaktadır.

Enflasyon, yalnızca ekonomik değil aynı zamanda toplumsal yapıyı derinden etkileyen bir olgudur. Son yıllarda Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyon, geniş toplum kesimlerinin yaşam koşullarını olumsuz etkilemiş; hanehalkı gelirleri enflasyon karşısında erimiş, temel ihtiyaçlara erişim zorlaşmıştır. Tetiklediği konut krizi, barınmaya dair pratikleri dönüştürmüştür. Özellikle sabit ve düşük gelirli kesimlerde yoksulluk yaygınlaşmış ve kalıcı hâle gelmiştir. Gelirini koruyamayan kentli beyaz yakalılar ve emekliler de alım güçlerindeki ciddi düşüş nedeniyle alt gelir gruplarına yaklaşmıştır. Alım gücündeki erozyon, bireylerin tüketim davranışlarını değiştirerek döviz, altın, borsa ya da spekülâtif yatırımlara yönelmesine neden olmuştur. Borsada yatırımcı sayısı 2023’te 8,5 milyonu aşarak rekor seviyeye ulaşmıştır (BloombergHT, 2024). Öte yandan, enflasyonun sermaye sahipleri ile fiyatlara daha hızlı uyum sağlayabilen sektörlerdeki gruplar lehine işlemesi, gelir ve servet eşitsizliklerini daha da derinleştirmiştir (WID, 2024). Bu süreç, yalnızca ekonomik eşitsizlikleri derinleştirmekle kalmamış, aynı zamanda toplumsal yapıda kırılğanlıkları artırarak sosyal dengeleri de sarsmıştır.

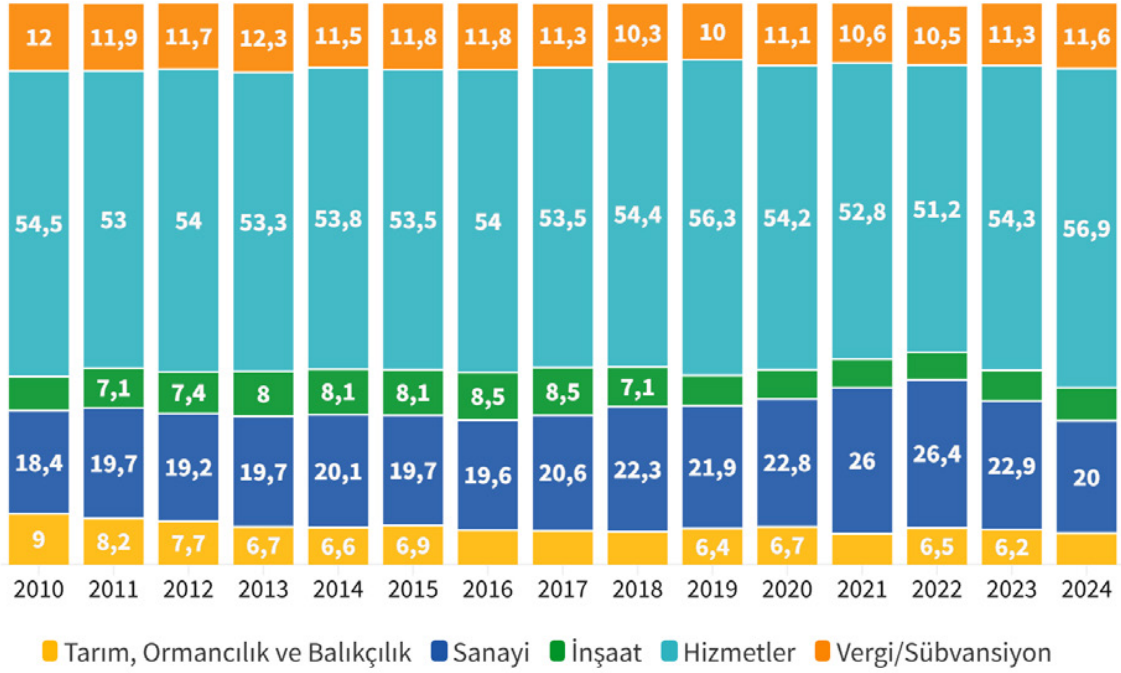

Grafik 38. Kişi Başına Düşen GSYH (\$, 2000-2024)

Kaynak: TÜİK, Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2024k

Türkiye’de son 20 yıldaki kişi başına düşen GSYH seyri, kabaca üç döneme ayrılabilir: 2002–2013 yılları arasında (2008 küresel krizi hariç) kesintisiz refah artışı; 2014–2020 döneminde durağanlık ve gerileme; 2021 sonrasında ise kırılğan bir toparlanma süreci. 2000 yılında 4.249 dolar olan kişi başına GSYH, 2013’te 12.582 dolara ulaşarak önemli bir artış göstermiştir. Bu dönem, istikrar politikaları, küresel sermaye akımları ve iç talep genişlemesiyle desteklenen güçlü bir büyüme

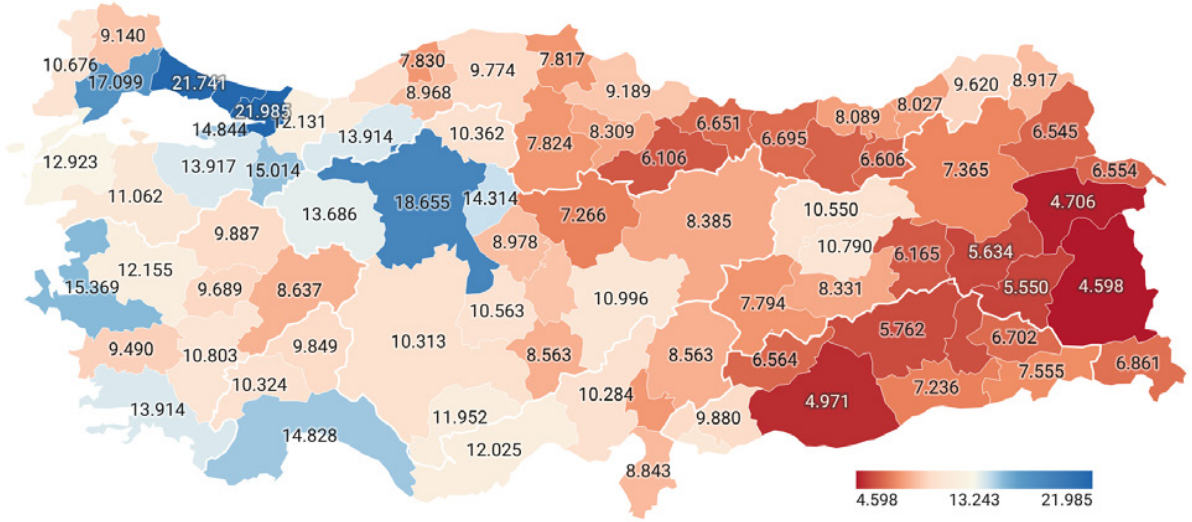
sürecini yansıtmaktadır. Ancak 2013 sonrasında kişi başına gelirden kalıcı bir düşüş eğilimi gözlenmiş; özellikle 2018 sonrası yaşanan kur krizleri ve yapısal kırılganlıklar nedeniyle bu göstergenin 2020 itibarıyla 8.600 dolara kadar gerilemiştir. 2021 sonrası dönemde ise yeniden artış eğilimi ortaya çıkmış ve 2024'te 15.463 dolar ile yeni bir zirveye ulaşılmıştır. Ancak bu artış büyük ölçüde nominal büyümeye dayanmaktadır; yüksek enflasyon, reel gelir kayıpları ve gelir dağılımındaki bozulma dikkate alındığında, kişi başına gelirdeki yükselişin kalıcı ve adil bir refah artışı anlamına gelip gelmediği tartışmalıdır.

Grafik 39. Sektörlerin GSYH'deki Payı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2024k

Türkiye ekonomisinin sektörel yapısı, 1980'den bu yana tarımın payının azalması ve hizmetlerin artması yönünde evrilmiş olsa da son yıllarda bu eğilim zayıflamıştır. Tarım sektörü düşüşünü sürdürürken, hizmet sektörünün payı yaklaşık %54 seviyesinde sabit kalmıştır. 2024'de payı %57'leri bulsa da yapısal bir sıçrama gerçekleşmemiştir. Oysa dünya genelinde hizmetlerin GSYH içindeki payı ortalama %61, OECD ülkelerinde ise %70 seviyesindedir (World Bank, 2025b). Bu fark, Türkiye'de hizmetlerin hala ağırlıklı olarak düşük katma değerli alt sektörlerden oluştuğunu göstermektedir. 2010'lu yıllarda hızlı büyüyen inşaat sektörü, 2017'de %8,5 ile zirve yapmış; sonrasında ise %5 civarına düşerek önceki dinamizmini kaybetmiştir. 2024 yılında inşaat sektörünün tekrar artış göstermesi deprem bölgesinin yeniden inşasıyla ilişkilidir. Sanayi sektörü görece istikrarlı bir yapı sergilerken, 2021 ve 2022'de belirgin bir artış göstermiş fakat tekrar %20 seviyelerine gerilemiştir. Sanayi 4.0 dönüşümünün hız kazandığı, küresel ölçekte yüksek katma değerli hizmetlerin dijitalleşme, bilişim ve yaratıcı sektörler etrafında yeniden biçimlendiği bir dönemde, Türkiye'nin bu yapısal dönüşümün gerektirdiği yetkinlikleri ve altyapıyı geliştirmesi, uzun vadeli rekabet gücü açısından belirleyici olacaktır.

Harita 11. İller Arasında Kişi Başına Düşen GSYH (\$, 2023)

Kaynak: TÜİK, İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, 2024I

İllere göre kişi başına düşen gayrisafi yurt içi hasıla (GSYH) verileri, Türkiye’de ekonomik refahın mekansal olarak oldukça dengesiz dağıldığını ve doğu-batı ayrımını net biçimde ortaya koymaktadır. İstanbul ve çevresi yüksek gelirli bir merkez oluştururken, özellikle doğudaki iller düşük gelirli ve kırılgan yapısını sürdürmektedir. Kocaeli ve İstanbul, kişi başı 21 bin doları aşan değerleriyle bu merkezin çekirdeğini oluşturmaktadır. Bu iki ilin yanı sıra, İstanbul-Ankara hattı ile Marmara Bölgesi ve Ege-Akdeniz kıyı şehirlerinin de ülke ortalamasının üzerinde yer aldığı dikkat çekmektedir. Bu şehirlerin yüksek üretim kapasitesi ve gelişmiş altyapısı, kişi başına düşen geliri yukarı çeken; sanayi, finans, kamu ve dış ticaret gibi sektörlerde merkez işlevi görmeleri de bu durumu pekiştirmektedir. Kişi başına düşen GSYH, ekonomik büyüklük ve üretkenlik açısından önemli bir gösterge olmakla birlikte, kentsel refah düzeyi; gelir dağılımı, işsizlik, yoksulluk ve yaşam maliyeti gibi diğer sosyoekonomik göstergelerle birlikte değerlendirilmelidir. Nitekim İstanbul ve Kocaeli, Gini katsayısı açısından gelir eşitsizliğinin en yüksek olduğu illerdir (TÜİK, 2024f). Bu yüksek GSYH’ye sahip iller, aynı zamanda ciddi düzeyde kent yoksulluğunu da barındırmaktadır.

Buna karşılık, Türkiye’nin doğusunda yer alan Van, Ağrı, Şanlıurfa, Bitlis ve Muş gibi illerde kişi başına düşen GSYH en düşük seviyelerdedir. Bu durum, bölgesel kalkınma eşitsizliklerinin sürdüğünü ve doğu illerinin ekonomik büyümeden sınırlı pay aldığını göstermektedir. Ayrıca, bu illerde yüksek genç nüfus oranı ve düşük istihdam seviyesi dikkate alındığında, kişi başına düşen gelirdeki düşüklük sosyoekonomik riskleri artırmaktadır. İç Anadolu ve Karadeniz illerinde ise orta gelir bandı gözlenmektedir. Dolayısıyla, bölgesel kalkınma politikalarının daha kapsayıcı, uzun vadeli ve sektörel çeşitliliği gözetken bir yaklaşımla yeniden tasarlanması gerekmektedir.

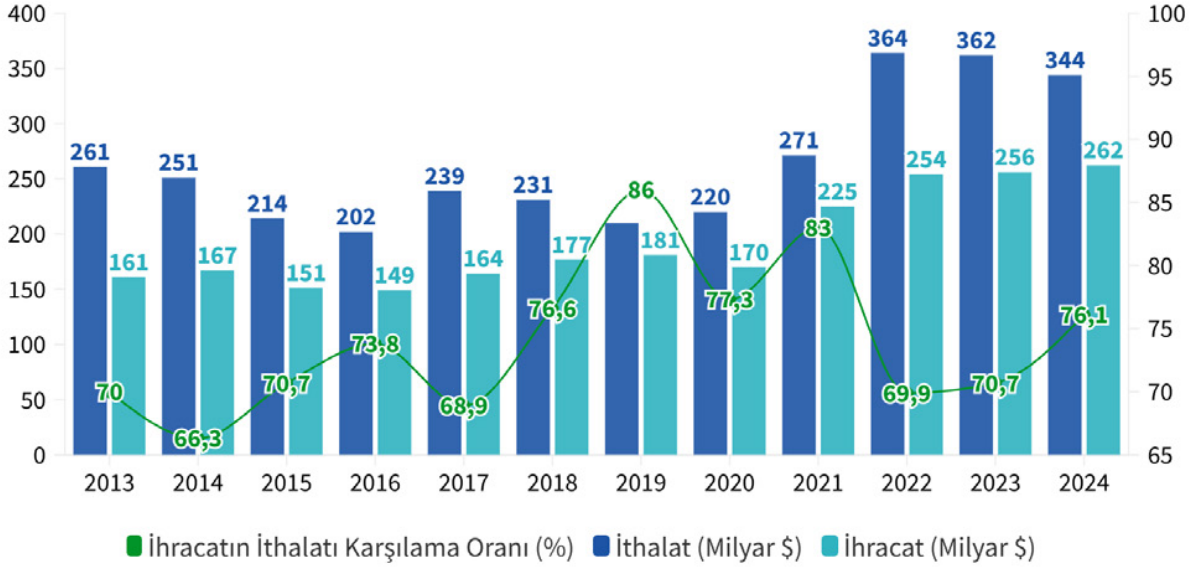
Tablo 9. GSYH ve İhracat Payı En Yüksek 10 İl (% , 2024)

İl	İllerin Toplam GSYH'deki Payı	İl	İllerin İhracattaki Payı
İstanbul	30,36	İstanbul	40,76
Ankara	9,56	Kocaeli	9,03
İzmir	6,08	Bursa	7,39
Kocaeli	4,07	Ankara	6,22
Bursa	3,95	İzmir	6,02
Antalya	3,53	Gaziantep	4,42
Konya	2,11	Sakarya	2,78
Adana	2,07	Manisa	2,38
Mersin	2,05	Denizli	1,94
Gaziantep	1,89	Konya	1,57

Kaynak: TÜİK & TİM verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye ekonomisinin üretim ve dış ticaret kapasitesinin merkezileştiği şehir olan İstanbul, tek başına toplam ihracatın neredeyse yarısına yakınına sahiptir. İstanbul, hem GSYH içindeki %30,36'lık payı hem de toplam ihracattaki %40,76'lık oranıyla diğer illerden ayrıışan bir konumda yer almaktadır. Bu durum, ekonomik faaliyetlerin mekansal yoğunlaşmasını ve bölgesel denge-sizlikleri çarpıcı bir şekilde göstermektedir. Kocaeli, Bursa ve Gaziantep gibi şehirler, GSYH içindeki paylarına kıyasla ihracatta daha yüksek oranlara sahip olup sanayi ve dış ticaret odaklı üretim yapısıyla öne çıkmaktadır. Öte yandan Ankara ve Antalya gibi bazı büyükşehirler GSYH'de üst sıralarda yer almalarına rağmen ihracat performansları görece düşüktür; bu da söz konusu şehir-lerin daha çok hizmet sektörü ve iç pazar dinamiklerine dayandığını göstermektedir. Elde edilen veriler, sanayi temelli ihracatın Marmara ve Batı Anadolu şehirlerinde yoğunlaştığını, İç Anado-lu, Doğu ve Güneydoğu illerinin ise bu süreçte sınırlı yer alabildiğini göstermektedir. Bu durum, bölgesel kalkınma farklarının sürdüğünü ve üretim eksenli ekonomik büyümenin ülke geneline yayılabilmesi için daha kapsayıcı bir sanayi ve ihracat politikasına ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle İstanbul'daki deprem riski dikkate alındığında, ekonomik değer üreten yeni merkezlerin oluşturulması gerekmektedir.

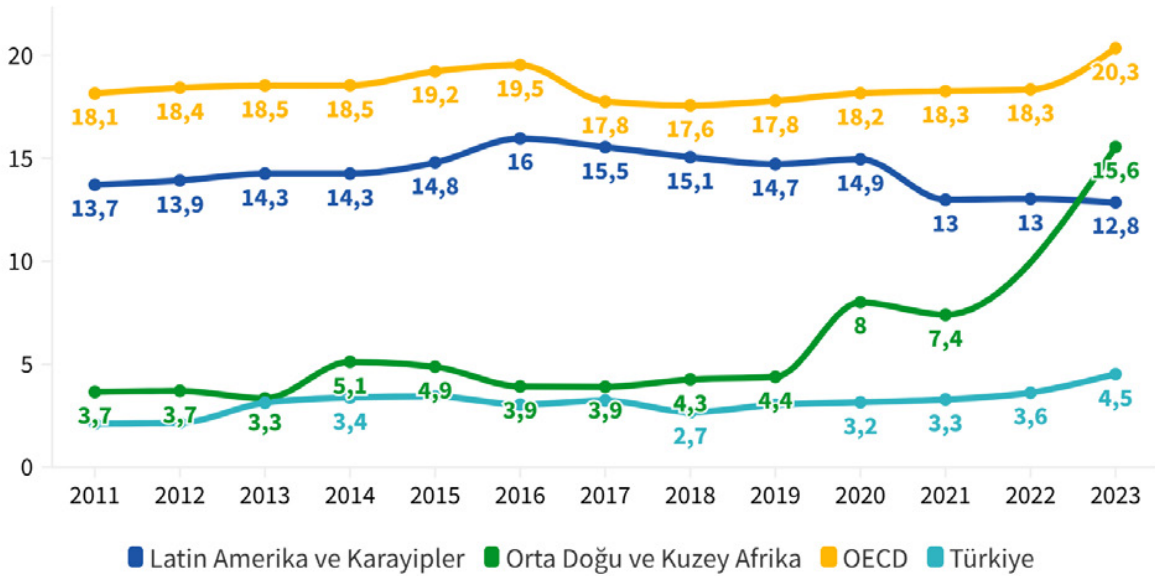
İstanbul, hem GSYH içindeki %30,36'lık payı hem de toplam ihracattaki %40,76'lık oranıyla diğer illerden ayrıışan bir konumda yer almaktadır.

Grafik 40. İhracat ve İthalat Oranları (Milyar \$ ve %, 2013-2024)

Kaynak: Türkiye İhracatçılar Meclisi

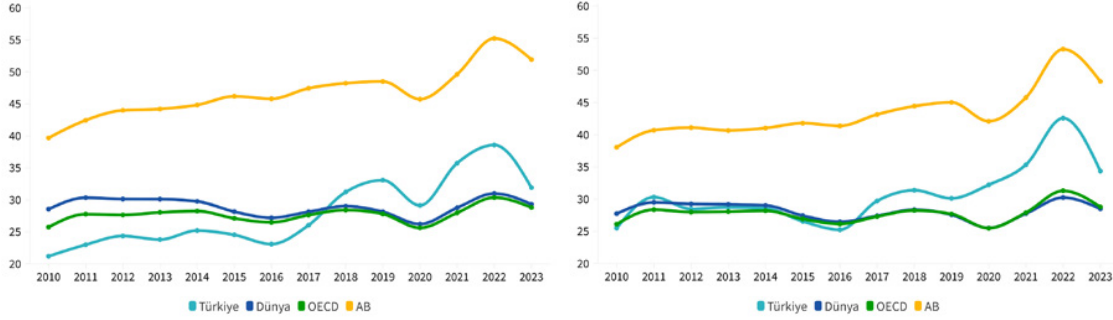
Türkiye ekonomisi sürekli dış ticaret açığı veren bir yapıya sahiptir. 2013-2017 yılları arasında ihracatın ithalatı karşılama oranı %70 civarındayken, 2019 yılında %86'ya çıkarak en yükseğe ulaşmıştır. 2019-2021 yılları arasında nispeten daha dengeli bir cari açık söz konusuyken bu durum 2022'de bozulmuştur. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlı bir ekonomisi olduğundan Ukrayna-Rusya savaşı sonrası artan enerji maliyetleri dış ticaret açığını artırmıştır. Bu yıllarda Türkiye'nin ithalatı 360 milyar doların üzerine çıkmıştır. 2024'de cari açıkta bir iyileşme yaşansa da bu iyileşmenin yapısal bir dönüşümden çok konjonktürel etkilerle sınırlı olduğu düşünülmektedir. Türkiye'nin yüksek teknoloji üretim kapasitesini artırmadan, enerji ve ara malı ithalatına olan bağımlılığını azaltmadan dış ticaret açığını kalıcı biçimde daraltması güç görünmektedir.

Grafik 41. Yüksek Teknolojili Ürünlerin İmalat Sanayi İhracatı İçindeki Payı (% 2011-2023)

Kaynak: World Bank, High-technology exports (% of manufactured exports), 2025c

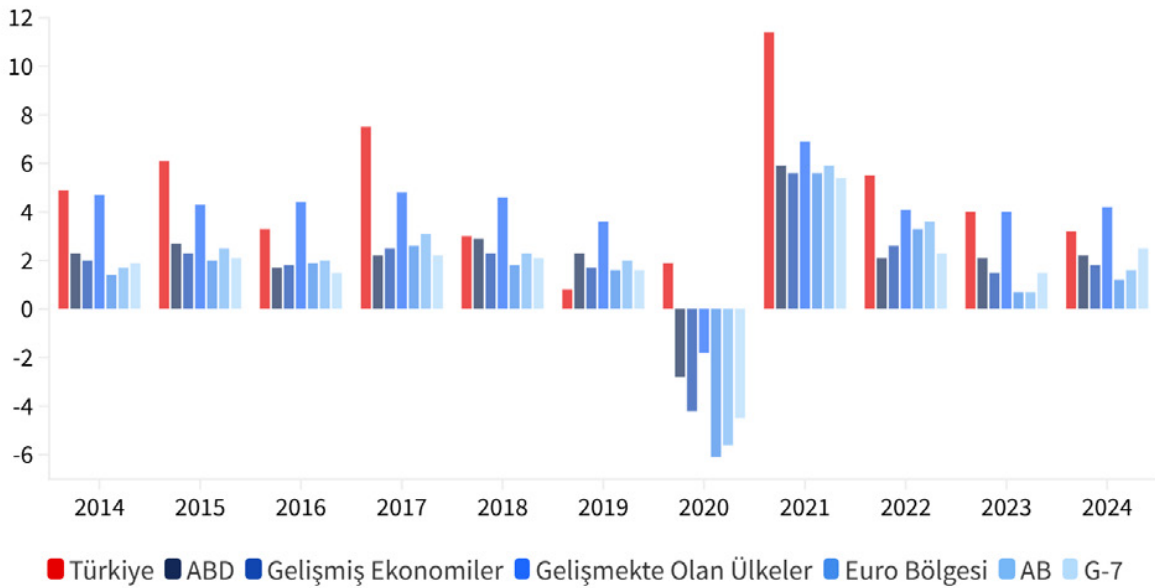
Nitekim, Türkiye'nin yüksek teknolojili ürünlerin imalat sanayi ihracatı içindeki payı 2010'lar boyunca %3 seviyelerinde kalmış, 2023'te sadece %4,5'e ulaşmıştır. OECD ülkelerinde bu oran %20 iken Türkiye son yıllardaki ihracat artışına rağmen yüksek katma değerli üretim kapasitesinde yapısal bir dönüşüm gerçekleştirememiştir.

Grafik 42. İhracat ve İthalatın GSYH'ye Oranı (% , 2010-2023)

Kaynak: World Bank, Exports of goods and services (% of GDP), 2025d

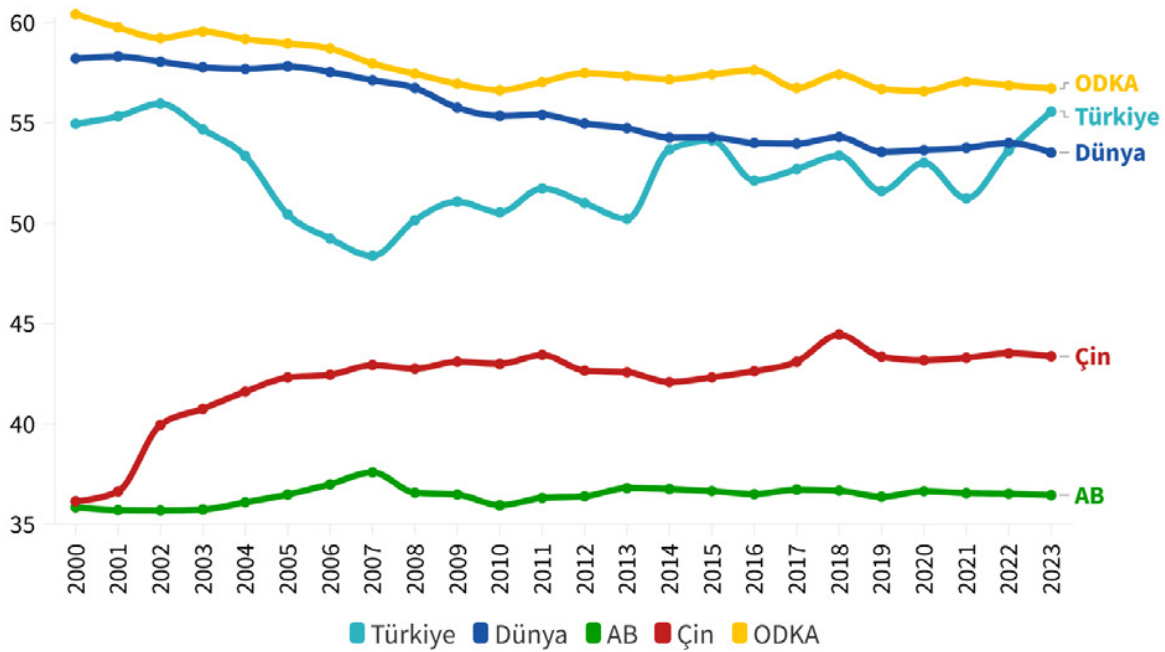
Türkiye'de ihracatın milli gelire oranı son on yılda genel olarak artış göstermiştir. 2010'lu yılların başında %21 düzeyinde olan bu oran, 2022'de %38,5'e ulaşarak zirve yapmıştır. Bu artış, Türkiye'nin dış pazarlara entegrasyonunun güçlendiğini ve dış talep temelli büyümenin öne çıktığını göstermektedir. İthalatın GSYH'ye oranı da benzer bir şekilde yıllar içinde artmış ve 2022'de %42,6 ile dikkat çekici bir düzeye çıkmıştır. Türkiye'nin ihracat ve ithalatının GSYH'ye oranı, 2017 sonrasında dünya ve OECD ortalamasının üzerinde seyretmektedir. Özellikle 2022 yılında bu fark belirgin bir hal almıştır. Hem ihracatın hem ithalatın milli gelire oranının artması, Türkiye'nin dışa açık bir ekonomi olma çabasını göstermektedir. Ancak dış ticaretin milli gelir içindeki payının artması, ekonomik yapıyı küresel tedarik zinciri aksamaları, enerji ve emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar ile döviz kuru oynaklıklarına karşı daha duyarlı ve dış şoklara açık hale getirmektedir.

Grafik 43. Türkiye ve Dünyada Yıllık Reel Büyüme (2014-2024)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook 2024

Türkiye ekonomisi son on yılda, yüksek ancak kırılgan bir büyüme profili sergilemiştir. Bu dönemde Türkiye, nispeten gelişmekte olan ülkelerle benzer, gelişmiş ülke gruplarının ise üzerinde bir büyüme performansına sahiptir. Özellikle 2017 (%7,5) ve 2021 (%11,4) yıllarında dikkat çekici oranlara ulaşılmış, 2020'de ise pandemi koşullarında bile pozitif büyüme kaydederek esnekliğini ortaya koyan nadir ülkelerden biri olmuştur. Ancak büyüme oranlarındaki sert dalgalanmalar ve yapısal kırılganlıklar, bu büyümenin istikrarlı ve sürdürülebilir olmaktan uzak olduğunu ortaya koymaktadır. Pandemi sonrasında gözlenen yüksek büyüme, aynı zamanda yüksek enflasyonla birlikte gerçekleşmiş; enflasyondaki artış, reel gelir kazanımlarını gölgede bırakmış ve büyümenin toplumsal yansımalarını sınırlamıştır. 2023 itibarıyla GSYH dolar bazında artış göstermiş olsa da Gini katsayısının son on yılda sürekli yükselmesi (TÜİK, 2024f) ve sürekli yoksulluk oranlarının sabit kalması (TÜİK, 2024d), bu büyümenin toplumun tüm kesimlerine eşit biçimde yansımadığını ortaya koymaktadır.

Grafik 44. En Yüksek Gelire Sahip %10'un Milli Gelirden Aldığı Pay (% , 2000-2023)

Kaynak: World Inequality Database

Gelir eşitsizliğinin boyutu, yalnızca büyümenin toplumsal dağılımıyla değil, diğer yapısal göstergelerle de açıkça görünür hale gelmektedir. Türkiye'de en yüksek gelire sahip %10'luk kesimin milli gelirden aldığı pay, 2023 yılında dünya ortalamasının üzerine çıkmıştır. 2023 itibarıyla %55,5'e yükselmiş ve tekrar 2002 seviyesine geri dönmüştür. Bu oran, uzun süredir %50'nin üzerinde seyrederek gelir eşitsizliğinin yapısal niteliğini ortaya koymaktadır. Türkiye bu açıdan, Avrupa Birliği ortalamasıyla kıyaslandığında oldukça yüksek bir eşitsizlik düzeyine sahiptir. Büyüme oranlarının yüksek seyrettiği yıllarda dahi bu oranın gerilememesi, ekonomik büyümenin toplumsal kesimlere adil şekilde yansımadığını ve gelirden en fazla payı üst gelir gruplarının almaya devam ettiğini göstermektedir. Bu durum, orta sınıfın zayıflaması ve alt gelir gruplarının refahtan dışlanması gibi sonuçlar doğurmaktadır; sosyal bütünleşme, fırsat eşitliği ve ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemli riskler barındırmaktadır. Gelir dağılımında adaletin sağlanması, büyüme politikalarının kapsayıcı ve yeniden bölüştürücü mekanizmalarla desteklenmesini zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak, büyüme oranları Türkiye ekonomisinin dinamik ve esnek yönünü yansıtsa da yüksek enflasyon, dış ticaret açığı, teknolojik yetersizlik ve gelir dağılımındaki bozulma gibi yapısal sorunlarla birlikte değerlendirildiğinde, bu büyümenin kapsayıcı ve sürdürülebilir olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Özellikle büyümenin toplumsal refah üzerindeki etkisinin sınırlı kalması, gelir eşitsizliklerinin derinleşmesi ve bölgesel kalkınma farklarının devam etmesi, ekonomik performansın kalitesine dair soru işaretlerini artırmaktadır.

Bununla birlikte, küresel ölçekte hızlanan dijital dönüşüm, yeşil ekonomi ve bölgesel tedarik zinciri yeniden yapılanmaları, Türkiye açısından hem risk hem de fırsat alanları barındırmaktadır. Kalıcı refah artışı ve dış kırılganlıkların azaltılması için Türkiye'nin büyüme stratejisini emek yoğun ve düşük katma değerli sektörlerden çıkararak, verimlilik, teknoloji, ihracat kalitesi ve yerli üretim kapasitesi gibi alanlara dayalı nitelikli bir dönüşüme yönelmesi kritik önem taşımaktadır. Bu dönüşümün sağlanabilmesi ise sadece ekonomik değil, aynı zamanda kurumsal, yönetsel ve sosyal politikalarla da desteklenen bütüncül bir kalkınma perspektifini gerektirmektedir.

Türkiye'de en yüksek gelire sahip %10'luk kesimin milli gelirden aldığı pay, 2023 yılında dünya ortalamasının üzerine çıkmıştır.

İŞGÜCÜ VE İSTİHDAM

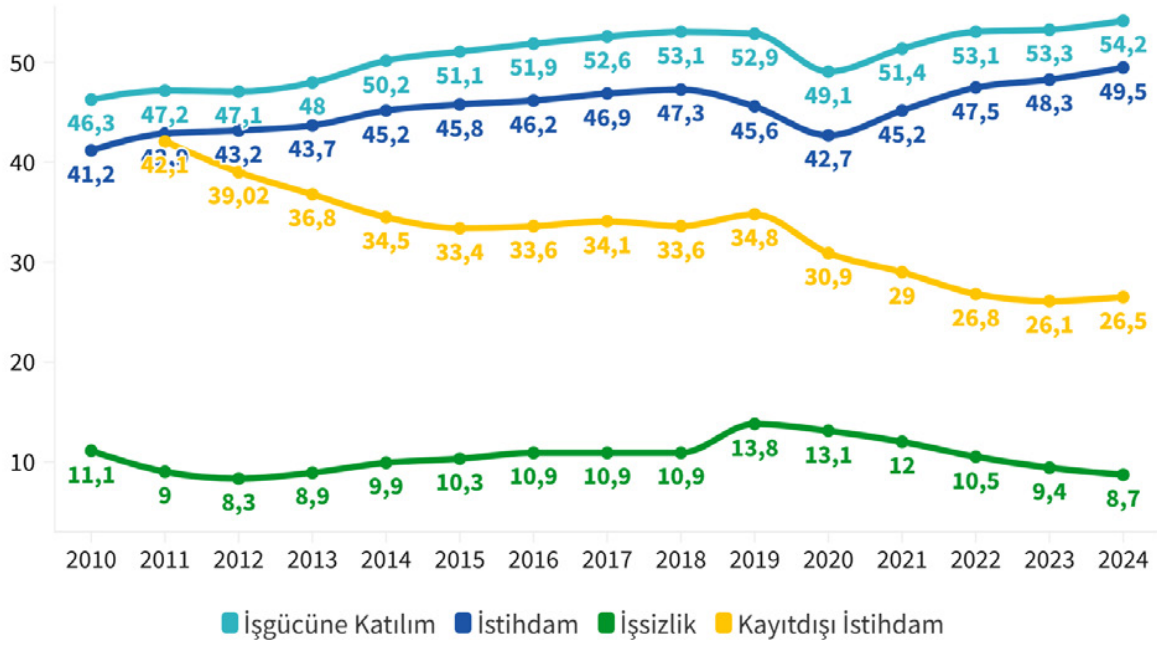
Temel Bulgular

- **Türkiye’de işgücü piyasası genişlemeye devam ediyor.** İşgücüne katılım oranı 2024 yılı itibarıyla %54,2’ye, istihdam oranı ise %49,5’e ulaştı. Bu oranlar işgücü göstergelerinin son 14 yılda ulaştığı en yüksek düzey.
- **İşsizlik oranı ve kayıt dışı istihdam azalıyor.** 2024 yılında işsizlik oranı %8,7’ye gerilerken, kayıt dışı istihdamın önceki yıllara göre azaldığı görülüyor.
- **İşgücü piyasası gelişmeye devam ederken cinsiyet temelli ve bölgesel farklılıklar görünür hale geliyor.** Erkek istihdamı kadın istihdamına kıyasla daha yüksek düzeyde seyretmeye devam ediyor. Yanı sıra, Doğu bölgesinde Batı’ya kıyasla işsizliğin daha yaygın olduğu görülüyor.

Öneriler

- Türkiye’de işgücü piyasasının kapsayıcı bir yapıya kavuşabilmesi için adil istihdam politikaları geliştirilmelidir. İşgücüne katılımda cinsiyet, yaş ve bölgesel farklılıklar dikkate alınarak, istihdamın geniş toplum kesimlerine yayılmasına yönelik stratejiler oluşturulmalıdır. Özellikle kadınların işgücüne katılımı artırılmalıdır.
- Kayıt dışı istihdam oranının daha da azaltılması için denetimler güçlendirilmelidir. Tarım sektöründe ve kadınların yoğun olduğu işgücü alanlarında kayıt dışı çalışmanın engellenmesi için yasal düzenlemeler ve destekleyici teşvikler oluşturulmalıdır. Kayıt dışı istihdamla mücadelede dijitalleşme ve kayıt sistemlerinin etkin kullanımı artırılmalıdır.
- Bölgesel istihdam dengesizliğinin azaltılması gerekmektedir. Bölgesel eşitsizlikleri gidermek için özellikle yüksek işsizlik oranına sahip olan Doğu ve Güneydoğu bölgelerine yönelik istihdam yaratıcı projeler geliştirilmelidir.

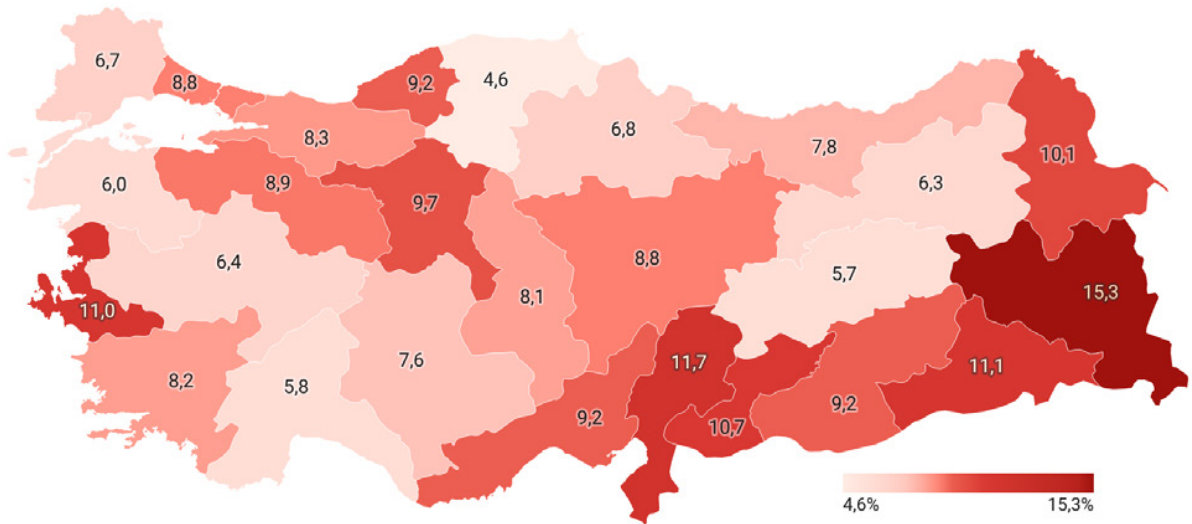
İstihdam, gelişmişlik düzeyine bağlı olarak dönüşen ve toplumsal kalkınmada önemli rol oynayan temel bir piyasadır. İstihdam göstergeleri ekonomik büyümeyle iç içe gelişim göstermektedir. Bu nedenle istihdam göstergeleri Türkiye'nin yaşadığı sektörel dönüşümün bir yansımasını sunmaktadır. Yanı sıra, temel işgücü göstergeleri, işgücü piyasasının gelişmekte olduğunu gösterir niteliktedir. Çalışma çağındaki nüfusun genişlemesiyle işgücüne katılan nüfus oranı artış eğilimindedir. İşgücüne katılım oranı genel bir artış eğilimindedir ve 2024 yılında işgücüne katılım oranı %54,2'ye ulaşmıştır. İstihdam oranında da benzer bir yükseliş söz konusu olmuş; bahsedilen yılda istihdam oranı %49,5'e yükselmiştir.

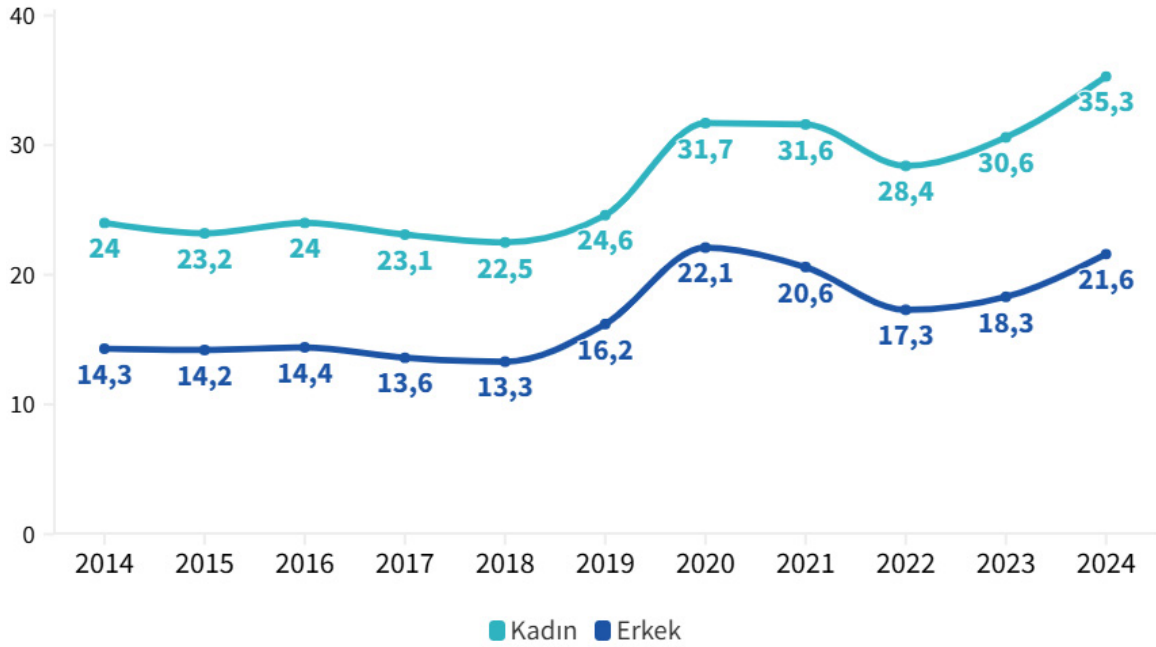
Grafik 45. Temel İşgücü Göstergeleri (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

Salgının ardından önemli bir iyileşme kaydedilmiş, ancak 2023'te yaşanan depremin etkisiyle ufak bir daralma söz konusu olmuştur. Buna rağmen 2024'te işsizlik oranı son on bir yılın en düşük düzeyi olan %8,7'ye gerilemiştir. Bölgelere göre işsizlik oranı incelendiğinde depremden etkilenen illerin yanı sıra Doğu bölgesinin genelinde işsizliğin daha yaygın olduğu görülmektedir. 2024 yılında Muş, Bitlis ve Hakkâri illerini kapsayan Van alt bölgesi %15,3 ile işsizlik oranının en yüksek olduğu bölge olurken, deprem bölgesi olan Hatay alt bölgesi işsizliğin en yaygın olduğu ikinci bölgedir. Ancak, 2023 yılına kıyasla Hatay bölgesinde işsizlik oranının azaldığı kaydedilmiştir. İzmir, Ankara ve İstanbul gibi büyükşehirlerde de civardaki illere kıyasla yüksek işsizlik oranları kaydedilmiştir. Çankırı ve Sinop illerini de kapsayan Kastamonu alt bölgesi ise %4,6'yla işsizlik oranının en düşük olduğu bölge olmuştur.

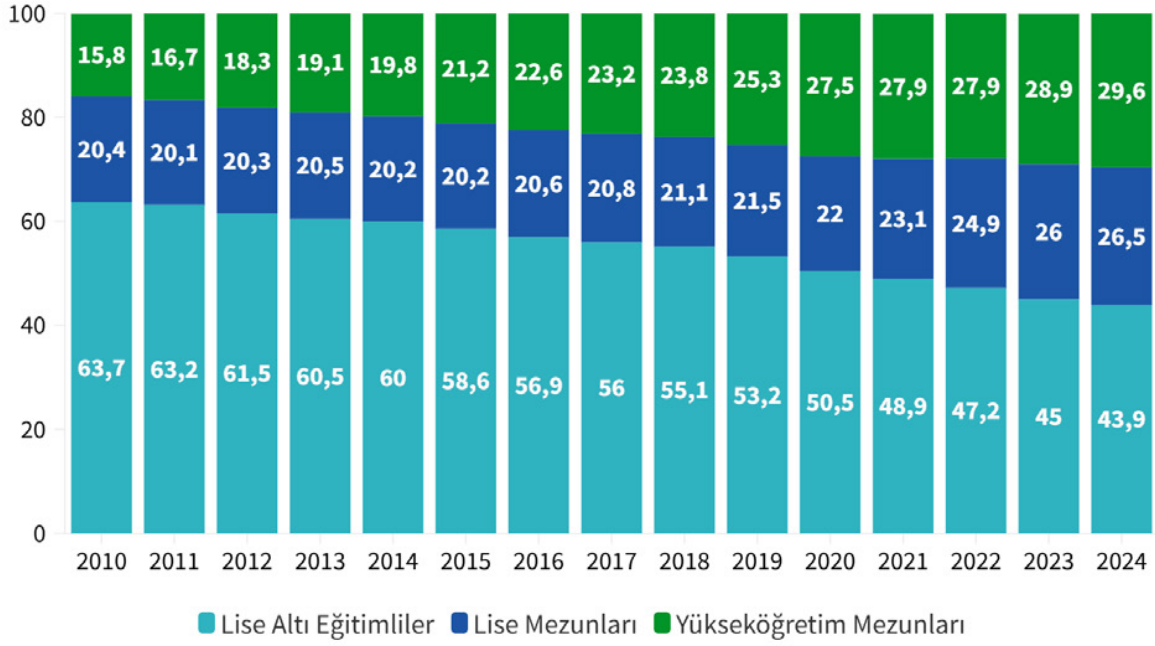
Atıl işgücü; zamana bağlı eksik istihdam, potansiyel işgücü ve işsizlerden oluşmaktadır. İstihdam edilemeyen işgücünü ifade eden atıl işgücü oranının kadınlar arasında erkeklere kıyasla daha yüksek olması dikkat çeken unsurlardan biridir. 2021-2024 yıllarında atıl işgücüne dahil olan potansiyel işgücünün %70'i kadınlardan, %30'u ise erkeklerden oluşmaktadır. 2024 yılında iş bulma ümidi olmadığı için işgücüne dahil olmayanların oranı %7,2 olurken, iş aramayanların oranı %6,3'tür. Kadınların çeşitli sosyal ve kültürel nedenlerle işgücünden çekilmesi, erkeklere kıyasla kayıt dışı çalışmanın kadınlar arasında daha yaygın olması ve kadınların ev içi emekte yoğunlaşması gibi nedenler kadınlar arasındaki atıl işgücü oranının daha yüksek olmasına neden oluyor. Nitekim atıl işgücünün %24,4'lük önemli bir kısmı ev işleri nedeniyle işgücüne dahil olmayan kadınlardır. Emekli olduğu için işgücüne dahil olmayanların oranı %14,4 olurken; erkekler arasında bu oran %35, kadınlar arasında ise %5,3'tür. Dolayısıyla atıl işgücünde bulunan kadınların %35'lik önemli bir kısmı ev işleriyle meşgul olduğu; erkeklerin ise %35'inin emeklilik nedeniyle işgücüne katılmadığı görülmüştür.

Grafik 47. Cinsiyete Göre Atıl İşgücü Oranları (% , 2014-2024)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

Temel işgücü göstergelerinde işgücüne katılımdaki artış, işgücü çağındaki nüfusta yaşanan genişlemenin yanı sıra eğitim düzeyindeki yükselişle de açıklanabilir. Nüfusta eğitim düzeyinin artması, kadınların da iş yaşamına girmesine ve yeni iş kollarının oluşmasına neden olmaktadır. İşgücüne katılanların eğitim düzeyi 2010'dan bu yana hızlı bir yükseliş içinde. 2010'da işgücüne katılanlar arasında lise altı eğitime sahip olanların oranı %63,7 iken 2024'te bu oran %43,9'a gerilemiştir. Aynı sürede işgücüne katılanlar arasında lise mezunlarının oranı %26,5'e; yükseköğretim mezunlarının oranı %29,6'ya yükselmiştir.

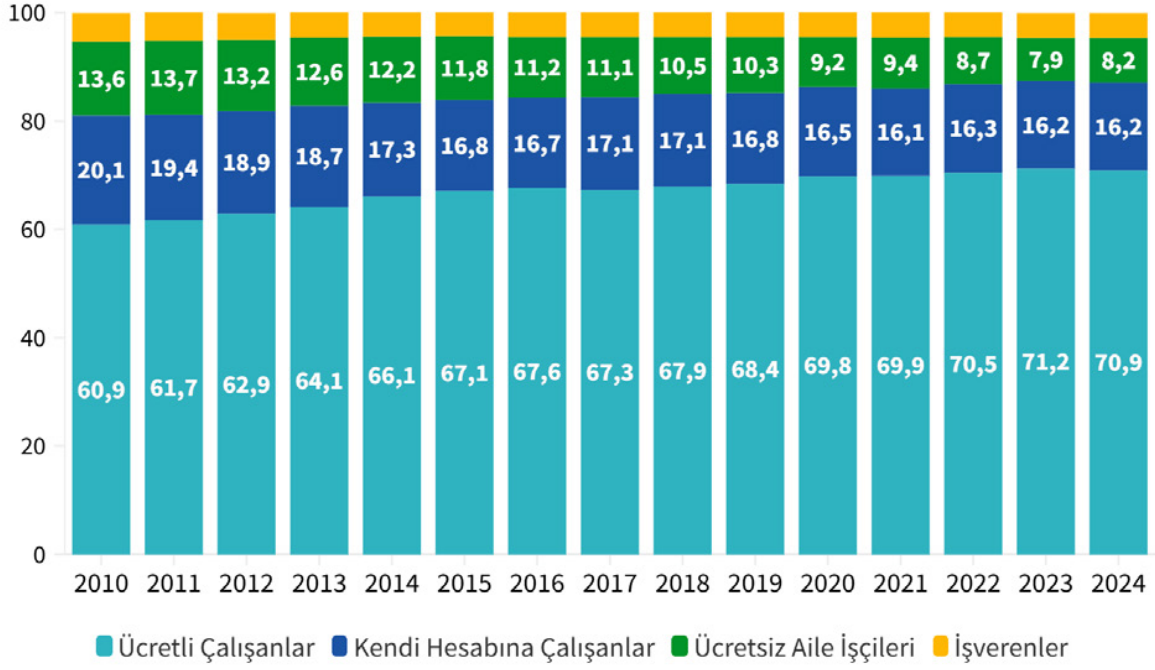

Grafik 48. İşgücüne Katılanların (15 Yaş ve Üzeri) Eğitim Düzeyi (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistiklerinden hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

İşgücünün eğitim düzeyi artarken, ücretlileşme eğiliminin artması dikkat çeken unsurlardan biridir. Çalışma biçimine göre istihdam oranları incelendiğinde ücretli çalışanların oranı artarken, yaratıcı ekonomiye katkıda bulunabilecek kendi hesabına çalışan ve işveren oranları azalmaktadır. 2010-2024 yıllarında ücretli çalışanların oranı %60,9'dan %70,9'a yükselmiştir. Bu artış, ekonomide hizmet sektörünün genişlemesinin bir sonucu olarak okunabilir. Aynı dönemde kendi hesabına çalışanların oranı %16,2'ye; işverenlerin oranı ise %4,6'ya gerilemiştir. Ücretsiz aile işçisi olarak çalışanların oranında da bir azalma kaydedilmiş, ancak 2024 yılında ufak bir artış söz konusu olmuştur. Tarım sektöründe ve kayıt dışı istihdamda yaşanan daralmanın bu değişimde etkili olduğu söylenebilir.

**2010-2024 yıllarında ücretli çalışanların oranı
%60,9'dan %70,9'a yükselmiştir.**

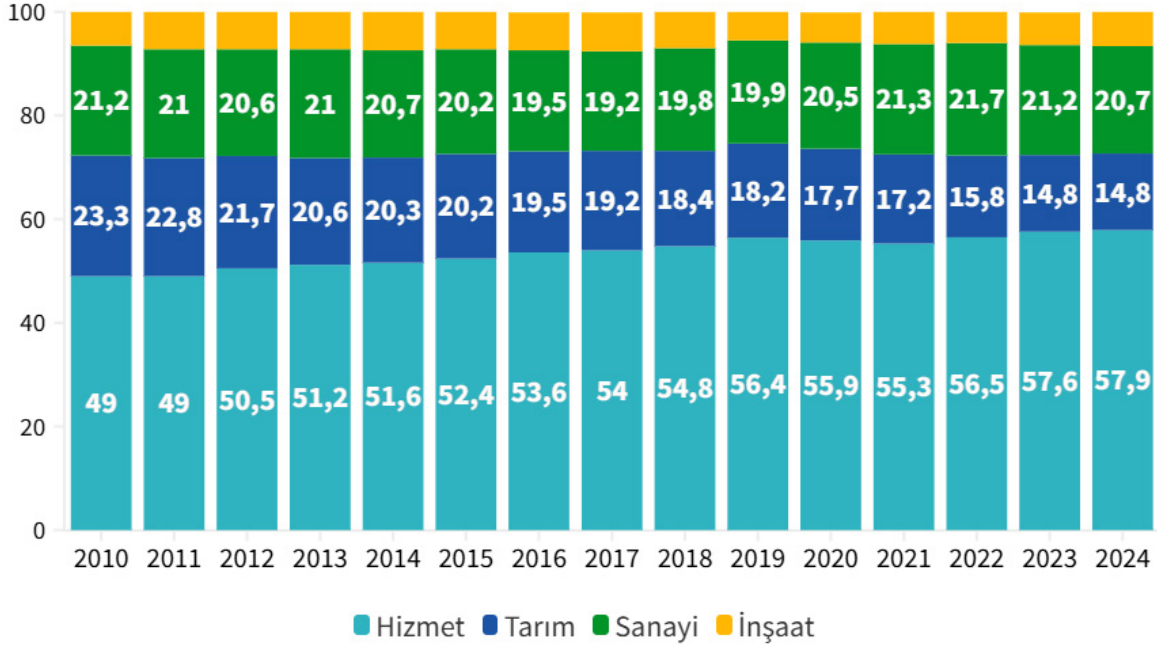

Grafik 49. Çalışma Biçimine Göre İstihdamdakiler (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

Türkiye’de tarım ekonomisinden hizmet ekonomisine geçişte istihdamın hizmet sektörü yönünde genişlediği dikkat çekmektedir. Nitekim artan ücretlileşme, ücretli emeğe dayanan hizmet sektörünün genişlemesinin bir yansımasıdır. 2010’dan 2024’e hizmet sektörünün istihdamdaki payı %49’dan %57,9’a yükselmiştir. Tarım sektörünün istihdamdaki payı giderek daralırken, esnek işgücüne öncelik veren inşaat sektörünün payı aynı düzeyde kalmıştır. Sanayi sektörünün istihdamdaki payı da aynı kalırken, gelişen sektörlerden biri olan hizmet sektörü istihdam piyasasını domine etmeye devam etmiştir. Son yıllarda artan dijitalleşme, Türkiye’deki sektörel dönüşümün önemli paydaşlarından biri olmaya başlamıştır. Üstelik salgınla beraber dijital becerilere sahip işgücüne duyulan ihtiyaç da artmıştır. Dünya genelinde işgücü piyasalarında yapay zeka uygulamaları kullanan işletmelerin oranı %88 iken Türkiye’de %94’tür. (WEF, 2025, 208). İşgücü piyasasında yakalanan bu hızlı entegrasyonun nedenlerinden biri hizmet sektörüne dayalı ekonominin gelişimidir. Hizmet sektörü, yenilikçi uygulamalara daha açık bir yapıya sahip olmakla beraber bahsedilen uygulamalara adapte olabilecek eğitimli işgücünü bünyesinde barındırmaktadır.

Türkiye’de işletmelerin %94’ü yapay zeka uygulamaları kullanıyor; bu oran dünya genelindeki %88’lik ortalamanın üzerinde.

Grafik 50. Sektörlerin İstihdamdaki Payı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

Hizmet sektörünün ülke ekonomisinin genelinde yoğunlaştığı bir gerçek. Üstelik bütün illerde istihdamın genel olarak hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülüyor. Yine de, tarım ve sanayi sektörlerinde istihdamda bölgesel farklılıklar dikkat çekiyor. Tarım sektörü Doğu ve Karadeniz bölgelerinde diğer bölgelere kıyasla daha yoğunken, büyükşehirlerde ve turistik bölgelerde istihdamın hizmet sektöründe yoğunlaştığı görülüyor. İstihdamın tarım sektöründe yoğunlaştığı iller arasında Ağrı, Kars, Iğdır ve Ardahan'dan oluşan TRA2 bölgesi %45,1'le ilk sırada yer almıştır. Hizmet sektöründe istihdam edilenlerin en yoğun olduğu şehir İstanbul olurken, Ankara %69,7'yle ikinci sırada, %68,8'le Isparta ve Burdur'u da kapsayan Antalya alt bölgesi ise üçüncü sırada yer almıştır.

Tablo 10. Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektörlerinde İstihdamın En Yüksek Olduğu Bölgeler (% , 2024)

Tarım		Sanayi		Hizmet	
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	47,1	TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	40,6	TR10 (İstanbul)	70,7
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	41,1	TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	38,8	TR51 (Ankara)	69,9
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	37,1	TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	36,3	TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	66,7
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	33,4	TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	34,3	TR31 (İzmir)	60,9
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	33,6	TR31 (İzmir)	31,4	TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	58,6

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

Sanayi sektörünün istihdamdaki payı bölgesel olarak Marmara'da yoğunlaşırken, Adıyaman ve Kilis'i de kapsayan Gaziantep alt bölgesinde de sanayi istihdamının öne çıktığı dikkat çekmektedir. Doğu Anadolu ise sanayi sektöründe istihdam edilen nüfus oranının en düşük olduğu bölgedir. Sanayileşmenin ülke ekonomisinde uzun süredir diğer sektörlerle kıyasla geride kaldığı bilinmektedir. Ancak, son yıllarda öne çıkan ve istihdamın genişlediği sektörler arasında otomotiv ve çelik sektörleri sayılmaktadır. Bu sektörlerde istihdamın kapsayıcı bir şekilde genişlediği görülmüş; bahsedilen sektörlerde istihdam edilen kadın ve genç oranının yükseldiği dikkat çekmiştir (ÇSGB, 2025, s. 35-7).

Harita 13. Sanayi Sektöründe İstihdam Edilenlerin Bölgelere Göre Dağılımı (% , 2024)

Sektörel değişimler istihdamı etkilediği gibi meslek gruplarının istihdamdaki payını da etkilemektedir. Hizmet sektörünün ekonomideki ağırlığı, profesyonel meslek gruplarının yanı sıra hizmet ve satış elemanlarının istihdamdaki payını artırmıştır. 2010'dan 2024'e profesyonellerin istihdamdaki payı %7,1'den %12,5'e yükselirken; hizmet ve satış elemanlarının payı %12,2'den %19,6'ya yükselmiştir. Tarım sektöründeki daralmaya paralel olarak yıllar içinde tarımda istihdam edilenlerin oranı önemli ölçüde azalmıştır. Hizmet sektörüne dayalı meslek gruplarının istihdamdaki payı artarken sanayiye dayalı meslek kollarının payında ufak azalmaların yaşandığı dikkat çekiyor. Çalışma biçimine göre çalışanlar arasında işverenler azalırken ücretli istihdamın artışına paralel olarak yönetici meslek mensuplarının istihdamdaki payı azalırken profesyonellerin istihdamdaki payı artmaktadır.

2010	8,3	7,1	5,9	6,8	12,2	20,8	13,6	10,3	14,9
2011	8,2	7,1	6	6,9	12,4	20,3	13,2	10,1	15,9
2012	6,1	8,8	5,4	6	16,5	19,8	13,6	9,6	14,3
2013	5	8,9	5,3	6,4	17,9	18,9	13,7	9,7	14,3
2014	5,2	9,2	5,4	6,7	18,3	16,7	14,2	9,3	15,1
2015	5,2	9,7	5,5	6,9	18,6	15,9	13,7	9,2	15,3
2016	5,2	10,2	5,6	7,2	18,9	14,9	13,6	9,3	15,3
2017	5	10,2	5,8	7	19,1	14,7	13,7	9,5	15
2018	5,2	10,4	6	7	19,4	14,3	13,5	9,6	14,6
2019	5,6	11,5	6	6,9	20,1	14	12,4	9,3	14,1
2020	5,6	12,3	6,1	7	19,4	13,6	12,6	9	14,4
2021	5,4	12,2	6,3	7	18,7	12,8	12,6	9,5	15,5
2022	5,5	12,1	6,5	7	19,4	11,7	12,9	9,7	15,3
2023	5,7	12,5	6,8	7	19,7	11,1	13,1	9,5	14,6
2024	5,6	12,5	7	7	19,6	11,1	13,2	9,6	14,4

■ Yöneticiler ■ Profesyoneller ■ Teknisyenler, Teknikerler ve Yrd. Profesyoneller
■ Büro ve Müşteri Hizmetleri ■ Hizmet ve Satış Elemanları
■ Nitelikli Tarım, Ormancılık ve Su Ürünleri ■ Sanatkarlar ve İlgili İşlerde Çalışanlar
■ Tesis ve Makine Operatörleri ve Montajcılar ■ Nitelik Gerektirmeyen İşlerde Çalışanlar

Grafik 51. Meslek Gruplarının İstihdamdaki Payı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

İşgücünün sektörel dönüşümlerle beraber cinsiyet, yaş, eğitim durumu gibi çeşitli göstergelerle beraber incelenmesi istihdam piyasasındaki boşlukları tespit etmek için oldukça önemlidir. Türkiye işgücü piyasasında öne çıkan meseleler arasında çeşitli sosyal gruplara ilişkin kapsayıcı bir istihdam piyasasının oluşturulması, eğitim düzeyine göre alternatif istihdam politikalarının geliştirilmesi ve kayıt dışı istihdamın durumu sayılabilir. Bununla birlikte, çalışma çağındaki nüfus artmaya devam ederken işgücü piyasasının gençleri ve kadınları kapsayacak şekilde düzenlenmesi önemli bir gerekliliktir. Yanı sıra, katma değer üretecek sektörlerde bölgesel eşitsizliklerin giderilerek daha fazla iş imkanının sağlanması önem arz etmektedir.

2010'dan 2024'e profesyonellerin istihdamdaki payı %7,1'den %12,5'e yükselirken; hizmet ve satış elemanlarının payı %12,2'den %19,6'ya yükselmiştir.

ÇALIŞMA HAYATI

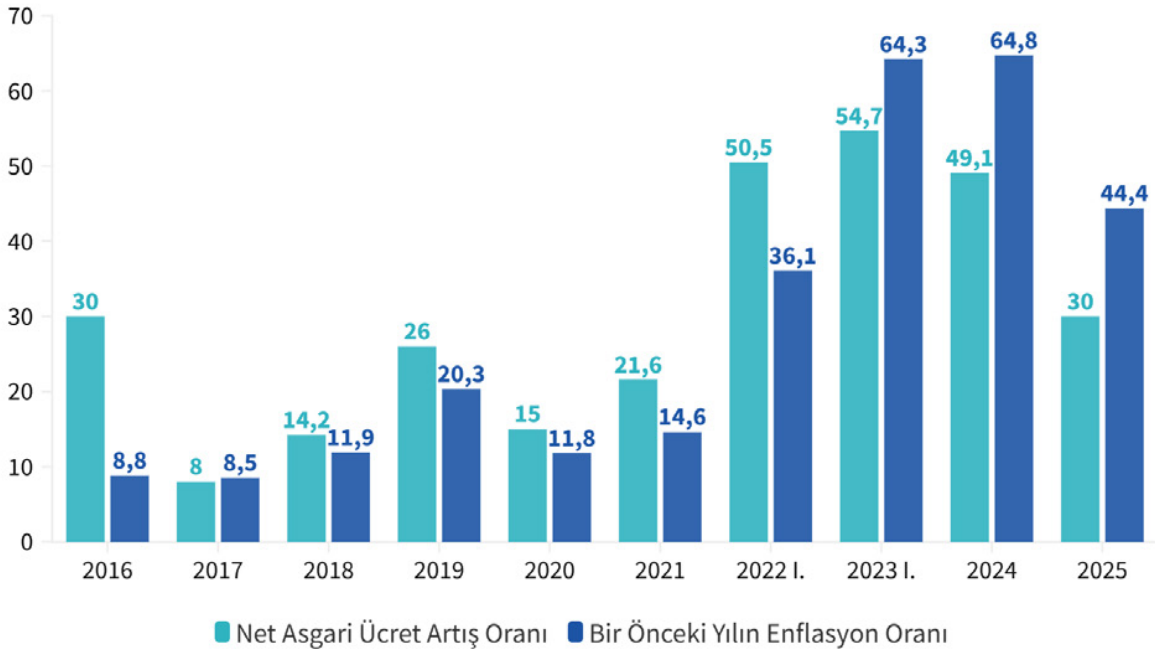
Temel Bulgular

- **Çalışma yaşamında ücretlilerin oranı giderek artarken, ücretli-işveren arasındaki kazanç farkı derinleşiyor.** 2024 yılında işverenlerin yıllık ortalama kazancı ücretli çalışanların kazancının 4 kat üzerindeydi.
- **Çocuk sahibi kadınlar işgücü piyasasının dışına itiliyor.** Çocuk sahibi kadınlar işgücü piyasasında aynı durumdaki erkeklere kıyasla 3 kat, çocuk sahibi olmayan kadınlara kıyasla 2 kat daha fazla dezavantajlı konumda.
- **Ülkenin batısında kadın-erkek arasındaki ücret-kazanç farkı derinleşiyor.** Cinsiyet temelli gelir adaletsizliği işgücündeki kadın yoğunluğunun yüksek olduğu yerlerde daha fazla. Özel sektörde kadınlar erkeklere kıyasla daha az kazandığı görüldü.
- **Alternatif çalışma modellerine duyulan ihtiyaç artıyor.** Çalışma hayatındaki mevcut koşullar farklı sosyal grupların çeşitli nedenlerle çalışma hayatının dışında kalmasına neden oluyor. Kadınlar arasında istihdam çeşitli nedenlere göre düşük kalmaya devam etse de kadınların esnek çalışma modellerinde varlık göstermesi önemli bir nokta.

Öneriler

- Çalışma hayatında gelir eşitsizliğinin giderilmesi için ücretli çalışanların maaşlarında alım gücüne göre ücret iyileştirmesi yapılmalıdır. Düşük gelirli çalışanların ücretlerinin daha iyi bir düzeyde olması için çeşitli teşvikler düzenlenmeli, gelir grupları arasındaki uçurum daraltılmalıdır.
- Çalışma hayatında aile yaşamını kolaylaştıracak yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. İstihdamın daha kapsayıcı hale getirilmesi için cinsiyet temelli dezavantajlar belirlenmelidir. Çalışma süreleri daha verimli hale getirilerek kısaltılmalı, dezavantajlıların karşı karşıya olduğu fırsat eşitsizliklerinin çözümü için esnek bir yapılanma gereklidir.
- Gelir adaletsizliğinin bir diğer yüzü olan cinsiyet temelli kazanç farkı incelenmelidir. Özel sektörde kadınlarla erkekler arasındaki kazanç farkının sebepleri belirlenmeli, kadınları işgücündeki konumu iyileştirilmelidir. Konuyla ilgili kapsayıcı politikalar düzenlenmeli, kadın-erkek arasındaki ücret-kazanç farkı iyileştirilmelidir.
- Esnek çalışma koşullarının farklı sosyal grupların iş yaşamına dahil edilmek üzere geliştirilmesi istihdamın çeşitlendirilmesi için oldukça elzem. Uzaktan ve yarı zamanlı çalışmaya dair işgücü yasaları güçlendirilmeli, çalışanların sosyal güvenlik hakları güvence altına alınmalıdır. Esnek çalışma modelleri, aile yaşamına uygun şekilde yapılandırılmalı, kadınlara yönelik düzenlemeler kamuyla sınırlı kalmamalıdır.

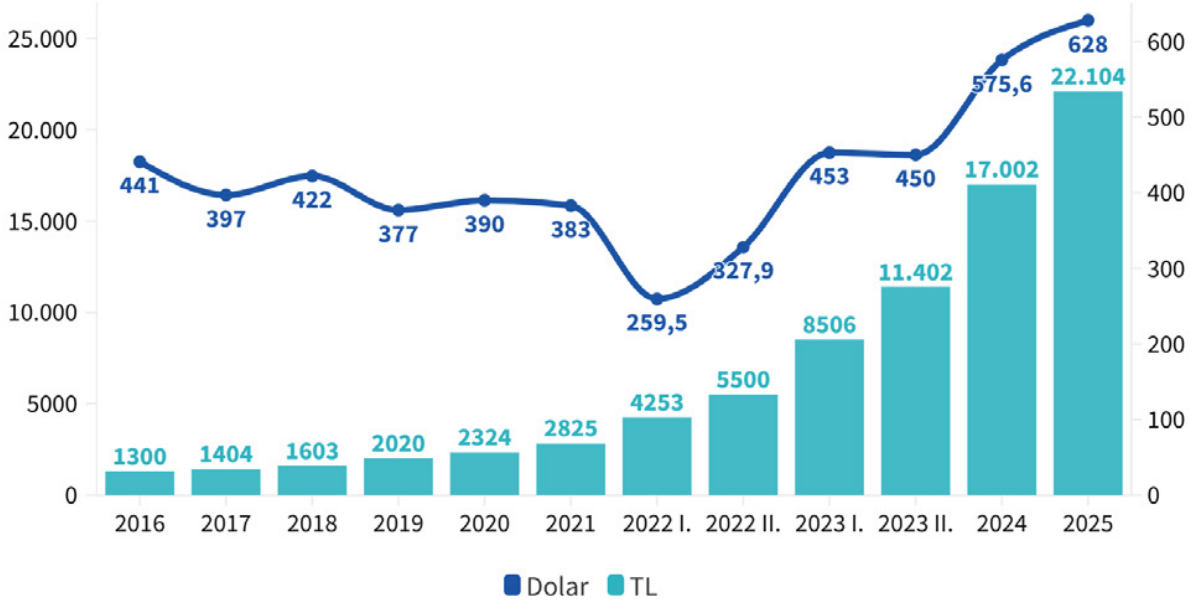
Türkiye’de çalışma hayatı istihdam alanındaki yeni gelişmelere, sektörel dönüşüme ve işgücü niteliklerinin çeşitlenmesine bağlı olarak dönüşüyor. Son yıllarda çalışma hayatında öne çıkan meselelerden biri işgücünün ücretlileşmesidir. 2023 itibarıyla her on çalışandan en az yedisinin ücretli çalıştığı ve önemli bir kısmının asgari ücretli olduğu biliniyor. Asgari ücret çalışma hayatındaki kazandığı en düşük ücret düzeyini ifade etmektedir. Asgari ücret her yılbaşında Asgari Ücret Tespit Komisyonu tarafından çeşitli sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak belirlenmektedir. Alım gücü ve refah düzeyi dahil olmak üzere ekonomik koşulları gösteren enflasyon oranı, yılbaşında belirlenen asgari ücret zam oranıyla beraber okunduğunda çalışanların alım gücüne ilişkin değerlendirme imkanı sunmaktadır. Veriler incelendiğinde 2023’ten bu yana asgari ücrete yapılan zam oranının bir önceki yıla ait enflasyon oranının altında kaldığı görülmüştür. Bu durum, tüketim harcamalarına ilişkin maliyet artmaya devam ederken ücretlerin enflasyon karşısında eridiğini göstermektedir. 2025 yılında asgari ücrete yapılan %30 zam oranı, 2024 yılındaki %44,38’lik enflasyon oranının altındadır.

Grafik 52. Net Asgari Ücret Artış Oranı ve Bir Önceki Yılın Enflasyon Oranı (% , 2016-2025)

Kaynak: TÜİK, Tüketici Enflasyon Oranı & T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Asgari Ücret tablosundan hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

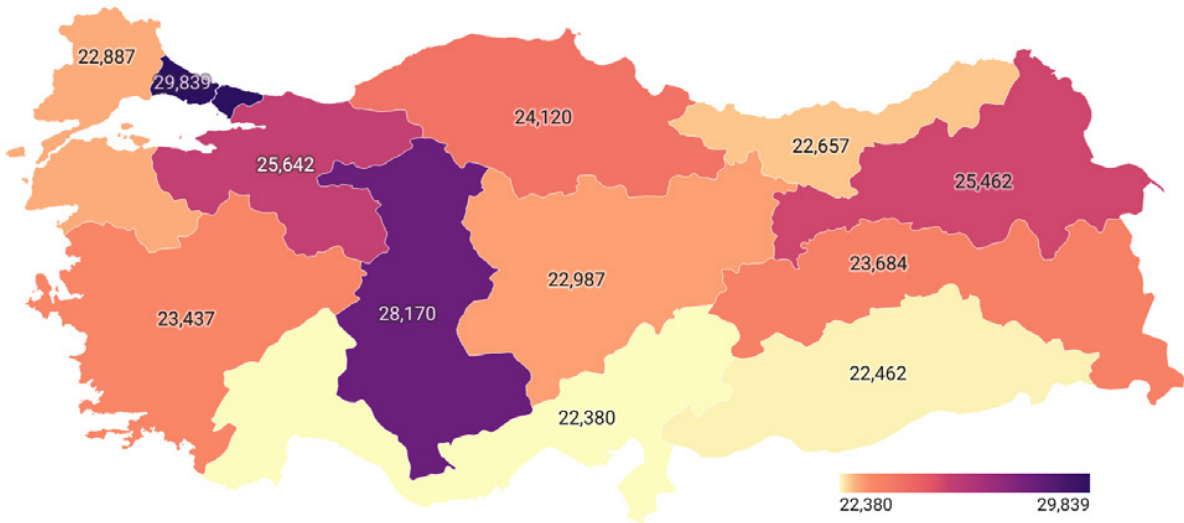
Artan enflasyon ve ekonomik krizin derinleştiği 2022’de asgari ücret döviz karşısında oldukça değer kaybetmiştir. Alım gücünün azalması asgari ücrette iyileşmeye gidilmesine neden olmuş, dolayısıyla 2022 ve 2023 yıllarında ücretlilerin enflasyon altında ezilmemesi için ara zam uygulanmıştır. 2023’ün ikinci yarısından itibaren uygulanan zamlarla asgari ücret nominal olarak önemli oranda artmış ve bu artış döviz karşılığına da yansımıştır. Buna rağmen asgari ücret enflasyon altında kalmaya devam etmiştir. Bu süreçte asgari ücret ve ortalama ücret arasındaki makas daraldığı bir gerçek ancak ortalama ücret asgari ücreti ikiye katlamaya devam ediyor. Kazanç Yapısı İstatistikleri’ne göre 2023 yılında aylık ortalama kazanç 26.402 TL olurken, 2023 yıl sonunda asgari ücretin 11.402 TL olduğu görülmüştür (2024r).

Grafik 53. Türkiye'de Asgari Ücret ve Dolar Karşılığı (2015-2025)

Kaynak: T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Asgari Ücret tablosundan hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Kazanç yapısı sahip olunan eğitim düzeyi ve mensubu olunan meslek grubuyla doğrudan ilişkilidir. Buna ek olarak, bölgelere göre değişen ekonomik yapının kazanç yapısını önemli ölçüde etkilediği söylenebilir. İstanbul, aylık ortalama kazanç miktarının en yüksek olduğu bölge olurken, ikinci sırada Ankara'yı da kapsayan Batı Anadolu bölgesi yer almıştır. Aylık ortalama brüt kazancın yüksek olduğu üçüncü bölge ise ülke sanayisinin yoğunlaştığı Bursa ve Kocaeli illerini de kapsayan Doğu Marmara bölgesi olmuştur. Dikkat çeken bir husus, ülkenin güneyine gidildikçe aylık kazanç miktarlarının azalmasıdır. Bu durum, bölge ekonomisinin çalışma hayatına ilişkin göstergeleri önemli ölçüde şekillendirdiğini göstermektedir.

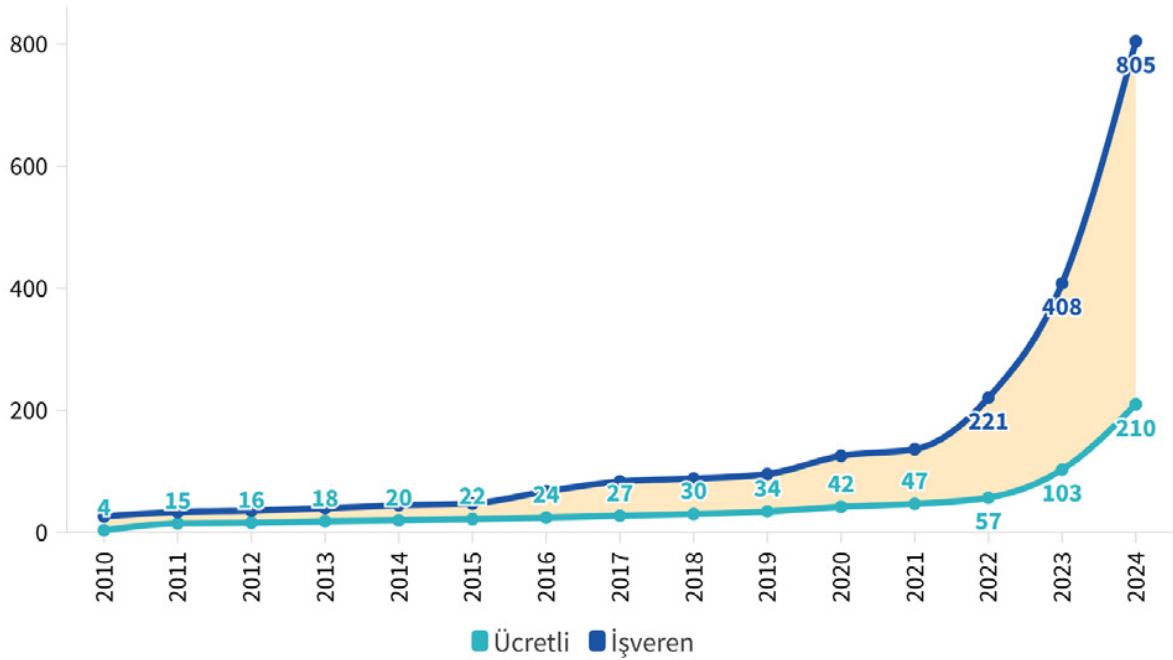

Harita 14. Bölgelere Göre Aylık Ortalama Brüt Kazanç (TL, 2023)

Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri 2024r

Asgari ücrete yapılan zam oranlarına rağmen yıllık ortalama esas iş gelirleri incelendiğinde ücretli çalışanlarla işverenler arasındaki uçurumun derinleştiği görülüyor. Çalışma biçimine göre yıllık kazanç arasındaki farkın 2016'dan itibaren derinleştiği görülmüş, 2022'den bu yana işverenlerin yıllık kazancı neredeyse 20 kat yükselmiştir. Ücretli çalışanların yıllık kazancı bir önceki yıla kıyasla en çok artan kazanç olurken, işverenlerle arasındaki uçurumun derinleşmeye devam etmesi dikkat çekicidir. 2024 yılında yıllık ortalama esas iş geliri miktarı 231.823 TL olmuştur. Ücretli çalışanlar için bu miktar 210 bin TL olurken, işverenler için 805 bin TL olarak kaydedilmiştir.

Bununla birlikte ücretler, çalışanın çalışma biçiminin yanı sıra sahip olduğu eğitim düzeyi ve çalıştığı sektöre göre farklılık göstermektedir. Yükseköğretim mezunları arasında bu miktar 309.721 TL olurken, bir okul bitirmeyenler arasında ise 106.478 TL'dir. 2024'te bütün sektörler için esas iş geliri miktarı %99,3 oranında artmış, en çok artış %115,4'lük artışla inşaat sektöründe gerçekleşmiştir. Buna rağmen, sektörler arasında en çok kazandıran sektör 242,3 bin TL ile ortalama kazanç ile hizmetler sektörü olmuştur.

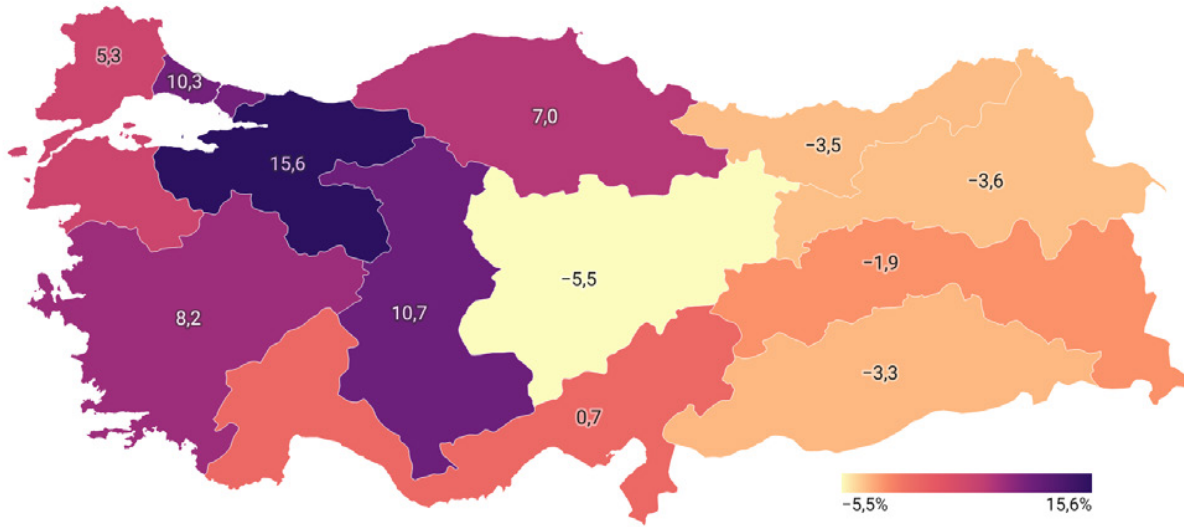

Grafik 54. Çalışma Biçimine Göre Yıllık Ortalama Esas İş Gelirleri (Bin TL, 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

İşgücü nitelikleri ve piyasa faktörlerinin yanı sıra cinsiyet eşitsizliğinin de ücretler üzerinde etkili olduğu söylenebilir. 2023 verilerine göre kadınlar, erkeklerden %7,8 daha az kazanırken, %6,9 daha az ücrete çalışmaktadır. Bölgelere göre kadın-erkek arası ücret-kazanç farkı incelendiğinde, ülkenin batısında cinsiyet eşitsizliğinin daha yüksek olması dikkat çekiyor. Doğu bölgesinin genelinde kadın-erkek ücret-kazanç farkının kadınların lehine olduğu görülürken, Kırıkkale ve Kayseri alt bölgelerini kapsayan Orta Anadolu kadınların erkeklere kıyasla en yüksek kazanca sahip olduğu bölge olmuştur. Bu durum, bölgelerde hakim olan ekonomik yapının istihdam yapısına etkisiyle açıklanabilir. Doğu'da istihdam edilen kadın nüfus daha düşük düzeydeyken, kadın istihdamında daha seçici bir işgücünün ortaya çıktığı söylenebilir. Özellikle kamudaki kadın istihdamı hesaba katıldığında işgücüne katılan kadınların daha yüksek eğitim düzeyine, dolayısıyla daha

yüksek kazanca sahip olması ücret farkını açıklar niteliktedir. Kadınların işgücüne katılımının yoğun olduğu yerlerde ücret-kazanç farkının erkeklerin lehine gerçekleşmesi ise rekabetçi ekonomik ortamda toplumsal cinsiyet rollerinin etkisiyle açıklanabilir.

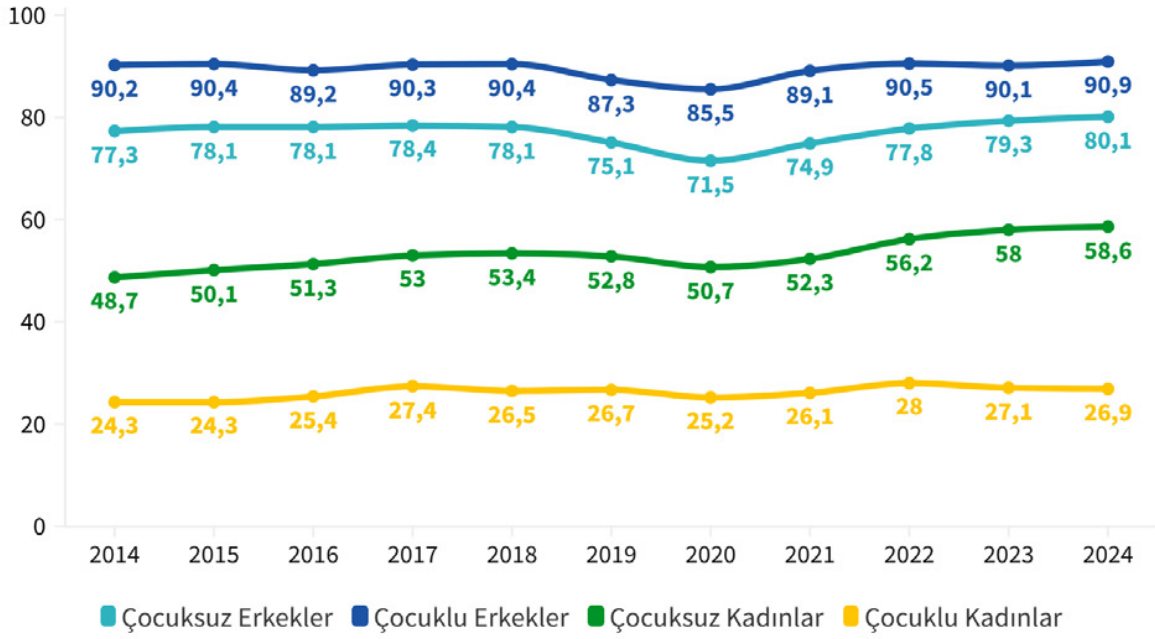

Harita 15. Bölgelere Göre Kadın-Erkek Arası Ücret-Kazanç Farkı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Kazanç Yapısı İstatistikleri 2024r

Toplumsal cinsiyet rollerinin işgücü piyasasına etkisini gösteren bir diğer gösterge de çocuk sahibi olma durumuna göre istihdam düzeyidir. 25-49 yaş aralığı hem istihdama katılımın oldukça yoğun olduğu hem de çocuk sahibi olma potansiyelinin yüksek olduğu bir yaş aralığıdır. Bu yaş grubunda bulunanlardan oluşan hanelerde 3 yaş altında çocuk bulunmadığında kadınların istihdam oranı %50-56 civarında seyrederken, erkekler arasında bu oran %77-78 civarındadır. Haneyinde bahsedilen yaş düzeyinde çocuk bulunduğunda ise kadınların istihdam oranı ani bir şekilde düşerken, erkekler arasında istihdam oranı %90 seviyesine ulaşmaktadır. Bu durum, çocuk sahibi olan kadınların çalışma hayatında dezavantajlı konuma geçtiğini gösterirken, erkeklerin avantajlı sayılabilecek konumda olduğunu göstermektedir.

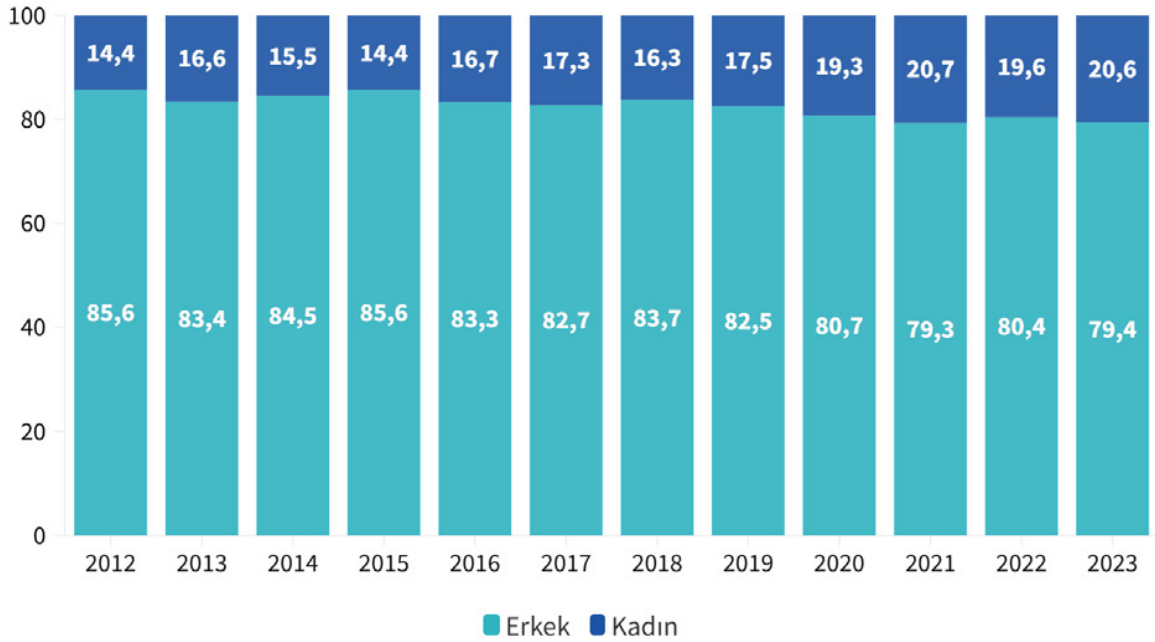
Türkiye'nin batısında cinsiyete dayalı ücret ve kazanç farkı daha belirgindir.

Grafik 55. Cinsiyete Göre Çocuğu Olan ve Çocuğu Olmayan Kişilerin İstihdam Oranı (% ,2014-2023)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2025d

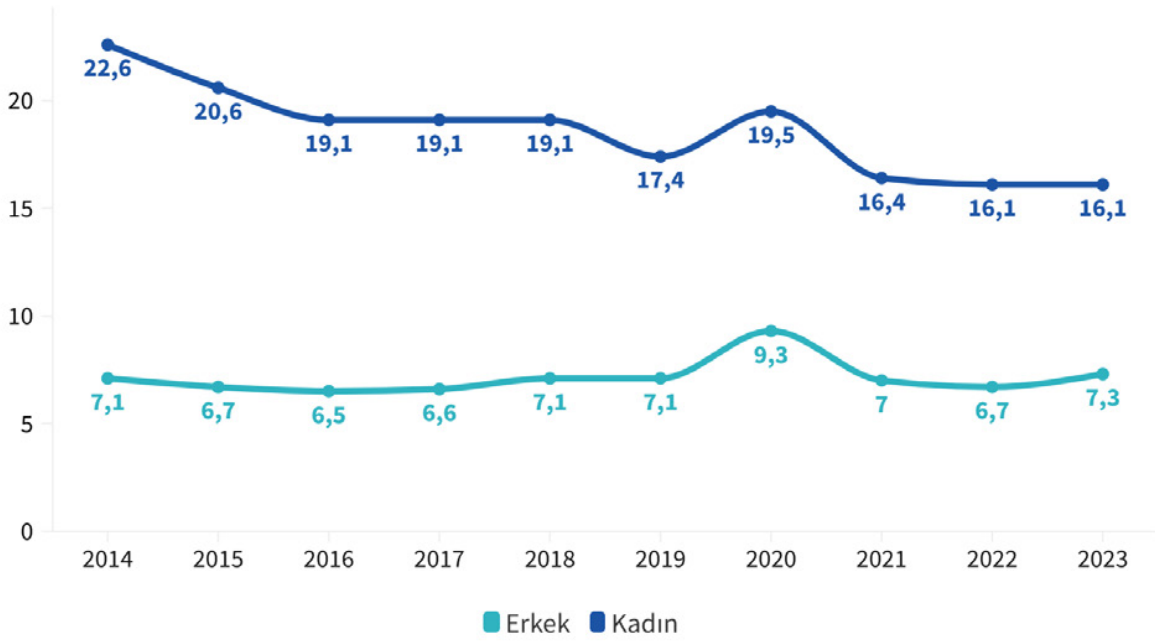
Çalışma hayatında cinsiyet eşitsizliğinin görünür olduğu alanlardan bir diğeri yönetici pozisyonunda çalışan kadın oranının erkeklere kıyasla oldukça düşük seyretmesidir. Buna rağmen, 2012'den bu yana kadın yönetici oranı kademeli olarak yükselmektedir. 2012'de erkek yönetici oranı %85,6 iken 2023'te %79,4'e gerilemiştir. 2023 yılında her beş yöneticiden en az birinin kadın olduğu görülmüş, son on yılda kadın yönetici oranı 6 puan yükselmiştir.

Grafik 56. Üst ve Orta Düzeydeki Yöneticilerin Cinsiyete Göre Dağılımı (% ,2012-2023)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2025d

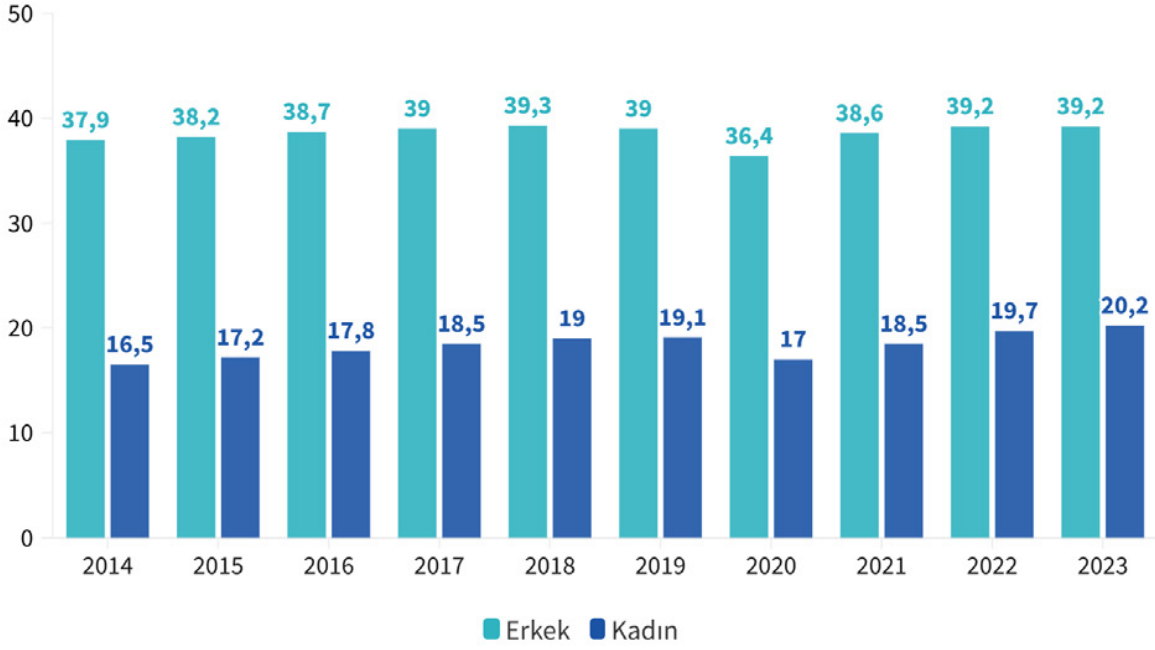
Salgın süresince yeni bir deneyim olarak yaygınlaşan uzaktan çalışma olgusu da takip eden yıllarda önemli bir alternatif olarak çalışma hayatına entegre olmuştur. Bu entegrasyon süreci, çalışma hayatına ilişkin işgücü kanunları üzerinden okunabilir. Türkiye, uzaktan çalışma ile ilgili düzenlemeler konusunda önemli bir esneklik göstermiştir. Nitekim uzaktan çalışma ile ilgili işgücü kanunlarında yapılan değişiklik oranı dünya genelinde %36 iken Türkiye’de %48 olmuştur (WEF, 2025, s. 209). Türkiye’de yarı zamanlı çalışma kadınlar arasında daha yaygındır. Ancak, bu çalışma biçimi yıllar içinde kadınlar arasında da azalmıştır. 2014’te yarı zamanlı çalışan kadınların istihdam içindeki oranı %22,6 iken 2023’te bu oran %16,1’e gerilemiştir. Erkekler arasında yarı zamanlı istihdam oranı ise %7 civarında seyretmiştir. Hem dünyada hem Türkiye’de kısmi zamanlı çalışma önemli bir alternatif çalışma biçimi olarak söylenebilir. Salgın döneminde her iki cinsiyet için de yarı zamanlı çalışma oranının yükselmesi de bu yorumu desteklemektedir.

Grafik 57. Yarı Zamanlı Çalışanların İstihdam İçindeki Oranı (% , 2014-2023)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2025d

Türkiye’de çalışma hayatının giderek uzadığı biliniyor. Emekli olma şartlarının yıllar içinde değiştiği, prim günlerinin uzadığı ve yaş sınırlarının getirildiği biliniyor. 2000 öncesinde 25 yıl sigortalılık süresini doldurmak emekli olmak için yeterliyken, 2000’den sonra yaş sınırlaması getirilmiş ve ödenmesi gereken prim gün sayısı neredeyse 4 yıl uzamıştır. Emeklilik yaşı ise 2008’den bu yana 5 yaş yükselmiştir. 2024 itibarıyla emekli olmak için 20 yıla tekabül eden 7200 prim ödeme gününün tamamlanması ve 65 yaşını doldurmanın gerekli olduğu biliniyor. Çalışma hayatında kalma süresine dair veriler incelendiğinde ise bireylerin ödenmesi gereken prim günü sayısını aştığı görülüyor. 2014’ten 2023’e ortalama çalışma hayatında kalma süresi 27,3 yıldan 29,5 yıla yükselmiştir. Erkekler kadınlara kıyasla iki kat daha uzun süre çalışma hayatında kalırken, kadınların da çalışma hayatında kalma süresinin uzadığı dikkat çekiyor. 2014-2023 arasında erkeklerin ortalama çalışma hayatında kalma süresi 1,3 saat uzayarak 37,9’dan 39,2 yıla yükselmiştir. Bahsedilen dönem içerisinde kadınların çalışma hayatında kalma süresi 3,7 yıl uzayarak 16,5’ten 20,2’ye yükselmiştir.

Grafik 58. Çalışma Hayatında Kalma Süresi (Yıl, 2014-2023)

Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2025b

Sonuç olarak, çalışma hayatında bölgesel eşitsizliklerin yanı sıra cinsiyet eşitsizliği meseleleri dikkat çekiyor. Bununla birlikte, çalışma hayatındakilerin çalışma süresi giderek uzarken çalışanlar arasında ücret eşitsizliği giderek artıyor. Mevcut çalışma şartları farklı sosyal grupların işgücüne katılımını etkilerken, alternatif çalışma biçimlerinde ücret düzenlemelerine gerek duyuluyor. 12. Kalkınma Planında 2028'e kadar mevcut kısmi süreli çalışma oranının yükseltilmesi hedeflenmektedir. Yanı sıra, çalışma yaşamı ve aile yaşantısı arasında bir uyumlaştırma politikasının benimsendiği bilinmekte, alternatif çalışma yöntemlerinin aile hayatına uygun şekilde yapılandırılması vurgulanmaktadır. Üstelik son iki kalkınma planında da uzaktan ve esnek çalışma modellerinin yaygınlaştırılmasına ve güvenceli bir şekilde uygulanmasına yönelik politika ve tedbirlerin yer alması önemli bir husustur.

2023 yılında her beş yöneticiden en az birinin kadın olduğu görülmüş, son on yılda kadın yönetici oranı 6 puan yükselmiştir.

REFAH VE EŞİTSİZLİK

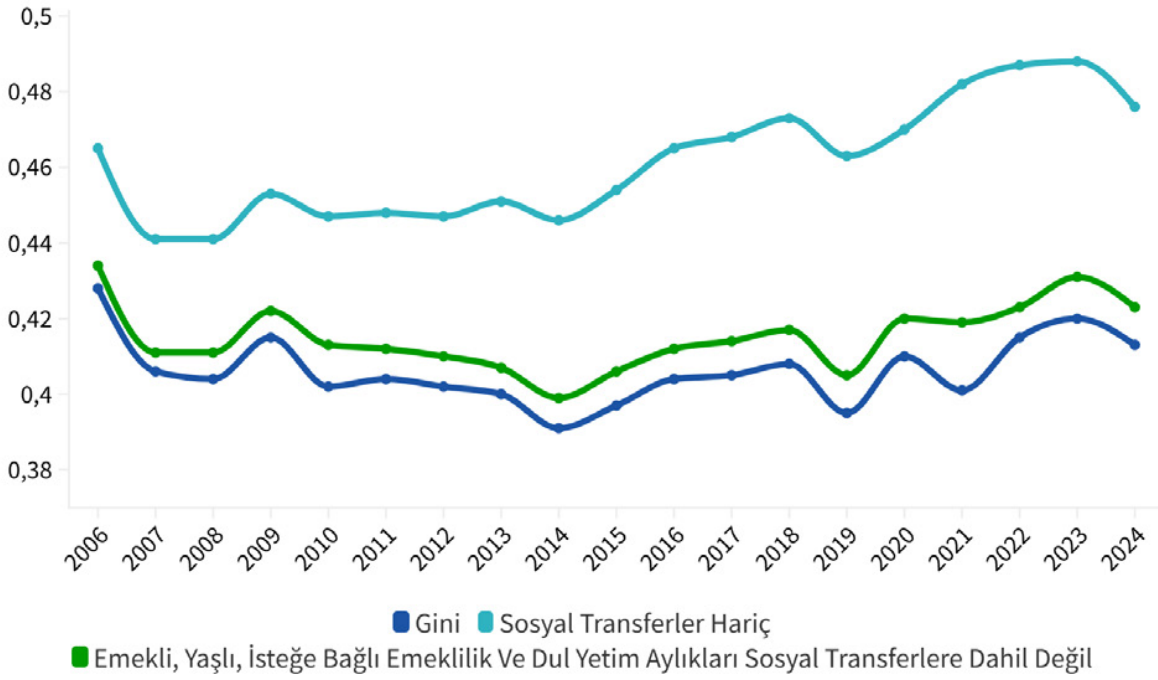
Temel Bulgular

- Nüfus yoğunluğunun yüksek olduğu bölgelerde gelir daha eşitsiz şekilde dağılıyor.** 2024'te önceki üç yıla kıyasla gelir eşitsizliğinin azaldığı görüldü. Ancak bölgeler arasında anlamlı farklılıklar bulunuyor.
- Sosyal hareketlilik sınırlı düzeyde.** Zengin ailelere mensup kişiler en yüksek %20'lik ve dördüncü %20'lik gelir grubunda yer alırken, maddi durumu kötü olan her dört aileden birinin çocuğu en düşük gelir grubunda yer almaya devam etmekte.
- Türkiye'de her beş kişiden biri yoksul kalmaya devam ediyor ve yoksulluk sınırı giderek artıyor.** 2024 yılında yoksulluk sınırı 81 bin 742 TL olarak belirlendi. Bu durum, artan enflasyonun etkisiyle mevcut yoksulluk giderek derinleştiğine işaret ediyor.

Öneriler

- Gelir eşitsizliğinde bölgesel faktörler değerlendirilerek, büyükşehirlerde dar gelir gruplarına yönelik sosyal yardımların artırılması gerekiyor. Bölge ekonomileri ise gelir eşitsizliğini gidermek amacıyla çeşitli sosyal gruplara yeni kazanç fırsatları sunacak şekilde iyileştirilmelidir.
- Ekonomik gelişim için gerekli olan sosyal ve kültürel sermaye, farklı gelir düzeyindeki kişileri kapsayacak şekilde kamusallaştırılmalıdır. Bu anlamda bireylerin sosyal gelişimi desteklenmeli, gelir düzeyi nedeniyle dezavantajlı konumda olan gruplar için gelişme fırsatları sunulmalıdır.
- Yoksulluk sınırının artması yaşam ve refah düzeyini belirleyen maddi imkanların yoksul kesimler için giderek sınırlanacağına işaret ediyor. Bu nedenle yoksul kesimlere yönelik maddi ve sosyal destek paketleri oluşturulmalı, büyükşehirlerde yaşayan ailelere günlük yaşamı kolaylaştırıcı yardımlar sağlanmalıdır.

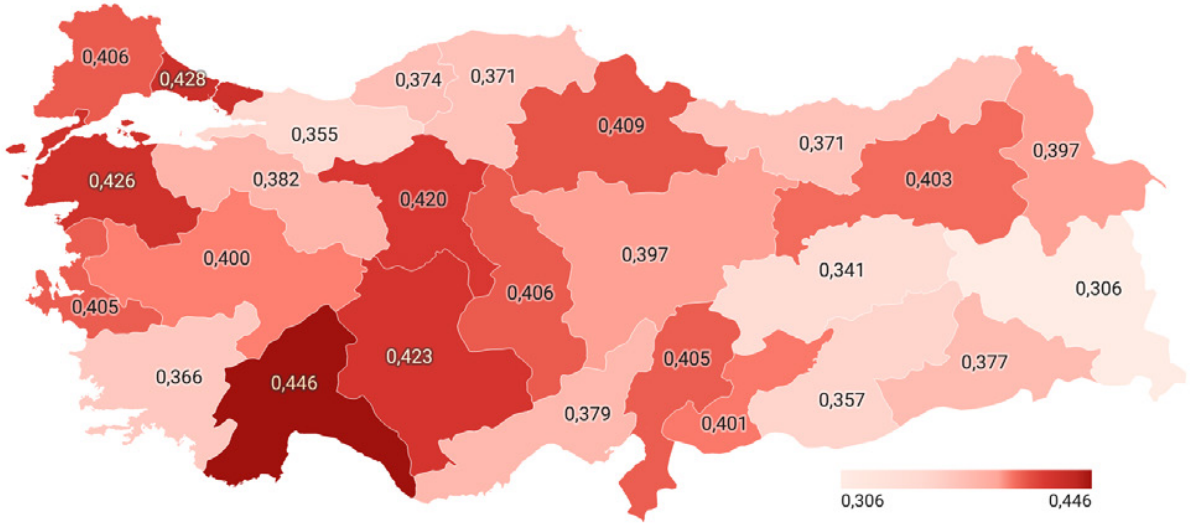
Türkiye’de son on yılda toplumun refah düzeyi ve toplumsal eşitsizliklerle ilgili belirgin bir iyileşmenin yaşanmadığı söylenebilir. 2015’ten bu yana gelir eşitsizliğinin derinleştiği bir gerçek. Artan enflasyon, ücretler arasındaki makasın giderek açılması ve kazançların reel değerinin giderek erimesiyle çalışan yoksulluğunun ortaya çıktığı söylenebilir. Bunun neticesinde gelir dağılımındaki bozulma derinleşmekte, bu bozulmayı gösteren Gini katsayısı yükselmektedir. 2015-2023 yıllarında sürekli olarak artan Gini katsayısı, 2023’te son on yılın en yüksek düzeyine ulaşmıştır. 2023 yılında yaşanan büyük deprem, ülkedeki gelir dağılımını derinden etkilemiş, 2024’te ekonomik toparlanmayla birlikte Gini katsayısında ufak bir azalma gerçekleşmiştir. Çeşitli sosyal koruma politikalarının da gelir eşitsizliğindeki azalışa etkisi olduğu söylenebilir.

Grafik 59. Sosyal Transferler Öncesi ve Sonrası Gini Katsayısı (2006-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

Gini katsayısının bölgesel eşitsizliklerden etkilenecek bölgelere göre farklılık arz ettiği görülmüştür. 2017-2022 yıllarında İstanbul, Gini katsayısının en yüksek olduğu, dolayısıyla gelirin en eşitsiz dağıldığı bölge olmuştur. 2023’te gelir eşitsizliğinin depremin de etkisiyle iç bölgelerde derinleştiği görülmüştür. Deprem nedeniyle Hatay alt bölgesinin 2023 yılına ait Gini katsayısı hesaplanamamıştır. Ancak, deprem bölgesi civarındaki illerde bölgesel olarak son on yılın en yüksek Gini katsayıları kaydedilmiştir. Depremin ardından yaşanan bölgesel göçler, bu illerin ekonomisinde önemli etkilere neden olmuş, gelen göçle birlikte gelir dağılımındaki bozulma artmıştır. 2014’ten bu yana kaydedilen en yüksek Gini katsayısı 0,452 ile 2023’te Kırıkkale alt bölgesine ait olmuştur. 2024’te ise en yüksek Gini katsayısı, Isparta ve Burdur’u da kapsayan ve son yıllarda önemli miktarda göç alan Antalya alt bölgesinde gerçekleşmiştir.

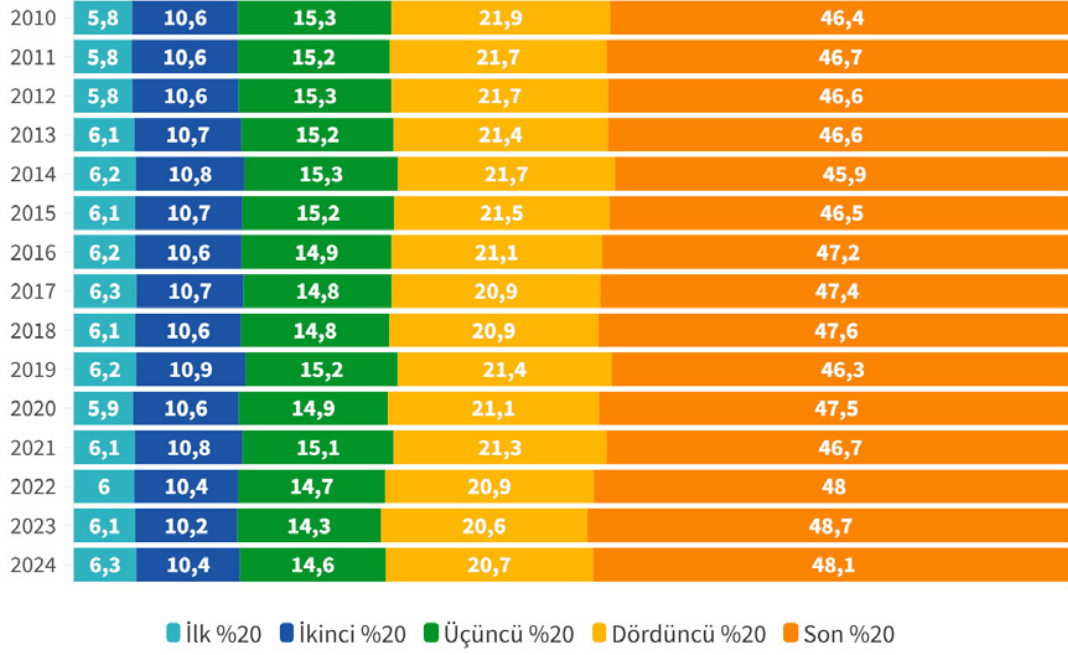

Harita 16. Bölgelere Göre Gini Katsayısı (2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

Farklı gelir düzeylerinin toplam gelirden aldığı pay incelendiğinde gelir eşitsizliği daha anlaşılabilir hale gelmektedir. Gelir dağılımı göstergelerine göre toplam refahın neredeyse yarısı en zengin %20'lik gelir grubunun elinde toplanmaktadır. 2010-2024 yıllarında en yoksul gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %5,8'den %6,3'e yükselirken, düşük gelir grubundaki ikinci %20'lik gelir grubundakilerin payı neredeyse sabit kalmıştır. En yüksek gelir grubundakilerin gelirden aldığı pay küçük de olsa yükseliş eğilimindeyken, orta sınıf diyebileceğimiz üçüncü ve dördüncü gelir gruplarının payında azalma yaşanmıştır. 2010'dan bu yana en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı pay %46,4'ten %48,1'e yükselmiştir. Gelir dağılımının yıllar içindeki seyrinde ufak değişimler söz konusu olmuş, ancak orta sınıfın gelirden aldığı payın eridiği gerçeğini göstermiştir. Gelir eşitsizliği devam ederken, ufak değişimlerin de en zengin kesimin lehine gerçekleştiği söylenebilir.

2024'te ise en yüksek GINI katsayısı, Isparta ve Burdur'u da kapsayan ve son yıllarda önemli miktarda göç alan Antalya alt bölgesinde gerçekleşmiştir.

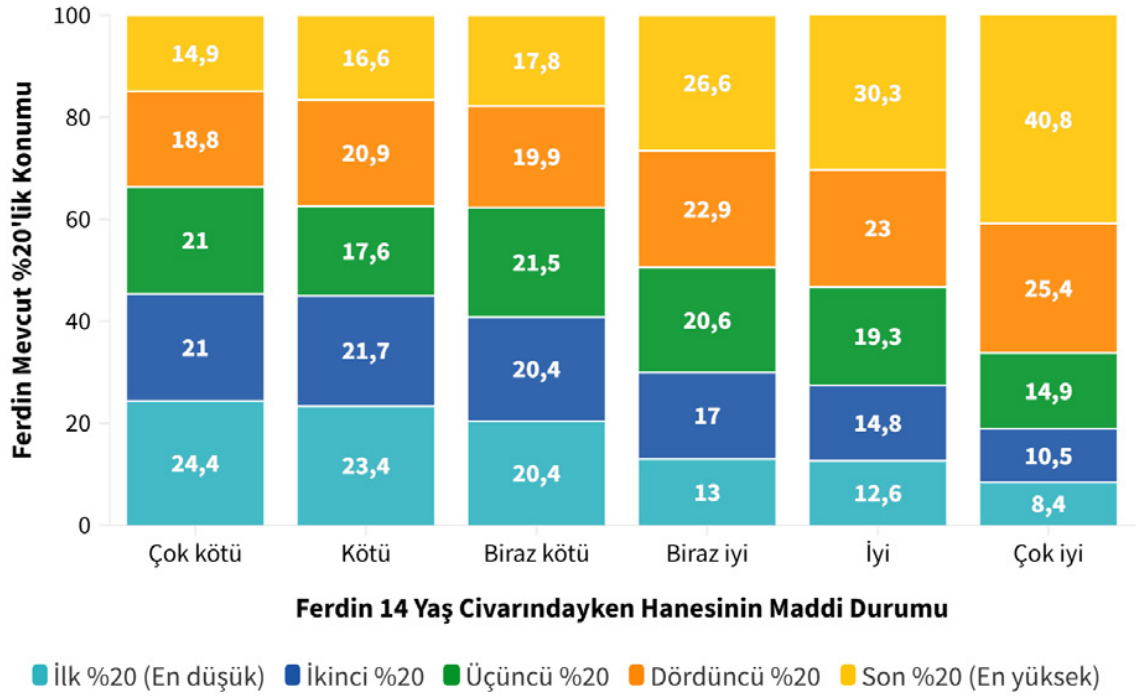
Grafik 60. %20'lik Gelir Gruplarının Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı (% , 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

Kuşaklararası aktarımda öne çıkan refah araçlarından en önemlisi sahip olunan gelir düzeyidir. 2023 yılında toplanan veriler, ailesi iyi ve çok iyi maddi duruma sahip kişilerin ailelerine benzer bir şekilde gelir düzeyini koruduğunu göstermektedir. Sosyal hareketliliğin sınırlarını gösteren tabloya göre, yaşadığı hanenin maddi durumu çok iyi olan ve mevcut %20'lik konumu en yüksek olan fert oranı %40,8'dir. Buna göre, zengin ailelerin kayda değer bir kısmının çocukları en yüksek %20'lik ve dördüncü %20'lik gelir grubunda yer almaktadır.

Yanı sıra, 14 yaş civarındayken yaşadığı hanede maddi durumu çok kötü olan fertlerin %24,4'ü en düşük gelir grubundayken, %14,9'u en yüksek gelir düzeyi olan son %20'lik gruba yükselmiştir. Benzer bir şekilde, durumu kötü ve biraz kötü olan hanelerin çocuklarının da %16,6'sı ve %17,8'i en yüksek gelir grubuna geçmiştir. Kişinin çocukluğunu geçirdiği hanenin gelir durumu iyileştikçe, üst sınıfa geçme ihtimalinin yükseldiği görülmüştür. Yanı sıra, kötü durumdaki hanelerde yaşayan her dört çocuktan genelde birinin yoksulluğu devam ederken, dördü çeşitli gelir gruplarına geçiş yapabilmektedir.

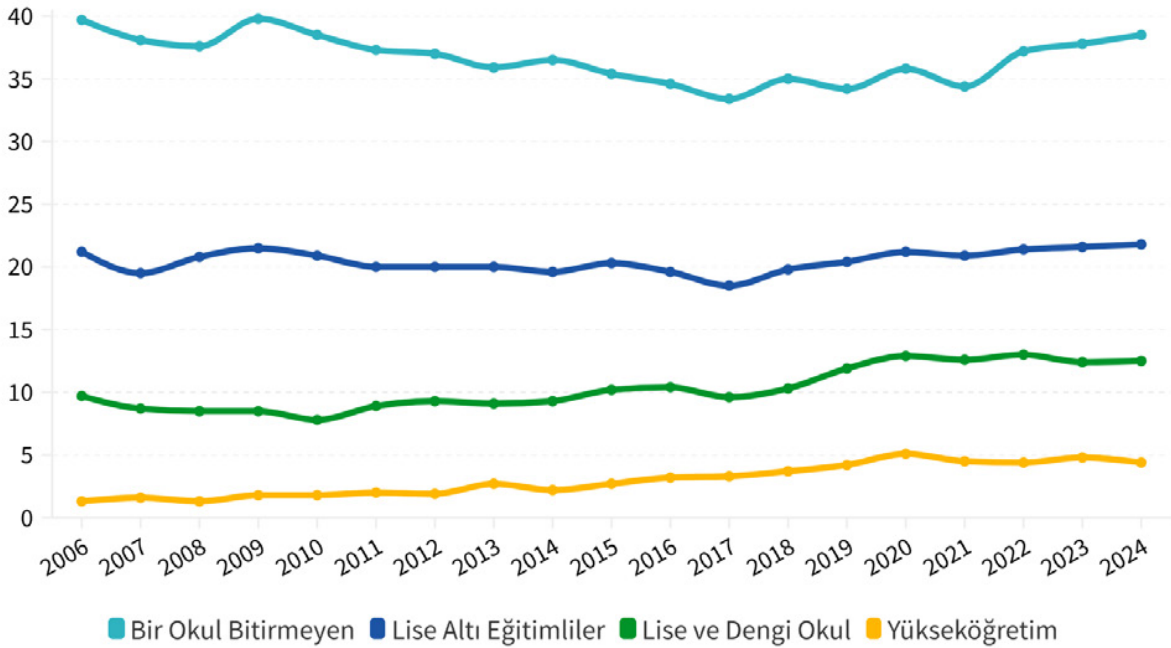
Sosyal hareketliliğin sınırlarını gösteren tabloya göre, yaşadığı hanenin maddi durumu çok iyi olan ve mevcut %20'lik konumu en yüksek olan fert oranı %40,8'dir.

Grafik 61. Gelir Durumunun Kuşaklararası Aktarımı (% , 2023)

Kaynak: TÜİK, Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı, 2024m

Kuşaklararası aktarılan refahla birlikte bireylerin yoksulluk düzeyinde belirleyici olan niteliklerden biri de bireylerin sahip olduğu eğitim düzeyidir. Nitekim, eğitim durumuna göre yoksulluk oranı incelendiğinde eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranının azaldığı görülmüştür. 2006-2024 yıllarında bir okul bitirmeyenler arasında ortalama olarak her dört kişiden biri yoksulken, yükseköğretim mezunları arasında bu oran ortalama %2,7'dir.

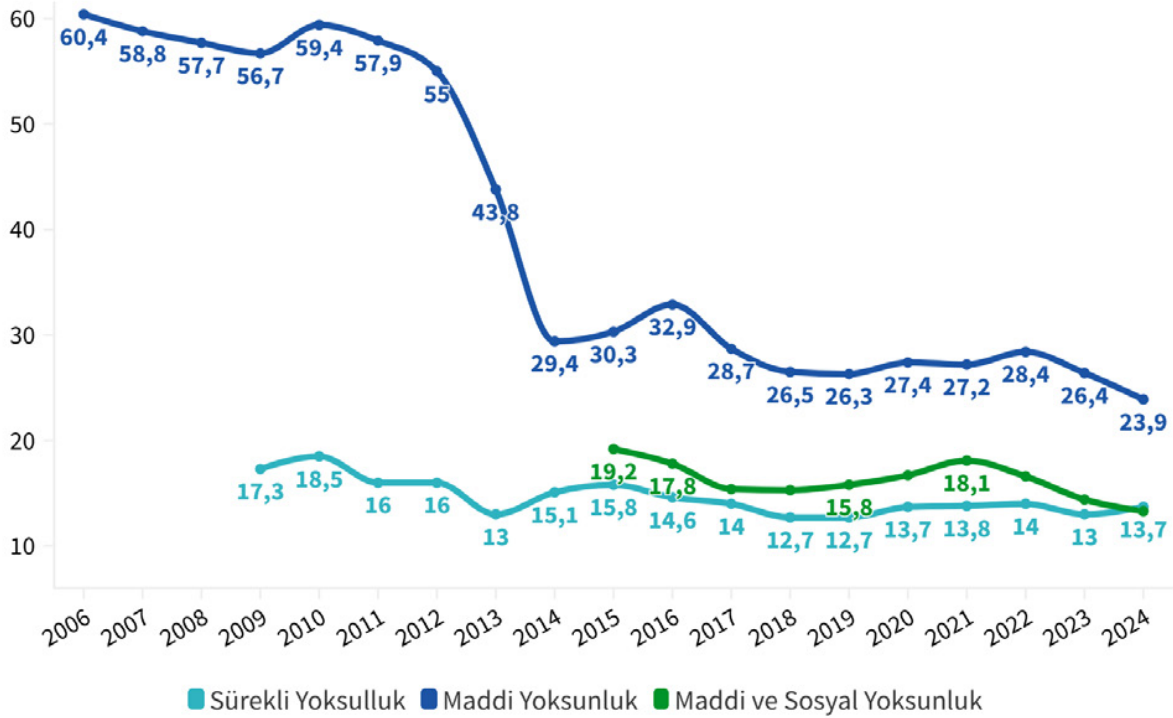

Grafik 62. Medyan Gelirin %60'ına ve Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk Oranı (% , 2006-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

Hane düzeyinde sahip olunan refah düzeyi, aktarılan refaha ve bireyin niteliklerine ek olarak yeterli ve kaliteli bir yaşam sürmek için sahip olunabilecek mevcut maddi ve sosyal gereçlerle de oldukça ilişkilidir. Hane düzeyinde sahip olunan araçlar, temel ihtiyaçların yanı sıra tatil masrafları gibi ek masrafları da karşılayabilme durumunu da kapsamaktadır. Bahsedilen maddi gereçlere göre hesaplanan maddi yoksunluk oranı 2006'da %60,4 iken 2024 yılında %23,9'a gerilemiştir. Fert düzeyinde ise sahip olunan eşyaların yanı sıra sosyalleşme maddeleri de göz önüne alınarak hesaplanan maddi ve sosyal yoksunluk oranı ise son üç yıldır azalma eğilimindedir. Avrupa Birliği (AB) genelinde %5'in altında olan bu oran¹, Türkiye'de %13,3'e gerilemiştir. Son dört yıl içinde en az iki yıl boyunca yoksul olma durumuna göre hesaplanan sürekli yoksulluk oranında ise belirgin bir azalış görülmemiş, 2020-2024 yıllarında her on kişiden en az birinin sürekli olarak yoksul kalmaya devam ettiği kaydedilmiştir.

Yoksulluk göstergeleri gelir düzeyine göre aktarılan refahın yanı sıra mevcut ekonomik koşullar, sosyal güvenlik sistemi ve buna bağlı politikalardan da etkileniyor. Gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olan Türkiye'de gelir eşitsizliğine rağmen maddi ve sosyal yoksulluk göstergelerindeki iyileşmeye paralel olarak genel refah düzeyinin yükseldiği bir gerçektir. Son 15 yılda ve önceki üç yıl içinde en az bir kere yoksulluk düzeyinde olanları ifade eden sürekli yoksulluk oranı azalma eğilimindedir. 2009 yılında %17,3 olan bu oran, 2024'te %13,7'ye gerilemiştir. Ancak bu oran, salgın dönemi öncesindeki yoksulluk düzeyinden yüksektir.

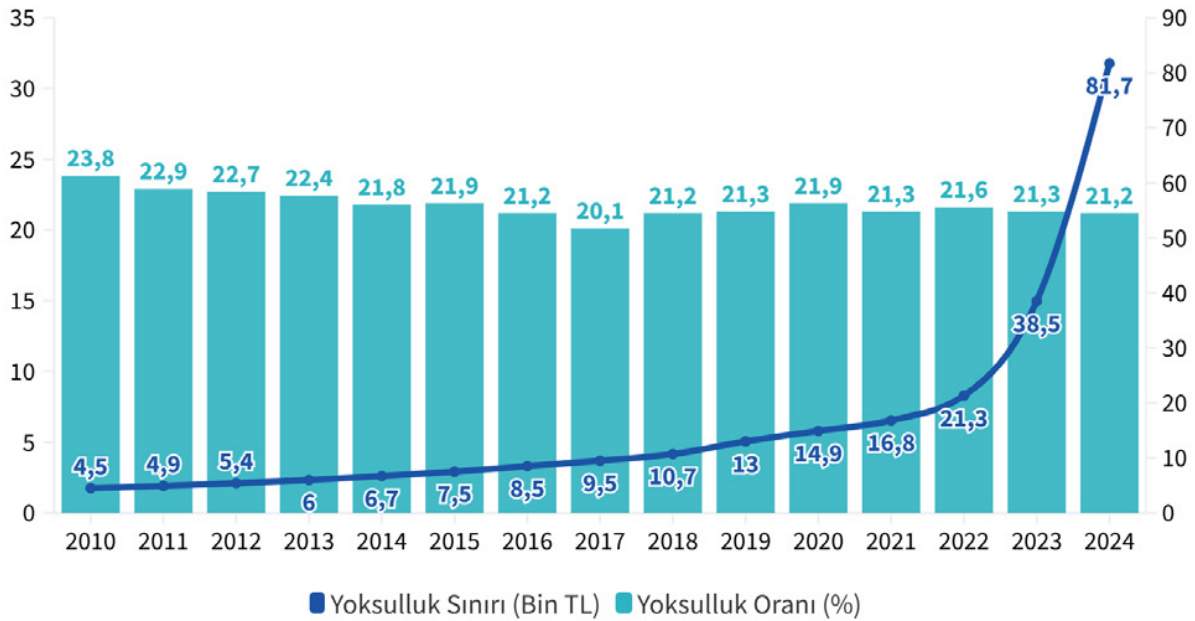
Grafik 63. Sürekli Yoksulluk, Maddi Yoksunluk ile Maddi ve Sosyal Yoksunluk Oranı (% , 2006-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

1 Maddi ve sosyal yoksunluk verileri için bkzn.: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/database>

Genel yoksulluk göstergelerinde yaşanan iyileşme, görel yoksulluk oranına da yansımıştır. 2010-2024 yıllarında medyan gelirin %60'ına göre belirlenen görel yoksulluk oranı %23,8'den %21,2'ye gerilemiştir. Yoksulluk düzeyinde artış yaşanmamışsa da yıllar içinde önemli bir iyileşmenin de gerçekleşmediği görülmüştür. Bu da her beş kişiden en az birinin yoksul kalmaya devam ettiği anlamına geliyor. Öte yandan, yoksulluk sınırında yaşanan düzenli artış ve bu artışın son yıllarda hız kazanması dikkat çekmiştir. 2010 yılında 4.457 TL olan yoksulluk sınırı, 2020 yılına kadar kademe bir artış göstererek 9.532 TL'ye ulaşmıştır. 2021 yılının ardından ise önceki dönemlere kıyasla yoksulluk sınırında çok hızlı artışlar kaydedilmiştir. Yoksulluk sınırı 2023 yılında 38.531 TL'ye, 2024 yılında ise 81.742 TL'ye yükselmiştir. Özellikle 2023-2024 yılları arasındaki artış, yoksulluk sınırının bir önceki yıla göre iki kattan fazla arttığını göstermektedir.

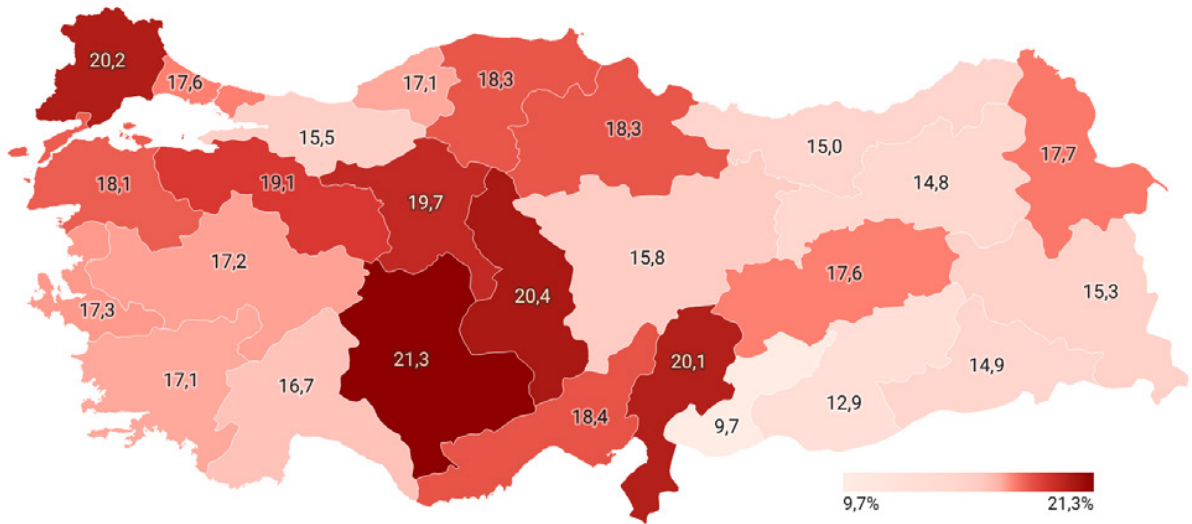
Bu veriler, Türkiye'de görel yoksulluk oranının sabit kalmasına rağmen, artan enflasyon ve yaşam maliyetlerindeki hızlı yükseliş nedeniyle yoksulluk sınırının keskin biçimde yükseldiğini ortaya koymaktadır. Yoksulluk sınırındaki artış, toplumun yoksul kesimindekilerin gelirinde ciddi bir erime yaşandığına ve yaşam standartlarının ekonomik olarak dezavantajlı olan gruplar için önemli ölçüde gerilediğine işaret etmektedir.

Grafik 64. Medyan Gelirin %60'ına Göre Belirlenen Yoksulluk Sınırı ve Yoksulluk Oranı (TL & %, 2010-2024)

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024f

Görel yoksulluğun bölgesel dinamiklere göre değişimi incelendiğinde Doğu bölgesinde yoksulluk oranı azalırken, ülkenin iç kesimlerinde yükseldiği kaydedilmiştir. Bölgelere ait görel yoksulluk oranını gösteren haritaya göre 2024 yılında Güneydoğu Anadolu bölgesi yoksulluk oranının en az olduğu bölgedir. Ülkenin iç kısımlarında yoksulluğun daha yaygın olduğu görülmüş, 2024 yılında yoksulluk oranının en yüksek olduğu ve Türkiye ortalamasının üzerinde yoksulluk oranına sahip tek bölgenin %21,3'lük oranla Konya ve Karaman olduğu kaydedilmiştir. Bahsedilen yılda yoksulluk oranının en düşük olduğu bölge ise %9,7 ile Adıyaman ve Kilis'i de kapsayan Gaziantep alt bölgesidir.

Tablo 11. Bölgelere Göre Yoksulluk Oranındaki Değişim (Puan, 2014-2024)

Yoksulluk Oranının Azaldığı İller	2014-2024	Yoksulluk Oranının Yükseldiği İller	2014-2024
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	8,7	TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	-6,4
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	4,4	TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	-6,0
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	4,1	TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	-4,2
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	3,8	TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	-3,6
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	3,2	TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	-3,5

Kaynak: TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasından hareketle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Türkiye’de görelî yoksulluk düzeyinde uzun vadede bir iyileşme kaydedilmemiştir. Yoksullukla ilgili göstergelerde salgın öncesinde kaydedilen gelişmelerin salgınla beraber kesintiye uğradığı bir gerçektir. Bununla birlikte, bireylerin sahip olduğu çeşitli sosyal ve ekonomik koşullar yoksulluk düzeyinde etkili olurken bölgesel etkilerin de yoksulluk ve yaşam koşullarında etkili olduğu söylenebilir. Bölge ekonomilerinde yaşanan değişimler, bölgelerin kendi sosyal ve ekonomik iç dinamikleri bölgesel refah düzeyini etkilemektedir. Bu etkiler, bölgelere göre değişen yoksulluk dinamiklerini oluşturmaktadır.

**Antalya alt bölgesindeki yoksulluk oranı
2024 yılında %16,7’ye gerilemiştir.**

SAĞLIK

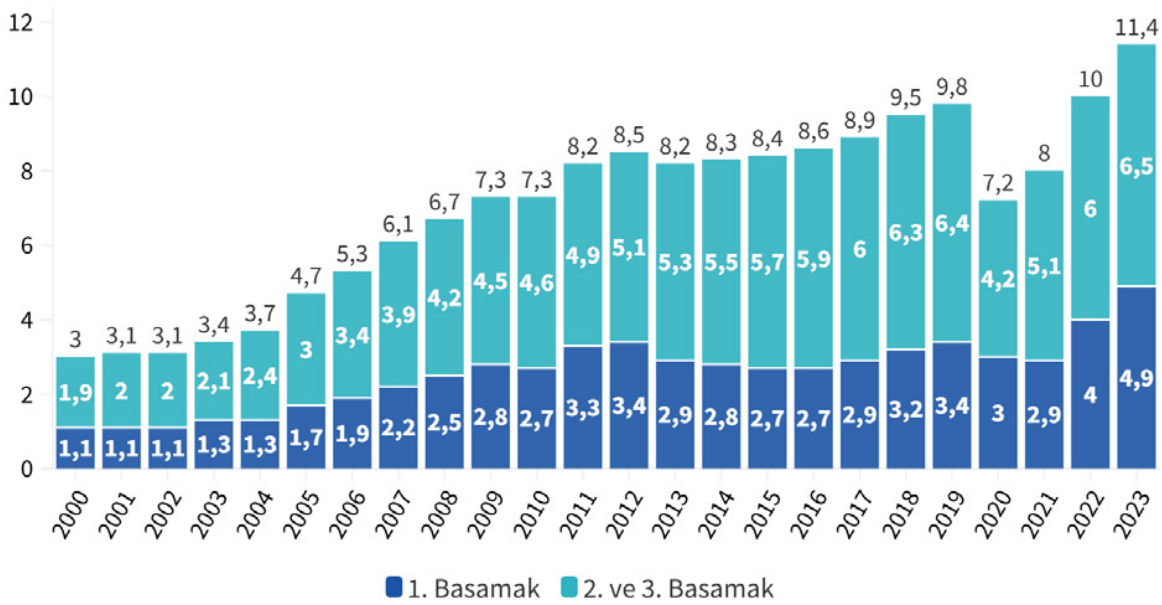
Temel Bulgular

- **Sağlık altyapısı genişliyor ancak bazı göstergeler OECD ortalamasının gerisinde.** Son yıllarda kamu hastaneleri, uzman hekim sayısı ve sağlık personeli kapasitesi artmış olsa da kişi başına düşen hekim ve hemşire sayısı hala OECD ülkeleri ortalamasının oldukça altında seyretti.
- **Sağlık hizmetine talebin sürekli artışı sürdürülebilir değil.** Türkiye diğer ülkelere kıyasla, sağlık kurumlarına kişi başı başvuru sayısı bakımından hayli yüksek ve bu sayı sürekli artıyor. Sistem artan taleple baş etmekte zorlanıyor. Bu durum sağlık çalışanlarının iş yükünü ve sistem üzerindeki baskıyı artırdı.
- **Bölgesel ve ekonomik farklılıklar sağlık hizmetlerine erişimi belirliyor.** Türkiye'nin doğusunda ve kırsal bölgelerde kişi başına düşen uzman hekim sayısı düşük kalırken, büyükşehirlerde özel sağlık kurumlarına erişim ekonomik farklılıklarla belirlenmeye devam etti.
- **Tütün kullanımı, obezite ve diyabet halk sağlığını tehdit ediyor.** Türkiye'de yetişkin nüfusun yaklaşık üçte biri obezdir, tütün kullanım oranı yüksek ve diyabet vakaları son on yılda ciddi artış göstermiştir. Bu eğilimler koruyucu sağlık hizmetlerine yönelik ihtiyacı daha da artırmakta.

Öneriler

- Sağlık altyapısındaki gelişim, insan kaynağı ve bölgesel denge açısından güçlendirilmeli. Hekim ve hemşire başına düşen hasta sayısını azaltmak amacıyla sağlık personeli sayısı artırılmalı; uzman dağılımı adil biçimde planlanmalıdır.
- Artan sağlık talebinin sürdürülebilir biçimde karşılanabilmesi için sistemin yönlendirme kapasitesi güçlendirilmelidir. Hastanelere doğrudan başvuru eğiliminin azaltılması, basamaklı sağlık hizmeti yapısının işler hâle getirilmesi gerekmektedir.
- Sağlık çalışanlarının iş yükü ve tükenmişliğini azaltacak destek mekanizmaları hayata geçirilmeli. Çalışma saatlerinin düzenlenmesi, özlük haklarının iyileştirilmesi ve psikososyal destek uygulamaları yaygınlaştırılmalıdır.
- Koruyucu sağlık hizmetleri yaygınlaştırılmalı ve önceliklendirilmelidir. Önlenabilir hastalıklarla mücadele için erken tarama programları, toplumsal farkındalık kampanyaları ve sağlıklı yaşam teşvikleri genişletilmelidir.

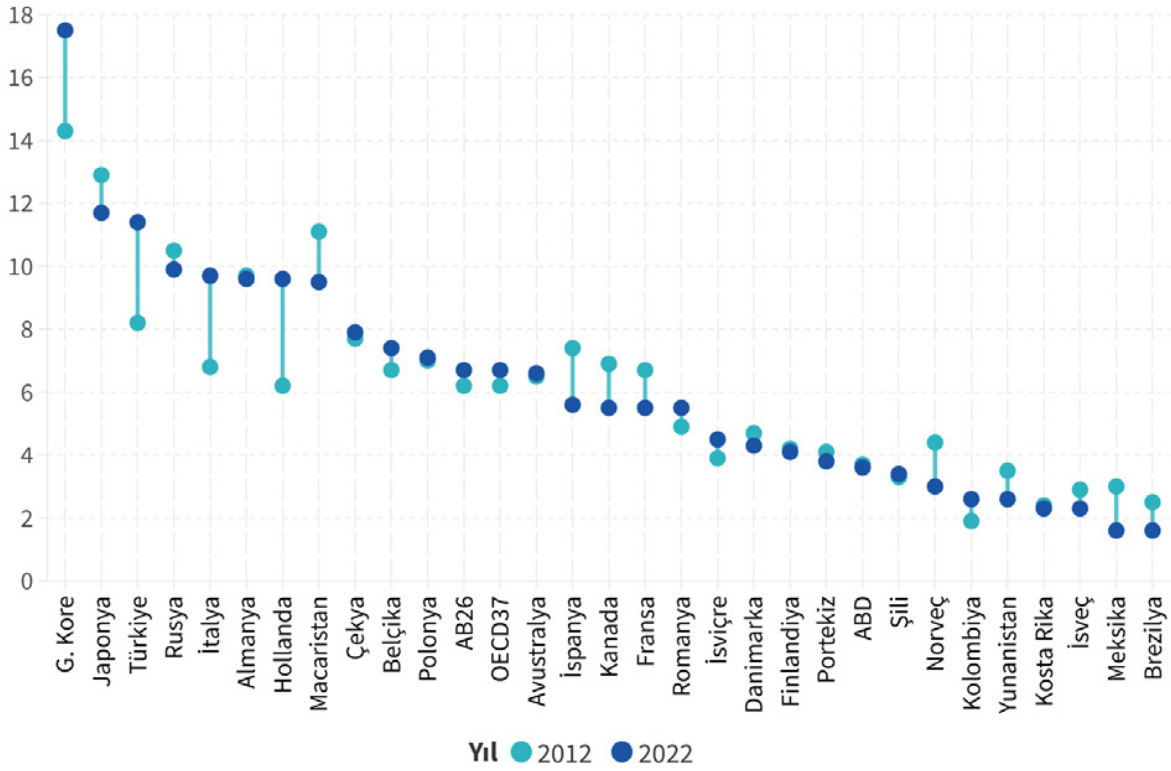
Türkiye’de sağlık sistemi, 2000 sonrasında yapısal değişiklikler geçirerek toplumun büyük bir kesiminin sağlığa erişimini önemli ölçüde kolaylaştırmıştır. Kişi başına düşen hekime müracaat sayısı, yıllar içinde düzenli bir artış göstererek 2024 yılında 11,4’e ulaşmıştır. COVID-19 salgını sonrasında tekrar yükselişe geçen bu sayı, 2023’te 11,4’e çıkmıştır. Son 20 yılda aile hekimliği sistemiyle birinci basamak hizmetlerinin güçlendirilmesi, sosyal güvence kapsamının yaygınlaşması, artan sağlık yatırımlarıyla hastane ve hekim kapasitesindeki büyüme, MHRS gibi müracaatı kolaylaştıran düzenlemeler, özel sağlık sigortasının yaygınlaşması ve sağlık okuryazarlığındaki gelişmeler, hekime müracaat sayılarını kademeli olarak yukarı çeken temel unsurlar olmuştur. Aynı zamanda Türkiye’de ortalama yaşam süresinin uzaması ve yaşlı nüfusun artması, yıllık hekim ziyaret sayısını doğrudan etkileyen bir diğer önemli etkidir.

Grafik 65. Hizmet Kapsamına Göre Kişi Başı Hekime Müracaat Sayısı (2000-2023)

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2023

Türkiye, 2000 sonrasındaki agresif artışla birlikte OECD ülkeleri arasında Güney Kore ve Japonya’dan sonra bir yılda hekime en sık müracaat eden üçüncü ülke konumuna gelmiştir. AB ve OECD ortalamasının hayli üzerinde bir sayıya sahip olan ülkede, sağlık sistemi düzenlemeleri, finansman yapısı, birinci basamak hizmetlerinin etkinliği ve hekimlere erişimi kolaylaştıran uygulamalar önemli artış faktörleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, hastaneler yerine birinci basamak hekimlerine sık başvurma alışkanlığı veya “en ufak rahatsızlıkta doktora gitme” kültürü de müracaat sayısını yükseltmektedir. Dolayısıyla, yıllık hekim müracaat verilerine bakarken sadece sağlık altyapısı ve finansman yapısını değil, kültürel etkenleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

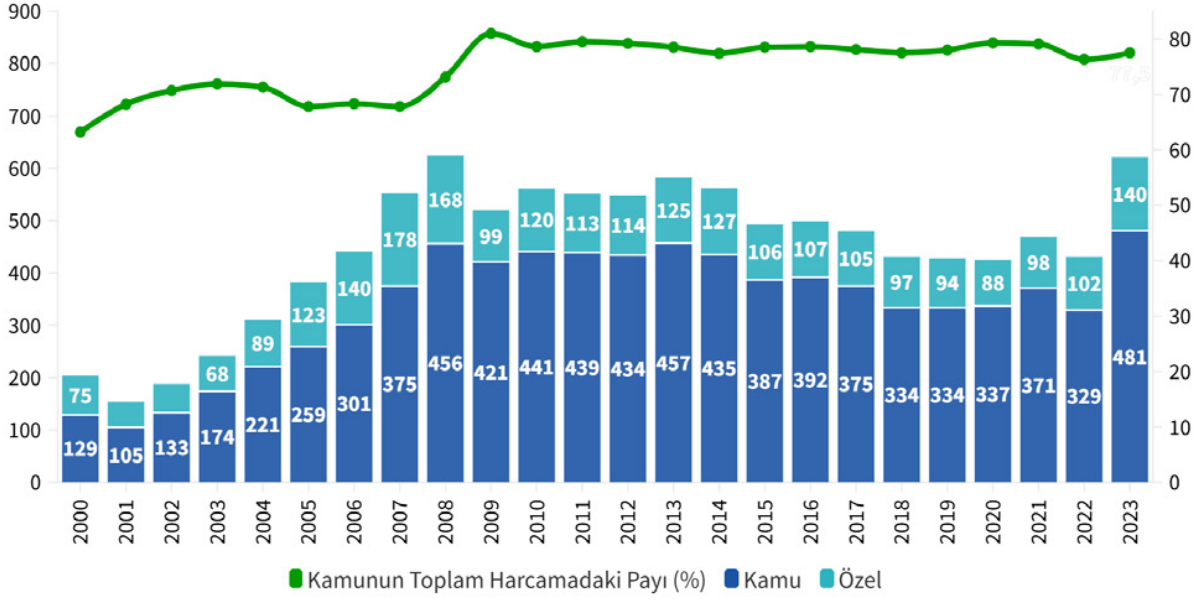
Grafik 66. Bir Yılda Kişi Başına Hekime Müracaat (2012-2022)

Kaynak: OECD, Sağlık İstatistikleri

Not: Türkiye verileri 2012 ve 2023 yıllarına, diğer ülke verileri 2012 ve 2022 yılına veya en yakın yıla aittir.

Sağlığa erişimin kolaylaşmasına karşın hekime müracaat sayısının sürekli yükselmesi, nitelik, yoğunluk ve işgücü gibi alanlarda önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Artan yatırımlara rağmen altyapı ve personel üzerindeki yoğun baskı, hasta muayene sürelerinin kısalmasına, teşhis ve tedavi kalitesinin yeterince iyileşememesine ve çalışanların artan stres altında performans düşüşü yaşamasına yol açmaktadır. Aynı zamanda yüksek talep, finansman üzerinde ek bir yük oluştururken uzman açığını da derinleştirebilmektedir. Dolayısıyla, hekime müracaatı artıran iyileştirmeler ile bu iyileştirmelerin yarattığı baskıların bütüncül şekilde ele alınması; sağlık yatırımlarının yanı sıra altyapı ve insan kaynağı planlamasında daha kapsamlı ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır.

**Yıl içinde kişi başı hekime müracaat sayısı,
2000'de 3 iken 2010'da belirgin bir artışla
7,3'e yükselmiş, 2010 sonrasında ise salgın senesine
kadar kademeli bir biçimde artmıştır.**

Grafik 67. Kişi Başı Kamu ve Özel Sağlık Harcaması (ABD \$, 2000-2023)

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı

Sağlığa erişimi artıran en önemli unsurlar arasında, kuşkusuz, insan kaynağı ve altyapı yatırımları yer almaktadır. Türkiye’de sağlık harcamaları, 2000-2008 yılları arasında hızlı bir ivme kazanmış ve 2008’de, dolar bazında kişi başına harcanan miktar en yüksek düzeye ulaşmıştır. Bu dönemde kişi başı hekime müracaat sayısında da kayda değer bir artış gözlemlenmiştir. Kamu ve özel sağlık harcaması 2008 sonrasında dalgalı bir seyir izlemiş olsa da, 2023’te yeniden 2008 seviyelerine yaklaşmıştır. Sağlık sisteminde özelleştirme tartışmaları sürerken, kamunun toplam harcamalar-daki payının son on yıldır %77-78 bandında sabit kaldığı dikkat çekmektedir.

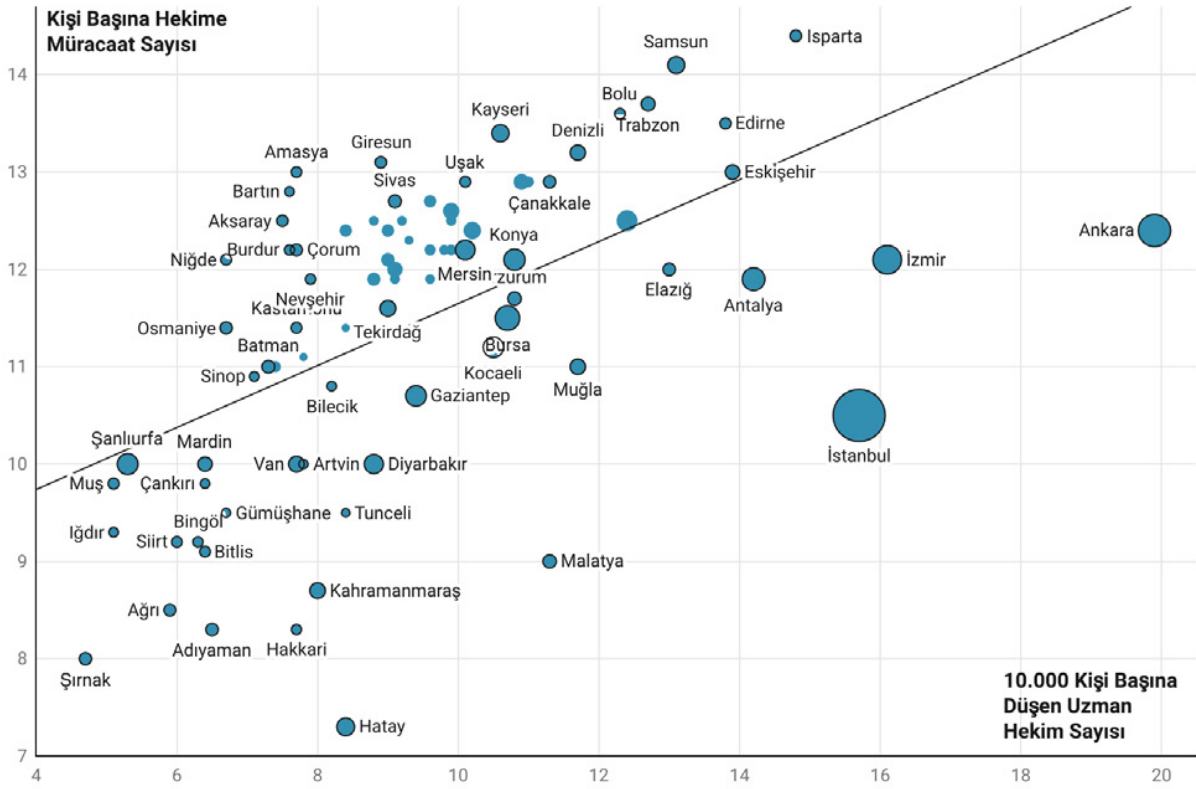
Tablo 12. Bin Kişi Başına Düşen Hekim Sayısı (2000-2023)

Bölge	2000	2010	2020	2023
AB Ort.	3,08	3,48	4,12	4,14
OECD Ort.	2,40	2,73	3,37	3,37
Türkiye	1,33	1,69	2,04	2,39
Dünya Ort.	1,54	1,47	1,71	

Kaynak: World Bank, Physicians (per 1,000 people), 2025e

Türkiye, 2000 yılında nüfusa oranla hekim sayısı bakımından dünya ortalamasının dahi altında yer alırken, bin kişi başına düşen hekim sayısı 2000’de 1,3 iken 2010’da 1,7’ye, 2023’te ise 2,4’e yükselmiştir. Aynı dönemde diğer sağlık personeli sayısı, yatak kapasitesi ve fiziki imkânlar bakımından da kayda değer iyileşmeler gerçekleşmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2025). Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, Türkiye insan kaynağı ve fiziki altyapı açısından hala OECD ortalamasının gerisinde kalmaktadır. Türkiye’de hem nüfusa oranla hekim sayısının OECD ortalamasının altında olması hem de kişi başına hekime müracaat sayısının bu ortalamanın oldukça üzerinde seyretmesi, sağlık sistemine yönelik baskıyı artırmakta; bu durum, artan talep karşısında uzun vadeli planlama ve kaynak yönetiminde ilave zorluklar yaratmaktadır. Hekime müracaatın sürekli artmasıyla birlikte mevcut kapasitenin sınırlılığı birleştiğinde, sağlık hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından daha bütüncül ve dengeli yaklaşımların gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır.

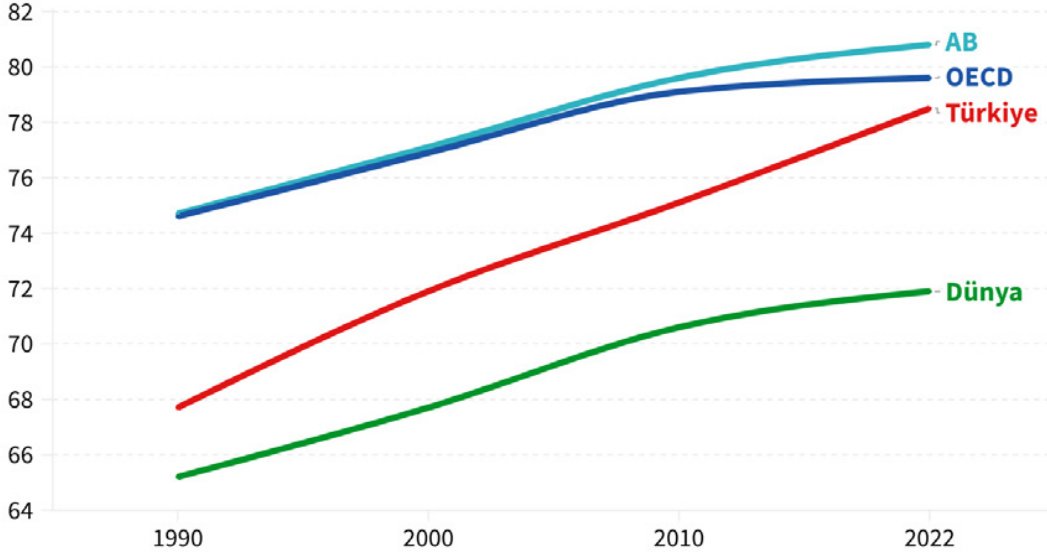
İller düzeyinde hekim ve uzman hekim yoğunluğu ile yatak ve yoğun bakım yatak kapasitelerinde önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyükşehirler, nüfusa oranla yüksek hekim ve uzman hekim sayılarıyla öne çıkarken; Edirne, Isparta, Bolu ve Trabzon da görece yüksek hekim kadrosuna sahip iller arasında yer almaktadır. Yatak kapasitesi açısından ise Elazığ, Erzurum ve Isparta avantajlı bir konumdadır. Özellikle Isparta, genel sağlık kapasitesindeki güçlü durumu ve kişi başına hekime müracaatın en yüksek olduğu il olmasıyla dikkat çekmektedir. Benzer şekilde, gelişmiş sağlık imkânlarına sahip Samsun, Trabzon, Bolu ve Edirne de en yüksek müracaat oranlarına sahip diğer illerdir.

Grafik 69. İllerde Uzman Hekim Yoğunluğu ve Hekime Müracaat İlişkisi (2023)

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

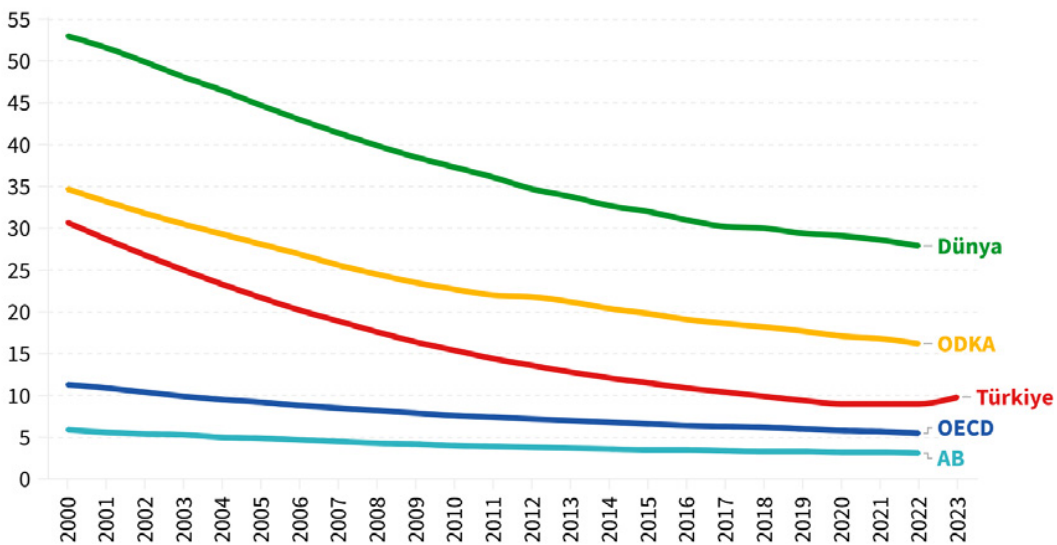
Buna karşılık, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu illerinde sağlık kapasitesi genellikle daha düşük seyretmektedir. Şırnak, Iğdır, Muş ve Ağrı gibi sağlık altyapısının sınırlı olduğu illerde kişi başına hekime müracaat oranı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Kapasite, hekime müracaatı belirleyen tek etken olmasa da veriler, sağlık hizmetleri altyapısı ile müracaat sıklığı arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, sağlık altyapısı açısından dezavantajlı bölgelerde hizmete erişimin daha eşitlikçi biçimde sağlanması büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, 6 Şubat depremlerinden en çok etkilenen Hatay, Adıyaman, Kahramanmaraş ve Malatya illerinde, sağlık altyapısındaki hasar ve nüfus hareketliliği nedeniyle müracaat oranlarının önceki yıllara kıyasla belirgin biçimde düştüğü gözlemlenmektedir.

Grafik 70. Doğuşta Beklenen Yaşam Süresi (1990-2022)

Kaynak: World Bank, Life expectancy at birth, total (years), 2025f

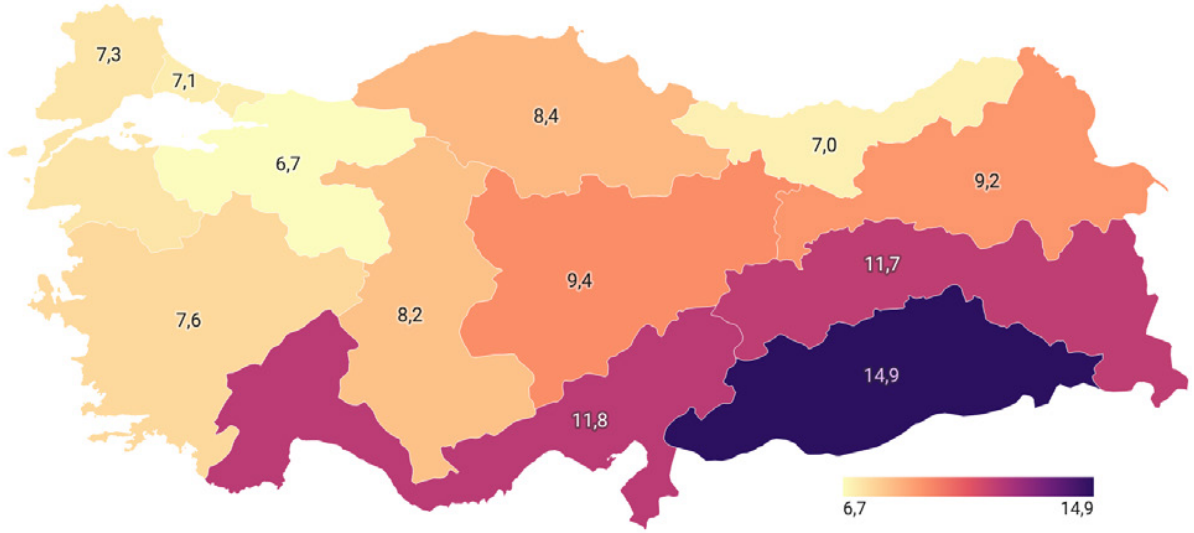
İnsan kaynağı ve fiziki altyapıdaki gelişmelerin ardından, sağlık alanındaki çıktılarına bakıldığında doğuşta beklenen yaşam süresinin son otuz yılda istikrarlı bir artış göstererek dünya ortalamasının üzerine çıktığı ve OECD ortalamasına yaklaştığı görülmektedir. COVID-19 pandemisinin etkili olduğu 2020 yılı hariç tutulduğunda, Türkiye’de ortalama yaşam süresi sürekli yükselme eğilimindedir. Benzer şekilde, bebek ölüm hızı da yıllar içinde belirgin bir düşüş göstermiştir. Türkiye’de bebek ölüm hızı, 2020’li yıllarda OECD ortalamasına yakın bir seviyeye düşmüştür. Doğuşta beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm hızı gibi temel göstergelerde gözlenen bu iyileşme; sağlık sisteminin kapasitesindeki artışı, beslenme ve hijyen koşullarındaki ilerlemeyi ve tıbbi hizmetlere erişimde sağlanan kolaylaşmayı yansıtmaktadır. Aynı zamanda, koruyucu sağlık uygulamalarının, aşılama programlarının ve erken tanı-tedavi yaklaşımlarının da giderek daha etkili hale geldiğine işaret etmektedir.

Grafik 71. Bebek Ölüm Hızı (Binde, 2000-2023)

Kaynak: Dünya Bankası, Sağlık İstatistikleri Yıllığı

2023 yılında bebek ölümlerinde gözlenen artış, büyük ölçüde 6 Şubat depremleri sırasında meydana gelen trajik can kayıplarıyla ilişkilidir. Öte yandan, bebek ölüm hızlarının bölgesel dağılımına bakıldığında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde bu oranın daha yüksek, Batı ve Kuzey bölgelerinde ise görece daha düşük seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Deprem felaketinin etkisi yadsınamaz olmakla birlikte, söz konusu farklılıklar yalnızca geçici krizlerle açıklanamayacak daha derin yapısal etkenleri de yansıtmaktadır.

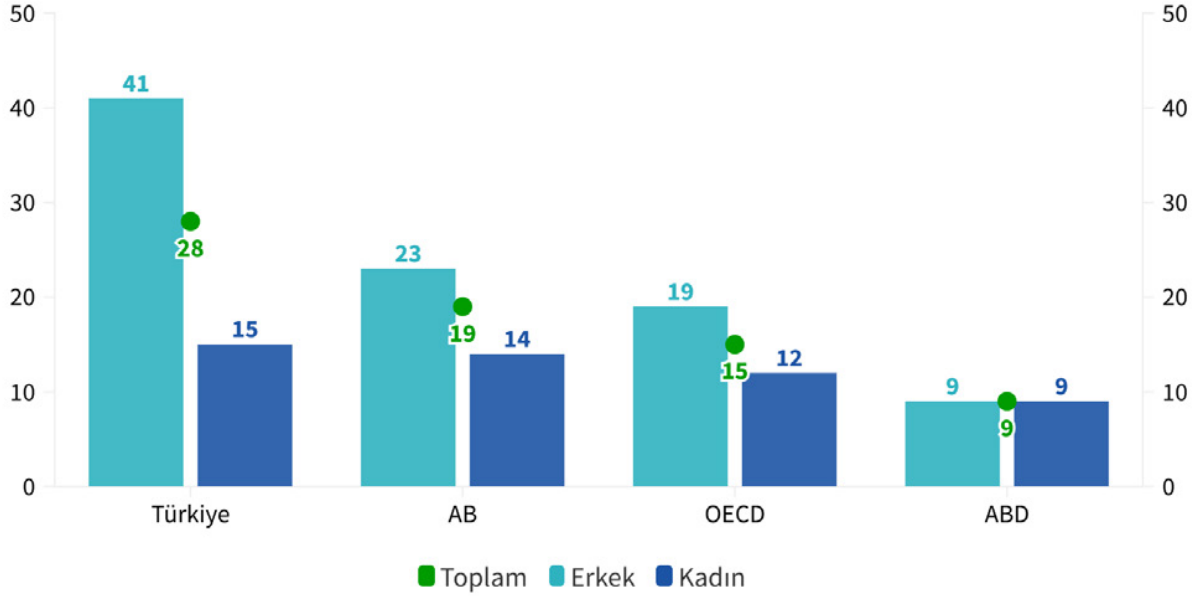
Harita 19. İBBS-1'e Göre Bebek Ölüm Hızı (Binde, 2023)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2025

Bebek ve anne sağlığını değerlendirmek için ölüm oranlarının yanı sıra sezaryen doğum oranları ve aşılanma düzeyleri gibi koruyucu sağlık göstergelerine de bakmak gerekmektedir. Sezaryen doğum oranı OECD ve AB ülkelerinde ortalama %28 seviyesindeyken, Türkiye'de her on doğumdan altısı bu yöntemle gerçekleşmektedir. Türkiye, %61,5'lik oranla OECD ülkeleri arasında en yüksek sezaryen doğum oranına sahip ülke konumundadır (Sağlık Bakanlığı, 2025). Özellikle özel hastanelerde bu oran %79,2'ye kadar çıkmakta ve bu durum, sezaryenin yalnızca tıbbi bir gereklilik değil, aynı zamanda tercih veya yönlendirme yoluyla yaygınlaştırılmış bir doğum pratiği hâline geldiğini göstermektedir. Sezaryen oranlarının bu denli yüksek olması, gereksiz cerrahi müdahale riskini artırmakta; doğum sonrası komplikasyonları, annenin iyileşme süresini ve sağlık sistemi üzerindeki kaynak kullanımını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Öte yandan, 2023 verileri bebeklere uygulanan DaBT-3, BCG ve HBV-3 aşılarında önceki yıllara kıyasla az da olsa bir düşüş yaşandığını göstermektedir (Sağlık Bakanlığı, 2025). Pandemi sonrası dönemde artış gösteren aşı karşıtlığı ve sosyal medyada yayılan yanlış bilgilendirmelerin, ebeveynlerin zihninde aşı güvenliğine dair soru işaretleri oluşturarak toplumda aşıya yönelik çekinceleri artırdığı düşünülmektedir. Bu göstergeler, yalnızca sağlık hizmetlerinin sunumuna değil, aynı zamanda toplumsal bilinç ve yönlendirme mekanizmalarına ilişkin yapısal değerlendirmeleri de zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de toplumsal sağlığı tehdit eden başlıca risk faktörleri arasında tütün kullanımı, yanlış beslenme alışkanlıklarına bağlı obezite ve diyabet oranlarının yüksekliği öne çıkmaktadır. Tütün kullanımı, gerek yaygınlığı gerekse tüketim düzeyi açısından kaygı verici boyutlardadır. Verilere göre, her dört kişiden biri her gün tütün kullanmakta; bu oran erkeklerde %41'e kadar çıkmakta ve Türkiye'yi OECD ortalamasının neredeyse iki katı bir seviyeye taşımaktadır (Sağlık Bakanlığı,

2025). Genel nüfusta her gün tütün kullananların oranı %28 iken 15-24 yaş arası gençlerde bu oran %20'ye ulaşmış durumdadır. Ayrıca, ortalama günlük sigara tüketiminin 17 adede çıkması, yalnızca kullanım yaygınlığı açısından değil, bağımlılık düzeyi bakımından da dikkat çekici bir tablo sunmaktadır.

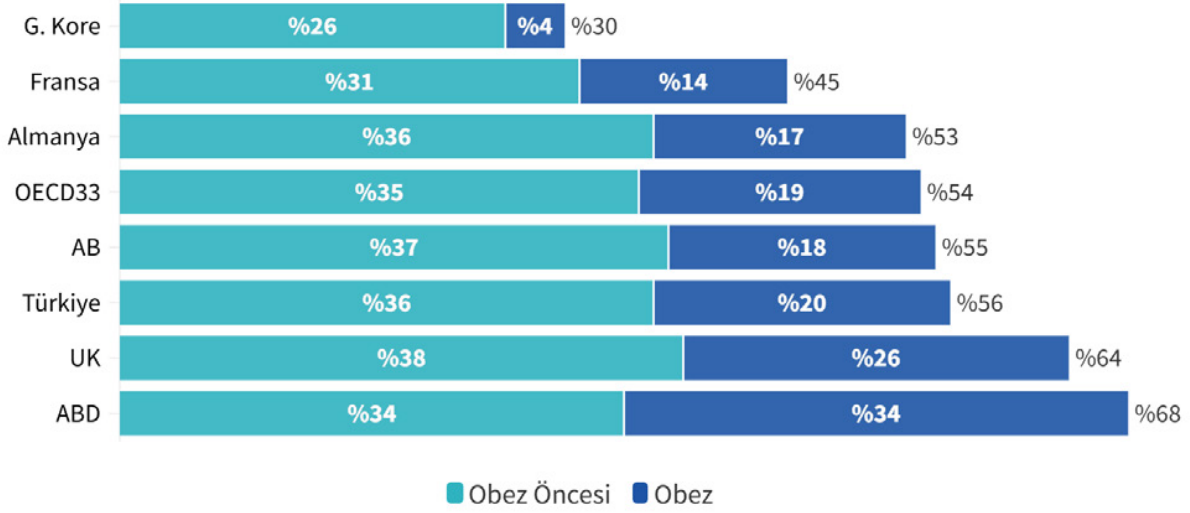

Grafik 72. Şekil. 15 Yaş ve Üzeri Bireylerin Her Gün Tütün ve Tütün Mamulü Kullanma Oranı (% , 2022)

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2025

Tütün kullanımının bu denli yaygın olması, başta kardiyovasküler ve solunum sistemi hastalıkları olmak üzere birçok ciddi kronik hastalığın görülme sıklığını artırmakta; bireysel sağlığı tehdit etmenin ötesinde, toplum genelinde sağlık göstergelerini olumsuz etkilemektedir. Yüksek tütün tüketimi, sağlık sistemine ek bir ekonomik yük getirirken; işgücü kaybı, erken ölüm riski ve üretkenliğin düşmesi gibi etkiler yoluyla sosyal ve ekonomik kalkınma üzerinde de ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bu çerçevede, tütünle mücadele politikalarının sadece sağlık boyutuyla değil, sosyoekonomik etkileriyle birlikte ele alınması gerekmektedir. Özellikle genç yaş gruplarındaki kullanım oranlarının yükselmesi, önleyici ve eğitici müdahalelerin önemini daha da artırmaktadır.

Sezaryen doğum oranı OECD ve AB ülkelerinde ortalama %28 seviyesindeyken Türkiye’de bu oran %60’a kadar çıkmaktadır.

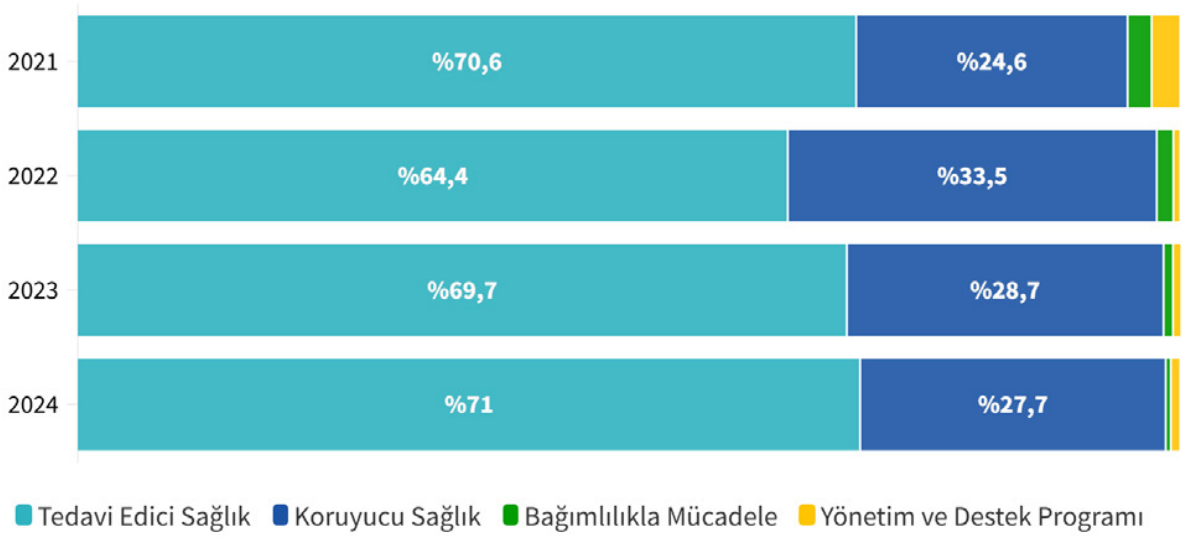

Grafik 73. Şekil. 15 Yaş ve Üzeri Bireylerde Obez ve Obez Öncesi Oranı (% , 2022)

Kaynak: Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2025

Beslenme alışkanlıklarına bağlı risk faktörleri incelendiğinde, Türkiye’de obezite ve diyabetin toplum sağlığı açısından ciddi bir tehdit oluşturduğu görülmektedir. Verilere göre, her beş kişiden biri obez olup, kadınlarda bu oran %24’e kadar çıkmaktadır. Bunun yanı sıra nüfusun üçte biri de obezite riskiyle karşı karşıyadır. Diyabet ise özellikle dikkat çeken bir başka alandır. Dünya genelinde yaşa standardize diyabet prevalansı %9,8, OECD ortalaması ise %7 düzeyindeyken, Türkiye’de bu oran %14,5’e ulaşmış durumdadır. Obezite ve diyabet gibi metabolik hastalıkların yüksek prevalansı, yalnızca bireysel sağlık sorunlarını değil, aynı zamanda sağlık sistemine binen mali yükü ve uzun vadede üretkenlik kayıplarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, sağlıklı beslenme ve fiziksel aktiviteyi teşvik eden, toplumun her kesimine ulaşan, uzun vadeli ve bütüncül müdahalelere ihtiyaç duyulmaktadır. Mevcut veriler, Türkiye’de kronik hastalıkları tetikleyen yaşam tarzı faktörlerinin yaygınlığını ortaya koymakta ve toplumun genel sağlık düzeyini korumak adına sürdürülebilir, önleyici sağlık politikalarının hayati önem taşıdığını göstermektedir.

Dünya genelinde yaşa standardize diyabet prevalansı %9,8, OECD ortalaması ise %7 düzeyindeyken, Türkiye’de bu oran %14,5’e ulaşmıştır.

Grafik 74. Programlara Göre Sağlık Bakanlığı Bütçesi (% , 2021-2024)

Kaynak: Sağlık Bakanlığı, Sağlık İstatistikleri Yıllığı, 2025

Türkiye’de koruyucu sağlık hizmetlerine ayrılan bütçe payı, son yıllarda dalgalı bir seyir izlemekle birlikte, 2024 öngörüsünde bir miktar düşüş göstermektedir. Ancak Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran ortalama %5,5 seviyesindeyken (Eurostat, 2025), Türkiye’de sağlık bütçesinin yaklaşık dörtte birinin koruyucu hizmetlere ayrılması, oransal olarak dikkat çekici ve önemli bir düzeye işaret etmektedir. Bu tablo, uzun vadeli sağlık kazanımları ve ekonomik verimlilik hedefleri doğrultusunda dikkatle değerlendirilmelidir. Koruyucu sağlık hizmetlerinin tedavi edici hizmetlerle dengeli biçimde finanse edilmesi, hem toplumsal sağlık düzeyini yükseltmek hem de sağlık sisteminin mali sürdürülebilirliğini sağlamak açısından kritik önemdedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de sağlık sisteminde gerçekleşen yapısal dönüşümler ve artan yatırımlar, hizmetlere erişimi önemli ölçüde iyileştirmiştir. Bununla birlikte, bölgesel eşitsizlikler, hizmet kalitesi sorunları, insan kaynağı yetersizlikleri ve çeşitli risk faktörlerinin yaygınlığı, sistemin sürdürülebilirliği ve kalitesi açısından ciddi sınamalar doğurmaktadır. Artan hekime müracaat oranları ve giderek yaşanan nüfus, orta ve uzun vadede sağlık hizmetlerine olan talebin daha da yükselmesine yol açabilir. Bu çerçevede, koruyucu ve önleyici sağlık hizmetlerini güçlendiren, bölgesel denge sorunları azaltan ve insan kaynağı planlamasını önceleyen bütüncül politikalar, sürdürülebilir bir sağlık sisteminin inşasında kilit rol oynamaktadır.

HUKUK

Temel Bulgular

- **Hukuka talep sürekli artıyor ve yargı sistemi aşırı iş yüküyle karşı karşıya.** 2023 yılında hukuk mahkemelerinde açılan yeni dava sayısı 2,86 milyona ulaştı; devreden dosyalarla birlikte toplam iş yükü 5 milyona yaklaştı. Birçok mahkemede dosya temizleme oranları %90 ile %99 arasında değişmekte olup, az da olsa iş yükü bir sonraki yıla devretmektedir.
- **Yargı kapasitesi artıyor, ancak verimlilik sorunları sürüyor.** Son 10 yılda hâkim sayısı %62,2, savcı sayısı %51,3 oranında artsa da yargı personeli başına düşen dosya sayısı azalmadı. Dava süreçlerinin uzunluğu ve kararların gecikmesi yargıya olan güveni zedeliyor. Adli süreçlerin makul sürede tamamlanamaması adalete erişimi sınırılıyor.
- **Yargısal süreçlerde makul sürede yargılanma hakkı en çok ihlal edilen alan.** Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruların %74,5'i bu ihlalle ilgili. AYM, bu başvuruların yoğunluğu nedeniyle bu tür dosyalara artık karar vermeyeceğini açıklamak zorunda kaldı.
- **Avukat sayısı hızla artıyor ancak dağılım dengesiz.** Türkiye'de avukat sayısı sekiz yılda iki katına çıkarak 200 bine yaklaştı. Ancak avukatların illere göre dağılımında bölgesel dengesizlik var.

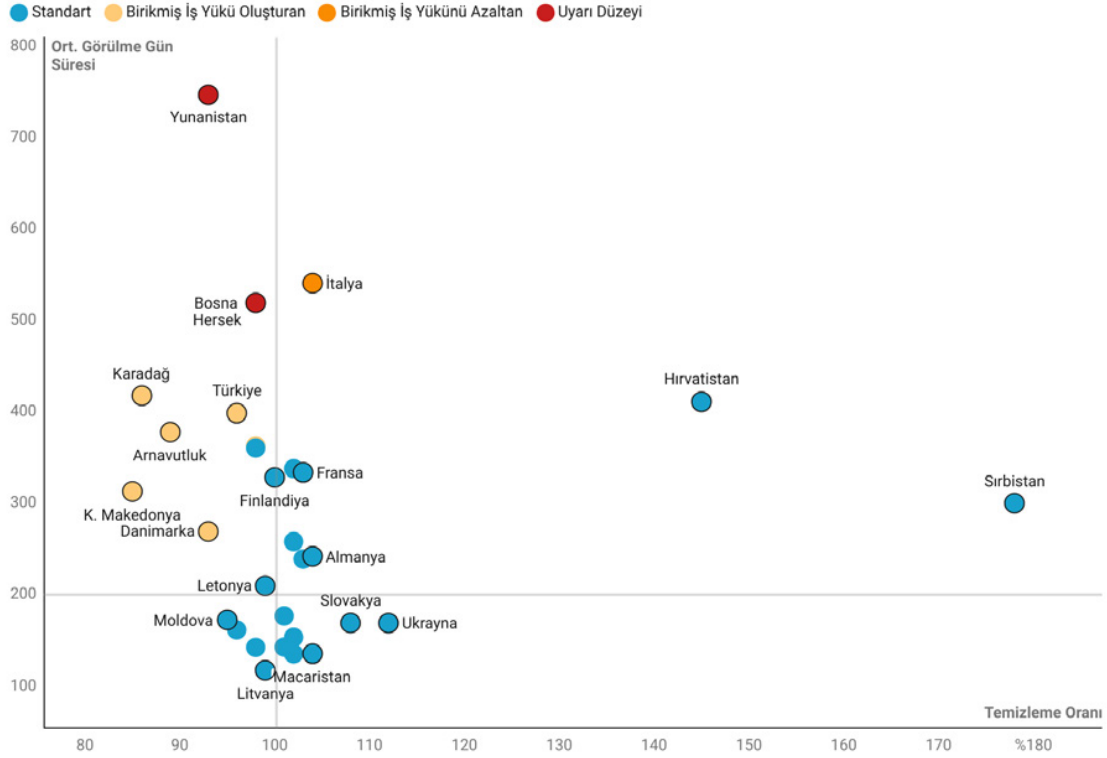
Öneriler

- Yargı sistemindeki iş yükünü azaltacak yapısal reformlara ihtiyaç var. Mahkeme süreçlerini hızlandırmak için dosya yoğunluğu yüksek alanlarda uzmanlaşmış mahkemeler teşvik edilmeli; alternatif uyuşmazlık çözüm yolları (arabuluculuk, uzlaştırma) yaygınlaştırılmalıdır.
- Makul sürede yargılanma hakkı için dijitalleşme ve süreç izleme mekanizmaları güçlendirilmeli. Dava takip sistemlerinin iyileştirilmesi, duruşmaların etkin planlanması ve adli zaman yönetimi kültürünün yargı pratiğine entegre edilmesi önem taşımaktadır.
- Yargıya güveni artıracak şeffaflık ve hesap verebilirlik mekanizmaları geliştirilmeli. Karar gerekçelerinin erişilebilirliği, yargı mensuplarının mesleki gelişimi ve kamuoyuna yönelik iletişim stratejileri desteklenmelidir.

Hukuk, toplumun düzenini sağlayan, hak ve özgürlükleri koruyan, devlet otoritesini dengeleyen kurallar bütünüdür. Bu kuralların etkili bir şekilde uygulanabilmesi için adalet hizmetlerinin hızlı, adil ve erişilebilir olması gerekmektedir. Yargı sisteminin etkinliği, yalnızca bireylerin hak arayışlarını değil, aynı zamanda toplumsal refah, güvenlik ve ekonomik istikrarı da doğrudan etkiler. Bir toplumun hukukun üstünlüğünü ne derece sağladığı, bireylerin hak ve özgürlüklerini nasıl koruduğu ve toplumsal düzeni nasıl tesis ettiği, adalet hizmetlerinin işleyişine bağlıdır. Bu bağlamda, yargının etkinliği yılda tamamlanan dava sayısı, ortalama görülme süresi, devreden dosya sayısı, temizlenme oranı ve yüz bin kişiye düşen hakim-savcı sayısı gibi ölçütler üzerinden değerlendirilir. Fakat bu nicel göstergelerin yanı sıra yargı kararlarının gerekçelendirilme düzeyi, içtihatlarda tutarlılık, kararların uygulanabilirliği ve bireylerin hukuki süreçlere dair bilgi düzeyi gibi unsurlar, adalet sistemine duyulan güveni doğrudan etkileyen faktörler arasında yer almaktadır. Bu nedenle, yargının etkinliğini değerlendirirken nicel verilerin yanı sıra, hukuki sürecin içeriğine ve toplumsal algısına ilişkin bu unsurların da dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye’de hukuki uyuşmazlıklar her geçen yıl artmakta ve ilk derece mahkemelerinde açılan dava sayısı istikrarlı bir şekilde yükselmektedir. 2023 yılında hukuk mahkemelerinde açılan yeni dava sayısı 2,86 milyona ulaşırken, devreden dosyalar da eklendiğinde toplam iş yükü 5 milyona yaklaşmıştır (Adalet Bakanlığı, 2024). Buna rağmen, mahkemelerin dosya temizleme oranları %100 seviyesine ulaşamamakta ve çok sayıda dava her yıl bir sonraki döneme devretmektedir. Aşırı iş yükü yargılama sürelerini uzatırken, istinaf süreçleri de eklenince davaların sonuçlanması daha da gecikmektedir. Bu durum, Türk yargı sisteminde uzun yıllardır çözilemeyen ve giderek daha karmaşık hale gelen yapısal bir sorun halini almıştır. 2023 yılı itibarıyla hukuk mahkemelerinde bir davanın ortalama görülme süresi 251 gün, bölge adliye mahkemelerinin hukuk dairelerinde ise 368 gün olarak kaydedilmiştir (Adalet Bakanlığı, 2024). Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bireysel başvurular incelendiğinde, ihlal kararlarının %74,5’inin makul sürede yargılanma hakkının ihlaliyle ilgili olduğu görülmekte olup, AYM bu tür başvurulara artık karar vermeyeceğini duyurmak zorunda kalmıştır (Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, 2025).

**2023 yılında hukuk mahkemelerinde
açılan yeni dava sayısı 2,86 milyona ulaşırken,
devreden dosyalar da eklendiğinde toplam iş yükü
5 milyona yaklaşmıştır.**

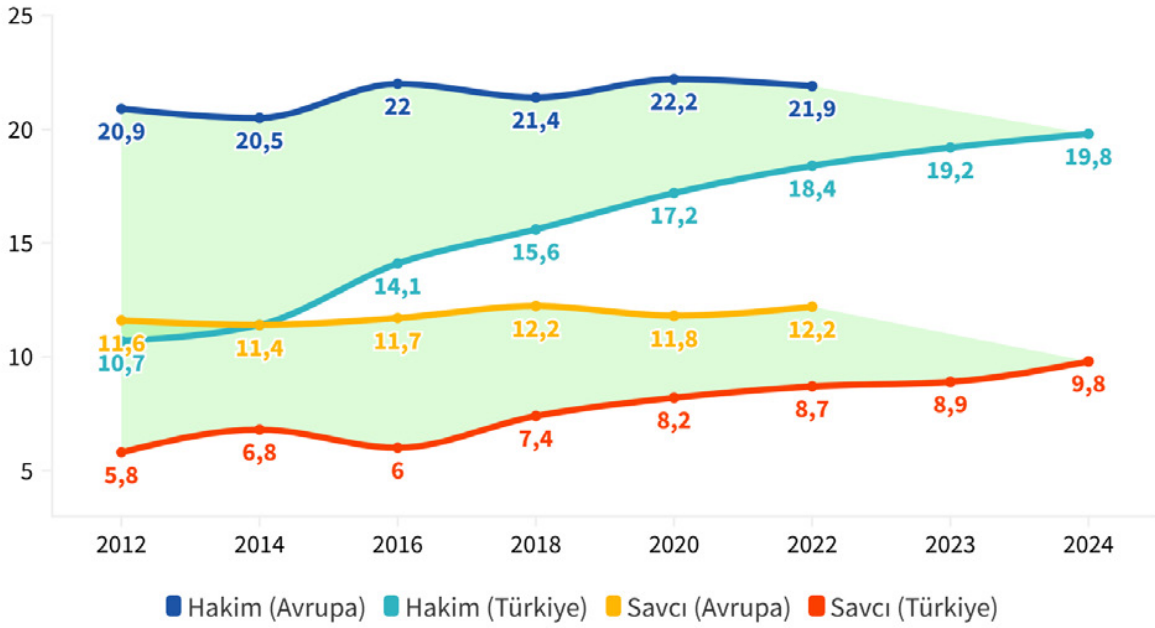

Grafik 75. Avrupa Ülkelerinde Hukuk Mahkemelerinin Verimliliği (2022)

Kaynak: CEPEJ, 2024

Avrupa Adaletin Etkinliği Komisyonu (CEPEJ), davaların ortalama görülme süresi ve dosya temizleme oranı üzerinden yargı sistemlerinin verimliliğini değerlendirmektedir. Bu ölçütlere göre, Türkiye'deki hukuk mahkemeleri "creating backlog" (birikmiş iş yükü oluşturan) kategorisinde yer almakta olup, bu mahkemelerin dosya yükünü azaltmakta zorlandığını anlamına gelmektedir. Ayrıca, iki yıldan daha uzun süredir sonuçlandırılmayı bekleyen ilk derece hukuk davalarının oranı da %18'dir. 2020 yılında hukuk mahkemelerinin verimliliği "warning" (uyarı) seviyesinde iken zaman içinde bir iyileşme kaydedilmiş olsa da sistem halen istenen düzeye ulaşmamıştır. Bu yapısal sorunun çözümü, yargı süreçlerinde reform gerçekleştirmekle birlikte, insan kaynağı ve fiziki kapasitenin artırılmasıyla yargı işleyişinin daha etkin hale getirilmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda hem vatandaş hem de hukukçula nezdinde hukuk kültürünü geliştirmeye yönelik de adımlar atılmalıdır.

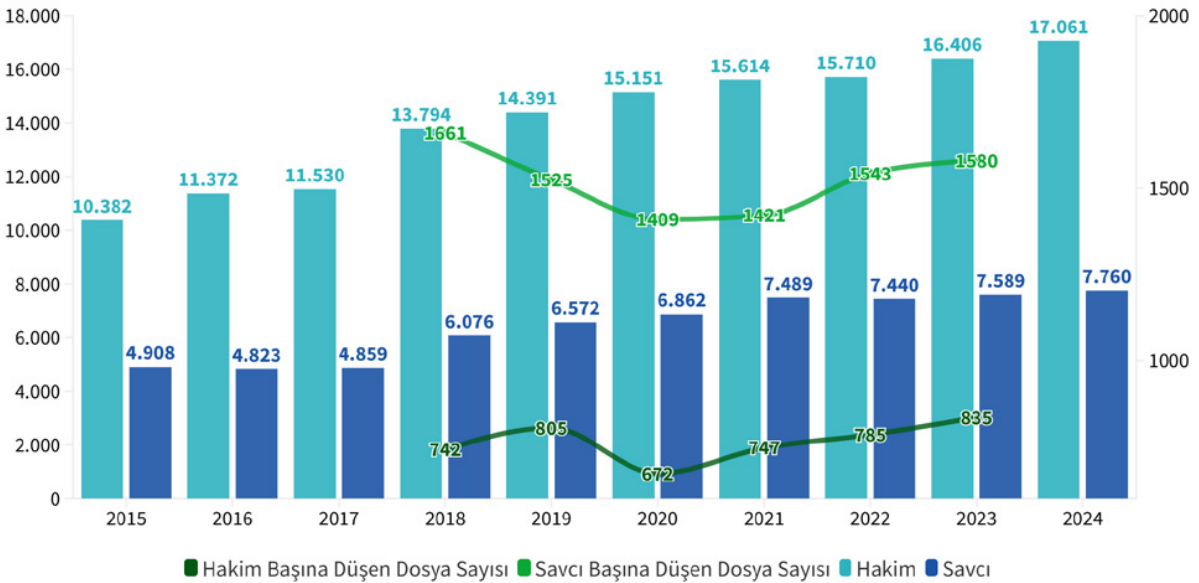
İki yıldan daha uzun süredir sonuçlandırılmayı bekleyen ilk derece hukuk davalarının oranı %18'dir.

Grafik 76. Avrupa ve Türkiye’de 100.000 Kişiye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2012-2024)

Kaynak: CEPEJ, 2024; Adalet İstatistikleri

Son on yılda Türkiye’de yüz bin kişi başına düşen hâkim sayısı %62,2, savcı sayısı ise %51,3 oranında artış göstermiştir. 2012 yılında yüz bin kişiye düşen hâkim sayısı 10,7 iken 2024 itibarıyla bu oran 19,8’e yükselmiştir. Benzer şekilde, savcı sayısı da aynı dönemde 5,8’den 9,8’e çıkmıştır. Bu artışla birlikte Türkiye, insan kaynağı açısından Avrupa ortalamasına yaklaşmış durumdadır. Nüfusa oranla hâkim sayısı Birleşik Krallık, Fransa, İtalya ve İspanya’dan, savcı sayısı ise bu dört büyük Avrupa ülkesi ile Almanya’dan daha fazladır (CEPEJ, 2024). 15 Temmuz darbe girişiminden sonra 4.000 hakim-savcı ihracı (Anadolu Ajansı, 2018) da düşünüldüğünde bu tablo, insan kaynağı açısından önemli bir gelişmeye işaret etmektedir.

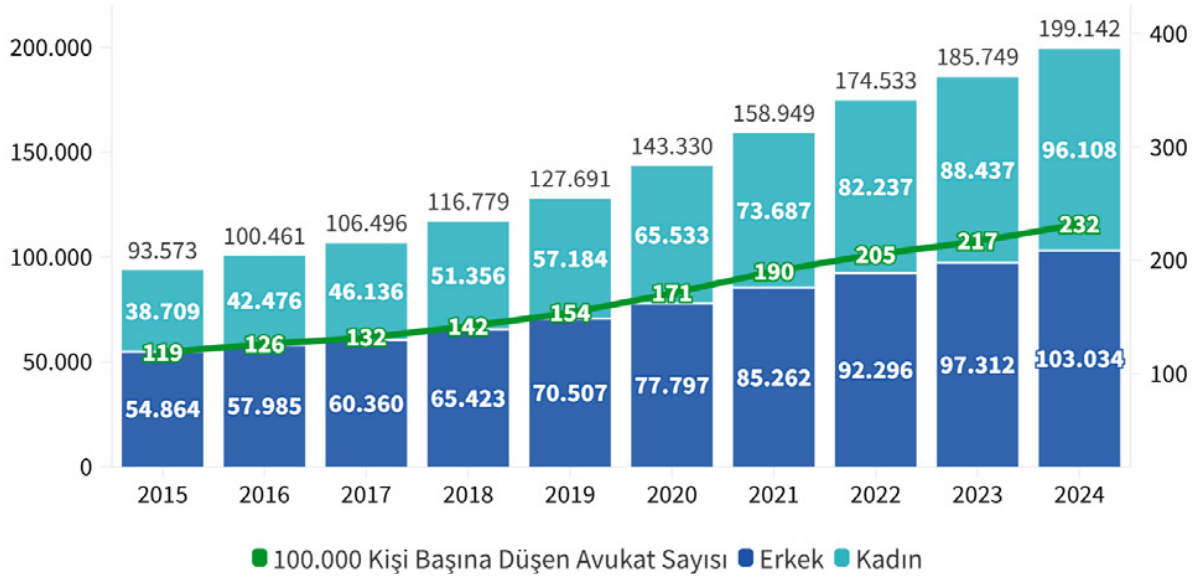

Grafik 77. Hâkim-Savcı Sayısı ve Hâkim-Savcı Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2023)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Hâkim ve savcı sayısı sürekli artmasına rağmen, bu yargı personellerine düşen dosya sayısında belirgin bir azalma görülmemekte, aksine COVID-19 pandemi yılları haricinde artış eğilimi göstermektedir. Bu durum, hem Türkiye’de hukuk talebinin yükselmesi hem de yargı süreçlerinin verimliliğiyle doğrudan ilişkilidir. Nüfusa oranla hâkim ve savcı sayısındaki artışa rağmen, adalet hizmetlerinin etkinliğinin aynı doğrultuda yükseldiğini söylemek güçtür. Bunun en temel nedeni, dava sayılarındaki kesintisiz artışın yanı sıra, yargı süreçlerinin işleyişindeki yapısal sorunlar ve yargı profesyonellerinde görülen deneyim eksikliği olduğu düşünülmektedir.

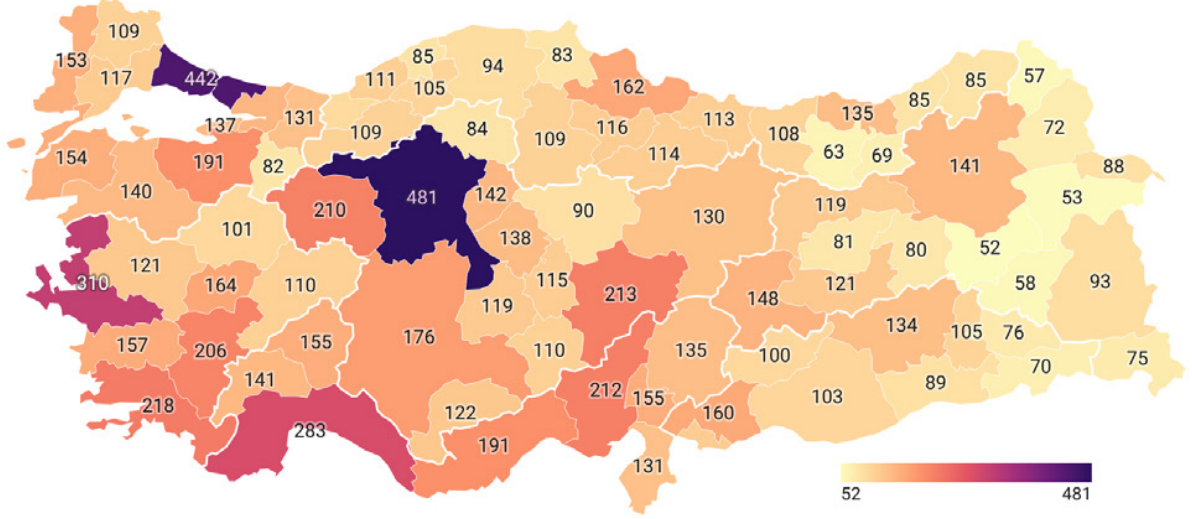
Mevcut hâkimlerin %16’sı, savcılarının ise %20’si beş yıldan az kıdeme sahiptir, bu da karar alma süreçlerinde yeterli deneyimin sağlanamaması riskini doğurmaktadır. Hâkim ve savcı sayısındaki artış, tek başına adaletin etkinliğini artırmaya yetmemektedir. Bu nedenle, adalet hizmetlerinin iyileştirilmesi için yargı bağımsızlığının güçlendirilmesi, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yaygınlaştırılması, mesleki eğitimin kalitesinin artırılması, yargıda dijitalleşme sürecinin hızlandırılması gerekmektedir. Ayrıca, toplumda hukuk bilincinin güçlendirilmesi ve yargı süreçlerinin içeriksel niteliğini yükseltecek düzenlemelere ağırlık verilmesi de adaletin etkinliği açısından tamamlayıcı bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

Grafik 78. Avukat Toplamı ve Yüz Bin Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2015-2024)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

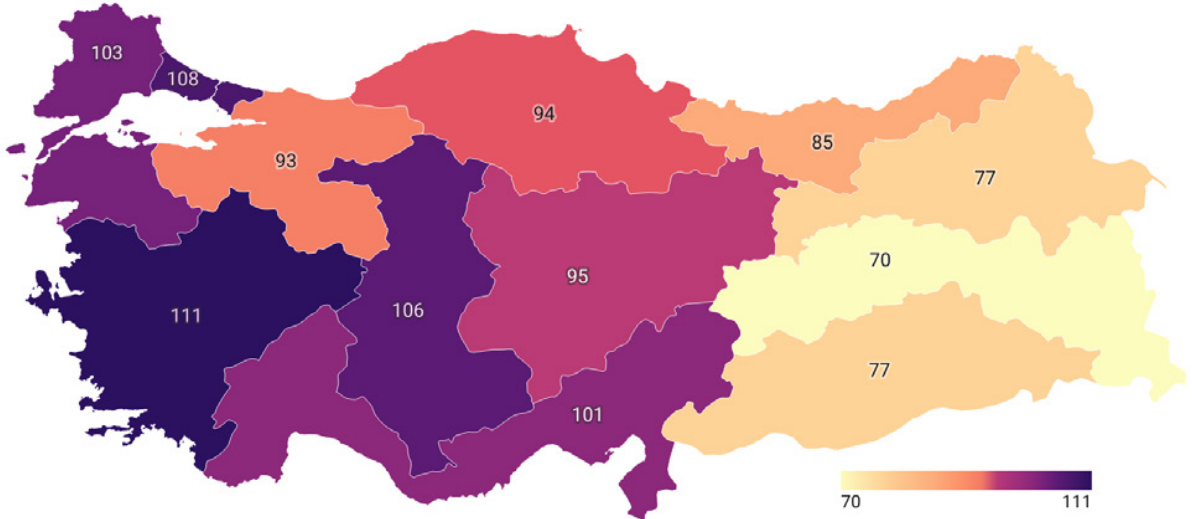
Diğer bir yargı mensubu olan avukatlar, sayısı cumhuriyet tarihinde bu denli kısa sürede iki katına çıkan nadir meslek gruplarından biri olarak dikkat çekmektedir. 2016’da 93 bin olan avukat sayısı, yalnızca sekiz yıl içinde iki katına çıkmış ve 200 bine yaklaşmıştır. Bu süreçte, yüz bin kişi başına düşen avukat sayısı 119’dan 232’ye yükselmiş ve 2021 itibarıyla Avrupa ortalamasını aşmıştır. Mevcut hukuk fakültesi öğrenci sayısı ve yıllık mezun oranları göz önüne alındığında, dört yıl içinde Türkiye’deki avukat sayısının 250 bini aşacağı tahmin edilmektedir. Ancak bu hızlı artış, avukatlık hizmetlerinin kalitesi ve erişilebilirliği konusunda tek başına yeterli bir gösterge değildir. Türkiye’de mevcut avukatların %37’si meslekte 0-5 yıl arasında deneyime sahiptir. Ayrıca, avukatların ülke genelinde dengeli bir dağılım göstermediği de dikkat çekmektedir. İstanbul ve Ankara’da yüz bin kişi başına düşen avukat sayısı 440’ın üzerinde iken bazı illerde bu rakam 60’ın altına düşmektedir.

Harita 20. İllere Göre Yüz Bin Kişi Başına Düşen Avukat Sayısı (2024)

Kaynak: Türkiye Barolar Birliği verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

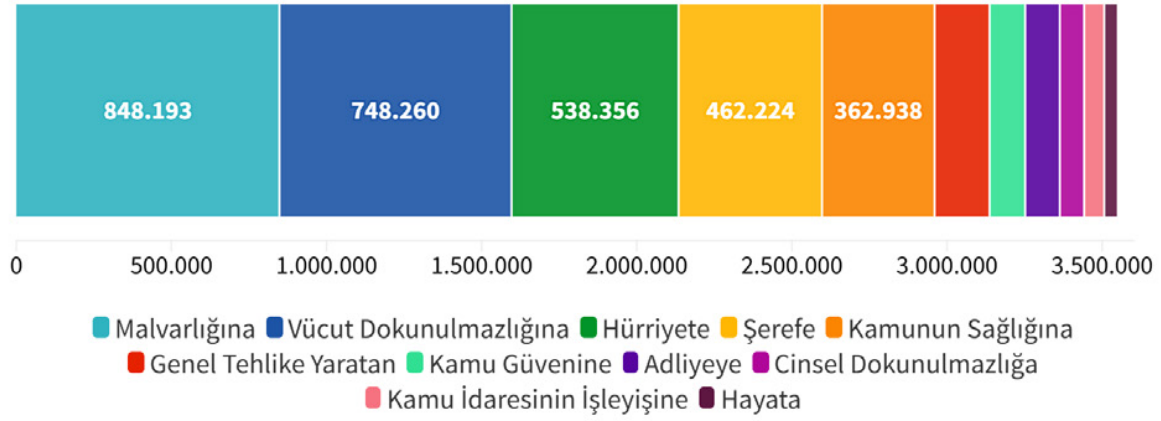
Nüfusa oranla mahkeme dosya yoğunluğu, Türkiye'nin batısında ve büyükşehirlerde daha yüksek seviyededir. Bu durum, büyükşehirlerde ekonomik ve ticari faaliyetlerin geniş kapsamlı olması, suç oranlarının görece yüksek seyretmesi ve adli vakaların daha sık yaşanmasıyla doğrudan ilişkilidir. Ancak, bölgelere göre mahkemeye başvuru oranlarındaki farklılıkların yalnızca bu faktörlerle açıklanamayabileceği; hukuki erişim imkânları, hukuk sistemine duyulan talep ve yargı kültürü gibi unsurların da bu farklılıklarda rol oynayabileceği düşünülmektedir. İstanbul, Batı Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerinde avukat hizmetlerine erişimin daha yaygın olması, bireylerin hak arama davranışlarını etkileyen faktörlerden biri olarak değerlendirilebilir. Bu bölgelerde hukuki mekanizmalara başvuru oranlarının görece yüksek olmasında, ekonomik ve demografik etkenlerin yanı sıra bireylerin hukuk sistemine yönelik algılarının ve toplumsal deneyimlerinin de etkili olabileceği söylenebilir.

Harita 21. İlk Derece Mahkemeleri (Hukuk ve Ceza) Bin Kişi Başına Düşen Dosya Sayısı (İBBS-1, 2023)

Kaynak: Adalet İstatistikleri verileriyle yazar tarafından hesaplanmıştır.

Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde dosya sayısının Türkiye geneline kıyasla nispeten daha düşük olmasının nedenlerinden biri, bazı durumlarda geleneksel arabuluculuk yöntemlerinin tercih edilmesi olabilir. Aşiretler veya köy içindeki anlaşmazlıkların, mahkemeye taşınmadan aile büyükleri, yerel otoriteler ya da dini liderler aracılığıyla çözüme kavuşturulması, bu durumun örneklerindendir (Kaya & Talas, 2016; Milliyet, 2024). Ayrıca, kadınlar, yoksullar ve diğer dezavantajlı gruplar için hukuki süreçlere dahil olmak, sosyokültürel engeller ve ekonomik zorluklar nedeniyle daha güç hale gelebilmektedir. Bu nedenle, mahkemeye yansıyan dosya sayısının düşük olması, o bölgede hukuki sorunların olmadığı anlamına gelmez; aksine, bireylerin hukuki yollara başvurusunu zorlaştıran çeşitli yapısal faktörlerin etkili olabileceğini düşündürmektedir.

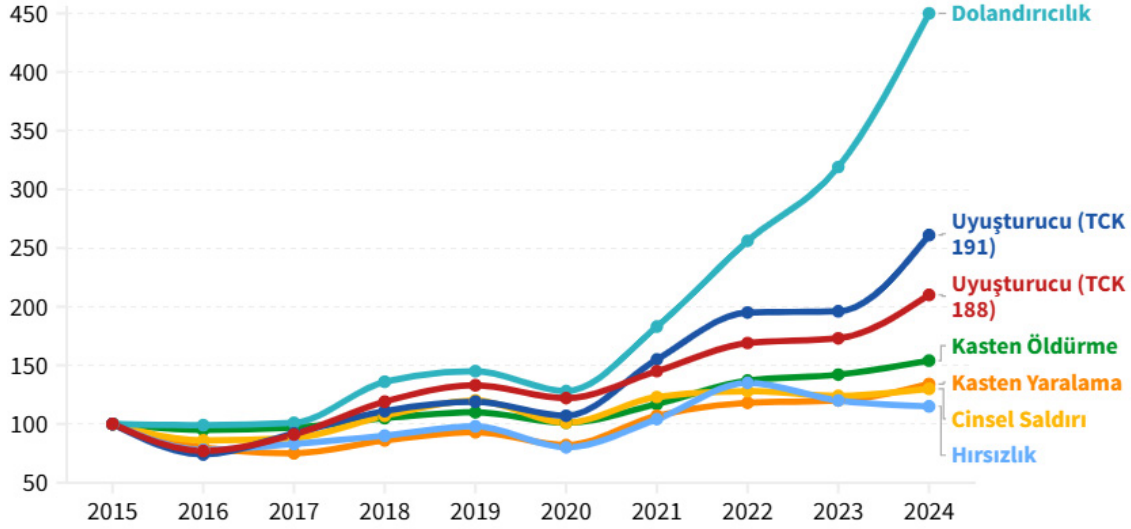

Grafik 79. Suç Türlerine Göre Ceza Mahkemelerinde Gelen Dosya Sayısı (İlk 10 Suç, 2024)

Kaynak: Adalet İstatistikleri

Ceza davaları ve hüküm giyilen suçlar, bir toplumun yalnızca hukuki işleyişini değil, aynı zamanda sosyoekonomik koşullarını, bireyler arası ilişkileri ve toplumsal dinamiklerini de yansıtan önemli göstergelerdir. 2024'te ceza mahkemelerinde görülen davaların büyük çoğunluğunu kişilere karşı işlenen suçlar oluştururken, bunlar içinde malvarlığına yönelik suçlar ön plana çıkmaktadır. Malvarlığına karşı işlenen suçlar arasında ise en yaygın olanın hırsızlık olduğu dikkat çekmektedir (Adalet Bakanlığı, 2025). Bu durum, toplumdaki güvenlik algısını, ekonomik sıkıntıların suç oranlarına etkisini ve bireyler arası mülkiyet ilişkilerindeki hassasiyetleri gözler önüne sermektedir.

2024'te ceza mahkemelerinde görülen davaların büyük çoğunluğunu kişilere karşı işlenen suçlar oluştururken, bunlar içinde malvarlığına yönelik suçlar ön plana çıkmaktadır.

Grafik 80. Ceza Mahkemelerinde Seçilen Suç Türüne Göre Yıl İçinde Açılan Dosya Endeksi, (2015=100, 2015-2024)

Kaynak: Adalet İstatistikleri

Not: Endeksteki değerler, ilgili suçun 2015 yılındaki toplam sayısının 100 kabul edilmesiyle hesaplanmaktadır. Her yıl için gösterilen değer, 2015'e kıyasla meydana gelen artış veya azalışı ifade etmektedir.

Not: TCK 191, kullanmak için uyuşturucu veya uyarıcı madde satın almak kabul etmek veya bulundurmak ya da uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak; TCK 188, uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticaretidir.

Ceza mahkemelerinde yıl içinde açılan dosya sayısının 2015-2024 arasındaki seyrine bakıldığında dolandırıcılık suçlarından açılan dava sayısının dört, uyuşturucuyla ilgili dosya sayısının ise iki katına yükseldiği görülmektedir. Özellikle dijital dolandırıcılık yöntemlerinin (telefon, banka, kripto para dolandırıcılığı vb.) yaygınlaşması, dolandırıcılık davalarındaki artışla doğrudan ilişkilendirilebilir. Ancak, dava sayılarındaki yükseliş, belirli bir suç türünün toplumda gerçekten arttığını mutlaka göstermeyebilir; bu iki durum arasında her zaman doğrudan bir ilişki kurmak mümkün değildir. Yargı politikalarındaki değişiklikler, suç farkındalığının artması ya da kolluk kuvvetlerinin ilgili suçlarla daha etkin mücadele etmesi sonucunda da dava sayılarında yükseliş yaşanabilir. Gerçek suç oranlarını doğru analiz edebilmek için yalnızca dava sayılarına değil, aynı zamanda beraat ve mahkûmiyet oranlarına, polis kayıtlarına ve şikâyet verilerine de bütüncül bir şekilde bakılması gerekmektedir.

2023'te ise ceza infaz kurumlarına giren hükümlü başına ortalama 2,3 suç kaydı bulunmaktadır.

Tablo 13. Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlüler Arasında En Çok İşlenen Suç Kayıtları

Suç Türü	31.12.2023'te Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Hükümlülere İlişkin Suç Türü Sayısı	1 Ocak-31 Aralık 2023 tarihleri arasında Ceza İnfaz Kurumlarına Giren Hükümlülere İlişkin Suç Türü Sayısı
Hırsızlık	272.346	114.606
Konut Dokunulmazlığının İhlali	97.592	28.953
Kasten Yaralama	69.415	84.491
Uyuşturucu Madde Kullanımı & Bulundurmak	64.814	68.243
Mala Zarar Verme	60.812	18.966
Dolandırıcılık	54.053	36.591

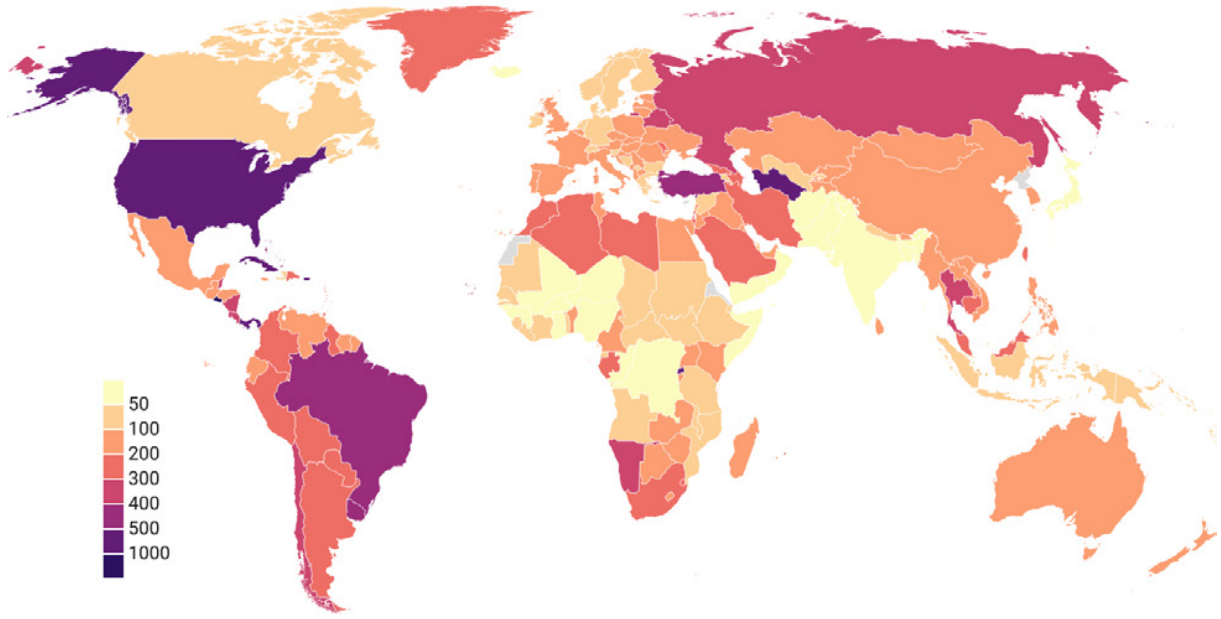
Kaynak: Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri

Not: Bir hükümlünün birden fazla suç kaydı bulunabiliyor.

Ceza İnfaz Kurumu İstatistiklerine göre, 31 Aralık 2023 itibarıyla ceza infaz kurumlarında bulunan 246.620 hükümlüye ait toplam 1.043.138 suç kaydı bulunmaktadır (Adalet Bakanlığı, 2024b). Dolayısıyla hükümlü başına ortalama 4,2 suç kaydı düşmektedir. 2023'te ise ceza infaz kurumlarına giren 294.991 hükümlüye ait toplam 678.429 suç kaydı (hükümlü başına ortalama 2,3 suç kaydı) bulunmaktadır. Cezaevindeki kişilerin veyahut yeni giren bireylerin önemli bir kısmının birden fazla suça karıştığı (suçtan infaz edildiği) görülmekte olup, bu durum çoklu suçluluğun yaygınlığına işaret etmektedir.

Ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin en fazla mahkûmiyet aldığı suç türü hırsızlıktır. Hırsızlık, ceza infaz kurumlarındaki mahkûmiyetlerin %26,1'ini oluştururken, bunu konut dokunulmazlığının ihlali, kasten yaralama, uyuşturucu kullanımı ve mala zarar verme suçları takip etmektedir (Adalet Bakanlığı, 2024b). 2023'te ceza infaz kurumuna girenlerde de benzer bir şekilde en fazla hüküm giyilen suç türleri arasında hırsızlık, kasten yaralama, uyuşturucu kullanımı, dolandırıcılık ve tehdit yer almaktadır.

Türkiye'de yüz bin kişi başına düşen ceza infaz kurumundaki hükümlü sayısı 450 olup, bu oranla dünyada en fazla hükümlü bulunduran ülkeler arasında 12. sırada yer almaktadır.

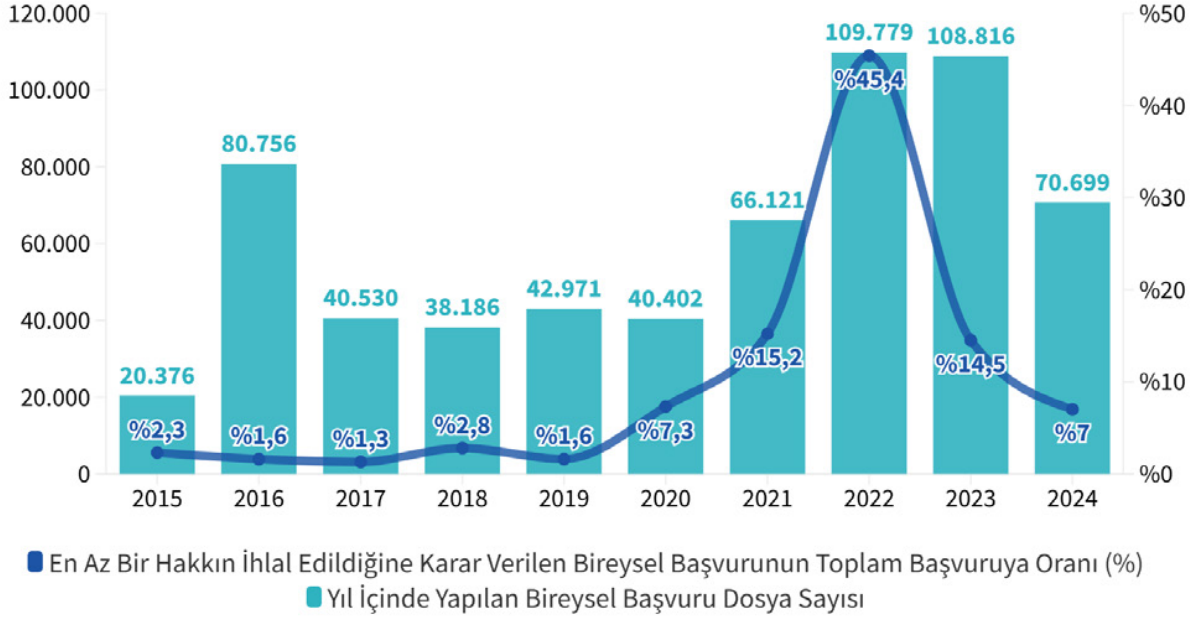

Harita 22. Dünyada Yüz Bin Kişi Başına Düşen Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlü Sayısı (2024)

Kaynak: World Prison Brief, 2025

Türkiye’de cezaevleri doluluk oranı %109,2’ye ulaşmış olup (Adalet Bakanlığı, 2024), kapasitesinin üzerinde mahkûm barındırmaktadır. Cezaevlerindeki aşırı doluluk göz önüne alındığında, katalog suçlardan biriyle yargılanmayan, ikameti risk oluşturmayan ve davada delil karartma ihtimali bulunmayan sanıkların tutuksuz yargılanması daha makul bir yaklaşım olacaktır. Ayrıca, 2025 itibarıyla Türkiye’de yüz bin kişi başına düşen ceza infaz kurumundaki hükümlü sayısı 450 olup, bu oranla dünyada en fazla hükümlü bulunduran ülkeler arasında 12. sırada yer almaktadır (WPB, 2025). Aynı zamanda Türkiye, OECD ülkeleri arasında ABD’den sonra oranın en yüksek olduğu ülke konumundadır.

Bu durumun, suç oranlarının yüksekliğinden ziyade adalet sisteminin cezalandırma odaklı işleyişinden kaynaklandığı; sorunun temelinde ise bazı suçlara yönelik cezaların oldukça ağır olması ve belirli suçlardan hüküm giyen kişilerin infaz sürelerinin uzunluğu olduğu yönünde görüşler de bulunmaktadır (Koca, 2024). Fakat bunun yanı sıra toplumda cezasızlık algısı tartışmaları süregelmektedir. Aynı zamanda suçta tekerrür verileri resmî olarak yayınlanmamakla birlikte, yapılan araştırmalar bu oranın %40’ın üzerinde olduğunu ortaya koymakta ve uzmanlar da benzer kanaatler sunmaktadır (Kızmaz, 2006; Alkan 2021; Kışan, 2018; Erdem, 2020). Bu nedenle, cezalandırmanın sertliğinden çok, suçluların topluma yeniden kazandırılmasını hedefleyen etkili ıslah ve rehabilitasyon programlarının geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

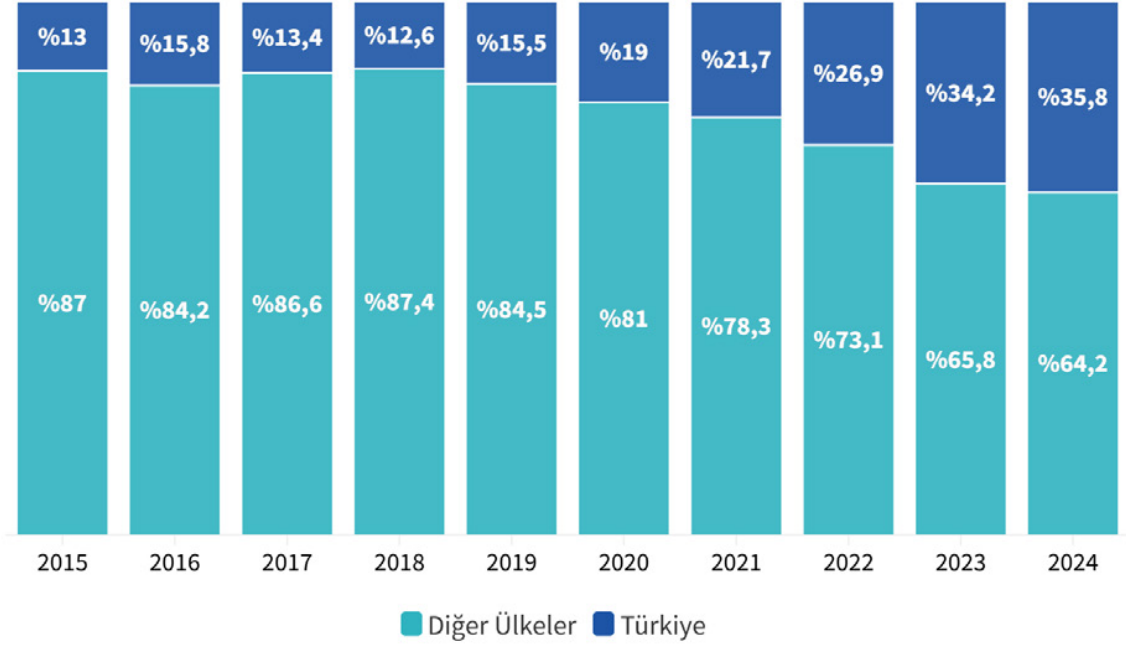

Grafik 81. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosya İstatistikleri (2015-2024)

Kaynak: Anayasa Mahkemesi

Türkiye’de hukuk ve yargı sistemi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü kavramlarından bağımsız olarak tartışılmaz. Yargı faaliyetlerinin temel işlevi, bireylerin temel hak ve özgürlüklerini korumaktır. Bu çerçevede hem ulusal hem de uluslararası düzeyde işletilen mekanizmalar, hak arama yollarının işlerliğini ve adalet sisteminin güvenilirliğini doğrudan etkilemektedir. Ulusal düzeyde, Anayasa Mahkemesi’ne bireysel başvuru hakkının 2010 yılında tanınması, bu işlevi yerine getirme bakımından önemli bir dönüm noktasıdır.

Bireysel başvuru, hakları kamu gücü tarafından ihlal edilen bireylerin Anayasa Mahkemesi’ne doğrudan başvurabilmesine imkan tanımakta ve yargı denetiminin demokratik hukuk devletiyle uyumlu şekilde genişlemesini sağlamaktadır. 2020 sonrasında, en az bir hakkın ihlal edildiğine karar verilen bireysel başvuruların toplam başvurulara oranında gözlenen artışın, 2022 yılında %45’lere ulaşması, yargı kararları ve işleyişine ilişkin hak temelli sorunların boyutunu sorgulamaktadır. Bununla birlikte, sistemin karşılaştığı temel sorunlardan biri, başvuruların büyük çoğunluğunun makul sürede yargılanma hakkı ihlaliyle ilgili olmasıdır. Bu ihlaller toplam kararların %71’ini oluştururken, onu sırasıyla adil yargılanma hakkı (%8,6), mülkiyet hakkı (%7,1) ve ifade özgürlüğü (%5,6) takip etmektedir (Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, 2025).

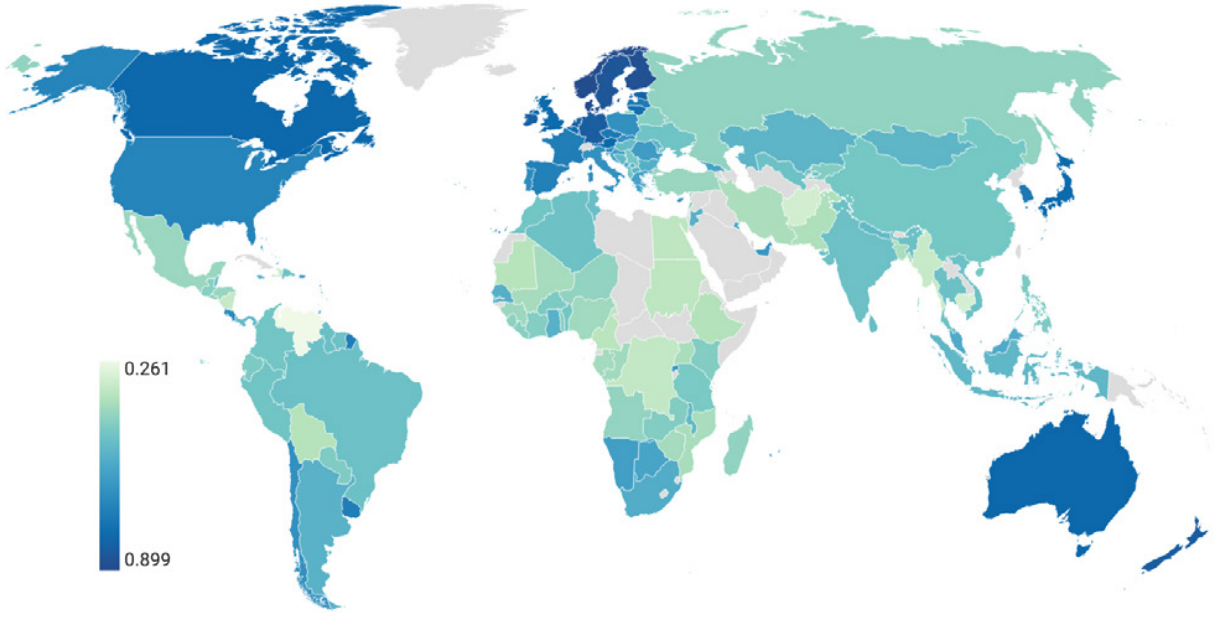

Grafik 82. AİHM Toplam Derdest Başvurularında Türkiye'nin Oranı (% , 2015-2024)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri

Uluslararası düzeyde ise Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin yargı yetkisine tabidir. AİHM üyeliği, bireylerin temel hak ve özgürlüklerine ilişkin korumayı ulusal sınırların ötesine taşıyan önemli bir güvencedir. AİHM istatistiklerine göre, mevcut derdest başvuruların üçte birinden fazlası yalnızca Türkiye'den gelmekte olup, Türkiye başvuru sayısı bakımından en yüksek sıradaki ülkedir. Ancak nüfusa oranla toplam başvuru sayısında 7. sırada, 2024 yılı başvurularında ise 24. sırada yer almaktadır. AİHM, 2024 yılında Türkiye hakkında toplam 6.190 başvuruyu sonuçlandırmış, bunlardan yalnızca 67'sinde ihlal kararı vermiştir (Adalet Bakanlığı, 2025c). Bu veriler, Türkiye'den AİHM'ye yapılan başvuruların sayıca yüksek olduğunu, ancak ihlâl kararlarının görece düşük kaldığını ortaya koymaktadır. Bu durum, bir yandan bireylerin iç hukuk yollarına duyduğu sınırlı güvene işaret ederken, öte yandan AİHM başvuru sonuçları dikkat çekici bir durumu gündeme getirmektedir.

AİHM, 2024 yılında Türkiye hakkında toplam 6.190 başvuruyu sonuçlandırmış, bunlardan yalnızca 67'sinde ihlal kararı vermiştir.

Harita 23. Hukukun Üstünlüğü Endeksi

Kaynak: World Justice Project, Rule of Law Index 2024

Hukukun üstünlüğü konusunda Türkiye'nin uluslararası konumu da dikkat çekicidir. World Justice Project tarafından hazırlanan 2024 Hukukun Üstünlüğü Endeksi'ne göre Türkiye, 142 ülke arasında 117. sırada yer almaktadır. Bu sıralama, Türkiye'nin hukukun üstünlüğü göstergeleri açısından görece düşük bir performans sergilediğini ortaya koymaktadır. Ancak endeksin Türkiye verileri, uzman değerlendirmelerine ek olarak yalnızca 2018 yılında İstanbul, Ankara ve İzmir'de yapılan anketlere dayandığı için hem güncellik hem de ulusal temsiliyet bakımından metodolojik sınırlılıklar içermektedir (WJP, 2024). Ayrıca endeks, büyük ölçüde algı ve deneyime dayalı anket verileriyle oluşturulmaktadır. Bu nedenle, Türkiye'ye ilişkin sıralama ve genel değerlendirmelerin ihtiyatla yorumlanması gerekmektedir.

Hukukun üstünlüğü, temel hakların korunması ve insan haklarına dayalı bir hukuk sistemi, yalnızca bireylerin güvenliği için değil, aynı zamanda toplumsal barış, demokratik meşruiyet ve adil bir düzen için de vazgeçilmezdir. Bu ilkeler, bir toplumun yalnızca yasal değil, aynı zamanda meşru, adil ve yaşanabilir olmasını sağlar. Bu değerlerin zedelenmesi durumunda ise yalnızca bireyler değil, tüm toplum güvensizlik, eşitsizlik ve istikrarsızlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Türkiye'de hem iç hukuk düzenlemeleri hem de uluslararası mekanizmalar yoluyla bu değerlerin korunmasına yönelik çeşitli araçlar bulunsa da bu araçların etkinliği, ancak yapısal sorunların giderilmesi ve hukuka duyulan güvenin tesis edilmesiyle artırılabilir.

**2024 Hukukun Üstünlüğü Endeksi'ne göre Türkiye,
142 ülke arasında 117. sırada yer almaktadır.**

GÖÇ

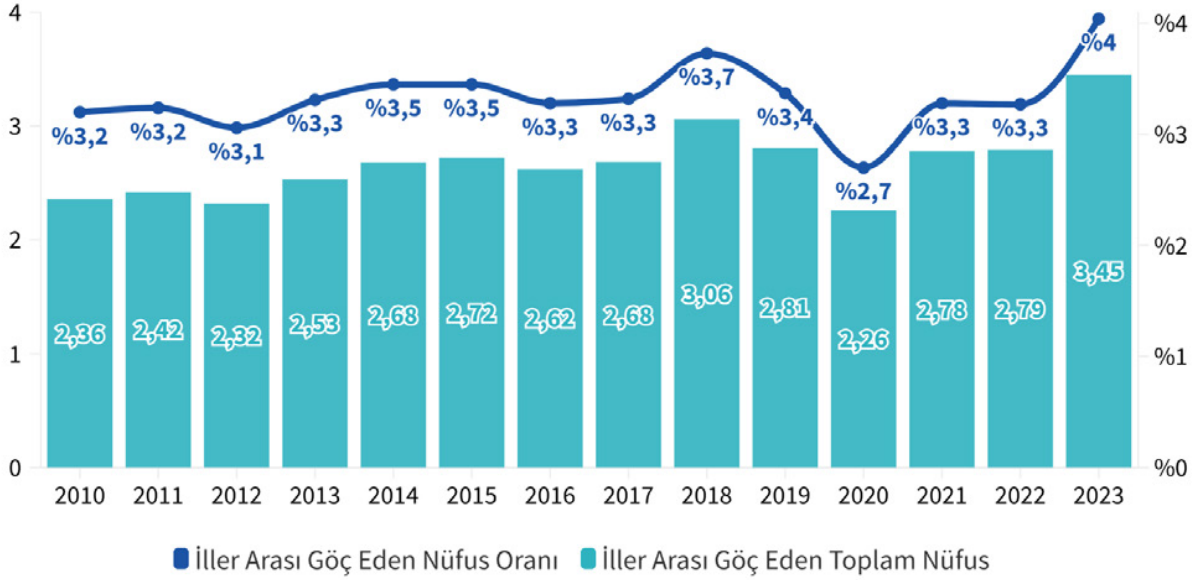
Temel Bulgular

- **Depremler, iç göç hareketlerini radikal biçimde dönüştürdü.** 2023'te deprem kaynaklı göç oranı %0,007'den %14,47'ye fırladı. Sadece Hatay, Malatya, Kahramanmaraş ve Adıyaman'da yaklaşık 650 bin kişi göç etti.
- **Doğudan batıya göç eğilimi sürüyor.** Son beş yılın net göç verilerine göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hâlâ göç verirken; Ankara, Ege, Akdeniz kıyı şehirleri ve Marmara Bölgesi göç alıyor.
- **İstanbul artık net göç veren bir şehir.** 2018'den bu yana göç dengesi negatife dönen İstanbul'un net göçü 2023'te eksi 168.623 oldu. Kentte artan yaşam maliyetleri bu eğilimi hızlandırıyor.
- **Türkiye'nin göç dengesi son on yılda ilk kez tersine döndü.** 2023'te, Türkiye'den yurtdışına giden kişi sayısı gelenlerden 400 bin fazla oldu.
- **Suriye'deki siyasal dönüşüm, geri dönüş ihtimalini güçlendirdi.** Aralık 2024'te Esed rejiminin devrilmesiyle birlikte Suriyeli nüfusun geleceğine ilişkin yeni bir dönem başladı.

Öneriler

- Mega şehirlerden orta ölçekli merkezlere yönelen göç eğilimi desteklenmeli. İstanbul gibi büyükşehirlerdeki aşırı yoğunluk ve yaşanabilirlik sorunlarına karşı, Anadolu'nun ikinci kademe şehirlerinde istihdam, konut ve ulaşım teşvikleriyle cazibe merkezleri oluşturulmalı.
- Göç veren Doğu illerinde genç nüfusu tutacak kalkınma programları uygulanmalı. Bölgesel eşitsizlikleri azaltmak için eğitim, istihdam ve sosyal yaşam alanlarına yatırım yapılmalı; tersine göçü teşvik edecek girişimcilik destekleri artırılmalıdır.
- Suriyeli nüfusun geri dönüş süreci uluslararası işbirliğiyle, güvenli ve onurlu biçimde yürütülmeli.

Türkiye hem coğrafi konumu hem de sosyopolitik yapısı nedeniyle uzun yıllardır iç ve dış göç hareketlerinin merkezinde yer almaktadır. İç göç, kentsel büyüme, istihdam ve yaşam kalitesi gibi nedenlerle ülke içinde nüfusun yer değiştirmesine yol açarken; dış göç, özellikle son on yılda, kriz bölgelerinden gelen sığınmacı ve göçmen akınıyla yeni bir boyut kazanmıştır. Türkiye'deki göç eğilimleri; demografik etkiler, göç nedenleri, bölgesel yoğunlaşmalar ve son yıllarda yaşanan dönüşümler çerçevesinde çok boyutlu olarak şekillenmektedir.

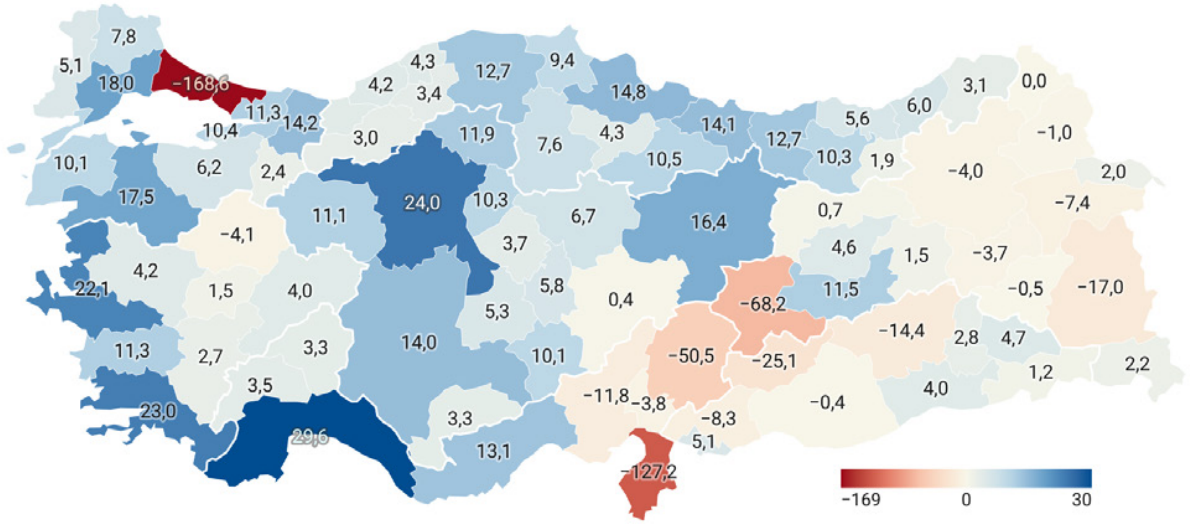

Grafik 83. İller Arası Göç Eden Toplam Nüfus ve Göç Oranı (2010-2023)

Kaynak: TÜİK, İç Göç İstatistikleri, 2024o

Son on yılda Türkiye'de iller arası göç eden nüfus dalgalı bir seyir izlese de her yıl ortalama yaklaşık 2,7 milyon kişi iç göç hareketine dahil olmuştur. Bu genel eğilim, özellikle 2020 ve 2023 yıllarında belirgin şekilde sapma göstermiştir. 2020 yılında COVID-19 pandemisinin etkisiyle toplumsal hareketlilik ciddi ölçüde azalmış; bu durum, iç göç eden nüfusun düşmesine yol açmıştır. Buna karşılık, 2023 yılında yaşanan 6 Şubat depremleri, çok sayıda ilin doğrudan etkilendiği büyük çaplı bir afet sonrası, zorunlu nüfus hareketliliğine neden olmuş ve iç göç eden nüfusun 3,45 milyona ulaşmasına neden olmuştur.

İstanbul, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş ve Adıyaman, 2023 yılında net göçü en düşük olan iller arasında yer almaktadır.

Harita 24. Net Göç (Bin Kişi, 2023)

Kaynak: TÜİK, İç Göç İstatistikleri, 2024a

İllerin aldığı ve verdiği göç verilerinden hesaplanan net göç değerlerine göre, İstanbul, Hatay, Malatya, Kahramanmaraş ve Adıyaman, 2023 yılında net göçü en düşük olan iller arasında yer almaktadır. İstanbul, 2020 yılından bu yana net göç değeri negatif olan bir şehir konumuna gelmiş ve artık göç alan değil, göç veren bir metropol haline dönüşmüştür. Bu durum, kentteki yaşam koşullarının eskiye kıyasla daha az cazip hale gelmesiyle ilişkilidir. Diğer dört ildeki negatif net göç durumu ise doğrudan 6 Şubat 2023 depremleriyle bağlantılıdır. Depremlerden en çok etkilenen Hatay, Malatya, Kahramanmaraş ve Adıyaman 2023 yılında net göç hızının en düşük olduğu illerdir. Nitekim 2023 yılında deprem bölgesindeki 9 ilden toplam 651.151 kişi göç etmiştir. Bu bölgeye ait toplam net göç ise yaklaşık -290 bin kişi olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2024a).

Bu veriler, göç hareketliliğinin yaklaşık yarısının deprem bölgesi içindeki iller arasında gerçekleştiğine işaret etmektedir. Öte yandan, Antalya, Ankara, Muğla ve İzmir, 2023 yılında net göçü 20 binin üzerinde olan iller olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Sivas, Konya, Mersin ve Elâzığ gibi illerdeki net göç artışının, bu şehirlerin deprem bölgesine komşu olmaları nedeniyle yaşanan göç dalgalarından kaynaklandığı tahmin edilmektedir.

Tablo 14. Deprem Bölgesi Net Göç Hızı (Binde, 2019-2023)

İller	2019	2020	2021	2022	2023
Adana	-3,8	0,6	-5,3	-3,1	-5,2
Adıyaman	-11,4	-1,2	-11,4	-7,2	-40,6
Gaziantep	-0,6	0,4	-3,4	-2,6	-3,8
Hatay	-4,2	3,6	-7,8	-4,8	-79,1
Kahramanmaraş	-7,8	1,2	-7,2	-4,4	-44,3
Kilis	-16,2	-9,7	1,5	2,6	33,7
Malatya	-4,2	1,1	-4,0	-1,8	-87,8
Osmaniye	-6,2	5,1	-6,8	-2,3	-6,9
Şanlıurfa	-9,1	-4,5	-12,3	-10,4	-0,2

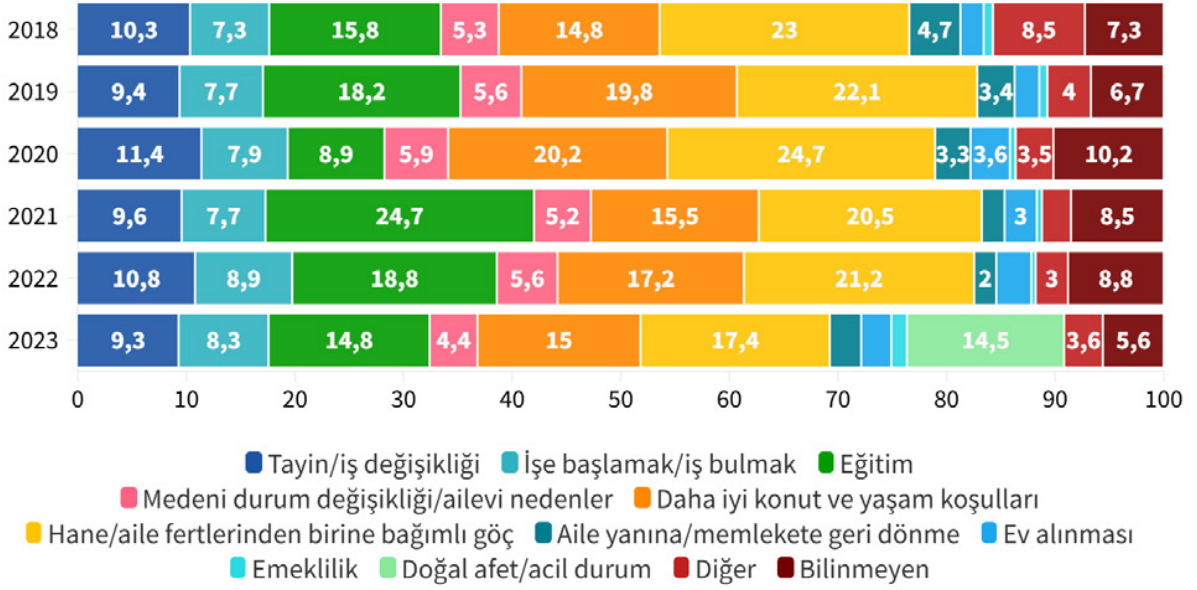
Kaynak: TÜİK, İç Göç İstatistikleri, 2024a

Deprem bölgesinde yer alan illerin son beş yıllık net göç hızı incelendiğinde, bu illerde kalıcı bir göç verme eğiliminin olmadığı görülmektedir. Bu durum, 2023 yılında meydana gelen depremlerin yol açtığı zorunlu göçün boyutunu daha iyi anlamayı mümkün kılmaktadır. Deprem öncesi dönemde bölge illerinin net göç hızları, sıfıra yakın pozitif ya da negatif değerlerde seyretmiş; bu da görece düşük bir nüfus hareketliliğine işaret etmektedir. Ancak 2023'te yaşanan büyük felaket, bu dengeyi köklü bir biçimde değiştirmiştir. Sayısal olarak en fazla göç Hatay ilinde gerçekleşmiştir. Nüfusa oranla bakıldığında ise Malatya'nın yaklaşık %9'u, Hatay'ın %8'i, Kahramanmaraş ve Adıyaman'ın ise %4'ü 2023 yılı içerisinde göç etmek zorunda kalmıştır. Bu dört ilde 2023 yılında göç eden insanların yaklaşık %90'ı doğal afet sebebiyle göç ettiğini belirtmiştir (TÜİK, 2024a). Depremden etkilenen diğer illerde ise bu oran %30 civarındadır. Kilis ise, en az hasarın ve yıkımın yaşandığı il olarak (TRT Haber, 2023) bölgedeki diğer illerden ayrılmakta; bu nedenle 2023 yılında net göç alan nadir şehirlerden biri olmuştur. Bu veriler, 6 Şubat depremlerinin yalnızca fiziksel yıkıma değil, aynı zamanda bölgesel demografik yapının ciddi şekilde değişimine de yol açtığını ortaya koymaktadır.

Harita 25. Son 5 Yıldaki Toplam Net Göç (Bin Kişi, 2019-2023)

2023 yılında deprem kaynaklı olağanüstü göç hareketliliği dışında, Türkiye’de genel iç göç eğilimleri son beş yıldaki net göç verileri üzerinden gözlemlenebilmektedir. Türkiye’de hala doğudan batıya doğru bir göç eğilimi devam etmektedir. Ankara, İzmir ve Antalya başta olmak üzere, Ege ve Akdeniz kıyı şehirleri ile İstanbul dışındaki Marmara Bölgesi illeri göç alma eğilimindedir. Buna karşılık, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden batı illerine yönelik göç hareketliliği sürmektedir. Deprem bölgesi dışında, Van, Ağrı, Diyarbakır, Siirt ve Erzurum, son beş yıl içerisinde net göçü en fazla negatif olan iller arasında yer almaktadır.

daha fazla gündeme gelecektir. İstanbul göç vermeye başlamışken, Ankara, İzmir ve Antalya ise göç alan ve nüfusun kademeli olarak arttığı ve şehrin çepere doğru genişlediği büyükşehirler olarak öne çıkıyor.

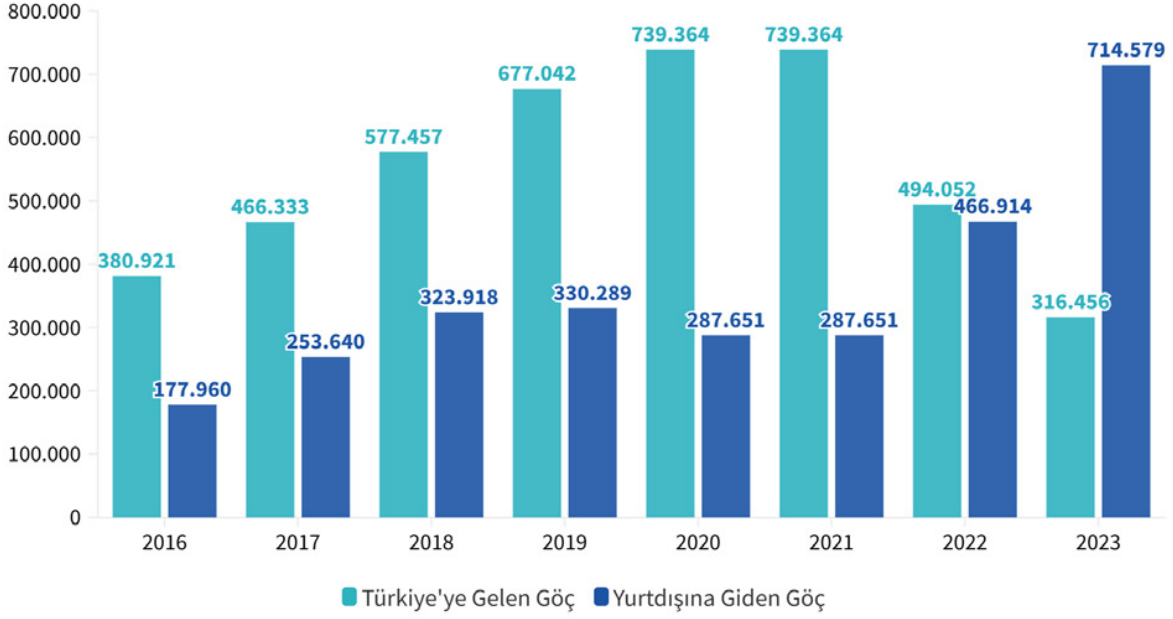

Grafik 84. İç Göç, Göç Etme Nedenleri (2018-2023)

Kaynak: TÜİK, İç Göç İstatistikleri, 2024o

2023 yılında, deprem nedeniyle gerçekleşen göç oranında dikkat çekici bir sıçrama yaşanmıştır. 2022’de yalnızca %0,007 olan bu oran, 2023’te %14,47’ye yükselmiştir. Bu dramatik artış, 6 Şubat 2023’te meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerin demografik düzeyde ne denli büyük bir etki yarattığını açıkça göstermektedir. Mersin, Antalya, Kayseri, Ankara ve Konya, 2023 yılında aldığı göçün %20’sinden fazlasını doğal afet kaynaklı göçlerden almıştır. Bu durum, depremzedelerin en çok bu beş büyükşehire yöneldiği şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca, daha önce belirtildiği gibi, 11 ili kapsayan deprem bölgesinde iller arası iç göç hareketliliği de oldukça yoğundur. Yani göç yalnızca bölge dışına değil, bölge içinde de yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir.

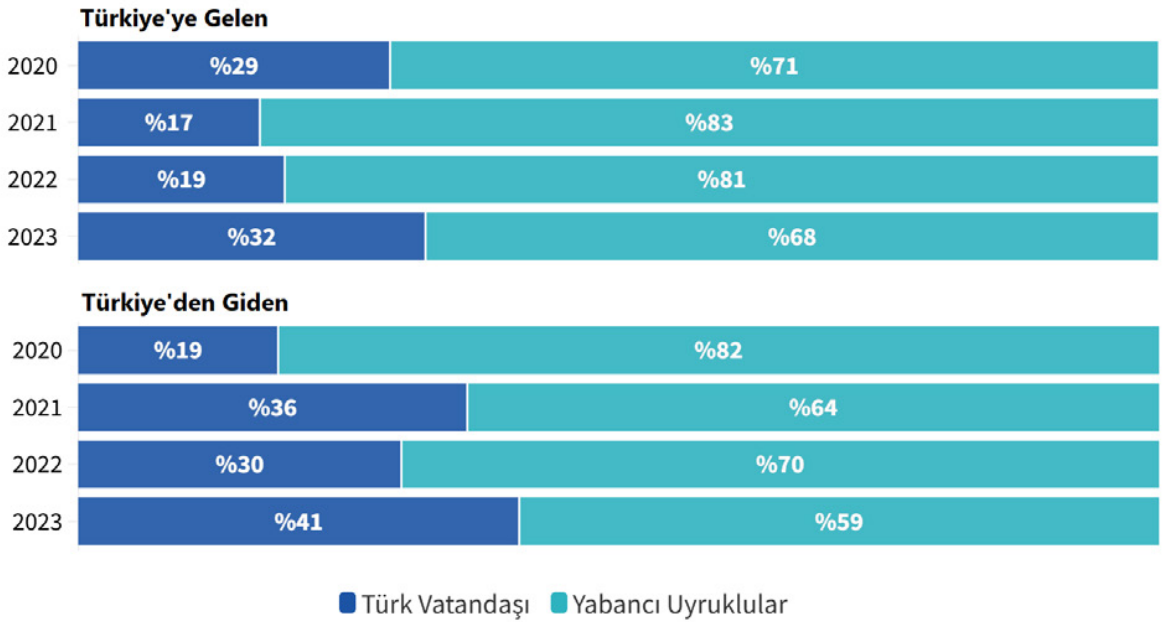
Bunun dışında, aile fertlerinden birine bağımlı göç ya da ailevi nedenlerle gerçekleşen göç oranlarının azaldığı gözlemlenmektedir. Bu azalma, Türkiye’de bireylerin artık aile bağlarından bağımsız, daha bireysel kararlarla göç etme eğiliminde olup olmadığını sorgulamayı gerektirmektedir. Öte yandan, emeklilik nedeniyle gerçekleşen göç oranı, son beş yıl boyunca ortalama %0,6 seviyesindeyken, 2023’te %1,4’e yükselmiştir. Yaklaşık 50 bin emekli bu kapsamda göç etmiş; bu kitlenin %38’i İstanbul’dan, %10’u ise Ankara’dan ayrılmıştır. Büyükşehirlerde artan yaşam maliyetleri ve konut krizi, bu oranı artıran başlıca sebeplerdir.

Grafik 85. Türkiye'ye Gelen ve Türkiye'den Giden Göç (2016-2023)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2024p

Türkiye'nin uluslararası göç profili, 2016-2021 döneminde göç alan bir ülke görünümündeyken, 2022 itibarıyla yön değiştirmiş ve 2023'te net göç veren ülke konumuna gelmiştir. 2022'ye kadar Türkiye'ye gelen göç, yurtdışına giden göçten düzenli olarak daha yüksekti. Özellikle 2020 yılında Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 739 bin ile zirveye ulaşmış, bu artışın büyük bir bölümünü yabancı uyruklular oluşturmuştur. Bu durum Türkiye'nin hem çevre ülkelerdeki krizlerden kaçanlar hem de yabancı öğrenciler, yatırımcılar ve nitelikli çalışanlar için bir çekim merkezi haline geldiğini göstermiştir.

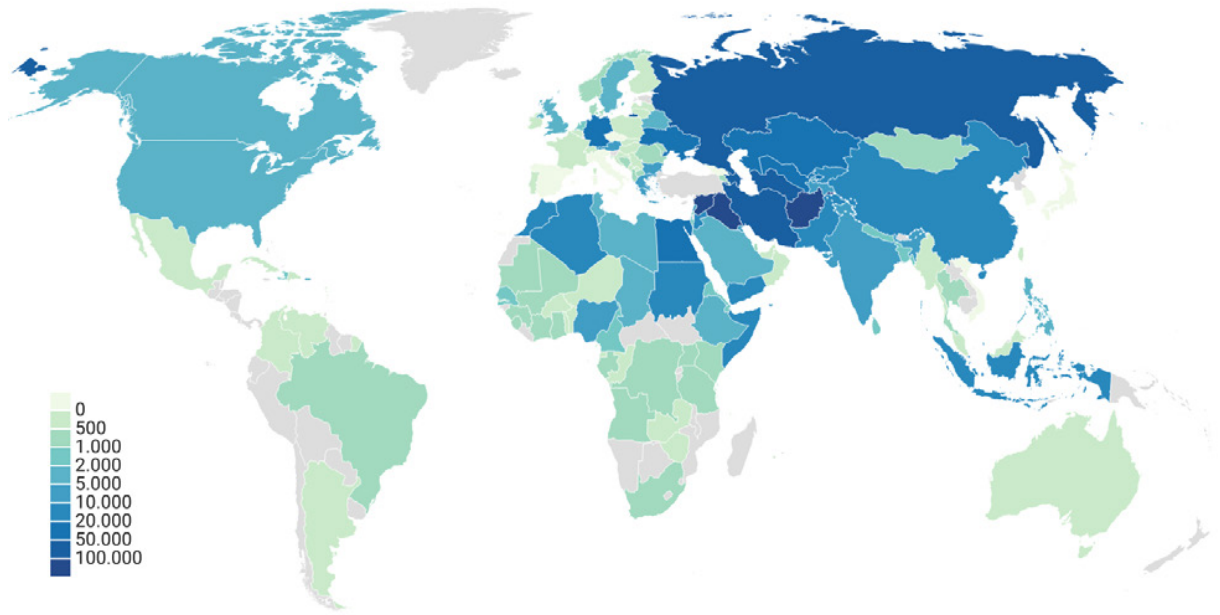

Grafik 86. Uyuğu Göre Gelen ve Türkiye'den Giden Göç (% , 2020-2023)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2024p

Ancak bu eğilim 2022 itibarıyla kırılmaya başlamış, 2023 yılında ise belirgin biçimde tersine dönmüştür. 2023'te Türkiye'den yurtdışına göç edenlerin sayısı, gelenlerden yaklaşık 400 bin kişi daha fazladır. Bu dönüşümde ekonomik kriz, yaşam maliyetlerinin artması, belirsizlikler ve gençler arasında artan yurtdışı arayışları etkili olmuştur. Aynı yıl, 291 bin Türk vatandaşı yurtdışına göç etmiş, bu sayı son yılların en yüksek seviyesidir. Göç eden Türk vatandaşlarının yaş ve eğitim durumu somut bir şekilde belirlenememekle birlikte genç ve eğitilmiş göçü (beyin göçü) eğiliminin hız kazandığı öngörülmektedir.

Yabancı uyruklular açısından da benzer bir dönüşüm söz konusudur. 2016-2021 döneminde Türkiye'ye gelenlerin çoğunluğunu yabancılar oluştururken, 2023'te giden yabancı sayısı (423 bin), gelen yabancı sayısını (214 bin) aşmıştır (TÜİK, 2024p). Bu tablo, Türkiye'nin yalnızca yurttaşları için değil, yabancı uyruklular için de cazibesinin azaldığını göstermektedir. Ekonomik zorluklar, barınma krizleri ve göç politikalarındaki sıkışma, bu değişimin temel nedenleri arasında yer almaktadır. Uluslararası göç dinamiklerindeki bu yön değişimi, Türkiye'nin demografik yapısı, işgücü arzı, sosyal politikaları ve dış ilişkileri üzerinde uzun vadeli etkiler yaratma potansiyeline sahiptir. Cinsiyet dağılımı bakımından hem gelen hem giden göçmenler içinde erkeklerin oranı kadınlardan bir miktar fazladır, ancak fark belirgin değildir. Son on yıldaki toplam gelen göçün %47'sini kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2024p). Bu durum, kadın göçünün özellikle yabancı uyruklular arasında yaygınlaştığını göstermektedir.

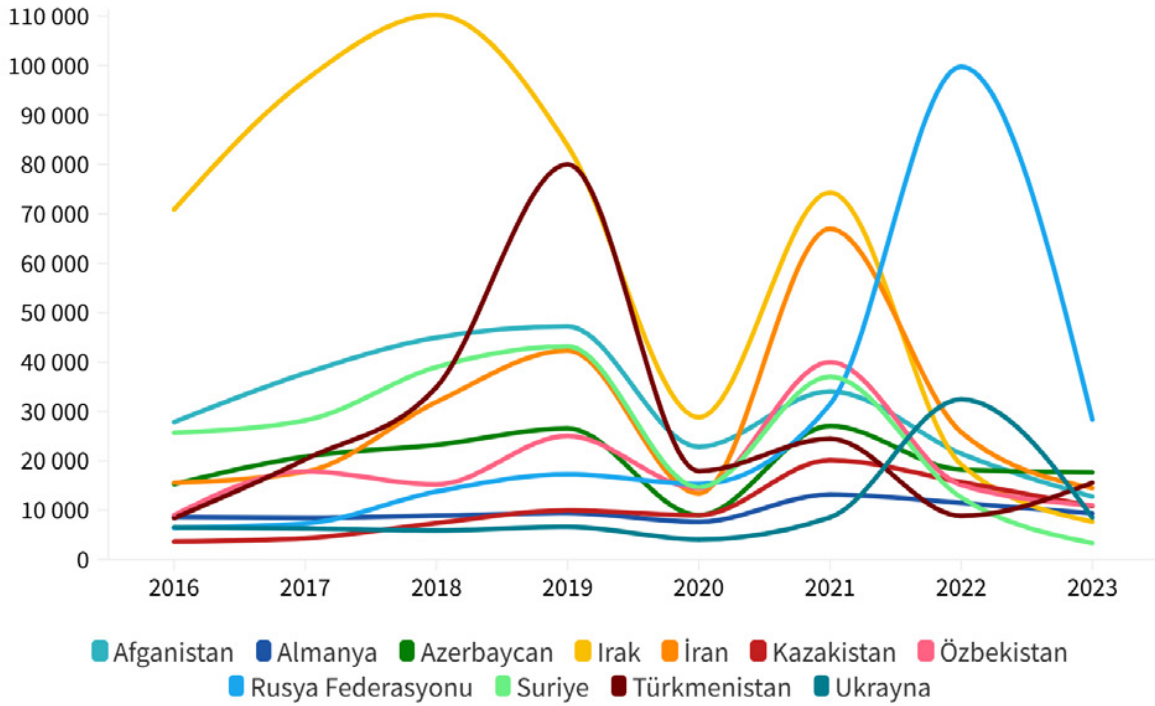
Harita 26. Vatandaşlık Ülkesine Göre Net Yabancı Göçü (2016-2023)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2024p

2016-2023 yılları arasında toplamda yaklaşık 4,3 milyon kişi Türkiye'ye göç etmiş, buna karşılık yaklaşık 3 milyon kişi ülkeyi terk etmiştir (TÜİK, 2024p). Bu doğrultuda net göç 1 milyonu aşmıştır. En yüksek net göç veren ülkelerin başında Suriye (131 bin), Afganistan (128 bin), Irak (120 bin) ve Rusya (99 bin) gelmektedir. Bu ülkelerden gelen göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye'de kalmaya devam etmemiş olsa da net göç verisinde görüldüğü gibi önemli bir kısmı da Türkiye'de kalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin çatışma ve kriz bölgelerinden gelenler açısından uzun süreli veya

kalıcı bir sığınma alanı olarak tercih edildiğini göstermektedir. Bu ülkelere ek olarak Türkmenistan, İran, Azerbaycan, Özbekistan, Kazakistan, Almanya ve Ukrayna'dan gelenlerin de büyük oranda Türkiye'de kalmaya devam ettiği, net göçün bu ülkeler için de 40 binin üzerinde seyrettiği görülmektedir. Orta Asya Türki cumhuriyetler ve komşu ülkeler için kültürel ve tarihi bağlar bu eğilimi destekleyen başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Ukrayna ise kriz bölgesi olarak değerlendirilebilirken Almanya diğer tüm göç veren ülkelerden ayrılmaktadır.

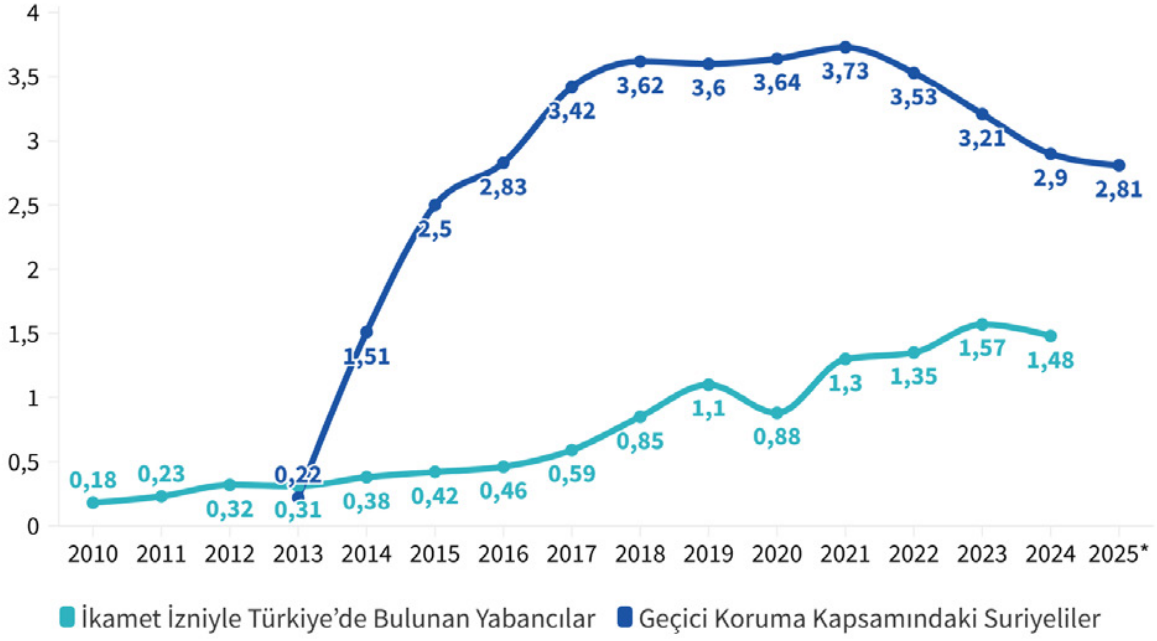
Diğer yandan, bazı ülkelere gelen yabancı nüfus açısından göç hareketlerinin geçici nitelik taşıdığı gözlemlenmektedir. Özellikle İtalya, İspanya, Birleşik Krallık, Güney Kore, Japonya ve ABD'den gelenlerin Türkiye'de uzun süre kalmayıp tekrar ayrıldıkları; dolayısıyla bu ülkelerle olan net göç dengesinin negatif veya sıfıra yakın olduğu görülmektedir. Bu durum, gelişmiş ülkelere Türkiye'ye yönelen yabancı uyruklu göçün kısa süreli, geçici ve döngüsel bir nitelik kazandığına işaret etmektedir. Ek olarak kriz bölgesi olarak nitelendirilebilen Gürcistan ve Libya'dan gelenlerin de kalıcı olmadığı ve bu yıllar aralığında gelen nüfus kadar giden olduğu gözlemlenmektedir.

Grafik 87. Vatandaşlık Ülkesine Göre Türkiye'ye Gelen Göç En Yüksek 10 Ülke (2016-2023)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2024p

2018-2019'de Afganistan, Irak ve Türkmenistan'dan gelen yabancı sayısı oldukça yüksekken 2020 sonrası bu ülkelere gelen göçte keskin düşüşler yaşanmıştır. Pandemi etkisiyle birlikte azalan hareketliliğe ek olarak, göç politikalarında uygulanan sıkılaştırma bu düşüşü hızlandıran etkenler olmuştur. Öte yandan, 2021 sonrası Ukrayna-Rusya Savaşı nedeniyle bu iki ülkeden göçte ani bir artış yaşanmıştır. Türkiye'ye gelen göçler büyük çoğunlukla bölgesel krizlere, jeopolitik istikrarsızlıklara ve tarihsel bağlara dayanmaktadır.

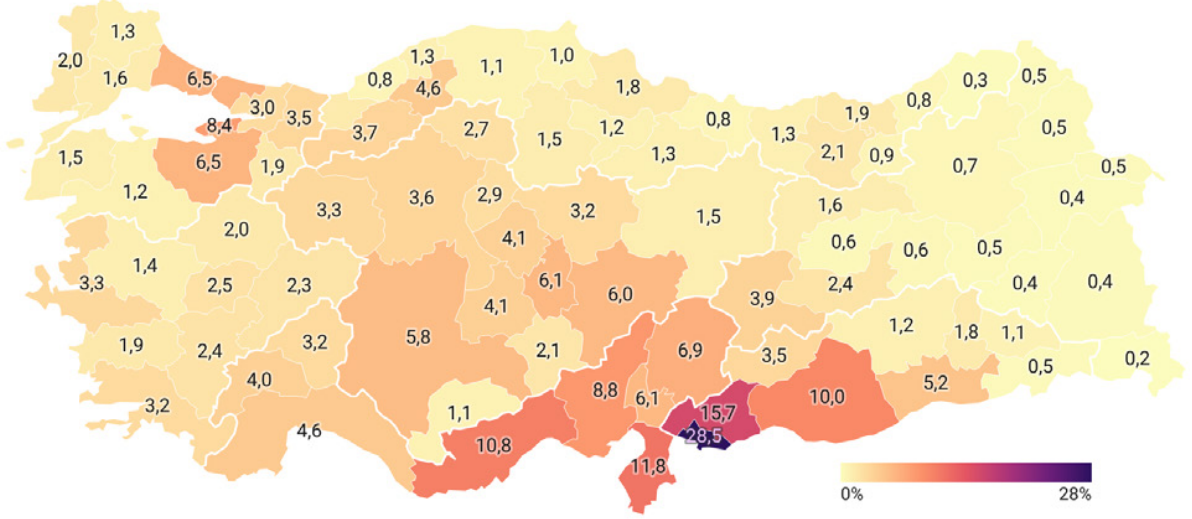
Grafik 88. Türkiye’de Bulunan Yabancıların ve GK Kapsamındaki Suriyelilerin Sayısı (Milyon, 2010-2025)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2024p; İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı

Not: 2025 verisi 13.03.2025 tarihini göstermektedir.

2024 yılı itibarıyla Türkiye’de ikamet veya çalışma iznine sahip yabancı nüfus 1.480.547 kişi, geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı ise 2.901.487 kişi olarak açıklanmıştır. Bu verilere göre, Türkiye’de toplam yaklaşık 4,3 milyon yabancı uyruklu kişi yaşamaktadır ve bu sayı, ülke nüfusunun yaklaşık %5’ine karşılık gelmektedir. 2010 yılında yalnızca 180 bin olan ikamet izniyle Türkiye’de bulunan yabancı sayısı, 2023 yılına gelindiğinde 1,57 milyona ulaşarak yaklaşık 9 kat artmıştır. Öte yandan, geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfus 2021 yılından itibaren azalma eğilimine girmiştir. 2024 yılı sonunda Suriye’de Esed rejiminin devrilmesiyle birlikte göç denkleminde yeni bir döneme girilmiş; özellikle Suriyeli nüfusun geleceğine ilişkin belirsizlik, yerini geri dönüş senaryolarına ve politik tartışmalara bırakmıştır. İçişleri Bakanı, devrimin ardından –8 Aralık 2024 tarihinden itibaren– geçen yaklaşık dört aylık sürede, 175.512 geçici koruma altındaki Suriyelinin ülkesine döndüğünü açıklamıştır (İçişleri Bakanlığı, 2025).

Türkiye’ye gelen göç incelendiğinde; net göç büyük çoğunlukla bölgesel krizlere, jeopolitik istikrarsızlıklara ve tarihsel bağlara dayanmaktadır.

Harita 27. Yabancı Nüfusun İlde Yaşayanlara Oranı (% , 2024)

Kaynak: TÜİK, Uluslararası Göç İstatistikleri, 2024p

Not: İkamet veya çalışma iznine sahip veya uluslararası koruma kimlik belgesi gibi ikamet izni yerine geçen kimlik belgesi olanlar ve geçici koruma altında yaşayan Suriyeliler dahil edilmiştir.

Yabancı uyruklu nüfusun Türkiye içindeki mekânsal dağılımı incelendiğinde, ikamet izniyle bulunan yabancıların yaklaşık üçte birinin İstanbul'da yaşadığı görülmektedir. Suriyeliler de dahil edildiğinde, İstanbul'da yaşayan yabancıların toplamı, şehrin nüfusunun yaklaşık %6,5'ine tekabül etmektedir. Nüfusa oranla en yüksek yabancı yoğunluğu il ise %28 ile Kilis'tir. Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa, Mersin ve Adana'da da yabancı nüfus oranı %10 civarındadır. Bu bölgedeki yabancı nüfusun çoğunluğunu geçici koruma altındaki Suriyeliler oluşturmaktadır. Türkiye'deki toplam 2,8 milyon Suriyelinin üçte birinden fazlası bu şehirlerde yaşamaktadır.

Bu yoğunlaşma, Suriyeli mültecilerin Türkiye'nin bazı bölgelerinde demografik yapıyı kalıcı biçimde etkilediğini göstermektedir. Ancak, Aralık 2024'te Suriye'de Beşar Esed rejiminin devrilmesi, Türkiye'deki Suriyeli mülteciler açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu gelişme, hem ülkesine dönmek isteyen Suriyeliler için yeni bir fırsat yaratmış, hem de Suriye'de güvenlik ve istikrara dair beklentileri artırmıştır. Önümüzdeki dönemde, özellikle Suriyeli nüfusunun yoğun olarak bulunduğu şehirlerde, bu gelişmenin toplumsal yapı, hizmet talebi ve yerel ekonomi üzerinde kayda değer etkiler yaratması öngörülmektedir. Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin göç yönetimi politikalarını yeniden tanımlamasını ve hem kısa vadeli krizler hem de uzun vadeli entegrasyon süreçleri bağlamında çok boyutlu stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmaktadır.

Kilis, %28 ile yabancı nüfus oranının en yüksek olduğu ildir.

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç ve Değerlendirme

2024 yılı itibarıyla Türkiye'nin toplumsal yapısında çok katmanlı ve hızlanan bir dönüşüm süreci gözlemlenmektedir. Bu dönüşüm, yalnızca nüfus göstergelerindeki değişimle sınırlı kalmamakta; hane yapısından aile formlarına, eğitim düzeyinden istihdam ilişkilerine, ekonomik dengelerden hukuk sistemine kadar geniş bir alanda etkisini hissettirmektedir. Raporda yer verilen veriler, Türkiye'nin karşı karşıya olduğu yapısal kırılganlıkları görünür kılarken; aynı zamanda bu alanlarda geliştirilecek sosyal, ekonomik ve kurumsal politikalar için sağlam bir zemin sunmaktadır.

Türkiye'nin demografik yapısı hızla değişmektedir. Doğurganlık oranları uzun süredir düşüş eğilimindedir ve 2023 itibarıyla nüfusun kendini yenileme eşiği olan 2,10'un oldukça altına, 1,51 seviyesine gerilemiştir. İlk doğum yaşı yükselmekte, çocuk sahibi olma yaşı ötelenmekte ve evlilik oranları azalmaktadır. Aynı zamanda, ortanca yaşın artması ve yaşlı bağımlılık oranının yükselmesi, Türkiye'yi hızla yaşlanan bir topluma dönüştürmektedir. Bu gelişmeler hem işgücü arzı hem de sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından ciddi zorluklara işaret etmektedir. Nüfus yapısındaki bu kırılganlık, uzun vadeli doğum, bakım ve aile politikalarının önemini artırmaktadır. Öte yandan, 2023 depremleri başta olmak üzere çeşitli ekonomik ve çevresel etkenler iç göçü yeniden hızlandırmış, bazı kentlerde nüfus dengelerinde ani değişimlere yol açmıştır. Ayrıca Türkiye, tarihinde ilk kez net göç veren bir ülke hâline gelirken hem Türk vatandaşları hem de yabancı nüfusun hareketliliği, göç politikalarının da demografik perspektifle yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Hanehalkı yapısındaki dönüşüm, klasik geniş aile modelinin çözülerek yerini daha küçük, daha çeşitli ve daha kırılgan yapılara bıraktığını göstermektedir. Tek kişilik hanelerin, aile bağı olmayan bireylerden oluşan ev içi birlikteliklerin ve tek ebeveynli çekirdek ailelerin artışı, toplumsal dayanışma biçimlerini zayıflatmakta ve sosyal politika yapımında yeni ihtiyaç alanları doğurmaktadır. Evlilik yaşı yükselirken boşanma oranlarının artması, çocuksuz ailelerin yaygınlaşması aile politikalarının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Eğitim alanında okullaşma oranları yükselmiş, yükseköğretim kitleselleşmiş ve kadınların eğitime katılımı artmıştır. Ancak bu gelişmelere rağmen eğitimin niteliği, bölgesel eşitsizlikler ve mezunların istihdamla buluşma düzeyi ciddi sorun başlıkları olarak öne çıkmaktadır. Eğitimin yaygınlığı, toplumsal hareketliliği artıran bir unsur olmakla birlikte; piyasalaşma dinamikleri ve özel okul eğiliminin yükselmesi, fırsat eşitliği açısından yeni riskler doğurmaktadır. Aynı zamanda eğitim altyapısında bölgesel yoğunluk farkları, ilkokuldan liseye kadar kalabalık sınıflar, öğretmen yükü ve altyapı eksiklikleriyle birlikte düşünüldüğünde, eğitimin fiziksel kapasitesi de yeniden değerlendirilmelidir.

Türkiye ekonomisi son yıllarda büyüme kaydetmiş olsa da bu büyümenin toplumsal refaha adil biçimde yansımadağı açıkça görülmektedir. Gelir dağılımı bozulmakta, Gini katsayısı yüksek seyretmekte ve orta gelir grubu giderek daralmaktadır. Özellikle yüksek enflasyon, sabit gelirli ke-

simlerin alım gücünü aşındırmakta; tüketim harcamaları temel ihtiyaçlara sıkışırken, tasarruf ve sosyal hareketlilik olanakları azalmaktadır. Enflasyonun toplumsal etkisi, yalnızca maddi yoksunlukla sınırlı kalmayıp sosyal kutuplaşmayı ve güvencesizliği de derinleştirmektedir. Bölgesel gelir farkları ve istihdam eşitsizlikleri kırılgan grupların refahını tehdit ederken, sosyal yardımların kapsamının genişletilmesi ve çocuklu hanelere yönelik desteklerin artırılması bu olumsuzlukları kısmen hafifletmeye yönelik adımlar olarak öne çıkmaktadır.

İşgücü piyasasında kadınların ve eğitilmiş bireylerin katılımı artmasına rağmen atıl işgücü oranı, cinsiyet temelli kazanç farkı ve kayıt dışı istihdam hala önemli yapısal sorunlardır. Ücretli çalışmanın yaygınlaşması, hizmet sektörünün baskın hale gelmesi ve kendi hesabına ya da yaratıcı işlerde çalışanların sayısının azalması, istihdam yapısının giderek daha standart ve düşük katma değerli bir modele kaydığını göstermektedir. Asgari ücretin alım gücündeki erime, çalışma süresinin uzaması ve bölgesel ücret farkları da çalışma hayatında adalet tartışmalarını büyütmektedir. Çalışma koşullarının aile yaşamıyla uyumlu hale getirilmesi, esnek ama güvenceli modellerin geliştirilmesi bu sürecin en kritik başlıklarındandır.

Son yıllarda sağlık hizmetlerine erişim artmış, kişi başına düşen hekim sayısı yükselmiş ve sağlık altyapısı büyük oranda güçlendirilmiştir. Ancak bu kazanımların sürdürülebilirliği, insan kaynağı üzerindeki yük ve artan talep nedeniyle sınırlanmaktadır. Bebek ölüm oranlarının bazı bölgelerde yeniden yükselişe geçmesi, aşı oranlarındaki düşüş ve yüksek sezaryen oranları, koruyucu sağlık hizmetlerinin niteliğine dair yeni sorular doğurmaktadır. Kronik hastalıklar, tütün kullanımı ve obezite gibi sağlık riskleri toplum genelinde yaygınlaşmakta; bu nedenle, tedavi edici sağlık hizmetlerinin yanı sıra koruyucu sağlık politikalarına da öncelik verilmesi gerekmektedir.

Hukuk alanında ise adalet sistemi tarafında dava yükü, yargı sürelerinin uzunluğu dikkat çekici düzeydedir. Hâkim ve savcı sayısındaki artışa karşın verimlilik sorunları sürmekte, cezaevlerinde doluluk oranları yükselmekte ve yeniden suç işleme oranları ciddi bir sosyal sorun olarak öne çıkmaktadır. Hukuki süreçlere erişimde eşitsizlikler, özellikle yoksul kesimler için adalet erişimi zorlaştırmaktadır. Hukukun üstünlüğü ilkesinin güçlendirilmesi, yargının bağımsızlığı ve etkinliği ile birlikte ele alınmalı; insan hakları temelli yaklaşım sistematik bir ilke haline getirilmelidir.

Türkiye'nin karşı karşıya olduğu toplumsal dönüşüm, bir yandan yapısal kırılganlıkları görünür kılarken, diğer yandan yeni bir toplumsal yönetim anlayışına duyulan ihtiyacı da ortaya koymaktadır. Demografiden ekonomiye, eğitimden hukuka uzanan bu çok boyutlu tablo, yalnızca güncel sorunların çözümünü değil, uzun vadeli ve bütüncül bir yeniden yapılanmayı da zorunlu kılmaktadır. Bu dönüşüm süreci doğru okunur ve veriye dayalı, kapsayıcı, adalet odaklı politikalarla yönlendirilirse, Türkiye'nin toplumsal direncini artırmak ve daha adil/eşitlikçi bir gelecek inşa etmek mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Adalet Bakanlığı. (2024). *Adalet istatistikleri 2023*. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Adalet Bakanlığı. (2025). *2024 Yılı Bakanlık Faaliyet Raporu*. Strateji Geliştirme Başkanlığı. <https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/1/dosya/adalet-bakanligi-2024-yili-faaliyet-raporu12-03-20254-50-pm.pdf> adresinden erişildi.
- Adalet Bakanlığı. (2025b). *Ceza İnfaz Kurumları İstatistikleri*. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü. <https://cte.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cik-istatistikleri12012021090932> adresinden erişildi.
- Adalet Bakanlığı. (2025c). *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 2024 Yılı İstatistikleri Değerlendirme Notu*. İnsan Hakları Daire Başkanlığı. <https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/7022025155840Avrupa%20%C4%B0nsan%20haklar%C4%B1%20Mahkemesi%202024%20Y%C4%B1%C4%B1%20%C4%B0statistikleri%20De%C4%9Ferlendirme%20Notu.pdf> adresinden erişildi.
- Alkan, H. (2021). *Suçta itilmiş çocuklar ve mükerrer çocuk suçluluğu ile ilişkili değişkenlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi, T.C. Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü).
- Alkan, H., & Soysal, E. (2021). Suçta İtilmiş Çocuklar ve Mükerrer Çocuk Suçluluğu İle İlişkili Değişkenlerin İncelenmesi: Meta Analitik Bir Çalışma. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 20(2).
- Anadolu Ajansı. (2015). Bin 636 dersane özel öğretim kurumuna dönüştü. <https://www.aa.com.tr/tr/egitim/bin-636-dershane-ozel-ogretim-kurumuna-donustu/563949> adresinden erişildi.
- Anadolu Ajansı. (2018). Adalet Bakanı Gül: Yaklaşık 4 bin FETÖ'cü hakim-savcı ihraç edildi. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/adalet-bakani-gul-yaklasik-4-bin-fetocu-hakim-savci-ihrac-edildi/1109367> adresinden erişildi.
- Anayasa Mahkemesi Başkanlığı. (2025). *Bireysel Başvuru İstatistikleri (23/9/2012 - 31/12/2024)*. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/yayinlar/istatistikler/bireysel-basvuru/> adresinden erişildi.
- BloombergHT. (2024, 26 Mart). Borsada yatırımcı sayısı 1.5 yılın en düşük seviyesinde. <https://www.bloomberght.com/borsada-yatirimci-sayisi-1-5-yilin-en-dusuk-seviyesinde-3740593> adresinden erişildi.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB). (2025). *Ulusal İstihdam Stratejisi 2025-2028*. Türkiye Cumhuriyeti Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı: Ankara.
- Erdem, A. K. (2020, Nisan 19). Uzmanların iddiası: Serbest kalan mahkumların yüzde 60'ından fazlası yine suç işleyip cezaevine dönüyor. *Independent Türkçe*. <https://www.indyturk.com/node/164966/uzmanlarin-iddiasi-serbest-kalan-mahkumlarin-yuzde-60-indan-fazlası-yine-suç-ışleyip> adresinden erişildi.
- European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2025). *European Judicial Systems - CEPEJ Evaluation Report - 2024: Evaluation Cycle (2022 Data) - Part 1: General Analyses*. Council of Europe Publishing.
- Eurostat. (2024). Fertility statistic. Erişim: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Fertility_statistics#In_2022.2C_women_in_the_EU_who_gave_birth_to_their_first_child_in_2022_were_on_average_aged_29.7_years.
- Eurostat. (2025). Government expenditure on education up to 5.2% of GDP in the EU. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20250204-1> adresinden erişildi.
- International Monetary Fund (IMF). (2024). *World economic outlook: Policy pivot, rising threats*. Washington, DC: International Monetary Fund. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/11/07/world-economic-outlook-november-2023>
- İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025). *Geçici koruma* [Veri Seti]. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.
- İçişleri Bakanlığı. (2024, Aralık 9). Bakanımız Sn. Ali Yerlikaya: 9 Aralık 2024'ten bu yana 175 bin 512 Suriyeli kardeşimiz gönüllü, güvenli, onurlu ve düzenli şekilde ülkesine döndü. <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-ali-yerlika-ya-9-aralik-2024ten-bu-yana-175-bin-512-suriyeli-kardesimiz-gonullu-guvenli-onurlu-ve-duzenli-sekilde-ulkesi-ne-dondu> adresinden erişildi.

- Kaya, K., & Talas, M. (2016). Karacadağ Türkmen Aşireti'nde Arabuluculuk: Siverek Örneği. *Sosyolojik Düşün*, 1(2), 1-26.
- Kışan, F. (2018). *Bergama Ceza İnfaz Kurumu bağlamında suç işleme ve yeniden suç işlemenin toplumsal nedenleri* (Yüksek lisans tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Kızmaz, Z. (2006). *Cezaevi müdahimleri: İnatçı suçlular*. Ankara: Orion Yayınevi.
- Koca, M. (2024). *Ceza yargısı*. T. Erdoğan & A. S. Öner (Ed.), içinde, *Hukuk izleme raporu 2023* (Alan İzleme Raporu 19). İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. <https://doi.org/10.26414/air19>
- Kurnaz Baltacı, I. (2023). *Kayıp Potansiyel, Gizli Maliyet İşgücü Piyasasında Nitelik Uyumsuzluğu* (Politika Notu: 2023/56). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı. DOI: <http://dx.doi.org/10.26414/pn056>
- Milliyet. (2024, Ocak 16). *Güneydoğu'nun ak saçlı arabulucuları*. <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/diyarbakir/guneydogunun-ak-sacli-arabuluculari-12618844> adresinden erişildi.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024a). *Millî Eğitim İstatistikleri: Örgün Eğitim 2023/24*. Strateji Geliştirme Başkanlığı. https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2024_03/29102036_meb_istatistikleri_organ_egitim_2023_2024.pdf
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB). (2024b). *Örgün eğitim istatistikleri* [Veri Seti]. <https://istatistik.meb.gov.tr/> adresinden erişildi.
- OECD. (2024). *Education at a Glance 2024: OECD Indicators*. OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>.
- OECD. (2025). *OECD Family Database*. Erişim: [https://data-explorer.oecd.org/vis?tenant=archive&df\[ds\]=DisseminateArchiveDMZ&df\[id\]=DF_FAMILY&df\[ag\]=OECD&dq=..FAM4B%2BFAM4%2BFAM4A&pd=2009%2C2022&to\[TI-ME_PERIOD\]=false&vw=tb](https://data-explorer.oecd.org/vis?tenant=archive&df[ds]=DisseminateArchiveDMZ&df[id]=DF_FAMILY&df[ag]=OECD&dq=..FAM4B%2BFAM4%2BFAM4A&pd=2009%2C2022&to[TI-ME_PERIOD]=false&vw=tb)
- OECD. (2024). *Health at a glance: Europe 2024: State of health in the EU cycle*. OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/b3704e14-en​>
- Sağlık Bakanlığı. (2025). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2023*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı. <https://www.saglik.gov.tr/TR,96107/saglik-istatistikleri-yilligi-2023.html>
- TRT Haber. (2023). *Bakan Muş Kilis'te: Enkaz altında kimse kalmadı*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/bakan-mus-kiliste-enkaz-altinda-kimse-kalmadi-744242.html> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024a). *Doğum İstatistikleri 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2023-53708> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024b). *Nüfus Projeksiyonları 2023-2100* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Nufus-Projeksiyonlari-2023-2100-53699> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024c). *Hayat Tabloları, 2021-2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hayat-Tabloları-2021-2023-53678> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024d). *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2024-53714> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024e). *İstatistiklerle Çocuk, 2023*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024f). *Gelir Dağılımı İstatistikleri, 2024* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-Dagilimi-Istatistikleri-2024-53712> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024g). *İstatistiklerle Yaşlılar, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yasli-lar-2023-53710> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024h). *İstatistiklerle Gençlik, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2023-53677> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024k). *Dönemsel Gayrisafi Yurt İçi Hasıla, IV. Çeyrek: Ekim-Aralık, 2024* [Veri Seti] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Donemsel-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-IV-Ceyrek-Ekim-Aralik,-2024-54163&dil=1#:~:text=Gayrisafi%20Yurt%20%C4%B0%C3%A7i%20Has%C4%B1la%20> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024l). *İl Bazında Gayrisafi Yurt İçi Hasıla*, [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Il-Bazinda-Gayrisafi-Yurt-Ici-Hasila-2023-53575> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024m). *Dezavantajların Kuşaklararası Aktarımı 2023* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dezavantajlarin-Kusaklalarasi-Aktarimi-2023-53842> adresinden erişildi.

- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024n). *Hanehalkı Tüketim Harcaması, 2023* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Tuketim-Harcamasi-2023-53801> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024o). *İç Göç İstatistikleri, 2023* [Veri Seti] <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=I-c-Goc-Istatistikleri-2023-53676> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024p). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2023* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2023-53544> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024r). *Kazanç Yapısı İstatistikleri, 2023*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kazanc-Yapisi-Istatistikleri-2023-53700> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024ı). *Sosyal Koruma İstatistikleri* [Veri Seti]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sosyal-Koruma-Istatistikleri-2023-53560> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024i). *Ulusal eğitim istatistikleri* [Veri Seti] <https://biruni.tuik.gov.tr> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025a). *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2024-53783> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025b). *İşgücü İstatistikleri, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2024-54059> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025c). *Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194> adresinden erişildi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2025d). *İstatistiklerle Kadın, 2024*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2024-54076> adresinden erişildi.
- Türkiye Barolar Birliği. (2024). *2023 Avukat Sayıları* [Veri Seti]. <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/2023-avukat-sayilari-31122023-84464> adresinden erişildi.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM). (2025). *İhracat rakamları* [Veri Seti]. <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari> adresinden erişildi.
- WID. (2024). *World Inequality Database* [Veri Seti]. <https://wid.world/world/>
- World Bank. (2024). *Education Statistics*[Veri Seti]. <https://databank.worldbank.org/source/education-statistics-%5Eall-indicators> adresinden erişildi.
- World Bank. (2025a). *School enrollment, tertiary (% gross)* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/SE.TER.ENRR> adresinden erişildi.
- World Bank. (2025b). *Services, value added (% of GDP)* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TOTL.ZS> adresinden erişildi.
- World Bank. (2025c). *High-technology exports (% of manufactured exports)* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/TX.VAL.TECH.MF.ZS> adresinden erişildi.
- World Bank. (2025d). *Exports of goods and services (% of GDP)* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/NE.EXP.GNFS.ZS> adresinden erişildi.
- World Bank. (2025e). *Physicians (per 1,000 people)* [Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.PHYS.ZS> adresinden erişildi.
- World Bank. (2025f). *Life expectancy at birth, total (years)*[Veri Seti]. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN> adresinden erişildi.
- World Economic Forum (WEF). (2025). *Future of Jobs Report 2025*. Cenevre: World Economic Forum. <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2025/> adresinden erişildi.
- World Justice Project (WJP). (2024). *Rule of Law Index 2024* [Veri Seti]. Washington, D.C.: World Justice Project. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2024/> adresinden erişildi.
- World Prison Brief (WPB). (2025). *Prison Population Rate* [Veri Seti]. https://www.prisonstudies.org/highest-to-lowest/prison_population_rate adresinden erişildi.

Yazarlar Hakkında

Enes Kuru

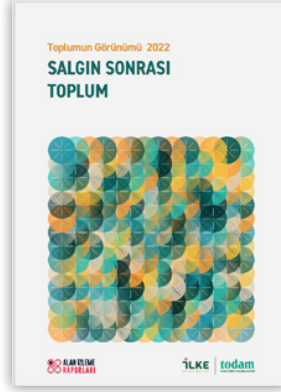
İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde yüksek lisans eğitime devam etmektedir. 2021 yılında İLKE Vakfında araştırmacı olarak çalışmaya başladı. TODAM'da araştırma-yayın, proje geliştirme, rapor yazımı, veri analizi ve görselleştirme, editörlük, çalıştay ve lansman organize etme gibi çeşitli faaliyetlerde bulundu. Halihazırda TODAM birim sorumlusu olarak görev yapmaktadır. Son olarak, *İstanbul 39: İlçelerin Sosyoe-konomik Görünümü* başlıklı raporu yayımlandı.

Şüheda Nur Uzuntaş

Lisans eğitimini 2022 yılında Marmara Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde tamamlayan Şüheda Nur Uzuntaş, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde 2022 yılında başladığı yüksek lisans eğitime devam etmektedir. İLEM Eğitim Programından 2021 yılında mezun olan Uzuntaş, İLEM Eğitim Komisyonunda gönüllü faaliyetlerde çalışmıştır. Halihazırda İLKE Vakfı TODAM bünyesinde Araştırmacı olarak profesyonel çalışma hayatına devam etmektedir. Sosyal Veri ve Toplumun Görünümü gibi projelerde aktif rol üstlenmektedir.

YAYINLARIMIZ

Toplumun Görünümü raporlarının dördüncüsü olan bu çalışma, Türkiye toplumunun güncel yapısını ve dönüşümünü eğitim, sağlık, demografi, ekonomi, göç, hanehalkı, hukuk ve çalışma hayatı gibi başlıklar altında kapsamlı biçimde analiz ediyor. Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanan rapor, temel sosyoekonomik göstergeleri disiplinlerarası bir yaklaşımla bir araya getirerek Türkiye'nin toplumsal dinamiklerine ilişkin bütüncül bir değerlendirme sunuyor.

Raporda Türkiye'nin son on yıldaki toplumsal dönüşümü 12 farklı alanda temel göstergeler üzerinden ele alınıyor; yıllar içindeki değişimlerin yanı sıra Türkiye'nin uluslararası konumu ve 81 il arasındaki bölgesel farklar detaylı karşılaştırmalarla ortaya konuyor. Nüfusun yaşlanması, eğitimdeki yapısal eşitsizlikler, ekonomik kırılganlıklar ve göç olgusu gibi makro eğilimlerin yanı sıra, hanelerin dönüşen yapısı ve gündelik yaşam pratikleri veri temelli analizlerle inceleniyor.

Toplumun Görünümü 2024, daha adil ve müreffeh bir toplumun inşasında temel alınması gereken noktalara ışık tutuyor. Böylece, yalnızca akademik araştırmalara ve kamusal tartışmalara sağlam bir zemin sunmakla kalmıyor; aynı zamanda karar alıcılar, politikacılar ve uygulayıcılar için de yol gösterici bir kaynak olmayı amaçlıyor.

